

Bilge

YAYIN TANITIM TAHLİL ELEŞTİRİ DERGİSİ

Sayı: 35 / Kış / 2002 Üç Ayda Bir Çıkar

V.Türk Kültürü Kongresi
17-21Aralık 2002'de Ankara
Başkent Öğretmenevi'nde
Gerçekleştirildi.

ATATÜRK KÜLTÜR MERKEZİ BASKANLIĞI YAYINLARI

V.Türk Kültürü Kongresi (Cumhuriyet'ten Günümüze Türk Kültürünün Dünü, Bugünü ve Geleceği)
(17-21 Aralık 2002 - Başkent Öğretmenevi)
Açılış ve saygı duruşundan bir görünüm.

Kapak Tasarımı : **Burak TARLAKAZAN**

Yönetim Yeri

Gazi Mustafa Kemal Bulvarı, 133
06570 Maltepe/ANKARA

Telefonlar

Santral : (0.312) 232 22 57-231 23 48
Yazı İşleri : (0.312) 232 43 21
Abone İşleri : (0.312) 232 39 13
Belgegeçer (Faks) : (0.312) 232 43 21

Fiyatı

2.000.000. TL.

Dış Ülkeler İçin Yıllığı : 20 \$
(Gönderme Gideri Hariç)

Posta Çek Numarası : 212938

ISSN 1300 - 283X

Bilge

Yayın Tanıtım Tahlil Eleştiri Dergisi

Üç Ayda Bir Çıkar

Kurucusu:

Prof. Dr. Sadık TURAL

Başbakanlık

(Atatürk Yüksek Kurumu Başkanı)

Cilt : 9, 2002 / Kış 35

BAŞBAKANLIK

ATATÜRK KÜLTÜR MERKEZİ

Başkanlığı Adına Sahibi

Prof. Dr. Taciser ONUK

YAZI İŞLERİ MÜDÜRÜ

İmran BABA

YAYIN KURULU

Prof. Dr. : Sadık TURAL

Prof. Dr. : Berin U. YURDADOĞ

Dr. : Müjgân CUNBUR

Nail TAN

İmran BABA

Uzman : Şebnem ERCEBECİ

Yurtdışı Temsilciliği

A.B.D. : **Doç. Dr. Mustafa ÖZCAN**

Azerbaycan : **Prof. Dr. Kâmil VELİYEV**

Danimarka : **Zeynel KOZANOĞLU**

Kazakistan : **Prof. Dr. Şâkir İBRAYEV**

Kırgızistan : **Prof. Dr. Abduldacan AKMATALİYEV**

Macaristan : **Prof. Dr. G. HAZAI**

Özbekistan : **Prof. Dr. Begali KASIMOV**

Tataristan : **Prof. Dr. Hatip MİNİGULİ**

Türkmenistan : **Prof. Dr. Annagurban AŞIROV**

Dizgi - Tasarım - Ofset Baskı

Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi Basımevi

Bişkek Cad (8.Cad) 81. Sokak No:2 Emek/ANKARA

Tel : 212 64 95 / 108 -109

Bu Sayıda

Ahmet Necdet SEZER	: V. Türk Kültürü Kongresi'nin Açış Konuşması	3
Ertuğrul YALÇINBAYIR	: V. Türk Kültürü Kongresi'nin Açış Konuşması	7
Sadık TURAL	: Kültürümüz Değerlendirilmeli	9
Taciser ONUK	: Cumhuriyet'ten Günümüze Türk Kültürünün Dünü, Bugünü ve Geleceği	12

MAKALELER

Reşide GÜRSES	: Okuma Oranı ve Dil Kullanımı Üzerine	15
K.S. ALDAJUMANOV	: Kafkasya Türklerinin Kazakistan'a Sürgüne Gönderilmesi	19
Metin ÖZASLAN	: Atatürk'ün Ankara'ya Gelişi ve Ankara'nın Başkent Olma Nedenleri	22
Erdinç BAL	: Çöğür Sazı Günümüzde Yanlış Biliniyor	31

KITAP TANITIMI

Mukaddes ARSLAN	: Bahaddin Ögel ve Türk Kültür Tarihi Araştırmaları	38
Sevay OKAY-ATILGAN	: "Türk Süsleme Sanatlarında Stilize Çiçekler - Hatai"	46
Mustafa GÜNDÜZ	: Sultanbeyli'deki 'Nöbetleşe Yoksulluk' Üzerine Bir Değerlendirme	50
Hikmet YILMAZ	: "Danişmend-nâme"	60
Abdulkerim ABDULKADİROĞLU	: Enformasyon ve Dokümantasyon Hizmetleri Vakfı'nın İki Mühim Yayını	63
Tuncay BÜLBÜL	: Şiir'in Sesi, Toplumun Şarkısı	66
Ali Berat ALPTEKİN	: Değerlendirmeler	70
D.M. KARACAKOY - (Çeviren: Gülsüm KILLI)	: Tuva, Dağlık Altay ve Hakasya Nüfusunun Milli Birleşiminin Şekillenmesinin Bazı Özellikleri Üzerine	74
Halil Altay GÖDE	: Türk Ad Bilimi I, Giriş	77
Abdullah KÖK	: "Ali Şir Nevayi, Muhakemetü'l-Lugateyn'i"	79

DERGİ TANITIMI

Şevkiye KAZAN	: Burdur'un ve Burdurlunun Yeni Dergisi : Burdur Araştırmaları	81
Ferhat BERBER	: Manisa Araştırmaları-2	87

HABERLER

Tuncay BÜLBÜL	: Türk Diliyle Geçmişten Geleceğe	92
İsmail ÖZTÜRK	: 8. Ulusal El Sanatları Sempozyumu (13-15 Kasım 2002 İzmir)	93
Afet BAL	: V. Türk Kültürü Kongresi Cumhuriyetten Günümüze Türk Kültürünün Dünü Bugünü ve Geleceği (17-21 Aralık 2002)	97
Metin ÖZASLAN	: Ankara Kulübü Derneği ve Seymenlik Geleneği	109

Bilge Yayın, Tanıtım, Tahlil Eleştiri Dergisi Yayın İlkeleri	113
--	-----

Ahmet Necdet SEZER

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı

*Değerli Konuklar,**

Zengin Türk kültürünün kaynaklarının, gelişiminin, diğer kurum ve değerlerle etkilesiminin bilimsel yöntemlerle araştırılarak ortaya konulacağı önemli bir toplantıda sizlerle birlikte bulunmaktan büyük mutluluk duyuyorum.

Bilim insanlarımızın ve uzmanların katkılarıyla gerçekleştirilen V. Türk Kültürü Kongresi'nin ereğine ulaşmasını, başarılı geçmesini, bu ve benzeri etkinliklerin önümüzdeki yıllarda da sürdürülmesini diliyorum.

Cumhuriyet'ten günümüze Türk kültürünün değişimi, gelişimi, bugünkü durumu ve geleceğiyle ilgili değerlendirmelerin sunulacağı Kongre'nin, konuya değerli katkılarda bulunacağını düşünüyorum.

Türk kültürünün geçirdiği sürecin, dünyadaki gelişmelerle birlikte ele alınması ve bilimsel verilerle değerlendirilmesinin geleceğe de ışık tutacağına inanıyorum.

Temelleri sağlam olmayan yapılar, küçük etkilerle bile dağılır, yok olurlar. Kültür, bir toplumun temeli, en önemli zenginliğidir. Toplumların geçmişleri ile gelecekleri arasında vazgeçilmez bir köprü olan kültür, toplumu oluşturan insanların, duygus, düşünces ve davranış birliğidir.

Bir toplumun tarihsel ve sosyal koşullarının etkisiyle oluşan kültür, bu anlamıyla ulusal bir nitelik taşımaktadır. Bugün, farklı özellikleri olan toplumların ortak değerler üzerinde birleşmesi ise, kültürün evrensel yanını ortaya koymaktadır.

Toplumlar ancak ulusal değerlerini korudukları oranda evrensel kültür değerlerinin oluşmasına ve zenginleşmesine katkıda bulunabilirler.

(*) Cumhurbaşkanımız Sayın Ahmet Necdet Sezer'in, "V. Türk Kültürü Kongresi"ni Açış Konuşmasıdır (17.12.2002).

Sağlam kültürel altyapısı olan toplumlar, geleceğe güvenle bakabilirler. Kendi öz değerlerine sahip çıkamayan toplumlar ise, sağlıklı gelismeye gösteremezler.

Belli bir kültürel tabanı olmayan toplumlarda, insan hakları, hukukun üstünlüğü, demokrasi gibi kavramların evrensel anlamlarıyla yasama geçirilmesi olanaksızdır. Kültür, toplumsal yaşamı yönlendirdiği kadar siyasal düşünce ve davranışlara, siyasal kurumların oluşumlarına belli ölçüde etkide bulunur.

Ulusların, binlerce yıldır süren ilerleme cabaları ve arayışları sonucunda oluşan kültür, durağan bir yapı değildir; kusaktan kusağa aktarılarak yasadılır ve zenginleştirilir.

Değerli Konuklar,

Çağdas uygarlık, her ulusun kendi kültürü ve kimliğini koruyarak uygarlığa yaptığı katkılarla biçimlenmektedir.

Uygarlığın gelismeye sürecinde yadsınamaz payı bulunan Türk Ulsu, geçmişin izlerini taşıyan ve tarihe ışık tutan zengin bir kültürel mirasa sahiptir. Evrensel barışın vazgeçilmez temelleri olan dostluk, kardeşlik, hoşgörü gibi değerler Türk kültürünün önemli özelliklerindedir.

Kültürel zenginliklerimize sahip çıkmak ve korumak, bunları daha da zenginleştirerek çağdas dünyanın güçlü bir üyesi durumuna gelmek için caba göstermek, temel sorumluluğumuzdur.

Kültürel zenginliğimizin korunmasında hepimize görevler düşmektedir. Düşünce ve bilim insanları, sanatçılar, eğitimciler basta olmak üzere tüm aydınlarımızın kültürün yasadılması ve aktarılmasında öncü görevleri bulunmaktadır.

Kültürel değerlere sahip çıkılması, sürdürülebilir bir gelismenin ön koşuludur. Kültürel zenginlik, toplumun birarada yasama ve üretim dinamiklerini harekete geçirir. Bu da, sağlıklı ekonomi ve toplumsal gelişmeyi destekler.

Dünyada bugün uygarlık olarak nitelediğimiz değerler bütünü, toplumların birbiriyle olan kültürel etkileşiminin sonucudur.

Türkiye Cumhuriyeti'nin bugün geldiği uygarlık düzeyinde, Yüce Atatürk'ün başlattığı aydınlanma tasarımının ve bunun içinde gerçekleştirilen kültür devriminin önemli rolü vardır.

"Ulusal kültürümüzü, çağdas uygarlık düzeyinin üstüne çıkaracağız" sözüyle Atatürk, uygarlığın belirleyici özelliği olarak, kültürün geliştirilmesi gerektiğine dikkat çekmiştir.

Cumhuriyet'in ilanının ardından, eğitim sisteminin çağdas yapıya kavuşturulması, yeni Türk harflerinin kabul edilmesi, dil devrimi, güzel sanatlara ve sanatçıya önem verilmesi ve ulusal tarih anlayışının benimsenmesi; ulusal kültürün özümsemesi ve geliştirilmesi doğrultusunda yeni bir süreç başlatmıştır.

Cumhuriyet'in gerçekleştirdiği devrimler arasında, kültür devriminin temelini oluşturan dil devriminin önemini vurgulamak istiyorum.

"Türkiye Cumhuriyeti'nin temeli kültürdür" diyen Yüce Atatürk, ilerleme için öncelikle bilimsel araştırma ve yöntemlerle Ulusumuzun uygarlığa da katkıda bulunacak öz değerlerini öne çıkarmış, kültür devrimi ile de bunları çağdas ve evrensel değerlerle bütünleştirmiş ve ulusal birliği sağlamıştır.

Böylece, kendi öz değerleriyle dünyadaki gelişme dinamiklerini yakalayan Türkiye Cumhuriyeti, çağdas dünyayla bütünleşme yolunda ilerlemesini sağlıklı biçimde sürdürmüştür.

Toplumumuz, diğer cabalarının yanında ulusal kültürümüze sahip çıkarak ve onu geliştirerek çağdas uygarlık düzeyini yakalayacaktır.

Atatürk'ün "Memleketler cesitlidir; fakat uygarlık tekdir ve ulusun ilerlemesi için de bu tek uygarlığa katılması lâzımdır" sözü, öz değerlerimizle çağdas uygarlığa katkıda bulunmamızı açık biçimde anlatmaktadır.

Ulusumuz bu anlayışla, öz değerlerini koruyup geliştirerek, çağdas uygarlığa özgün ve yaratıcı katkılarda bulunmayı sürdürecektir.

Değerli Konuklar,

Dünya, yeni binyıla, yaşamın her alanını etkileyen, kosulları ve olanakları farklılaştıran çok büyük dönüşümlerle girmiştir. Bu dönüşümlerin yarattığı kavram ve değerler, toplumları, dünyaya yeniden ve farklı bakmak durumunda bırakmıştır.

Özellikle, iletişim teknolojilerindeki gelişmeler, kültürler arası etkilesimi hızlandırmış, insanlar ve ülkeler arasındaki ilişkilere yeni boyut kazandırmıştır.

İnsanlar ve ülkeler arasındaki uzaklıkları ortadan kaldıran, sağladığı etkili ve hızlı iletişimle toplumları bilginin yol göstericiliğinde evrensel değerler sisteminde buluşturan, katılımı ve paylaşımı artıran bilgi toplumu düzeyine ulaşmak, günümüzde insanlığın ortak amacıdır.

Bilimsel ve teknolojik gelişmelerin getirdiği yeniliklerin Ulusal kültürümüzle kaynaştırılması durumunda, Türkiye kültürel değerlerini koruyacağı gibi bunların ülkenin çağdaslaşmasına olanak tanıyan bir yapıya kavuşmasını da sağlayacaktır.

Bireylerin yetenek ve becerilerini açığa çıkaracak, yaratıcılıklarını artıracak, girişim ve başarılarını destekleyecek eğitim, kültür ve sanat ortamının yaratılması, çağdas toplumsal yaşamın gerçekleştirilmesini sağlayacak, ülkenin gelişimine büyük katkıda bulunacaktır.

Bugün, dünya üzerinde büyük bir uygarlık savaşımı yaşanmaktadır. Hemen hemen tüm ülkeleri etkileyen bu savaşım, geçmişte olduğu gibi silâhlarla ve askeri yöntemlerle değil, kültürel araçlarla yapılmaktadır.

Kültürel yozlaşmaya karşı koymak, toplumların kendi öz değerlerine sahip çıkması, kültürünü koruması ve yasadışıyla olanaklıdır. Bu amaç doğrultusunda gösterilen cabalar, tek tek bireylerden başlayarak ulusal bir seferberliğe dönüşürse başarılı olabilir.

Yüce Atatürk, "Bilirsiniz ki, dünyada her ulusun varlığı, değeri, özgürlük ve bağımsızlık hakkı, sahip

olduğu ve yapacağı medeni eserlerle orantılıdır." ve "Medeni eser meydana getirmek yeteneğinden yoksun olan uluslar, özgürlük ve bağımsızlıklarından soyutlanmaya mahkumdurlar. İnsanlık tarihi bastan basa bunu doğrulamaktadır." sözleriyle, kültürün uygarlığa katkısının önemini vurgulamıştır.

Ulusal kültürümüzü Atatürk ilke ve devrimleri ışığında araştıran ve bilimsel yöntemlerle inceleyerek tüm yönleriyle ortaya koyan çalışmalara büyük önem veriyoruz. Sahip olduğumuz zengin kültürümüz, kimlikli, kişilikli bir toplum olarak geleceğe yönelmemizde en büyük gücümüz olacaktır.

Gecmisten günümüze ulasan ve kültürümüzü oluşturan tüm zenginliklerimizi koruyabilmeli, bunları gelecek kuşaklara aktarabilmeliyiz.

Toplumun bilim, kültür ve sanatla ilgili destek ve katılımını artıracak, araştırmacı ve yaratıcı yeteneklerini geliştirecek girişimleri yoğunlaştırmalıyız.

Türk kültürünün bilimsel yöntemlerle bir bütün olarak ele alınacağına ve önemli değerlendirmeler sunulacağına inandığım Kongre'nin yapılmasında ve sundukları bildiriler ile zenginleşmesinde katkısı olanları kutluyor, bu geleneğin sürdürülmesini diliyorum.

Türk kültürü üzerinde araştırma ve incelemelerde bulunan, yayılmasına katkı sağlayan, gelişmesi yönünde çabalarını sürdüren, bilim insanları, uzmanlar ile tüm kurum, kuruluş ve araştırma merkezlerine teşekkürlerimi iletiyorum.

Bu düşüncelerle, U. Türk Kültürü Kongresi'nin başarılı geçmesini, ülkemiz ve Ulusumuz için yararlı sonuçlar getirmesini diliyorum, hepinize saygılar sunuyorum."

Ertuğrul YALCINBAYIR

Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı

*Sayın Cumhurbaşkanım, saygıdeğer sanat ve bilim adamlarımız, düşünürlerimiz ve değerli misafirlerimiz;**

Başbakanlığuma bağlı Başbakanlık Atatürk Yüksek Kurumu, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığınca düzenlenen V. Türk Kültürü Kongresi'ne hoş geldiniz.

Kongre çok önemli bir konuyu enine boyuna ortaya koymak, tartışmak ve bir sonuca ulaşmak için hepimizi burada buluşturuyor. Konu "Cumhuriyetten Günümüze Türk Kültürünün Dünü, Bugünü ve Geleceği". Neredeyse 80 yıllık bir tarihi birikim burada ele alınacak. Dün nasıldı, bugün neredeyiz, yarın ne olacak? İşte bu sorunun cevabını bulmak için iyi hazırlanmış, ilgili bilim adamı, sanatçı, düşünür ve uzmanlarımızı bir araya getiren bu kongrenin amacına ulaşacağına eminim.

Atatürk hepimizin bildiği üzere tarihimizin akısını tümüyle değiştirmiştir. Türk ulusunu bir ulus bilinci ile yeniden yapılandıran, ona kendi öz benliğini kazandıran, güven aşılayan essiz bir önderdir: Zorlu bir mücadeleden alınıp çıkan ulusuyla birlikte yeni bir devlet kurmuştur. Bu devletin adı Türkiye Cumhuriyetidir. Devletin kendisi yeni, yönetim şekli yeni ama tarihi çok eskidir. Kültürü çok zengindir. Dili onca karışıklık ve kirliliğe rağmen eski ve sağlamdır. Milleti ise Onuncu Yıl marsında söylendiği gibi tarihten önce de vardır, tarihten sonra da... Peki eksik olan nedir? eksik olan o kadar çoktur ki...

Cumhuriyetimizin kurucularına göre önce eski kurumlar yeniden yapılanmalıdır. Yeni kurumlar kurulmalıdır. Yeni devlet eğitimde, hukukta, kültürde, sanatta, dilde, hayatın hemen her alanında yenilemek durumundadır. Ve bu cumhuriyetin kadınıyla, erkeğiyle bütün vatandaşları önce düşünce yapısıyla, sonra yaşam biçimiyle yenilenmek durumundadır. İşte bu nedenlerle devlet ihtiyacı olan kurumları ardı ardına

(*) Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı Sayın Ertuğrul Yalcınbayır'ın V. Türk Kültürü Kongresi'ni Açılış Konuşmasıdır (17.12.2002).

acarken müthiş bir eğitim seferberliği ile yeni neselleri yetistirmeye girmistir. Bu yeni nesiller Türkiye Cumhuriyetini Ata'mızın deyimiiyle çağdas uygarlık düzeyinin üzerine çıkaracaktır. Dikkatinizi cekerim; hedef çağı yakalamak değil, onun da üzerine çıkmaktır.

Aradan tam 79 yıl gecmis. aramızda bulunanların pek azı bu yastadır. Bu yasta değil bir devlet, bir insan da olsa herhalde ömrünüün bir muhasebesini yapma ihtiyacı duyar. Dün neydi, bugün ne durumda, yarın ne olacak? Hayattaki hedefine ulaşabilmiş mi? Yarın çocuklarına ne bırakacak? İşte değerli misafirlerimiz devletin ömrü de insana benzer Ama bazı önemli farklarla; İnsan yaslandıkca cöker, devlet yaslandıkca kuvvetlenir. Devlet çağın gereklerine ne kadar uyum sağlarsa o derece güçlü olur. Bugün devletimi çağın gereklerine uygun bir şekilde yönetmek için canla başla çalışıyoruz. Siz sanat ve bilimle uğrasanlar, sizler de bizim gibi çalışıyor, üretiyor, yaratıyorsunuz. Çünkü çağımız bunu gerektiriyor.

Değerli bilim adamları; Çağdas uygarlık seviyesinin üstüne çıkmak gayesiyle kurulan Türkiye Cumhuriyetinin Kültürü nasıldı, bugün ne durumda, karşılılan sorunlar nedir? Bunları çözmek için neler yapılabilir?.. İşte bu ve bunun gibi soruların yanıtını almak ve bilimsel bir zeminde tartısmak çok önemli bir görev. Bu görevi yerine getirmenizi sağlayan Başbakanlık Atatürk Yüksek Kurumu, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı'na tesekkür ediyorum. Çünkü cumhuriyetin yetistirdiği siz sanat ve bilim adamlarını, düşünürleri bulusturup bilgi ve birikimlerinizi bilimsel bir zeminde ortaya koymanızı sağlamak övgüye değer bir çalışmadır.

Sayın Cumhurbaskanım, değerli konuklar; her yeni başlangıç sorunlarıyla beraber gelir. Eğer sorun istemiyorsak hiçbir seye başlamamız gerekir. O zamanda varlığımız anlamını yitirir, olduğumuz yerde kalırız. Halbuki insan devamlı daha iyiye, daha güzele varmak dünyayı daha yasanılası kılmak için yaratılmıştır. Bu yolda rehberi akıl ve bilimdir. Yüce Atatürk ve Türk Ullusu Cumhuriyetimizi dünya üzerinde emsali görülmemiş bir savaşın sonucunda kurdular. Tarihte yeni bir sayfa actılar, yeni bir başlangıç yaptılar. Yeni başlangıç sorunları da beraberinde getirdi. İşte bu sorunları çöze çöze bugünlere kadar gelindi. Türkiye Cumhuriyetinin bugün de birçok sorunu vardır, yarın da bir çok sorunla karşılaşacağız. Ama biz inanıyoruz ki bu sorunların hiç biri çözümsüz değil. Yeter ki aklın ve bilimin ışığından ayrılmayalım ve çok çalışalım. İşte Atatürk Kültür Merkezi bu yolda yürüyor. Bizim görevimiz onlara her türlü teknik donanımlarıyla rahat çalışabilecekleri bir ortam ve hukuki zeminde faaliyetlerini yerine getirebilecekleri bir yasa hazırlamak. Bunu da en kısa zamanda yerine getireceğiz.

Sayın Cumhurbaskanım, değerli misafirlerimiz, Sözlerimi bitirmeden önce basta Atatürk Kültür Merkezi Başkanı Prof. Dr. Sayın Taciser Onuk Hanımefendi olmak üzere, burada bulunan değerli bilim ve sanat adamlarımıza, düşünürlerimize, uzmanlarımıza ve bu kongreye emeği gecen herkese çok tesekkür ediyorum. U. Türk Kültürü Kongresi'nin başarılı geçmesini dileğiyle hepinizi saygı ile sevgi ile selamlıyorum.

Kültürümüz Değerlendirilmeli

Prof. Dr. Sadık TURAL

Başbakanlık Atatürk Yüksek Kurumu Başkanı

Saygıdeğer Cumhurbaşkanım,

Yüksek himayenize kabul buyurduğunuz Kongremizin onur başkanı olan sizi ve sahsınızda bütün konuları saygıyla selâmlıyorum.

Atatürk Yüksek Kurumu, ülkenin ihtiyacını duyduğu sosyal ve kültürel alanlarda, gerek tarih zeminli, gerekse yaşanan zamanla ilgili araştırmalar, incelemeler yapan, yapması gereken, yapmak üzere oluşturuşan, bu yıl 20 yasına basan bir kurumlaştırmadır.

Atatürk'ümüzün kurduğu **Dil Kurumu** ve **Tarih Kurumu**, Atatürk mirasından pay alan, 70 yıllık gecmisse sahip, fakat yeniden yapılandırılması gerektiğine inanılan zamanda, 1983 yılında, Atatürk Yüksek Kurumu'nun ita amirliğinde, gözetim ve denetiminde yeniden oluşturuşurken, bünyeye alman bu kuruluşların yanına, **Araştırma Merkezi** ve **Kültür Merkezi** olmak üzere iki yeni çalışma alanı eklenmiştir.

Atatürk Yüksek Kurumu, bağıli kuruluşları aracılığıyla Atatürk düşüncesini araştıran ve yayan sosyal ve kültürel sorunlarımıza, ulusun beklentilerine, karar vericilerin ihtiyaçlarına seçenekli cevaplar oluşturan bilindik bir yapılanmadır. Atatürk Yüksek Kurumu ve bağıli kuruluşların, kuruluş yasasında bazı değişiklikler yapmak üzere kanun hükmünde kararname çıkarılmış ise de, bu metin anayasa Mahkemesi'nce iptal edilmiş idi. Bu yüzden Yüksek Kurumun yasasındaki bazı maddelerle ilgili yeni düzenlemeler TBMM'de bulunmaktadır.

Saygıdeğer Cumhurbaşkanım, değerli konuklar,

Kültür, kişi, topluluk ve toplum ölçeklerinde daha doğru, daha iyi, daha kolay, daha huzurlu, daha serefli, daha hos, daha güzel, daha âdil, daha ahlaki, daha temiz, daha rahat, daha hür, daha bağımsız, daha akli (rasyonel) yasantılar sağladığına inanılan ve bu yüzden yasatılan değer ve davranış ile kurumlaştırmalardan oluşan bir hayat alanıdır.

(*) U. Uluslararası Türk Kültürü Kongresi'nin açılışında yapılan konuşmadır. (17.12.2002)

Kültür, bir insan topluluğunun varlığını sürdürme amacıyla oluşturduğu değerler, davranışlar ve kurumlaştırmalardır.

Kültür, kişiye özgü gibi görünmekle beraber, kisileri, grupları asan örtülü bir benzetirmenin, milli benlik ve milli kimlik göstergesi olan tepkilerin kaynağı ve sonucu olan değerler, davranışlar ve kurumlaştırmalardır.

Kültür, kiside ve toplumda özgüven duygusu uyandıran, yasama arzusunu doğuran ve genişleten, benzesirlik ve biraradalık bilincine yol açan, değerler, davranışlar ve kurumlaştırmalardan oluşan bir canlı yapıdır.

Kültür, benimsenmişlik, yasatılmaya çalışılmışlık, savunulmuşluk sonucunda bir hayat alanını hazırlayarak kişinin ve toplumun varlığını sürdürmesini hazırlayan, değerler, davranışlar ve kurumlaştırmalardır.

Aileden başlamak üzere toplumun iç dinamiklerinden doğan, bir kısmı tarihten gelen, bir kısmı sivil toplum örgütü, bir kısmı ise, resmi örgütlenme ve kurumlaşma türünden yaygın eğitim kurumları var. Sosyo-kültürel yapılandırıcılık ve deneticilik yapan yaygın eğitim kuruluşları ve araçları, kültürü hem oluşturur, açık ve örtülü yöntem ve araçlarla hem denetler, hem yayar, hem de yasatır. Örgün eğitim kurum ve kuruluşları ise, bir taraftan yöntemli bir şekilde kültüre ait oluşturuçuları araştırır, inceler, diğer taraftan ulaştığı sonuçları 4-24 yaş grubundaki insanlara aktarır. Gerek yaygın eğitim kurum ve kuruluşları, gerekse örgün eğitim kurumları, kendine özgü yöntemleri ve araçlarıyla, kültür bütünüünün serbest, tabii değişimlerle, katkılarla zenginleşmesi sırasında, duyarlılığını, ilgi ve dikkatini diri tutmak zorundadır. Her kültür, yarattığı hayat alanındaki tarih içinden akıp gelen değere, davranış ve kurumlaştırmalarına, ihtiyacını duyduğu yeni bilgiler ve teknolojiler üretmek yoluyla zenginleştirici ve genişletici eklemeler yapar, yapmalıdır. Kültürler, serbest değişimler, tabii eklemeler ve ihtiyaç sayıldığı için yapılan alıntılarla genişleyerek, varlıklarını sürdürürler.

Temel nitelikleri arasında, barış ve **hosgörü** ile **demokratiklik** bulunan Türk Kültürü'ne ait değerler, davranışlar ve kurumlaştırmalar, başka kültürlerden değiştirilmeden alınanlar veya az çok değiştirilenler olmak üzere, yeni katkılarla zenginleşiyor.

Saygıdeğer Cumhurbaşkanım,

Tarihin derinliklerinden, geleceğe doğru akıp giden Türk soylu halkların içinde, gerek yerleştiği coğrafya, gerekse bu coğrafyada karşılaştığı 1000 yıllık deneyim ve birikim ile ayrı bir yer edinmiş olan yetmiş milyonluk bir toplumuz. 1000 yıllık geçmişimizin içinde Anadolu ve Balkanlar'da her türlü öfke ve oyunlara rağmen varlığımızı korumaya çalıştık; özellikle son yüzyılda, dillerin, dinlerin, ideolojilerin ve kültürlerin çatışma ve savaş alanı olan bu coğrafyada bağımsız devlet olarak yaşayabilmiş, milli benlik ve kimliğimizi koruyabilmiş olmamızın temelinde Atatürk'ümüzün isaret ettiği "Türk Kahramanlığı ve Yüksek Türk Kültürü" var. Bilgili ve bilinçli değişim ve dönüşümlerle koruyucu ve zenginleştirici önlemlerle, Türk Kültürü yaşanmalı ve yasatmalı. Yaşamalı ve yasatılmalı diyebilmek için ise, Türk Kültürü'ne ait **değerler, davranışlar** ile **kurumlaştırmalar** bilim yöntemlerle derinlemesine ve genişlemesine araştırılmalı, incelenmeli, eksiklik ve aksaklıklar ortaya konulmalı.

"Türkiye Cumhuriyeti'nin temeli Türk kahramanlığı ve yüksek Türk kültürüdür" diyen Atatürk'ümüzün, **10. Yıl Nutku**'nda bir milli program halinde önümüze koyduğu göre, her on yılda bir Cumhuriyet Bayramları'nı kutlarken kültür varlığımızı değerlendirerek eksikleri giderip ileriye güvenle bakmaktır.

Bugün varlığımızla onurlandırdığımız toplantımız, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı'mızın besincisini gerçekleştirdiği uluslararası Türk Kültürü Kongresi, onaltı başlık altında toplumumuzun 80 yıllık yürüyüşünün fotoğrafını çekecek.

Kongremiz bu amaçlarla, geniş bir katılımı gerçeğe geçiriyor. Atatürk Kültür Merkezi Başkanı, çalışma arkadaşım Prof. Dr. Taciser Onuk'a toplantı konusundaki cabaları için teşekkür ediyorum.

Sayın Cumhurbaşkanım, Sayın Başbakan Yardımcım, Sayın Bakanlar, Milletvekilleri, Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin Yüksek Yöneticileri, Değerli Bilginler, Değerli Sanatçılar, Sevgili Öğrenciler,

Bir bilimlik sölen olan kongremizin, özgüven duyduğumuzu güçlendirerek, kültürümüz üzerinde yeni bir heyecanla yoğunlaşmamıza yol açmasını diliyorum. Katılan bilgileri ve sanatçıları bildirimleri ve tartışmaları yoluyla katkılarından dolayı, görüntülü ve yazılı iletişim araçlarımızın değerli çalışanlarını ise gösterdikleri duyarlık ve yakınlıktan dolayı teşekkürlerimle selamlıyorum.

Sayın Cumhurbaşkanım, size ve sahsınızda bütün konuklara en içten saygı ve sevgilerimi sunuyorum.

V. Türk Kültürü Kongresi'nden Bir Görüntü (17 Aralık 2002).

Cumhuriyet'ten Günümüze Türk Kültürünün Dünü, Bugünü ve Geleceği*

Prof. Dr. Taciser ONUK

Başbakanlık Atatürk Kültür Merkezi Başkanı

Sayın Cumhurbakanım,

Çok değerli konuklar,

Başbakanlık Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi'nin düzenlediği "Cumhuriyetten Günümüze Türk Kültürünün Dünü Bugünü ve Geleceği" konulu Sayın Cumhurbakanımızın yüksek himayelerinde gerçekleştirdiğimiz U. Türk Kültürü Kongresi'ne hoş geldiniz.

Atatürk Kültür Merkezi, Anayasa'nın 134. maddesi uyarınca 1983 yılında kurulmuş, 2876 sayılı kuruluş kanunu çerçevesindeki amaçları kapsamında, görevini kesintisiz sürdürmektedir.

Bu görev, Türk Kültürünü Atatürkcü düşünce ve ilkeler doğrultusunda bilimsel yoldan incelemek, araştırmak halkımızla paylaşmak amacıyla yayımlamak, yayınlamak ve ulusal kültürümüzü evrensel boyutlara taşımaktır.

Bilindiği gibi kültürler de sürekli bir değişim içindedirler. Ancak bu değişimin niteliği ve hızı toplumdan topluma farklılıklar göstermektedir.

Farklılıkları belirleyici ana unsur, Yüce Atatürk'ün "Türkiye Cumhuriyeti'nin Temeli Kültürdür" özdeyişiyle ifade ettiği hedefleri amaçlayan ve özümseyen toplumlarda daima olumlu yönde gelişmekte, aksi durumlarda, toplumun kültürel kimlik ve kişiliğinin hızlı bir biçimde yozlaşmasına neden olmaktadır.

Bu bağlamda kongremiz, Cumhuriyetten günümüze Türk kültürünün geçirdiği değişim sürecini, bu

(*) Atatürk Kültür Merkezi Başkanı Prof. Dr. Taciser Onuk'un U. Türk Kültürü Kongresi'ndeki acıs konuşmasıdır.

sürecte meydana gelen olumlu ve olumsuz gelişmeleri bilimsel yoldan ve her yönüyle mercek altına alarak doğru bir biçimde ortaya koymayı amaçlamaktadır. Böylece, Cumhuriyetin temel taşları olan Atatürk ilke ve inkılaplarının değeri daha iyi anlaşılabilecek, bu hedef doğrultusunda hangi noktada olduğumuzu görmemize, kültürümüz ve onun üzerinde yükselen Cumhuriyetimizi yasatma konusunda, Türk ulusu olarak geleceğe yönelik doğru biçimde bilinçlenmemize katkıda bulunacaktır.

Atatürk'ün "Türkiye Cumhuriyeti'ni kuran Türkiye halkına, Türk Milleti denir" tanımı esas olmak üzere, kuruluş amaçları doğrultusunda, her türlü siyasetin üzerinde bir Kurum olarak demokratik kurallar içinde her türlü görüşe yer vermek, bu kongrenin temel yaklaşımını oluşturmaktadır.

İstedik ki, Atatürk'le başlayan ve 1923'den bu güne Cumhuriyetimizle ilgili hemen her konu başlı başına ele alınsın, dünü, bugünü ve yarını ile tartışılsın, bir fotoğrafı çekilsin ve bu fotoğraf kültürümüzü tanımayı, gerçek anlamda kendimizle yüzleşmeyi sağlasın, sonuçlarıyla da geleceğe yönelik kültür politikalarına ışık tutsun.

Sayın Cumhurbakanım, Değerli Konuklar,

Günümüzde karşılaştığımız pek çok soruna Atatürk döneminin yeterince incelenmesiyle yanıt bulunabileceği düşünülmektedir. Bu nedenle, kurulduğundan bu yana kültürümüzün derinlemesine ve çok yönlü araştırılmasına büyük katkılar sağlayan Kurumumuzda, göreve başladığım 2002 yılı Ocak ayından itibaren çalışmalarımız daha çok Cumhuriyet dönemi Türk Kültürü üzerine yoğunlaştırılmıştır.

Atatürk ilke ve inkılapları doğrultusunda Cumhuriyet dönemini sorgulamanın bir başka deyişle özelleştirilmesinin hepimize ayrı bir sorumluluk yüklediği bilinciyle, cesitli bilim dallarında farklı uzmanlık alanı olan, farklı bilimsel formasyonlara sahip 299 bilim ve sanat adamı, uzman yazar ve araştırmacılar kongremizde buluşturulmuştur. Şu anda U'sini gerçekleştirilmekte olduğumuz bu çalışmanın ilk ürünüdür.

Sayın Cumhurbakanım, Değerli Konuklar, izninizle şimdi de sizlere kongremizin hazırlık aşamalarıyla ilgili kısa bir bilgi sunmak istiyorum. Cumhuriyetten Günümüze Türk Kültürünün Dünü, Bugünü ve Geleceği; 16 konu olmak üzere şu başlıklardan oluşmaktadır ;

1. Dil, 2. Edebiyat, 3. Tarih / Tarihçilik / Tarih Yazımı, 4. Eğitim, 5. Bilim - Felsefe, 6. Mimari / Çevre Kültürü, 7. Beslenme Kültürü, 8. Din/ İnanç / Lâik Düşünce, 9. Müzik, 10. Sahne Sanatları, 11. Plastik Sanatlar, 12. El Sanatları, 13. Günlük Yaşam Kültürü - Gelenek - Görenek / Orf-Adet / Giyim-Kuşam, 14. Demokrasi Kültürü, 15. Eski Eserler ve Müzecilik, Kütüphanecilik / Arşiv Dokümantasyon, 16. Kitle İletişim / Bilisim / Popüler Kültür / Medya.

Bes gün sürecek Kongremizde ilk dört gün öğleden önce bildirimler sunulacak, öğleden sonra zamanın tümü tartışmalara ayrılacak, son gün Kongre ortak bildirisi bir basın toplantısı ile kamu oyuna duyurulacaktır. Daha sonra kongre sonuçları Üstlülüklerle başlattığımız işbirliği sonucunda konferanslar, paneller, bilgi şölenleri ve medya aracılığı ile halkımıza ulaştırılacaktır. Aynı zamanda kongre sonuçları yayınlanarak sonraki kusaklara yol göstermek amacıyla kültürümüzün geleceğine önemli bir kaynak oluşturacaktır.

Sayın Cumhurbaşkanım, Saygıdeğer Konuklar,

Kurumumuz, yeni sahip olduğu Sayıstay eski binasıyla amaçları doğrultusunda görevlerini çok daha verimli yapabileceği bir ortama kavuşacaktır. Bu konudaki katkılarından dolayı basta Sayın Cumhurbaşkanımız ve Esleri olmak üzere, Kültür Bakanlığı'na , Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreteri Orgeneral Sayın Tuncer Kilinc'a sükrânlarımızı sunuyoruz.

Bunun yanı sıra, daha önce değişik ortamlarda dile getirildiği gibi, siyaset üstü bir kurum olan Atatürk Yüksek Kurumu ve bağlı kuruluşlarının özerk bir yapıya kavuşturulmasının gereğini izinlerinizle bilgilerinize sunuyor, uzun süredir beklemekte olan yasa tasarımızın bir an önce yasalması, konusunda da basta yine Sayın Cumhurbaşkanımız olmak üzere Yüce Meclisimiz, Sayın Başbakanımız ve Sayın Bakanımızdan aynı ilgiyi teşekkürlerimizle bekliyoruz.

Kongremizin acilis programında Cumhuriyet Döneminin yetistirdiği en önemli piyanistlerimizden Devlet Sanatçısı Sayın Gülsin Onay'ın vereceği mini bir konser yer alacak ve JAA Avrupa II. Başkanı, JAA Dünya Yönetim Kurulu Üyesi, Unesco A.J.A.P. Türkiye Ulusal Komitesi Uluslararası Plastik Sanatlar Derneği Başkanı dünyaca ünlü ressam Sayın Mehmet Güleriyüz'ün evrensel boyutlar kazanmış resimleri kongre süresince sergilenecektir. Değerli katkılarından dolayı her iki sanatçımıza teşekkür ediyoruz.

Aksam programının konser bölümünde ise; C.S.O. sanatçıları, bale bölümünde "Uyuyan Güzel"le Ankara Devlet Opera ve Balesi bizlerle birlikte olacaktır. Ayrıca, Devlet sanatçımız Sayın Yıldız Kenter ve Sayın Prof. Talat Halman'ın sunacakları "Çağlar boyu Türk Sanatları" canlı belgeseli ile aksam programları sona erecektir. Cumhuriyet döneminin yetistirdiği ve hepimizin gurur kaynağı sanatçılarımıza teşekkür ederken katkılarından dolayı Kültür Bakanlığı'na Bilkent Üniversitesi Rektörü Sayın Prof. Dr. Ali Doğramacı'ya sükrânlarımızı sunuyoruz.

Ayrıca Kongremizi gerçekleştirdiğimiz bu güzel ortamı sağlayan Milli Eğitim Bakanlığı'na ve Müstesarı Sayın Prof. Dr. İsmail Bircan'a, U. Türk Kültürü Kongresi'nin Danışma Kurulu Üyelerine, kurum arkadaşlarımıza, kongre boyunca ve daha sonraki çalışmalarımızı kamu oyuna duyuracak olan TRT Genel Müdürü Sayın Yücel Yener'e RTÜK Başkanı Sayın Fatih Karaca'ya, Basın Yayın ve Enformasyon Genel Müdürü Sayın Aydın Sezgin'e şimdiden teşekkürlerimizi sunuyoruz.

U bir son söz de kongremizin değerli bilim adamlarına; uzun bir çalışma ve hazırlık sürecinden sonra geldiğimiz bu noktada ve kongremizin başarısında en önemli görev sizlere düşmektedir. Bu konunun devamı olan çalışmalarımızla özverili; tüm caba ve katkılarınız için hepimize yürekten teşekkürlerimizi sunuyoruz.

Sayın Cumhurbaşkanım,

Değerli Konuklar,

Cumhuriyetten Günümüze Türk Kültürünün Dünü, Bugünü ve Geleceğini ele alacağımız U. Türk Kültürü Kongresi'nin amacına ulaşacağı inancıyla Atatürk Kültür Merkezi Başkanı olarak tekrar hoş geldiniz diyor, nice kongrelerde buluşmak dileğiyle yüksek heyetinizi sevgi ve saygılarımla selâmlıyorum.

Okuma Oranı ve Dil Kullanımı Üzerine

Anahtar Kelimeler :

Dil, Okuma.

Dr. Reşide GÜRSES

Türk Dil Kurumu Uzmanı

Bu bilgi çağında, hızla gelişen bilim ve teknolojiyen yararlanılmada, bunların kullanılmasında ve üretilmesinde okuma oldukça önemli bir yere sahiptir. Çünkü bilgilerimizin % 80'inini oluşturan okuma, bilgi sahibi olmanın ve öğrenmenin temelini oluşturur.¹ Bilindiği üzere okuma, dil vasıtasıyla gerçekleşen bir olgudur. Hangi kitabın niçin, nasıl okunacağını bilinerek yapılan bir okuma, bir yandan bilgimizin artmasını sağlarken diğer taraftan da dilin gelişip zenginleşmesine yardımcı olmaktadır. Neyi okuyacağımız noktasında okumanın;

–Tarih insanı bilge kılar.

–Şiir, iç zenginliğimizi artırır.

–Matematik, titizlik,

–Doğal bilimler, derinlik kazandırır.

–Mantık söz söyleme sanatını kavrayışı, ayrımları görme yeteneğini,

–Hukuk, bir konuyu aydınlatmada, başka bir konunun delillerinden yararlanmayı öğretir.²

şeklinde çeşitli yararları bulunmaktadır.

Metni nasıl okuyacağımız konusunda bazı hususlar akla gelebilir. Her yazılı materyalin hızlı bir şekilde okunamayacağı açıktır. Metni sesli veya sesiz okuma gibi tercihlerimiz ise okumadaki amacımıza ve metne göre çeşitlilik göstermektedir.³

Bu noktada okumanın genel bir tanımını yap-

cak olursak "okuma, basılı mesajları (iletişimleri) duyu organları yoluyla algılayıp bunları yorumlama, anlamlandırma amacı ile zihnimizin duyu organlarımızla ortaklaşa yaptığı bir etkinliktir."⁴ Bu tanımdan da anlaşılacağı üzere okumada üç unsur bulunmaktadır. Bunlardan birincisi "basılı mesajlar (iletişimler), ikincisi "duyu organları yoluyla algılama" ve üçüncüsü ise "yorumlama ve anlamlandırma amacı ile zihnimizin duyu organlarımızla ortaklaşa yapılan bir etkinlik." İyi bir okuma ancak, bu üç unsurun eksiksiz bir şekilde bir arada bulunmasıyla gerçekleşebilir. Bu konuda, okumayı etkin ve doğru şekilde gerçekleştirme yolunda pek çok eser yayımlanmıştır.⁵ Yani okuma, sadece harflerin seslendirilmesi değildir. Bunu harflerini bildiğimiz bir yabancı dilden metni okuduğumuzda (seslendirdiğimizde) daha iyi anlayabiliriz. Bu durumda yaptığımız şey, aslında elimizdeki metni sadece seslendirmiş olmaktan öte bir şey değildir. Çünkü dil, düşünceyi ve duyguyu iletme noktasında; içinde var olduğu kültürü ve toplumu yansıtan bir ayna konumundadır. Dolayısıyla dil; sesler, kelimeler ve cümleler, şekiller ve kurallar bütününden öte bir anlam taşır. Bunu, atasözlerinde, deyimlerde ve mecazlarda daha iyi görebiliriz. Meselâ; "ölümün **ecel şerbeti içmek**" olarak adlandırılması, yine Diyarbakır ve yöresinde çok bilinen bir türküde "yüz" kelimesinin anlatım zenginliğinden yararlanılmış olması kültürün yansımından başka bir şey değildir.

"Yüz yerden yâr **yüz** yerden (yüz [sayı olarak]

yaralıyım **yüz** yerden

Gam yârdan vefalıdır.

Hiç çevirmir yüz benden." (yüz çevirmek)

"Yüz Güzel" adlı bir şiirde de şair dilimizin güzelliğini yine "yüz" kelimesinin anlam çeşitliliği içinde veriyor.⁶

Endam güzel, yüz güzel (yüz[çehre])

Huyun yüzde yüz güzel. (yüzde yüz)

Mutluluklar içinde

Ömür boyu yüz güzel. (mutluluklar içinde yüz-
mek)/(yüz [tane] güzel)

Yüz çevirmem yüzünden (yüz çevirmek)

Vermesen de yüz güzel. (yüz vermek)

Başkasını seversen

Beni kesip yüz güzel. (yüz! Dersini yüzmekten
emir)

Gönlün öyle cömert ki

Verir bire yüz güzel. (bire yüz vermek)

.....

Bu şiirde şair "yüz" kelimesinin anlam zengin-
liği çok güzel bir şekilde ince ince işlemiş.

"Sevgi, şevkat, aşk, muhabbet" gibi kelimeler
zihnimize, duygu ve düşünce dünyamızın ayrı ayrı
renkleri olarak farklı tonlamalara sahiptir. Hayal ve
düşünce dünyamızı süslemektedirler. Her kelime,
hayal dünyamızın kapılarını aralayan bir anahtar gö-
revindedir. Biz ancak edebî metinler okuduğumuzda
bu güzelliklerin kapısını aralayabilmekte ve dilin ta-
dına varabilmekteyiz.

Bununla beraber, dilimizin bu güzellikleri bir
tarafa, insanlarımız ise diğer tarafa. Çünkü 79 yıllık
Cumhuriyet tarihinde; nüfusumuzun 70 milyonlara
ulaştığı günümüzde ilk, orta ve lise, üniversite me-
zunlarının sayısı yüz binleri hatta, milyonları aşma-
sına ve bir o kadar da okuyan ve okumuş kişi bulun-
masına rağmen, ülkemizdeki okuma oranının buna
paralel şekilde arttığını söylemek hemen hemen im-
kânsız gibidir. Ali Dündar "Okuma Üstüne" adlı ma-
kalesinde "Hâlâ kitabı ve okumayı insan olmanın de-
ğişmez ölçütü sayabilmiş değiliz."⁷ sözleriyle çok
açık bir şekilde ortaya koymaktadır.

Okuma oranıyla ilgili olarak yapılan araştırma-
lara bakacak olursak Bilkent Üniversitesi Türk Ede-
biyatı Bölümü Yüksek Lisans öğrencisi Gül Sılacı ve
Reyhan Tutumlu'nun yaptıkları araştırmadaki veri-
ler; gerek kitap sayısı ve gerek kitap niteliği açısın-
dan dünya ülkelerinin çok gerisinde olduğumuzu
açık bir şekilde ortaya koymaktadır.

Bu araştırma raporunda yer alan: "Yazılı kültü-
rü, batılı ülkeler gibi yüzyıllardır içselleştirmeden,
medya kültürünün ağma düşmüş bir toplum görünü-
mündeyiz. Televizyon ve bilgisayar gibi ileri tekno-
loji ürünlerini bile yalnız 'konuşmak' için kullanıyo-
ruz. Cep telefonu ise tam zamanında imdadımıza ye-
tişmiş, bizi, zamanımızın daha da çoğunu konuşmak-
la geçiren insanlara dönüştürmüştür. Modern bir top-
lumun gerektirdiği şekilde okumayan, yazmayan,
yazı teknolojisiyle yalnız yüzeysel bir ilişki sürdüren
bir kitle durumundayız. Okumadan yazmadan, dü-
şünce üretmeden, bilim ve teknoloji üretimini ku-
rumsallaştırmadan 21. yüzyılda başarılı olabileceği-
mizi sanıyoruz. Oysa bu şekilde yalnızca kurumsal-
laşmış niteliksizliğimizi sürdürebiliriz."⁸ Şeklindeki
bu tespitler ülkemiz açısından düşündürücü ve dü-
şündürücü olduğu kadar da üzücüdür.

Oysa gelişmiş ülkelere baktığımızda üretilen
kitap sayısı ülkemize göre kıyaslanamayacak düzey-
de yüksektir.⁹ Bu konudaki oranlar aşağıda veril-
miştir:

<u>Ülke Adı</u>	<u>Yıl</u>	<u>Nüfusu</u>	<u>Üretilen Kitap Sayısı</u>
Almanya	1987	60 milyon	67.670.000
İngiltere	"	56 milyon	52.861.000
Fransa	"	55 milyon	43.505.000
Türkiye	"	52 milyon	6.382.000

Bu tablodan da anlaşılacağı üzere, nüfusumuza
oranla üretilen kitap sayısı oldukça düşüktür.

Öte yandan, kitap çeşidi ve gazete tirajı konu-
sunda da oldukça gerilerdeyiz. Japonya'da günlük
bir gazete 15 milyon, Almanya'da 10 milyon satı-
yor.¹⁰ Ülkemizde ise ancak birkaç gazetenin o da
verdiği promosyonlarla tirajı bir milyona ulaşabili-
yor. Bu oranlar, bilgi çağını yaşadığımız şu günlerde
oldukça düşündürücüdür.

Son zamanlarda kitaplarda bir çeşitlenme ol-
masına rağmen, yayımlanan kitapların türleri açısın-

dan konuya baktığımızda ülkemiz, gelişmiş ülkelerin çok gerisindedir. Bununla ilgili veriler aşağıdaki tabloda gösterilmektedir.

<u>Ülke Adı</u>	<u>Yıl</u>	<u>Yayımlanmış Kitap çeşidi</u>	<u>Yayımlanmış Kitap çeşidi</u>	<u>Nüfus</u>
A.B.D.	1981	Felsefe	1.193	229.805.000
S.S.C.B.	"	Felsefe	1.453	267.687.000
Türkiye	"	Felsefe	90	45.000.000
Türkiye	"	Din	369	45.000.000

Diğer taraftan Türkiye’de lise bitiren bir genç 2500-3000 sözcükle konuşup yazarken Batı’daki lise bir genç 5000-6000 sözcükle konuşup yazabiliyor.¹¹ Bu durumda, hem dilimiz hem de gelişimimiz olumsuz yönde etkilenmektedir.

Peki ülkemizde kitap okuma oranının düşük olmasının sebepleri nelerdir? Bu sorunun cevabı ne olabilir? diye düşündüğümüzde, bu konuyla ilgili olarak üniversite ve dengi okullarda yapılan bir araştırmada "Niçin okumuyorsunuz?" sorusuna şu cevaplar alınmıştır:¹²

Kitaplar pahal%	10.3
Okul eğitiminde okuma alışkanlığı verilmiyor%	19.7
Televizyon insanları kitap okumaktan uzaklaştırıyor%	30.3
Kitaba karşı yasakçı tutum%	4.3
Öğrenci ödevlerinin fazlalığı%	5,3
Geçim koşullarının ağır basması%	15.6
Okuyan insanlara değer verilmemesi%	4.0
Diğer nedenler%	11.1

Bütün bu cevaplar okuma oranının düşüklüğünün sebepleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Yukarıdaki tablodan da anlaşılacağı üzere okumama eğilimi bir yönüyle ekonomik, bir başka yönüyle kültürel, sosyal, psikolojik, toplumsal vb. sebepler ise okumama eğiliminin diğer sebepleri olarak görülmektedir. Bu sebeplerin ortadan kaldırılması noktasında, kitaba biraz daha para ve zaman ayrılması ve de insanlara okuma alışkanlığının verilmesi gerekir. Me-

selenin bir başka tarafı da gözden uzak tutulmalıdır. Mevcut şartlarda okuma oranı artmış olsa bile kitapların niteliklerinin iyileştirilmesi ve çeşitliliğinin artırılması gerektiği göz ardı edilmemelidir. Bunun için gerekli düzenlemeler özel ya da resmî kurum ve kuruluşlar çerçevesinde yapılmalıdır. Beslendiğimiz kaynaklar zenginleştikçe bizim de bilimsel, edebî, felsefî, sosyal, ekonomik daha pek çok alanda gelişip zenginleşeceğimiz açıktır. Dolayısıyla bu gelişme dilimize de yansımacaktır. Çünkü dilimizin sözlü ve yazılı kullanımında yaşadığımız:

1. Yazılı ve sözlü anlatımda kısıtlı söz varlığı;
2. Telâffuz hataları;
3. İmlâ hataları;
4. Cümle hataları;
5. Yabancı kelimelerin hızla dilimize girmesi
6. Anlam hataları vs.

sorunların en aza indirilebilmesi, okuma oranının ve okunacak malzemenin hem nitelik, hem nicelik olarak mutlaka geliştirilmesini gerekli kılmaktadır. Öyleyse büyük küçük herkese okuma alışkanlığı kazandırılarak okuma oranının yükseltilmesi için aileden (okuyarak örnek olan anne baba), okula (çocuğa derslerde dil bilinci verip okumayı sevdirecek), kitle iletişim araçlarına (dilini iyi şekilde kullandığı diziler, reklâmlar vb. yayınlarla) kadar pek çok kuruma ve kuruluşla görevler düşmektedir.

Okuma oranı yükseltilmediği takdirde, günlük dilde birkaç kelimeyle konuşan, dolayısıyla sadece konuşmayla kendini sınırlayan, anlama ve anlatma noktasında yeterli söz varlığına sahip olmadığı için iletişimsizliği yaşayan insanlar durumuna düşeriz. 1900’lu yıllarda yazılan yazıları bile anlayabilmek için onların dilinin sadeleştirilmesine ihtiyaç duyan kuşakların geçmişi anlama gibi bir kaygılarının olmadığı ortadadır. Bu durumda böyle bir kuşağın teknik ilerlemelerdeki baş döndürücü hızın getirdiği kelimeler seline karşı durabilmesi, derdini anlatabilmesi, dilini iyi, doğru ve güzel şekilde, yerinde kullanabilmesi pek de mümkün görülmemektedir. Bu hu-

susla ilgili olarak yazılı kaynakları yerli yerince kullanabilmek için insanların mutlaka okuma alışkanlığı edinmiş olmaları ve okuma oranının yeterli seviyeye getirilmesi gerekmektedir. Bu nedenle ülkemizde okuma oranını yükseltmek için gereken çalışmalar yapılmalı ve insanlarımızı okuma alışkanlığı kazandırılarak okuma oranı yükseltilmelidir. Başlı başına bir araştırma konusu olan "okuma oranının nasıl yükseltileceği meselesi" ise başka bir makalede ele alınacaktır.

KAYNAKÇA

ASLANGÜL, Cevdet "Yüz Güzel", *Türk Dili Dergisi*, Sayı: 603 Mart, s. 230.

DÜNDAR, Ali, "Okuma Üstüne", *Dil ve Düşünce*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2001, s. 35-39.

GÖKTÜRK, Akşit, *Okuma Uğraşı, Yazın Metninin Kavranışında Okur-Metin-Yazar*, İnkılâp Kitabevi, 3. baskı, İstanbul 1988, 152 s.

GÜNEŞ, Firdevs, *Hızlı Okuma Teknikleri*, Ocak Yayınları, Ankara 1993, 302 s.

KADIOĞLU, Muhsin, *Çok Hızlı Okuma Teknikleri*, Alkım Kitapçılık ve Yayıncılık, Genişletilmiş 7.baskı, Ankara 1993, 319 s.

KILIÇ, Mehmet, "Okuma Faaliyeti Üzerine Düşünceler", *Türk Dili-Dil ve Edebiyat Dergisi*, Sayı: 518, Şubat 1995, ss. 183-187.

ÖZDEMİR, Emin, *Eleştirel Okuma*, 1.baskı, Ekim 1995, 192 s.

ÖZBEK, Mustafa, *Okumak Anlamak Yorumlamak*, Gündoğan Yayınları, 2. baskı, Ankara, 1996, 120 s.;

ÖZEN, Ferhat, *Türkiye'de Okuma Alışkanlığı; Neden Okumuyoruz?, Niçin Okumalıyız? Nasıl Okumalıyız?, Neler Okumalıyız?*, T.C. Kültür Bakanlığı Kültür Eserleri: 317, Ankara, 2001, 235 s. , s. 8.

RUŞEN, Mustafa, *Hızlı Okuma*, Alfa Basım Yayın Dağıtım, 12. baskı, İstanbul 1995, 344 s.

SILACI, Gül-Tutumlu, *Reyhan* (2001), "Haberler: Türkiye'de Kitap Okunuyor mu?", *Türk Dili Dergisi* Sayı: 589, s.122.

TEKİŞİK, H. Hüsnü, "Ders Kitapları" *Tercüman Gazetesi Millî Eğitim Sempozyumu Tebliğler*, İstanbul, Ocak 1984, 160. S.

TELMAN, Nursel, *Hızlı ve Etkin Okuma*, Eplison Yay. Hiz. Tic. San. Ltd. Şti Yayınları, İstanbul (baskı tarihi yok), 264 s.

NOTLAR

1. Mustafa Ruşen, *Hızlı Okuma*, Alfa Basım Yayın Dağıtım, 12. baskı, İstanbul,1995, s. 9.

2. Emin Özdemir, "Okuma Sanatı" (Ruşen, Mustafa, *Hızlı Okuma*, Alfa Basım Yayın Dağıtım, 12. baskı, İstanbul,1995, adlı eserin 25-26. sayfalarında yer alıyor.

3. Mustafa Ruşen, *Hızlı Okuma*, Alfa Basım Yayın Dağıtım, 12. baskı, İstanbul,1995, s. 23-24.

4. a.g.e. s. 22.

5. Bu konuda bakınız: Akşit Göktürk, *Okuma Uğraşı, Yazın Metninin Kavranışında Okur-Metin-Yazar*, İnkılâp Kitabevi, 3. baskı, İstanbul 1988, 152 s.; Firdevs Güneş, *Hızlı Okuma Teknikleri*, Ocak Yayınları, 1. baskı, Ankara, 1993, 302 s.; Mustafa Özbeke, *Okumak Anlamak Yorumlamak*, Gündoğan Yayınları, 2. baskı, Ankara, 1996, 120 s.; Mustafa Ruşen, *Hızlı Okuma*, Alfa Basım Yayın Dağıtım, 12. baskı, İstanbul,1995, 344 s.; Nursel Telman, *Hızlı ve Etkin Okuma*, Eplison Yay. Hiz. Tic. San. Ltd. Şti Yayınları, İstanbul (baskı tarihi yok), 264 s.

6. Cevdet Aslanyüz, "Yüz Güzel", *Türk Dili Dergisi*, Sayı: 603 Mart, s. 230.

7. Ali Dündar, "Okuma Üstüne", *Dil ve Düşünce*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2001, s. 39.

8. Gül Silacı-Reyhan Tutumlu, (2001), "Haberler: Türkiye'de kitap okunuyor mu?", *Türk Dili Dergisi*, Sayı: 589, s.122.

9. Ferhat Özen, *Türkiye'de Okuma Alışkanlığı; Neden Okumuyoruz?, Niçin Okumalıyız? Nasıl Okumalıyız?, Neler Okumalıyız?*, T.C. Kültür Bakanlığı Kültür Eserleri: 317, Ankara, 2001, 235 s. , s. 8.

10. a.g.e.. s. 8.

11. a.g.e.. s. 67.

12. a.g.e.. s. 7.

Kafkasya Türklerinin Kazakistan'a Sürgüne Gönderilmesi

Anahtar Kelimeler:

Kafkasya, Türkler, Kazakistan.

Doc. Dr. K.S. ALDAJUMANOV

KC Milli İlim Akademisi, Ç. Valihanov Tarih ve Etnoloji
Enstitüsü Müdür Yardımcısı

Tarihte Kazak halkının kardeş Türkiye Türkleri ile olan eski akrabalık bağlarının çok sert bir tenkide uğradığı hepimizce malumdur. Bu, Sovyetler Birliği döneminde ülkemizde yaşayan Türk topluluğunun geçirdiği zor günlerden biridir.

Günümüzde büyük başarılarla imza atarak, iki ülke arasında gerçekleştirilen birçok alanlardaki ilişkilerin gelişmesinde önemli katkılarda bulunan ve bu köprünün daha da sağlamlaşması için önemli ve son derece büyük çabalar harcayan Kazakistan Cumhuriyeti'nde yaşamakta olan Türklerin de kendine özgü özel bir tarihi vardır. Günümüzde, Kazakistan'da yaşamakta olan Türklerin bugünkü Kazakistan topraklarında hangi şartlar altında ve nasıl geldiklerine dair bazı bilgileri dile getirmeyi uygun bulduk.

Tabii ki, bu Sovyetler birliği döneminde ülkemize gelmiş olan Türk halkının en zor ve en trajedik bir dönemini kaleme almak istiyoruz. Bu durumu bugünkü hayat şartları içinde hatırlamanın bir yararı var mıdır, diyenler de bulunabilir. Fakat yaşadığımız tarihi olayları unutamayız ve bunu hiçbir zaman tarihten silemeyiz. Diğer taraftan eskiye dönüş, gelecek nesile kim olduğumuzu, tarih sahnesine çıkışımızı ve kökümüzü yakından tanımada önemli katkı sağlar. Üstelik, bu tür trajedinin nerede olursa olsun tekrar ortaya çıkmasına engel olması ve bir ders olarak hizmet edeceği de kuşkusuzdur.

1917 yılı Ekim ayında vukuu bulan devrim sonucunda yönetime gelen ve bolşevikler tarafından idare edilen hükümetin, eski Çarlık Rusya'sını halkların hapishanesi olarak adlandırdığı da hepimizce bilinmemektedir. Ama bu politikanın çoğunlukla komünist totaliter rejim döneminde de devam ettiğini, hatta daha fazla arttığını o dönemlerde söylemek yasaklanmıştı.

Hakikaten, XX. asrın 20-30. yıllarında, daha sonra II. Dünya Savaşı sırasında ve üçüncü dönem 1946-1951 yılları arasında Kazakistan'a 1 milyon 200 bin civarında¹ insanın zorla sürgüne gönderildiğine dikkat edecek olursak, halklar hapishanesinin nasıl ve ne zaman ortaya çıktığını anlamak mümkündür. Ayrıca, 1 milyon 200 bin insan, Sovyetler Birliği döneminde cezalandırılan kişilerin ancak üçte biridir. Eğer 1930-1950 yıllarında tarihi vatanından, öz memleketinden ovularak, cezalandırılanların % 48'i Sibirya'ya gönderilmişse, bunun %30'u Kazakistan'a diğerleri de başka cumhuriyet ve ülkelere iskân edilmiştir.

1937 yılında Kafkasya'dan Kafkas ve Fars halklarının temsilcilerinin, Uzak Doğu'da Kore halkının zorla sürgüne gönderilmesi, II. Dünya Savaşı başladıktan sonra hat safhaya ulaşmıştır. Özel kişileri, sosyal grupları sürgüne gönderme tecrübesine sahip olan Sovyetler Birliği temsilcileri, daha sonra bu politikaya savaş döneminde açık bir şekilde bütün halka ve uluslara uygulamıştır.

1941 yılında İdil boyundan Almanlar Sibirya, Ural ve Kazakistan'a zorla sürüldüler², 1943-1945 yıllarında İdil Kalmakları, Kuzey Kafkasya'dan Çeçenler, İnguşlar, Karaçaylar, Malkarlar, Kırım Tatarları, Grekler, Karayımlar, Bulgarlar ve diğer halklar da aynı şekilde bu zulme uğradılar. Bu halklar, düşmanın elinde kalan, yani işgale uğrayan bölgede yaşadıkları, Almanlara yardımında buldukları vb. türlü bahanelerle cezalandırıldılar. Ancak, Kafkasya Türkleri'nin kendi vatanından sürülmesi aklın kabul etmeyeceği bir olaydır. Çünkü o bölgeler hiçbir zaman düşmanın idaresinde olmadı ve Gürcistan'daki Türkler Almanlarla hiç bir ilişkide bulunmadılar.

Savaş sürecindeki uluslararası ilişkiler, o zamanın jeopolitik durumu Sovyet Hükümeti'ni, Kafkasya'da bir miktar askeri güç buldurmaya mecbur ettiği bir gerçektir. O zamanlarda Kafkasya'nın özel bir askeri bölge olduğu da doğrudur. Ama iki ülke için bir şans olarak, oradaki savaş tehlikesi ortadan kalktı, 1944 yılından sonra da askerî ve siyasî durum iyileşip, sınırlar da barış ve güvenlik tesis edildi.

Buna rağmen, Kafkas halkının bir kısmı ile Kırım Tatarları'nın tamamını sürgüne gönderen Sovyet Hükümeti askerî gücünden de faydalanarak, Gürcistan toprağındaki Türkleri de zorla sürgüne gönderdi. Sovyet-Türk ilişkilerinin belli bir düzene oturtulduğu bir dönemde sınırlardaki güvenliği sağlamak iddiasıyla İyosif Stalin ve L. Beriya Türkleri bu topraklardan sürmek suretiyle tarihî devirlerden beri Türklerin yurdunu sadece bir milletin özel mülkiyetine vermiştir.

Sovyetler Birliği, sömürgece bir siyaset uygulamak suretiyle, bu toprakları yüzyıllardan beri vatanı olan ve buraları yurt edinen halklardan temizledi. Böylece bu yerler, Gürcüler için gerçek mânâda "ebedi vatan (ömürlük keňistik)" yapıldı. iskan edilenler kendilerinin Türk olduğunu gizleyerek, Azeri ve başka milletlerin temsilcileri olarak kaydedildiler. Kafkasya'nın başka bölgelerindeki Türkler de kovuldu.

Eğer tarihî olaylara göz gezdirecek olursak, 1828-1829 yılında Rus-Türk savaşıdan sonra imzalanmış Andrianopol anlaşmasının neticesinde Mesket bölgesinin yukarı tarafı, yani şimdiki Gürcistan'ın güney ve güney batısı Rusya'ya verilmişti. O zamanlardan beri eskiden orda yaşayan Türk halkı temsilcileri bu toprakların haklı vatandaşları olarak sayılmaktaydı. Ama yukarıda bahsettiğimiz nedenlerden dolayı Ahaltsih, Adigen, Aspindza, Ahalkalak ve Bogdanov bölgelerinde yaşayan Türkler toplam 227 köyden kovularak, sürgüne gönderilip 1944 yılında ivedilikle Orta Asya'da, Kazakistan ve Özbekistan'a yerleştirildiler. Bunlar ile birlikte Gürcistan'da yaşayan diğer Müslümanlar da bu sürgüne tabii tutuldular.

O dönemlerde gizli olarak uyulanan siyasete şu kaynaklar delil olabilir: türkler Gürcistan'dan 1944 yılının Ekim ayında sürüldüler, bu konuda Milli Güvenlik Komitesi'nin buyruğı 1944 yılı 14 Kasım'da, yani Türklar Kafkasya'dan kovulduktan ve iskan edildikten, onlar halen yoldayken, yani her şey uygulandıktan sonra kabul edildi. 1944 yılı yaz ayında çok gizli olarak Kazakistan ve Özbekistan hükümetleri'ne Gürcistan'dan sürülecek halkları kabul etmek için hazırlık yapılmasının gerektiğı hakkında buyruk gönderilmişti. 31 Haziran 1944 tarihinde SSCB Milli Güvenlik Komitesi, Kazakistan hükümeti'ne Gürcistan'dan sürülecek 40 bin kişiyi yerleştirmeye, Özbekistan Hükümeti'ne de 30 bin kişiyi, iki ay sonra da onun yerine 50 bin kişiyi kabul etmesi hakkında gizli buyruk göndermiştir.

Ama sürülecek olan insanların kim ve hangi milletten oldukları, suçlarının ne olduğu sonuna kadar gizli tutuldu³.

Sadece Ekim 1944 tarihinde Gürcistan ve Güney Kafkasya'dan Türklar, Assiriyalılar, Hemşinliler, Farslar ve diğerleri askeri güç aracılığıyla vatanlarından kovulduğu zaman sürgüne gönderilecek olanların kim oldukları açıkça belli oldu.

Kısa bir zaman içinde Gürcistan'dan 115.500 Türk çok acil ve zorla yaşadıkları yerlerden sürülerek iskan edilmek üzere gönderildiler. Taşkent, Almatı, Moskova şehirlerinin merkez arşivlerinde incelediğimiz evraklara göre Kazakistan'a 6300 aile, yani 27833 Türk iskan edildi. Özbekistan'a 10756 aile - 53127 Türk vatandaşı gönderildi. Arşiv belgelerinde, özellikle Taşkent'teki Özbekistan Cumhuriyeti Merkezi Arşivi'nde Tiflis istasyonundan ne zaman ne kadar tren gönderildiğı hakkında bütün malûmatlar gösterilmiştir.

Bizim arşivlerimizdeki kaynaklara göre 1944 yılının sonlarına doğru Almatı bölgesine 2544 aile, yani 11004 kişi, Jambıl bölgesine 822 aile, yani 3415 kişi, Kızılorda bölgesine 373 aile, 1826 kişi, Taldıkorgan bölgesine 337 aile, 1441 kişi, Güney Kazakistan - Çimkent bölgesine 2223 aile, 10147

kişi olmak üzere toplam 27833 Türk⁴ yerleştirilmiştir.

Savaş sırasında Sovyetler Birliği himayesinde yaşayan Türkler arasından 40 bin kişi savaşa katılmıştır. Bunların arasında hayatta kalanları ise savaştan döndürülüp, işçiler askerine gönderilmiştir. Savaştan dönenlerin arasında 57 subay sadece 459 asltteğmen, 3559 asker, toplan 4075 kişi mevcuttu. Çalışabilecek durumda olup, savaşa katılabilecek yaşında olanların sayısı o zaman çok az olduğu bellidir. NKVD'nin o zamanki özel kaydında Kazakistan boyunca 17 yaştan büyük olan Türklerin sayısı 13300 kişi idi. Yani göç eden 27833 kişinin geri kalanı ihtiyar ve çocuklar idi.

1946 yılı 1 Eylül'de Kazakistan'daki Türk ailelerine 275 aile daha katılmıştır. Çünkü bur artış 1944 yılında yakınlarını kaybedenlerin tekrar akrabalarını bularak onlarla bir araya gelmelerinden kaynaklanmıştır.

Savaş sırasında ve daha sonraki dönemlerde Kazakistan'a "represiya (halk düşmanı cezası)" politikası aracılığıyla iskan edilenlerin durumu hakkında hem yazılmakta, hem de konuşulmaktadır. Bu yüzden aynı konu üzerinde durmayalım. Sadece bu "cezanın" Sovyet Türkleri'nin sosyal ve demografik durumunu etkileyen zararları ele alalım. Buna Türklerin yaşadığı zorlukları gösteren olgular delil olabilir. SSCB İç İşleri Bakanlığı'nın (eski NKVD) 28.06.1951 tarihli malûmatına göre 1945 yılında kayıtlı olan Türk ailelerinde 559 çocuk doğduysa, 6902 çocuk ölmüş, 1946 yılında 6209 çocuk doğduysa, 5980 çocuk vefat etmiş, 1947 yılında 895 çocuk dünyaya gelmişse 3259 çocuk ölmüş, 1949-1950 yıllarında da durum aynen devam eder. Böylece 1945'ten itibaren 1950 yılına kadar Kazakistan ve Özbekistan'a yerleşen Türk ailelerinde 7383 çocuk doğup, 19047 çocuk ölmüş. Böylece hayatta kalıp yaşı 16'ya kadar olan çocuk sayısı evraklarda 8960 olarak gösterilmiş⁵. Tabii ki, bu tür bilgiler gerçek ve tam olmayabilir. Çünkü bu kaynaklar sadece üretim ve devlet destek hizmetleri makamlarına gönderilen özel kayıtlarda bulunanlarla ilgilidir.

Savaş dönemlerinde Kazak halkı, buralara kaderin feleğiyle sürülen bütün halklarla tüm zorlukları bir arada paylaştılar. Yerel (bölgesel) hükümet organlarının iskân edilenlere mümkün olduğu kadar tüm imkânları sağlamaya çalıştığını belirtmeliyiz.

Kazakistan'a gelen halklar burada kendi vatanını buldular. Bunların arasında Türkiye Türkleri'nin de temsilcileri vardır. 1957 yılında o zamanki SSCB Hükümeti, Stalin zamanında "ceza-ya" uğrayan halklara kendi vatanlarına dönme ve devlet kuruluşlarını yeniden düzenleme konusunda izin vermiştir. Ama bu seçici olarak yürürlüğe girdi. Almanlar, Türkler ve Kırım Tatarları hakkında sadece özel kontrol ve kumandanlık rejimi kaldırıldı ve onların kendi memleketine dönmeleri hakkında hiçbir karar alınmadı. Onun için Gürcistan'dan gelen Türklerin, genel olarak Gürcistan'dan zorla sürülen Müslüman halkın temsilcilerinin kendi memleketine dönme meselesi sonuçta neticesiz kaldı.

İşte, Kazakistan'daki Türk azınlığı böylelikle ortaya çıktı. Bugünlerde Kazakistan'da yaşayan Türk halkının temsilcileri bu devletin halkı ve vatandaşdır. Biz burada yaşayan Türkiyeli kardeşlerimizin Kazakistan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı N. Nazarbayev'in başkanlığında yürütülmekte ve reformları gerçekleştirmede büyük katkıda bulunduğunu, ayrıca sosyal ve siyasî hayatta önemli bir yere sahip olduğunu memnuniyetle söyleyebiliriz.

NOTLAR

1 Bkz.: Aldajumanov K.S., Aldajumanov E.K. *Deportatsiya narodov-preskruptleniye totalitamogo rejima. Almatı, 1997.*

2 *Kazakistan Cumhuriyeti Devlet Merkezi Arşivi, 1987. C.1. D.9.S.7.*

3 *Özbekistan Cumhuriyeti Devlet Merkezi Arşivi, K. 314.C.6.D.13.S.1-5; Kazakistan Cumhuriyeti Devlet Merkez Arşivi, 1987. D. 16.S.8.*

4 *Kazakistan Cumhuriyeti Devlet Merkez Arşivi, 1987. D.20.S.10.*

5 *Voprosi İstorii Dergisi, 1991. N 9-10 S.212.*

Atatürk'ün Ankara'ya Gelişi ve Ankara'nın Başkent Olma Nedenleri

Anahtar Kelimeler :

Ankara'da Milli Mücadele Ruhu,
Ankara Ahiler Cumhuriyeti,
Ankara'nın Tarihi ve Sosyal Dokusu

Metin ÖZASLAN

Ankara Kulübü Yönetim Kurulu Üyesi
DPT Uzmanı

"27-Aralık" tarihi, Ulusumuz ve Cumhuriyet tarihimiz açısından son derece önemli bir gündür... 27-Aralık-1919'da Ulu Önder Atatürk, Samsun'dan başlayan Anadolu yolculuğunu Ankara'ya gelerek tamamladı. Bu yolculuk aynı zamanda Milli Mücadele Projesinin hazırlıklarının yapıldığı bir süreçti... Ve Proje bozkırın ortasında, Ankara'da uygulamaya konuldu...

1919 yılında Anadolu'daki manzara genel hatlarıyla şöyleydi: Orta Anadolu'daki bir avuç toprak parçası dışında Anadolu, dönemin emperyalist güçlerince paylaşılmıştı... Hükümet Merkezi İstanbul işgal altındaydı ve Yunan orduları durmadan İç Anadolu'da ilerliyordu... Ülkenin her bir yanından işgalci güçlerin yaptığı zulme ilişkin acı haberler geliyordu...

Fakat, bu haksızlık, bu zulüm bir büyük Ulusa yapılmaktaydı ve aynı Ulus, işgalci güçlere yem olmayacak kadar onurluydu ve şanlı bir geçmişe sahipti... Nitekim, Batı Anadolu'da Zeybekler, Güney'de, Güneydoğu'da ve Doğu Anadolu'da yerel milisler işgalci güçlere karşı tüm güçleriyle direniyor ve bu ağır cezanın hiçbir şekilde hazmedilemeyeceğinin işaretlerini veriyorlardı... Bağımsızlık kaçınılmazdı. Fakat bunu yerel milislerle ve yerel çarpışmalarla başarmak bir o kadar güçlü... Milli Mücadeleyi Ulusal Kurtuluş Savaşına dönüştürecek ve yerel güçleri toparlayacak bir lider, bir Önder gerekiyordu...

İşte bu Önder, 27 Aralık 1919'da Dikmen sırtlarında belirdi... Ankaralıların "**Kızılca Gün**" dediği bu tarihi günde, Ankara'nın köylerinden kasabalarından akıp gelen binlerce atlı ve yaya Seymen ile Ankara halkı Büyük Önder'i Dikmen Sırtlarında bağrına bastı... Şaşırان ve duygulanan Ulu Önder'in "**Merhaba Efeler! Niye zahmet ettiniz, neden geldiniz?**" sorusuna Ulu Önder'in etrafında çember olan Seymenler hep bir ağızdan "**Uğrunda Ölmeye, Millet yolunda kanımızı akıtmaya geldik Paşam!**" diye cevap verdiler... Ulu Önder "**Fikrinizde sabit misiniz?**" diye yeniden sorduğunda Seymenler büyük bir kararlılıkla "**Andolsun!**" diyerek karşılık verdiler... Bunun üzerine gözleri yaşaran Mustafa Kemal "**Varolun Yiğitler!**" diyerek şükranlarını bildirdi... Peşisıra davullar, zurnalar çalınmaya başladı... Ve uzun yıllardır semalarına kara bulutların çöktüğü, umutların tükendiği Anadolu'da, zeybekler yeniden dönülmeye başladı.

*Silindi mi maşrapamın kalayı
Dizildi mi Seymenlerin Alayı
Düşmanları öldürmenin kolayı
Koç gibi meydanlarda dönenlerdeniz
Biz Vatan uğruna ölenlerdeniz*

Ankaralıları ve Seymenler binlerce yıllık Oğuz Türkleri geleneğinde olduğu gibi, Seymen Alayı tertip ettikleri 27 Aralık 1919'da yeni Önderini böyle seçmiştir... Atatürk'ün karşılandığı 27 Aralık'ta düzenlenen "**Seymen Alayı**", basit bir karşılama töreninden öte, ülkeyi içinde bulunduğu karanlıktan kurtaracak yeni bir liderin, dağınık olarak sürdürülen Milli Mücadele hareketini şahsında toplayacak Önder'in, Ankara halkı ve Seymenler tarafından seçilmesidir... Bu sivil oluşum ve tarihte eşine az rastlanır bu halk desteği, Milli Mücadeleyi taşıyacak olan Ulu Önder'e ve Kuvayı Milliyecilere olağanüstü bir moral güç vermiştir... Ankara bundan böyle yüzyıla damgasını vuracak ve dünyadaki bütün ezilmiş halklara bir model oluşturacak olan Ulusal Kurtuluş Savaşımızın merkezi durumuna gelmiştir.

Nitekim Ulu Önder Mustafa Kemal Atatürk anılarında Ankara'da karşılaşımını şöyle anlatmaktadır: "Ankara'ya ilk kabul olduğum gün (27 Aralık 1919), sadece bir vatandaş, ulusun bir bireyi idim. Hiçbir sıfatım, selahiyetim ve ünvanım yoktu. Böyle olmakla beraber Ankara ve havalisi tamamıyla çocuklarıyla, kadınlarıyla, ihtiyaçlarıyla beraber Ankara şehrinde Dikmen Tepesine kadar bütün sahra-yı doldurmuş ve beni karşılamıştır. İstasyondan Hükümet dairesine kadar uzayan caddenin iki tarafı eski Türk kıyafetine girmiş, bıçakları ve tabancaları ellerinde Ankara gençleriyle (Seymenleriyle) dolmuştu. Seymenler ve onlarla beraber bütün halk: "Vatanı ve milleti düşmandan kurtarmak için hepimiz ölmeye hazırız, emrinizi bekliyoruz" diye bağıryorlardı... O zaman Ankara İstasyonu işgalci subay ve askerlerin işgali altında bulunuyordu. O güne kadar Ankaralılar'ı ölü ve Ankara'yı bir harabe zanneden bu yabancılar (ecnebler), bu yüce tezahür karşısında kaygılarını belirtmekten kendilerini alamamışlardır."

Erzurum ve Sivas Kongrelerinden sonra, Türk Milletinin ümit kaynağı haline gelmiş olan Mustafa Kemal Paşa'nın, Heyeti Temsiliye Merkezini Ankara'ya taşıması, Türk tarihinin seyrini ve Ulusun kaderini değiştiren önemli bir olaydır. Peki Mustafa Kemal Paşa neden Ankara'yı seçmiştir? Bu seçim, olayların sürüklediği bir tesadüf midir yoksa Mustafa Kemal Paşa'nın çok önceden tasarladığı bir projenin yaşanan gelişmeler karşısında hayata geçirilmesi midir?... Sorunun yanıtını kendi anlatıklarından dinleyelim:

"Nihayet Ankara'da durdum ve memleket işlerini, milletin arzusu veçhile sevk ve idare etmek için başka yere gitmeye lüzum hissetmedim. Türkiye'nin ve Türk milletinin menfaatlerinin en emin müdafaası da ancak Ankara'dan olabileceği, hadiselerle sabit olmuştur. Bunun en kuvvetli etkenleri (amilleri) arasında Ankara'nın coğrafi yeri de vardır... Ankara'nın doğal ve coğrafi konumuna (mevk-i tabii ve

coğrafisine) kıyket ilave eden bir başka yön (cihet) daha vardır. En acı ve felaketsel günlerde millet her taraftan zehirlenirken (tesmim olunurken) Ankaralılar, memleket ve milletin gerçek kurtuluşuna yönelik girişimler (halas-ı hakikisine müteveccih teşebbüsler) hakkındaki iman ve güvenlerini (itimatlarını) bir an dahi sarsmamışlardır... Ben Ankara'yı coğrafya kitabından ziyade tarihten öğrendim ve cumhuriyet merkezi olarak öğrendim. Hakikaten, Selçuki idaresinin bölünmesi (inkisamı) üzerine Anadolu'da teşekkül eden küçük hükümetlerin isimlerini okurken bir "Ankara Cumhuriyeti"ni görmüştüm. Tarih sayfelerinin bana bir cumhuriyet merkezi olarak tanıttığı Ankara'ya ilk defa geldiğim o gün de gördüm ki aradan geçen asırlara rağmen Ankara'da hala o cumhuriyet kabiliyeti devam ediyor. Türkiye'nin hemen bütün bölgelerini (menatıkını) gezdiğim ve gördüğüm için hükmettim ki, o zaman isimleri cumhuriyet olmayan diğer yerlerin bugünkü halkı da aynı kabiliyetten asla uzak değildir... Beni, Türkiye'nin en münasip merkez Ankara olabileceğini düşünmeye sevkeden ilk vesile çok eskidir ve bilimseldir (fennidir)."

Ankara'nın önce Heyeti Temsiliye Merkezi, daha sonra da Başkent seçilmesinin nedenlerini, Ankara'nın tarihine ve sosyal dokusuna dayandıran ve bilimsel (fenni) olduğunu belirten Mustafa Kemal Atatürk, yukarıdaki ifadelerinde başlıca üç neden üzerinde durmaktadır. Bunlar sırasıyla: (1) Ankara'nın doğal ve coğrafi konumu, (2) Ülkenin en kötü günlerinde dahi Ankaralılar'ın Milli Mücadele ruhlarını kaybetmemeleri, (3) Selçuklu Devleti yıkıldıktan sonra Ankara'da Ahiler tarafından kurulan "Ankara Cumhuriyeti"nin varlığı. Diğer bir deyişle Ankara'nın geçmiş dönemlerde bir Cumhuriyet Merkezi oluşundan kaynaklanan demokrasi tecrübesi ve kabiliyeti... Bunlardan ilk neden Ankara'nın doğal ve coğrafi konumu olmakla beraber, Ulu Önder bu etmeni nedenler arasında tali bir önemle belirtmektedir. Zira, "Ben Ankara'yı coğrafya kitabından ziyade tarihten öğrendim ve cumhuriyet merkezi olarak öğ-

rendim" ifadesi bunun en güzel kanıtıdır. Bu seçimde Ankara'nın coğrafi öneminden ziyade tarihte üstlendiği rollerin ve tarihsel deneyimlerinin daha ayırıcı bir yeri bulunmaktadır... Tekrarlama pahasına bu iki etmen; 27 Aralık 1919 öncesinde Ankara'daki yoğun Milli Mücadele Ruhu ve Ankara Ahiler Cumhuriyeti ile somutlaşmış tarihten devşirilen Cumhuriyet ve Demokrasi geleneğidir.

Ulu Önder'in önemle altını çizdiği bu iki nedeni daha iyi anlamak için, Ankara'nın Milli Mücadele dönemindeki yakın ve Osmanlı öncesi Ahiler dönemindeki uzak geçmişine dönelim şimdi de...

27 Aralık 1919 Öncesinde Ankara'da Milli Mücadele Ruhu...

1919 yılında Ankara'da işgal kuvvetlerine bağlı; İngiliz, İskoçyalı ve Fransız askerler bulunmaktaydı. İngilizler, İstasyon civarında, Fransızlar ise Birinci Millet Meclisinde karargah kurmuşlardı. İleride Türk istiklal ve bağımsızlığının karargahı olacak bu bina, acıdır ki, Fransız askerlerine karargahlık yapıyordu ve üstünde Fransız bayrağı asılıydı... Ankara'da bulunan işgalci askerler ile gayri-müslimler iyi geçiniyor, diğer yandan Türk nüfusa baskı yapıyordu... İngilizler yer yer Türklerle yakınlaşmaya çalışıyor fakat, Türkler İngilizler'den uzak duruyorlardı. Bir seferinde Alagöz Köyü'nde Türkoğlu Ali Ağa'nın evine gelen İngiliz askerlerinin komutanı Mister Vitol, Ali Ağa'ya: "*Biz ta uzaklardan buralara geldik, bizimle niçin görüşmekten çekiniyorsunuz*" sorusuna Ali Ağa'nın verdiği yanıt "*Sizi davet eden biz değildik*" olmuştur. İngiliz Komutan "*Evinize misafir geldik, ev sahipleriyle görüşmek istiyoruz!*" diye ısrar edince, Ali Ağa Sivas'tan Ankara'ya gelecek olan Mustafa Kemal Paşa'yı ima ederek "*Biraz sabredin, pek yakında evin gerçek sahibiyle sizi tanıştırtırız*" diyerek bir zeka ürünü cevabıyla karşılık verir.

Nitekim, Erzurum ve Sivas kongreleri devam ederken, Ankaralılar, sürekli Mustafa Kemal'le haberleşmekteydiler. Damat Ferit Paşa Hükümetinin Ankara'daki Valisi Muhittin Paşa ise İstanbul'dan aldığı emirlerle Ankara'daki ulusal hareketleri sön-

dürmek istiyordu. Büyük bir icraat olmak üzere Vali Muhittin Paşa Ankaralı 190 İttihatçıyı tutuklattırdı. Bu olay böylesine sancılı bir dönemde Ankaralılar'da derin üzüntü yarattı. Üstelik, İngilizler'in Ankara'da İngiliz Muhripleri Cemiyetini kurma çalışmalarını İstanbul Hükümeti ve Vali tarafından desteklenirken, tüm Milli Mücadele hareketlerinin bu tür baskılarla söndürülmeye çalışılmasına Ankaralılar bir türlü anlam veremiyordu. Buna rağmen, Ankaralı gençler Milli Azim (*Azm-ı Milli*) Cemiyeti'ni kurdular. Vali Muhittin Paşa'nın böylesine acı günlerde yapmakta olduğu baskı ve haksızlıklar, Ankaralılar'ın vicdanında Osmanlı saltanatına karşı derin bir kin uyandırmıştı. Halk, aciz hükümetin ve atadığı Vali'nin icraatlarından bıkmış usanmıştı... Ankaralı'nın özlü sözüyle, "*ğari bıçak kemiğe dayanmıştı...*"

Nitekim, harekete geçmek için beklenen gün gelir. Zira, Vali Muhittin Paşa, *11 Eylül 1919'da* yerine vekil olarak Mektupçu Halet Bey'i bırakarak Kırşehir ve Kırıkkale civarına teftişe gitmiştir... Bunu fırsat bilen Ankaralılar icraatlarına anlam veremedikleri Valiyi Padişaha şikayet etmek isterler ve bu amaçla o zamanlar Samanpazarı'nda bulunan Müftülük Dairesinde bir toplantı yaparlar. Toplantı sonucunda Padişaha telgraf çekilmesi gerektiği karara bağlanır ve bu görev Müftü Hoca Atuf, Defterdar Yahya Galip ve Hoca Hatip Ahmet Efendi'ye verilir... Toplantı sonucunda belirlenen Temsilciler telgrafhaneye gelerek, Sadrazam Ferit Paşa'yı ulaşırlar ve Ferit Paşa'ya: "*Ankaralılar Zat-ı Şahane ile mühim bir mesele hakkında görüşmek istiyorlar!*" diye bildirirler. Bir müddet sessizlikten sonra Damat Ferit Paşa: "*Halk doğrudan doğruya Zat-ı Şahane ile görüşemezler. Diyeceğinizi bana söyleyiniz, ben arz edeyim.*" der. İsrarcı olan Temsilciler: "*Biz Padişahımızı istiyoruz!*" diyerek taleplerini yinelerler. Ferit Paşa sert bir şekilde: "*Hayır! Millet Padişahla görüşemez*" diyerek talebi geri çevirir. Bunun üzerine hiddetlenen Hoca Atuf Efendi: "*Öyleyse Ankaralılar da ne senin gibi Sadrazamı, ne de senin Padişahını tanımıyor!*" diye son sözü söyleyerek görüşmeyi sonlandırır. Ankara'nın Milli Mücadele günlüğüne "*Telgrafhane Vakıyası*" olarak geçen bu olay aynı zamanda Anadolu'dan Padişaha karşı çekilen ilk isyan telgrafı olur.

Telgrafhanede yaşanan bu görüşme ile Ankara halkının temsilcileri Padişahı tanımadığını resmen bildirmiştir... Peşisıra bu olay derhal Sivas'ta bulunan Mustafa Kemal'e iletilir. Gelişmelere sevinen Mustafa Kemal Paşa, büyük bir heyecanla memurların da Padişahı tanımadıklarını bildirmelerini ister. Bunun üzerine; Kadı Aşir Molla, Mektupçu Halet, Yahya Galip, Umuru Hukukiye Müdürü Süreyya Kip Valinin odasında toplanırlar. Alınan karar şudur: *"Ankara Halkı gibi, vilayet memurları da Sivas Kongresinin çizdiği esaslar dahilinde hareket edeceklerdir. Bundan sonra İstanbul Hükümetiyle değil, sadece Temsilciler Heyetiyle temas edeceklerdir."* Bu tarihi kararın kaleme alınmasını ve Sadrazama'a bildirilmesini ise Süreyya Bey üstlenir.

Alınan kararlar derhal uygulamaya geçirilir. Zaman kaybetmeden Hamitli Rıza Efe ile Polatlı'nın Hacı Tuğrul Köyünden Kara Sait Efe'ye bağlı Seymenler, Vali Mühittin Paşa'yı tutuklamak üzere görevlendirilir. İşgal kuvvetlerinin bir kuklası duruma gelen Osmanlı Hükümetinin Ankara'daki son valisi olan Vali Mühittin Paşa, 12 Eylül 1919'da kazaları teftiş ederken, Elmadağ ile Yahşihan arasındaki Kılıçlar Beli'nde tutuklanır ve Sivas'a gönderilir. Valisiz kalan Ankara'ya halk, yeni Vali olarak Defterdar Yahya Galip'i seçer. Ankara halkı kendi seçtiği yeni Vali'ye de *"Hakan"* adını verir¹. Vali Yahya Galip göreve gelir gelmez bütün tutukluları derhal serbest bırakır. Böylece Ankara, kukla durumuna düşmüş Osmanlı Hükümetinin son kırıntılarından bu şekilde temizlendikten sonra, yeni bir tarih sayfası açmak üzere Kuvay-ı Milliye ve Kurtuluş savaşı için güvenli bir üs duruma gelir...

Vali sorununun çözümlenmesini takip eden günlerde Ankara'da Anadolu Müdafa-i Hukuk Cemiyeti kurulur. Cemiyet Başkanı olarak ise Cumhuriyet kurulduktan sonra uzun süre Diyanet İşleri Başkanı olarak görev yapacak olan Rıfat (Böreççi) Efendi seçilir ve Ankara'nın genel durumuna bundan sonra Rıfat Böreççi önderliğinde bu vatansever grup hakim olur. Ankara'da bu gelişmeler yaşanırken, bu durumu sindiremeyen İstanbul Hükümeti (Rıza Paşa Kabinesi), Ziya Paşa adlı birisini Ankara'ya vali ola-

rak atar. Bu gelişme üzerine Rıfat Efendi henüz yolda olan yeni valiye sert bir üslupla mektup yazarak, gelmemesi konusunda uyarır. Vali de Ankara'ya gelmeden Eskişehir'den geri dönmek durumunda kalır. Bunun üzerine İstanbul Hükümeti Rıfat Efendi'yi idama mahkum eder ve Bab-ı Meşihatteki siciline idam kararı kaydedilir. Bu gelişmeler sonucunda tamamıyla güvenliğin sağlandığı Ankara'da Mustafa Kemal Paşa, Müftü bulunan Rıfat Efendi'ye Ankara'ya geleceğini bildirir.

Ankara'da bu gelişmeler yaşanırken, Yunan orduları Ege'den Orta Anadolu'ya ilerlemekte ve ele geçirdikleri yerlerde halka zulüm yapmaktadırlar... Bunun üzerine Ankara'daki Anadolu Müdafaai Hukuk Cemiyeti Rıfat Efendi'nin başkanlığında bir toplantı yaparak, cepheye gönderilmek üzere Ankara'da bir Kuvay-ı Milliye Müfrezesi oluşturulmasına karar verir. Atılı ve yaya olarak teçhiz edilen Ankara Müfrezesi; Ankara'da bulunan 400 jandarma talebesi, Ankara Seymenlerinden bir grup ve civardan gelen 3000 mahkumdan oluşur. Başlarında kara kalpak, bazıları Seymen kıyafetinde olan Müfrezeler, Yunan kuvvetleriyle çarpışmak üzere Batı cephesine gönderilir.

Nitekim, umutların tükendiği Anadolu'da, Ankara halkı, Milli Mücadele ruhundan ödün vermeden, azimli bir biçimde Ankara'yı; Mustafa Kemal Paşa'ya, Kuvay-ı Milliye hareketine ve Ulusal Kurtuluş Savaşımız'a güvenilir bir merkez olarak hazırlamıştır. Mustafa Kemal Paşa'nın Ankara'nın seçiminde ikinci neden olarak belirttiği *"En acı ve felaketli günlerde millet her taraftan zehirlenirken (teslim olunurken) Ankaralılar, memleket ve milletin gerçek kurtuluşuna yönelik girişimler (halas-ı hakikisine müteveccih teşebbüsler) hakkındaki iman ve güvenlerini (itimatlarını) bir an dahi sarsmamışlardır..."* ifadesi işte kısaca bu durumu özetlemektedir.

Ankara Ahiler Cumhuriyeti:

Tarihten Devşirilen Cumhuriyet Geleneği ve Demokrasi Kabiliyeti...

Ulu Önder'in Ankara'yı önce Milli Mücadele ve Ulusal Kurtuluş Savaşımızın üssü, daha sonra da yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin başkenti

seçmesinin üçüncü ve en önemli nedeni Ankara'nın 14'ncü yüzyılda yaşadığı Cumhuriyet ve demokrasi tecrübesidir. Selçuklu Devleti yıkıldıktan sonra Anadolu'nun diğer yörelerinde Beylikler kurulurken, Ankara'da Ahiler tarafından "fütüvvet"² olarak nitelenen bir anayasa temelinde demokratik esaslar ve paylaşım felsefesine dayalı bir Cumhuriyet devleti kurulmuştur. Bu dönemden aktarılan cumhuriyet ve demokrasiye dayalı organizasyon kabiliyeti ve tecrübesi, Ankara halkını kendi ayakları üzerinde durmaya sevkederken, Ulu Önder'in Ankara'yı seçmesinde başlıca etkenlerden birisi olmuştur.

13'ncü yüzyılda Anadolu Selçuklu Devleti yıkıldıktan sonra Ankara, 1304-1343 yılları arasında İlhanlıların hakimiyeti altında kalmıştır. Yaklaşık 40 yıl süren bu dönemde, İlhanlılar Devleti'ne ait ordunun bir karargahı Ankara yakınlarında bulundurulmuştur. Bu bağımlı dönemlerde Ankara'da Ahilik; dini, iktisadi ve sosyal bir kurum olarak gelişmiştir. Ankara, İlhanlılar'ın hakimiyetinden Osmanlılar'ın idaresine geçinceye kadar süren ve devlet otoritesinin olmadığı 10 yıllık ara dönemde (1344-1354), Ahiler tarafından yönetilmiştir. Ahiler, bu dönemde dini ve iktisadi bir teşekkül olarak kalmamış, içinde yaşanılan koşullar gereği, şehrin asayişini koruma ve dışarıdan gelen saldırılara karşı şehri savunma görevini de üzerlerine almışlardır. Bu amaç doğrultusunda Ahi organizasyonunun askeri kanadı olan ve Ankara'da bugün de yaşayan ve Seymenlik geleneğinin biçimlenmesinde etkin olan "Ahi Alayları" diğer bir adıyla da "Yiğit Alayları" kurulmuştur. Nitekim bu dönemde Anadolu küçük beyliklere bölündüğü sıralarda "dini-iktisadi" bir kurum olan Ahilik, esnaf loncalarına dayanarak, Ankara'yı Batı'daki Venedik Cumhuriyeti benzeri bağımsız bir şehir cumhuriyeti halinde yönetmiştir (Uluğ, 1997). Ahiler'in Ankara'daki egemenlikleri 1354 yılında, I'inci Murat'ın Ankara'yı Osmanlı topraklarına eklemesiyle sona ermiştir³.

Ankara'da askeri ve siyasal boyutları da içeren bir devlet olarak somutlaşan Ahi örgütlenmesi, Anadolu'nun birçok yerinde esnaf teşkilatlarına dayalı olarak gelişmiştir. Orta Asya'daki Alperenlik gele-

neği ile Arap ve Fars kültürlerindeki Akı teşkilatlarının Anadolu'daki uzantısı olan Ahilik⁴; Karahanlılar Devleti zamanından başlayarak, Osmanlı Türkleri devrine kadar, Türk esnaf ve işçilerini içine alan bir düzen (örgütlenme) olarak ortaya çıkmıştır. Avrupa'daki lonca sistemine benzeyen Ahi Teşkilatı'nın en güçlü olduğu ve bağımsız bir şehir devleti kurduğu şehir Ankara'dır. Bu konuda Erdoğan (1999: s. 27) şunları belirtmektedir.

"..Ahiler Ankara'da kuvvetli idiler, yiğit alayları kurarak düşmanlarına karşı koymuşlardır... Ankara Ahileri tamamen demokratik esasa dayanıyordu. Aralarında sınıf farkı yoktu. Sosyal adalet bunlarla yürümekte idi. Bir de Fütüvvet-name adını taşıyan anayasaları vardı"

Ahilik, Selçuklular döneminden başlayarak Türklerin en güçlü sivil toplum kuruluşlarından biri olarak devlet ve toplum hayatında önemli roller oynamıştır. "Türkler'in Rönesansı" (Demir, 2000) olarak da nitelenen Ahiler döneminde; toplumda yaşayan fertlerin birbirine yakınlaştırılması ve aralarında dayanışma kurulması amaçlanmıştır. Anadolu'daki Ahi örgütlenmesinin önemi konusunda Galip Demir şunları dile getirmektedir:

"Bir toplumda birlik ve dayanışmayı sağlamak ancak müşterek değerlerin korunması ile mümkündür. Türklerin Anadolu'da bin yıldan beri varlığını sürdürmelerindeki sır, Ahilik anlayışı içerisinde bu değerlere saygı göstermeleridir. Bu anlayışa göre din, dil, ırk farkı gözetmeksizin herkese eşit muamele yapılmıştır."

Cömertliğe, el açıklığına, mertliğe, yardımlaşmaya, dostluğa dayanan Ahilik kurumunun vazgeçilmez kurallarından biri, üyelerinin birbirini kardeş görmeleridir. Ahiler arasında kardeşlik sadece bir anadan doğmadan ibaret görülmemiştir. Zira, Ahi örgütlenmesi, Erken'in (2002) deyimiyle son derece ileri bir model olan ve kardeşlik, eşitlik gibi yatay ilişkilerin ön planda olduğu bir örgütlenmeydi. Ahi sisteminde hiyerarşi ve bürokrasi yerine, yatay ilişkiler egemen olmuştur.

Ahilik felsefesi ve örgütlenmesi her yönüyle mükemmel bir toplum düzeni oluşturmayı amaçlamış ve bu kapsamda bireyin eğitime son derece önem vermiştir. Ahilik kurumu üyelerinin toplum içinde güçlü ve güvenilir kişiler olabilmeleri için, bu örgüte ilk girişten başlayarak bazı özellikleri benimsemeleri gerekmektedir. Ahilik eğitim sisteminde birey, basitten karmaşığa doğru yol almaktaydı. Önce feta (yiğit), sonra Ahi, en sonunda şeyh statüsüne sahip olunmaktaydı ancak, şeyhlik makamına çok az kişi ulaşmaktaydı.

Ahilik felsefesinde ve örgütlenmesinde önemli bir yeri olan Kırşehir’de yaşadığı bilinen Ahi Evren’in felsefesi ve öğütlediği fikirler, Ahiliğin misyonu haline gelmişlerdir. Ahi Evren’in öngördüğü amaçlara ulaşılabilmesi, ancak çok işlevli bir örgütle gerçekleşebilirdi. Bu nedendir ki Ahi Evren, çok işlevli bir örgüt oluşturma yoluna gitmiştir. Ahi Evren tarafından oluşturulan Ahilik örgütünün işlevleri; dini-ahlaki, askeri, siyasi, sosyal ve kültürel olmak üzere dört kategori şeklinde sıralanabilir.

Dini fonksiyonu itibariyle Ahilik Anadolu’nun İslamlaşmasında ve Türkleşmesinde önemli bir işlev görmüştür. Ahilikte din ve ahlak öğretileri çerçevesinde kamil insanın yetiştirilmesine odaklanılmıştır

Ahiler’de *siyasal fonksiyon*, siyasal otoritenin tam gelişmemiş olduğu dönemlerde ve özellikle Moğol istilaları sırasında, yerel siyasal otoritenin sağlanması amacıyla ortaya çıkmıştır. Nitekim İbn-i Batuta (1971) Seyahatnamesi’nde, "*devlet otoritesinin zayıfladığı yerlerde Ahilerin siyasal fonksiyonunun daha açık bir şekilde ortaya çıktığını*" belirtmektedir. Bunun devlet olarak somutlaştığı tek şehir ise Ankara’dır. Diğer yandan, sonraki dönemlerde Osmanlı’nın özellikle kuruluş aşamasında merkezi otoritesi oluşurken meydana gelen yönetim kademelelerinde genellikle Ahiler görevlendirilmiştir. Bu durum, Ahilerin siyasal faaliyetlerdeki etkinliği olarak ifade edilmektedir (Güllülü, 1977). Ayrıca Fuat Köprülü (1991) ve çok sayıda tarihçi Yeniçeri Teşkilatı’nın oluşumunda Ahiler’in önemli bir etkisi olduğunu ve Yeniçeri ordusunun organizasyon yapısının Ahi örgütlenmesine benzetildiğini belirtmektedir .

Diğer yandan, Osmanlı İmparatorluğu’nun kuruluşu tamamlandıktan ve devlet kurumları oluşturulduktan sonra, Ahilerin siyasi etkileri azalarak, sadece esnaf kesiminde bir örgütlenme olarak devam etmiştir. Dolayısıyla Ahilik Kurumundaki siyaset ve yönetim anlayışını iki aşama halinde incelenmesi gerekir. İlki, Ahilik kurumunun ortaya çıkışından itibaren Osmanlı Devletinin I. Murat dönemine kadar olan dönemi, ikincisi ise Ahilik kurumunun esnaf teşkilatına dönüştüğü dönemi kapsayacak şekilde olmalıdır. Bu iki safha arasında büyük farklılıklar bulunmaktadır. Sonuç olarak; Ahiliğin siyasal fonksiyonu, dönemin koşullarına göre Bağımsız Ankara Cumhuriyeti örneğinde olduğu gibi artmış veya azalmıştır. Merkezi yönetimin kuvvetli olduğu zamanlarda Ahiliğin siyasal fonksiyonu zayıflamış, bunun tersi durumlarda, devlet otoritesinin olmadığı zamanlarda artmıştır.

Ahiliğin en önemli işlevlerinden bir diğeri kuşkusuz, *sosyal işlevidir*. Ahiler’de sosyal yardımlaşma ve dayanışma boyutu son derece gelişmiştir. Ahiler’in geliştirdiği sosyal dayanışma geleneği birçok yönleriyle günümüze kadar devam etmiştir (bkz. Aksoy, 1980). Ahiliğin sosyal fonksiyonu, dini inanç ve sembollerle belirlendiği için, Ahiler arasında kin ve düşmanlık gelişmemiştir. Sosyal düzen aleyhinde faaliyetin olmayışı, Ahiler arasında yaygın, dini ve tasavvufi düşüncelerden kaynaklanan; dayanışmacı ve başkasını düşüncü sosyal kuralların varlığıyla açıklanmaktadır (Yaman, 1974). Ahiliğin sosyal fonksiyonu, sosyal ahlaka dayanırken, ahlak prensipleri "bireyci" değil, bireyin toplum içerisinde kişiliğini koruyacak şekilde "toplumcu"dur. Ahiliğin sosyal fonksiyonunun prensipleri gereğince ne birey topluma, ne de toplum bireye ezdirilmiştir. Ahiliğin sosyal dayanışma ruhu sayesinde, devletin hiç bir etkisi olmadan; şehir esnafı ve halkı, kendi kendisini idare etmiş, en küçük bir suistimal, yolsuzluk ve geleneğe aykırı harekete fırsat verilmemiştir.

Ahiler, ayrıca kendi bünyelerinde yardımlaşma sandıkları kurmuşlar ve aralarındaki dayanışma ve sosyalleşmeyi bütün faaliyetlerine yaygınlaştırmaya çalışmışlardır. Kendi kendilerini kontrol ederek

toplum düzeninin korunmasına yardımcı olan Ahiler'de sosyal fonksiyon, dayanışma kadar kontrol özellikli olmuştur.

Anadolu'nun Türkleşmesinde ve İslamlaşmasında çok önemli rol oynayan Ahilik kurumu, görevlerini yerine getirebilmek için *askeri bir fonksiyon* da taşıyordu. Ahiler, özellikle savunmaya dönük olmak üzere cihat idealine sahip oluşları nedeniyle, askeri özelliklere sahiptiler. Onlar, devlet fetihle meşgul olurken, içeride emniyet ve asayiş sağlıyorlardı. Ahiliğin askeri fonksiyonu, Osmanlı Beyliği'nin devletleşmeden ve kurumlaşmadan önceki dönemine rastlamaktadır. Uzunçarşılı (1967), Ahilerin beylikler dönemindeki askeri fonksiyonlarını şöyle anlatmaktadır:

"Bu beylikler dahilindeki Ahilerin de askeri teşkilata benzer silahlı teşkilatları olduğu malumunuzdur... Mamafih bunlar, ordu kuvveti olmayıp, mahallî muhafaza kuvvetidir"

Uzunçarşılı'nın da belirttiği gibi Ahilerin sahip oldukları askeri güç, düzenli bir ordu kuvveti değildir. Ahiler, başlarında reisleri olduğu halde iç karışıklıklara ve uçlardaki ayaklanmalara karşı bölükler oluşturmuşlardır. Sivillerden ve gönüllülerden oluşan Ahi Alayları, şehirde asayiş sağlamak ve saldırılara karşı şehri korumak amacını taşımaktaydı. Günümüze kadar Ankara'da yaşayan Seymenlik geleneği ve sonuncusu 27 Aralık 1919'da Atatürk'ün Ankara'ya gelişinde kurulan Seymen Alayı, Ahilerin askeri birliklerinin ve Ahi Alayları'nın benzeri ve devamıdır. Ankara Ahileri, Seymenlik geleneğinin Anadolu'da yeniden biçimlenmesinde ve kurumsallaşmasında önemli bir rol oynamıştır.

Fuat Köprülü'ye (1991) göre ise Ahilerin askeri bir fonksiyonu; Anadolu Selçuklular döneminde saltanat kavgalarında taraf olmaları, Moğol idaresi ve onları benimseyenlerle savaşmaları ve Osmanlı Devleti'nin kuruluşunda faal rol oynamaları olaylarında kendini göstermektedir. Yukarıda da yer yer değinildiği gibi, Prof. Dr. Köprülü Osmanlı Devleti'nin doğup büyümesinde ve Yeniçeri Ordusunun kurulmasında Ahiliğin büyük etkisi olduğunu belirtmektedir.

Tüm bunlardan çıkarılacak sonuç, Ankara'nın 14'ncü yüzyıl gibi erken bir dönemde Ahiler Devleti zamanında Cumhuriyet'e dayalı bir rönesans dönemi yaşamış olmasıdır. Kardeşlik, eşitlik, dayanışma ve paylaşım esasları temellerinde oluşan bu bağımsız devlet geleneğinin varisleri olarak Ankaralılar, Mustafa Kemal Atatürk'ün ifade ettiği "*cumhuriyet kabiliyeti*" ve kendi kendini idare etme yetisini bünyesinde barındırmaktaydı. Ayrıca, o dönemlerde Ahi Alayları, ve Atatürk'ün karşılanmasında da varlığını sürdüren Seymen Alayı, Ankara şehrinin sivillerden oluşan bir askeri birliği idi.

Nitekim, 27 Aralık 1919'da Dikmen surlarında somutlaşan emsalsiz karşılama töreni, Ankaralılar'ın kolektif hafızasında yeralan önsezilerin Milli Mücadele esnasında hareke geçmesidir. Karakterinde ve sosyal dokusunda; bağımsızlığı, özgürlüğü, fedakarlığı ve dayanışmayı barındıran Ankara halkı, Ulu Önder'i 27 Aralık 1919 tarihinde Keklikpınarı'nda büyük bir sevgi ve itaatle bağrına basmıştır. Ankaralılar Mustafa Kemal Atatürk'ün Ankara'nın seçiminde üçüncü ve en önemli neden olarak belirttiği ve "*Ben Ankara'yı coğrafya kitabından ziyade tarihten öğrendim ve cumhuriyet merkezi olarak öğrendim. Hakikaten, Selçuki idaresinin bölünmesi (inkisamı) üzerine Anadolu'da teşekkül eden küçük hükümetlerin isimlerini okurken bir "Ankara Cumhuriyeti"ni görmüştüm. Tarih sayfelerinin bana bir cumhuriyet merkezi olarak tanıttığı Ankara'ya ilk defa geldiğim o gün de gördüm ki aradan geçen asırlara rağmen Ankara'da hala o cumhuriyet kabiliyeti devam ediyor*" sözleriyle ifade ettiği görüşler, Ankara'nın Ahiler Döneminde yaşadığı demokrasi ve paylaşım temelinde gelişen Cumhuriyet geleneğine ve Ankaralılar'ın bu dönemden devraldığı mirasa dayanmaktadır.

Kızılca Gün: 27 Aralık 1919

Atatürk'ün Ankara'ya Gelişi ve Seymen Alayı...

Kısa bir tarih yolculuğundan sonra yeniden geldik 27 Aralık 1919'a... Yani Kızılca Gün'e... 27 Aralık 1919 Cumartesi güneşli bir kış sabahıdır Ankara'da... Bugünün sabahında bütün Ankaralılar'ı

çingirak, davul ve zurna sesleri ayaklandırır. Ankara'nın meşhur ihtiyar dilsizi Ahras İbrahim, elinde çingırağı kırk para karşılığında sattığı ajansında Mustafa Kemal Paşa'nın Ankaraya geleceğini haber verir... Ankara'nın meşhur tellallarından Ali Dayı gur sesiyle "*Mustafa Kemal Paşa ve Yeşil Ordu geliyor! Herkes aşağı yüze insin!*" diye çarşıdan bağır-maktadır... Esasen Ankara Halkı Mustafa Kemal Paşa ve Yeşil Ordunun⁵ geleceğini, iki gün önce Perşembe günü Sivas'tan hareket ettiği gün öğrenmiştir ve sabırsızlıkla Konguru Paşasını⁶ beklemektedir...

Kızılca günde öğleye varmadan herkes sokağa dökülür... Aslında bir haftadan beri Ankara'nın kasabalarından ve köylerinden atlı ve yaya çok sayıda Seymen ile kalabalık bir halk grubu Ankara'yı doldurmuştur. O zamanlar 15-17 bin olan Ankara'nın nüfusu, kazalardan ve çevre illerden gelenlerle birlikte 80 bin kişiyi bulmuştur. **3000 atlı** ve **700 yaya Seymen** büyük bir coşkuyla Mustafa Kemal Paşa'nın yolunu gözlemeye başlar. Bu karşılaşma tarihte benzerine az rastlanır bir galeyandır... Ankaralıların dedikleri gibi bugün Ankara'da gerçekten kızılca bir gün olmuştur.

Kurtarıcının 27 Aralık 1919'da karşılandığı yer, bugün **Atatürk Parkı**'nda 44 heykel figürüyle sembolize edilen Dikmen sırtlarıdır. Mustafa Kemal Paşa ülkeyi kurtarmak için kişisel kararlılığı kitlesel direnişe dönüştürebilecek ortamı Ankara'da bulmuştur.

27 Aralık 1919 Cumartesi, Ankara'nın en büyük günüdür... Ankaralıların "Kızılca Gün" olarak tanımladığı bu önemli gün, bir lidere, bir vatan kurtarıcısına olan sevginin, desteğin tüm dünyaya gösterildiği emsalsiz bir gündür. 27 Aralık aynı zamanda Ankaralıların geleceğe bir mirasıdır... İşte bu mirası Ankara'nın sivil temsilcisi olan Ankara Kulübü aynı heyecanla yaşatmaya ve yarınlara aktarmaya çalışmaktadır.

Özetle, Ankara; Anadolu'nun sönmeyen bağımsızlık ve özgürlük ateşini taşıyan insanların ken-

tidir. Milli Mücadelenin başlangıç günlerinde Ankaralılar tarihlerinden gelen güçlü bir önsezi ve inançla Mustafa Kemal'i coşkulu bir biçimde karşılamışlar ve Kurtuluş Savaşı'nda ve devrimler sırasında da verdikleri olağanüstü destekle Atatürk'ün gönlünde müstesna bir yer kazanmışlardır. Bu değeri Mustafa Kemal "*Ankara'nın ve Ankaralıların benim gönlümde bambaşka bir yeri vardır*" sözleriyle ifade etmiştir. Nitekim Ankara yalnız bir il, bölgesel bir merkez ve başkent değil, aynı zamanda Cumhuriyet'in sembolü ve ülkenin geleceğinin simgesidir.

NOTLAR

1. Hakan sözünü duyan Padişah Vahdettin: "*Hakan benim amma, bu Ankara'daki yeni Hakan kimdir?*" diye sormuştur.
2. İyi davranışlar toplamı bir kurallar manzumesi olan Fütüvvet; nefis temizliğine, yüksek ahlâka ve cömertliğe dayanmaktadır. Başkalarının yararını ve toplum çıkarlarını kendi nefisine tercih etmek (*altruizm*) şeklinde ifadesini bulan bir yaşam biçimidir. Diğer bir deyişle Fütüvvet; kişinin kendini değil başkasını düşünmesi, insanların kusur ve eksikliklerini araması, nefsi duygularına sahip olması, mert, yiğit ve kerem sahibi olmasıdır.
3. Birinci Murat bir Ahi merkezi olan Ankara'yı Osmanlı topraklarına katmak için oğlu Süleyman Paşa'yı bir ordu ile Ankara üzerine göndermiştir. Kendileri gibi bir Ahi olan Birinci Murat'ın ordusunu Ahiler hararetle karşılamışlar ve karşılık vermeden şehrin anahtarlarını teslim etmişlerdir. Böylece Ankara, 1354 yılında Osmanlı Devletine dahil olmuştur. Ankara'daki Ahilik kurumları ve devlet geleneği Osmanlı Devleti zamanında da devam etmiştir. Bunun başlıca nedeni ise İ'nci Murat'ında Ahi olmasıdır (bkz. Erdoğan, 1999).
4. Arap yarımadasında Hz Muhammed döneminde sosyal bir kurum olarak *Hudf ul-Fudul* isimli bir fütüvvet teşkilatı kurulmuştur. Bu Teşkilat; ahlak kurallarının geliştirilmesi ve uygulanması ile haksızlıkla mücadele etmek gibi erdemleri içermekteydi. Diğer yandan 10'uncu asırda Maverünnehir Bölgesindeki Türkler

arasında "Gaziler" (Alpler-Alperenler)" adını taşıyan örgütün varlığı bilinmektedir. Ahilik bu tür kurum ve geleneklerden beslenen bir toplumsal organizasyon olarak tanımlanabilir.

5. Yeşil Ordu Mustafa Kemal Paşa'nın arkasında olduğuna inanılan tasavvura dayalı mucizevi bir ordudur.
6. Konguru Paşası "Kongre Paşası"dır. Erzurum ve Sivas kongrelerine referansla Mustafa Kemal Paşa'ya Ankaralılar tarafından Ankara'ya gelişinden önce verilen addır.

KAYNAKÇA

Ahmet Tevhid (1332) "Ankara'da Ahiler Hükümeti, Tarihi Osmani Encümeni Umumi Mecmuası, İstanbul.

Akgün, Nejat (1996), *Burası Ankara*, Ankara Kulübü Yayınları, No:3, Ankara.

Aksoy, M. (1980), "Gezek Geleneği", *Töre Dergisi*, sayı 113.

Babacan, Sami (1980) "Alp-Eren ve Gazi Dervişlerin Anadolunun Türkleşmesindeki Yeri", *Milli Eğitim ve Kültür Dergisi*, sayı 6, Ankara.

Barkan, Ömer Lütfi (1942) *İstila Devirlerinin Kolonizatör Türk Dervişleri ve Zaviyeler*, *Vakıflar Dergisi*", sayı 2, Ankara.

Bayram, Mikâil (1981) *Anadolu Selçukluları Devrinde Anadolu Bacıları (Bacıyan-i Rum) Örgütünün kurucusu Fatma Bacı Kimdir?*, *Bellekten*.

Demir, Galip (2000), *Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu ve Ahilik. Ahi Kültürünü Araştırma ve Eğitim Vakfı: İstanbul*.

Erken, Veysi (2002), *Bir Sivil Örgütlenme Modeli Olarak Ahilik*.

Erdoğan, Şeref (1999), *Ankaram*, T.C. Kültür Bakanlığı Kültür Eserleri, Ankara.

Halil Ethem (1332), *Ankara Ahilerine Ait İki Kitabe, Tarih-i Osmani Encümeni Umumi Mecmuası*, 41. Cüz, İstanbul.

İbn-i Batuta (1971) Seyahatname-i İbni Batuta, İstanbul.

Güllülü, S., (1977) *Ahî Birlikleri*, İstanbul.

Kutlu, Şevket (1954), *Ankara Ahileri, Ankara Belediye Dergisi*, Ankara.

Köprülü, M.F. (1991) *Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu, Türk Tarih Kurumu Yayınları*. 4. Baskı. TTK Basımevi, Ankara.

MEB (1993) *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, İstanbul.

ODTÜ-THBT (1997) *Ankara Yöresi Halkbilim Araştırması*, Ercan Matbaası, Ankara.

Okhan, M.A. (1950) *Hacı Bayram Veli Münakaşaları Münasebetiyle*, Ankara.

Ögel, Bahattin (2000), *Türk Kültür Tarihine Giriş*, Kültür Bakanlığı Kültür Eserleri, Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları, Ankara.

Şapolyo, Enver Behnan (2002) *Atatürk ve Seymen Alayı*, Ankara Kulübü Yayınları, 2. Baskı: Ankara.

Şapolyo, Enver Behnan (1967) *Kırşehir Büyükleri*, Ankara.

Şapolyo, Enver Behnan (1964) *Mezhepler ve Tarikatlar Tarihi*, İstanbul.

Turhan, Şerafettin (1990) *Türk Kültür Tarihi*, Bilgi Yayınevi, Ankara.

Uluğ, Naşit Hakkı (1997) *Hemşehrimiz Atatürk*, Türkiye İş Bankası Yayınları, 3. Baskı, Ankara.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı (1967) *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu Karakoyunlu Devletleri*, Ankara.

Yaman, A. (1974) "Osmanlı Toplumunda Ticaret ve Zanaatin Organizasyonu", *Gerçek Dergisi*, cilt II, sayı 6, İstanbul.

Çöğür Sazı Günümüzde Yanlış Biliniyor

Anahtar Kelimeler :

Türk Halk Müziği, Çöğür sazı.

Erdinc BAL

Müzikolog

Halk çalgıları ülke musikilerinin tanınması, anlaşılması açısından çok önemli bir yer tutar. Bu çalgılar yeterince ve sağlıklı bir şekilde araştırılıp geliştirildiği takdirde geleneksel müzikde zinde ve geliştirilmeye müsait bir hâl alır .

Türk Müziği ve çalgıları hakkında akademik çalışmaların düzenli ve yeterli düzeyde yapılamadığı ülkemizde, geleneksel müziğimiz açısından oldukça rahatsız edici bir yozlaşma göze çarpmaktadır. Bu anlamda Türk müziği tarihinde oldukça uzun bir döneme damgasını vurmuş olan "Çöğür Sazını" araştırmayı ve tanıtmayı çok gerekli bulduğumu ifade etmek isterim.

Yurdumuzun hemen her yöresinde yaygın olarak kullanılmış olan "Çöğür"ü araştırırken, çok geniş bir coğrafyada incelenmesi gereken bu çalgının alan araştırması ve gözlem tekniği açısından bir çok zorluklarla karşılaştım. Bu zorlukların başında ekonomik problemler başta gelmektedir.

Uzun bir kütüphane araştırması, belge, kaset, cd, fotoğraf,arşiv taraması, T.R.T. nota arşiv taraması, mülakat bazı çalgıların incelenmesi ve gözlemlenmesi, bazı noktalarda yorum ve savlar, ayrıca kendi tecrübelerim metodolojik yöntemlerimi oluşturmuştur.

ÇÖĞÜR SAZI

Çöğür sazı, ilk olarak Anadolu'da Germiyanoğ-

lu Beyliği döneminde ortaya çıkmıştır. Türk Müzik tarihinde yaklaşık 600 yıllık bir döneme damgasını vurmuş ve toplumun değişik kesimlerinde çeşitli özelliklere ve kullanım şekillerine bürünmüş öz be öz bir Türk çalgısıdır .

Evliya Çelebi'nin Seyahatnâmesinde çöğür sazının icadı ile ilgili şu ifadeye rastlamaktayız : "Çöğür sazının mucidi Germiyan Padişahlarından Alude-i Aşk-ı İlahi Yakup Germiyani'dir. Zerekeş Bağlarında yatar." Karaçelebizade Abdulaziz Efendi Ravzatül Ebrar adlı eserinde (1650) Ebu Said Efendi'yi kötülemek için : "Nesepleri Çöğürücü Hasan Can'a müntehi idüğü malum-u alemiyandır." diyor. Buradan o yıllarda çöğür çalmanın ayrı bir zümre zihniyeti ile basit bir iş olduğu, yüksek tabakanın bu halk çalgısını bu halk çalgısını küçük gördüğü fikri çıkartılabilirse de, Yakup Germiyani de dahil olmak üzere, bir çok devlet adamının ve hatta padişahların maiyetlerinde çöğürçüler topluluğu bulunduğu da belgelerle aşıkardır. Padişah IV.Murat'ın maiyyetinde kalabalık bir çöğürçüler topluluğu bulunduğu da belgelerle sabittir. Naima (XVII-XVIII. y.y) kendi tarih eserinde şöyle söylemektedir : "Sekiz nefer yeniçeri şairleri başlarında keçe külah ve arkalarında birer kaplan postları, sinelerinde tabilvari çöğürler çalarak geçtiler. "Evliya Çelebi Seyahâtnamesinin ikinci cildi başında bir gemi yolculuğunda geçen Hüseyin Baykara faslına bir göz atalım: " Marmara'da yol alan gemide bir takım fasıllar ederler. Meğer refiklerimizden birisi Sultan İbrahim'in Karcıbaşısı Sefer Ağa'nın tamburacısı ve kemeççisi imiş. Yine refiklerimizden bir diğeri Sadrazam Kara Mustafa Paşa'nın uşağı Kara Recep Ağa'nın çöğürçüsü ve hanendesi (Okuyucu-ses sanatçısı) imiş. Görülüyor ki saraylarda çöğürçüler, halk şiirini okuyanlar vardır. Bunlar doğrudan doğruya saraya bağlı olabildiği gibi, yüksek memurların maiyyetlerinde de çalışmaktaydılar. Çöğür XVI. y.y'da yeniçeriler arasında büyük rağbet görmüş ve sarayda kullanılmıştır .Çöğür sanatçıları o dönemde padişahlara övgü veya birbirlerini yermek için, bu çalgıyı kullanarak müzik yapmışlardır.

"Kara Osman'ların piri Hacı Ömer
Çöğür şairi zannedermiş meğer..."

Izzet Molla

"Çalıp almaca mazmun satmanın bazarı germ olmuş
Çöğür şairleri tutmuş makamı nüktesincanı."

Seyyid Vehbi

Çöğür sazı, müzik tarihimizde Kopuz adıyla anılan ve geçmişi Türk tarihine denk olan çalgının devamı ve değişikliğe uğramış halidir. Türk'lerin İslamiyet'i benimsemesinin de etkisi ile bu değişim hızlanmış ve çalgının yapısını hızla farklı bir hale getirmiştir. Çalgıya zamanla perdeler bağlanmış, önceleri bağsaktan olan teller, XIV .y y'dan sonra metal tel halini almıştır. Perde sayısı oldukça fazlalaşmış, 36 perdeye kadar çıkmıştır.

Çöğür, XVII.y.y'da Klasik Türk Musikisinde de yaygın olarak kullanılmaya başlanmıştır. Çalgı, XIX.y.y.'da yaşamış olan büyük bestekâr Tanburi Cemil Bey tarafından da ustalıkla kullanılmıştır. Son dönem büyük derlemecilerinden ve bağlama ustalarından Muzaffer Sarısözen, Tamburi Cemil Bey'e ait bir çöğürü sıklıkla alıp kullanmıştır.

Değerli araştırmacı Sadi Yaver Ataman alan araştırmalarından birinde Sadık Uzunoglu'ndan şöyle bir bölüm naklediyor: "Çöğür icat edildiğinden bu yana önemli değişikliklere uğrayıp, şimdiki hâlde on iki telli ve otuz iki perdelidir. Sapı ile birlikte uzunluğu yüz on cm dir. Akordu beş düzen üzerine Kürdi tabir edilen taksimlere göre yapılır. Göğsün ortasında köprü vardır. Perde bağı, ihtizazı (titreşimi) kolaylaştırmak için sarı kentin ile bağlanmıştır. En üst teli bam tel olarak tabir ederler. Bütün telleri aynı kalınlıkta yirmi sekiz numara çelik telden ibarettir. "Sadi Yaver Ataman, Sadık Ustanın bu ölçüleri Kütahya'lı saz şairi Nuri Çavuş'tan aldığını anlattığını belirtiyor ve Sadık Usta'nın sözlerini nakletmeye devam ediyor: "Anadolu'da özellikle Sivas dolaylarında umuma açık yerlerde çalınmasından ötürü, meydan sazı da diyorlar. Bu saz Bektaşî ayinlerinde de yer alırdı. Çöğür çalmada pek usta olan kıdemli saz şairi Kelerlerin Ethem Ağa bana en iyi çöğürün Bursa'da kestane ağacından yapıldığını ve gene Bur-

sa'da 15 telli çöğür gördüğünü söylemiştir ki, bu da incelenmeye değer bir konudur."Yine Sadi Yaver Ataman'dan aldığım bilgide, Aşık Nuri Çavuş'a göre : "Çöğür ceviz ağacından yapılmalıdır. Kestane,dut ağacından da olabilir. Büyük sazların mızrapları öküz boynuzundan, küçüklerinki de kiraz kabuğundan yapılmalıdır. "Nuri Çavuş kendi çalgısının çöğür ailesinden olduğunu iftiharla belirtmektedir."

Memleketim Hatay (Antakya)' da babam Mehmet Ali Usta'nın bağlama imalathanesinde 16 Temmuz 1996 yılında Abit Yıldız isimli aslen Adana'lı olan Hayvan Sağlığı Şube Müdürü bir gönül dostu ile tanışmıştım. Kendisi 1977 yılında İskenderun İlçesinde Memiş Gür isminde bir usta ile tanıştığını, ustanın o zamanlar 40-45 yaşlarında olduğunu; bu ustanın yaptığı sazların teknelerinin armudi, kollarının biraz uzunca, göğüslerinin (tellerin altında kalan ses tahtası) tiryeste (ince düz damarlı ladin) ağacından ve bombeli (kavisli), arkasının balık sırtı olduğunu anlatıyordu. Gaziantep'te yaptığım araştırmalar sırasında, T.M.D. Konservatuarı bölüm arkadaşlarımdan (Gaziantep T.M.D.K Öğr .Görv) Adil Çete'nin dedesine ait olan bir çalgıyı incelemiştim. Arkadaşım ile yaptığım mülakatta, kendisinden dedesinin bu çalgıyı çok iyi icra ettiğini öğreniyordum. Konservatuar öğrencisi olması hasebiyle Adil Çete'den teknik bilgiler de elde edebilmişim. Dedesinin icra Sırasında si perdesini naturel ve fa perdesini de dik bastığını (Fa# 1) söylüyor. Bu bilgi beni oldukça heyecanlandırmıştı. Çünkü arşiv bantlarından inceleme yaparken Aşık Veysel, Muharrem Ertaş, Hacı Taşan gibi son dönem ustaların hem çalgı, hem de söz icralarında, aynı perdeleri kullandıklarını tespit etmişim. Çöğürün çeşitli alanlarda, çeşitli şekillerde kullanılması açısından bu icra şeklini önemli buldum. Adil Çete'nin dedesine ait çalgıyı incelediğimde gövdenin çok ufak, sırtı balta şeklinde, tekne armudi, kolun gövdeye oranla oldukça uzun, göğüs kapağının çam ağacından yapılmış olduğunu tespit ettim. Çalgının üzerinde Gaziantep 1948 Ali Dede kazınarak yazılmış. Bu ismin çalgıyı imal eden ustaya ait olduğunu sanıyorum. Çalgının kolunda yirmi beş adet perde mevcut. Gaziantep'li Asım'da "kövür" adlı bir çalgıdan bahsediliyor. Çöğürün dil açısından

kövründen türemiş olduğunu düşünürsek, incelediğimiz bu çalgının şüphe götürmez derecede tipik bir çöğür olduğu anlaşılmaktadır.

ÇÖĞÜRÜN BÖLGELERE VE KULLANIM ALANLARINA GÖRE İNCELENMESİ

Çöğür sazı, yapısı ve icra farklılıkları bakımından bölgelere, ihtiyaca ve muhteviyata yönelik kullanım alanlarına göre çeşitlilik arz etmektedir. Bu çeşitliliği dört ana gruba ayırmak mümkündür.

- 1-Saray ve Klâsik Türk Müziğinde Kullanılan Çöğür
- 2-Âşıklık Geleneğinde Kullanılan Çöğür
- 3-Dinî Musıkide Kullanılan Çöğür
- 4-Düğün ve Eğlencelerde Kullanılan Çöğür

SARAY VE KLASİK TÜRK MÜZİĞİNDE KULLANILAN ÇÖĞÜR

Klâsik Türk Müziği bir ahenk müziğidir. Makamlı bir yapıya sahiptir. Osmanlı döneminde bu müzik saray ve çevresinde, aristokrat kesiminde, konaklar v.s. gibi yerlerde büyük rağbet ve destek görmüştür. Sarayda fasıl heyetleri, sâzende ve hânendeler görev yapmaktaydılar. Özellikle İstanbul'un fetihinden sonra, Padişah Fatih Sultan Mehmet tarafından Topkapı Sarayında kurulan Enderun Mektebinde (okul) müzik dersleri verilmeye başlanmasıyla birlikte, müzik ve icra daha ilmî bir kimlik kazanmıştır. Sarayda ve devlet makamlarında bulunan yüksek memurların maiyyetlerinde (emrinde) çöğür-cüler topluluğu bulunduğu bahsetmiştik. Sarayda kullanılan çöğürün teknik ve kalite olarak diğerlerinden farklı olduğundan söz etmek mümkündür. Saraydaki çöğürler, Klasik Türk Müziği icrasında kullanıldığından, bu müziğin makama ait bir örgüye sahip, koma seslerinin sıklıkta kullanıldığı bir müzik olması sebebiyle, burada kullanılan çöğürün perde sayısının yirmi altı, otuz altı'ya kadar çıktığı, gövdesinin ufak, kolun uzunca olduğu kuvvetle muhtemeldir. Sarayda kullanılan çöğürler en iyi işçiliklerle, iyi

ustalara yaptırılırken, en iyi malzemelerle ve özel süslemelerle bezeniyorlardı. Saray çöğürünün diğer çöğürlerden farklı olarak bir avantajı da, bu çöğürlerde metal teller kullanılmış olmasıdır.

ÂŞIKLIK GELENEĞİNDE KULLANILAN ÇÖĞÜR

Âşık deyimi, genellikle saz şairlerimiz için kullanılır. Bu saz şairlerinin nasıl âşık payesi aldıkları hususunda rivayet edilen ve günümüzde de mevcut olan bir takım hadiselerden bahsedelim. Rüyada pir elinden "DOLU" yani aşk bâdesi içen şahıs, Madde dünyasından sıyrılıp, manâ âlemine ve ehl-i gönül mertebesine ulaşır. Dili ve sazı birden bire çözülür. Durmadan, dinlenmeden kendiliğinden ve irticalen (önceden hazırlık yapmaksızın o anda söyleme) şiir söylemeye ve saz çalmaya başlar.

Herhangi bir olay karşısında, bir sohbet esnasında kendisine verilen bir ayak üzerine uzunca bir şiir söyleyen âşık, kendi iç dünyasıyla dopdolu olarak, rüya aleminde kendisine gösterilen maddî ve manevî bir sevgiliyi aramaya başlar. Sevgiliyi bulabilmek için ömür boyu belde belde gezer durur. Gittiği yörelerde o bölgenin âşıklarıyla karşılaşır, tanışır ve köy kahvesinde, meydanda veya köy odasında atışırlar. Kaybeden âşık, diğerine sazını bırakır. Büyük âşıklar zaman içerisinde efsanevî bir kişilik kazanırlar .

Âşık çöğüründeki perde sayısı, saray çöğürünün perde sayısından daha azdır. Perde sayısının on altı, on yedi'ye kadar düştüğü muhtemeldir. O zamanki halk müziğinin yapısında şimdiki kadar koma ses bulunmuyordu. Tarihten getirdiğimiz geçmiş kültürümüze dayalı olarak, Türk Halk Müziği dizilerinde pentatonik yapı daha hakim olduğu kuvvetle muhtemeldir. Gerçi bazı Türk boylarında azda olsa koma seslere rastlansa da, genele bakıldığında pentatonik yapının daha hakim olduğu aşıkardır. Buna bağlı olarak çalgının icrası bakımından fazla perdeye ihtiyaç olmayıp, çalgıda daha az perde kullanılıyordu. Bu icra tarzı çok yakın tarihlere kadar devam

edegelmiştir. Bunun en iyi örneklerini son dönem ozanlarımızdan Aşık Veysel Şatıroğlu ve büyük saz ve ses ustaları Muharrem Ertaş ve Hacı Taşan'da görmek mümkündür. Veysel ve diğer Ustalar Kerem dizisi ile çalıp söyledikleri parçalarında "SI" sesini naturel kullanmış, "Fa#" sesini de dik "Fa#" perdesine yani "Fa#1" perdesine basarak icra yapmışlardır. Oysa günümüzde bu dizi icra edilirken "SI bemol 2" ve "FA diyez iki" şeklinde koma seslere sahip perdelerle basılarak icra yapılmaktadır.

Âşıklık geleneğindeki atışmanın, çöğürün yapısı ve icra tarzında farklılıkların oluşmasında en büyük etkenlerden biri olduğu düşünülebilir. Eskiden atışma mutlaka büyük bir kalabalık önünde köy kahveleri ve meydanlarda yapılırdı. Bu kalabalık ve geniş alanlarda cılız bir çalgı ile ses duyurmak imkânsızdı. Bu sebeptendir ki, gövde ve kol boyu oldukça büyümüş, "Divan" ve "Meydan Sazı" dediğimiz çalgıların bu günkü ölçüleri meydana gelmiştir. Bu çalgılarda tel boyu yüz beş, yüz on cm.ye kadar hatta yüz onbeş cm.ye, tel sayısı da dokuz, on tele kadar çıkabilmektedir. Bu çalgıların kolları çok uzun olduğundan genellikle RE perdesi karar sesi olarak kabul görür. Fakat mülakat yaptığım ve icralarını bizzat dinlediğim Murat Çobanoğlu, Şeref Taşlıova gibi günümüzün kıymetli âşıklarının karar sesini alt sıra açık tel LA olarak aldıklarını müşahade ettim. Yani divan sazını La perdesi karar alınarak icra eden âşıklarımızda mevcuttur. Çalgıda akort(düzen) halk arasında Karadüzen olarak bilinen alt tel "LA", orta tel "RE" ve üst tel "SOL" biçimindedir. Gövde çok büyük olduğundan icra sırasında göğüs kapağı yukarı doğru bakar vaziyettedir. Murat Çobanoğlu ve Şeref Taşlıova'nın çalgılarının üst kısmında omuza asmak için yapılmış bir kayışın varlığı dikkatimi çekti. Askı kayışı çalgının üst kısmına monte edilmiş bir şekildedir. Bu askının çalgıya neden takıldığını sorduğumda Doğu Anadolu Bölgesinde, özellikle Kars ve Erzurum'lu âşıkların çalgılarında bu omuz askılarının olduğunu çünkü katıldıkları festival ve programlarda ayakta icra yaptıklarını, çalgıyı rahat kontrol edebilmek için çalgılara bu askıları monte ettirdiklerini ifade ettiler .

Âşıklık geleneğine bağlı olarak çöğürün boyu büyümüş, gövdesi iri bir hâl almış, tel sayısı artmış çalın tekniği ve karar perdesi farklılaşmıştır. İcrada söz sanatının çok önemli ve ön planda olmasından kaynaklanan bir durum da, ezgisel yapının saray çöğürüne göre daha basit bir hale bürünmüş olmasıdır.

DİNİ MÜZİĞİMİZDE KULLANILAN ÇÖĞÜR

İslamiyet dinini benimsemeden önce, Türklerin kendine özgü bir müziği ve müzik anlayışı vardı. Bu müziğe yabancı öğeler karışmamış, saf bir mahallilik arz etmekteydi. Bu müzik "Ozan"lar tarafından icra edilmekteydi. Müziğin şiirden ayrılmamış olduğu bu ilk dönemlerde "ozan", "bahşı", "kam" gibi adlarla anılan şairler aynı zamanda kopuz, daha sonraları da çöğür şairiydiler. İslamiyet'in benimsenmesinin ardından Türk Müziği özelliklerini büyük ölçüde koruyabildi. Hatta, komşu halkların müzikleri üzerinde etkili olduğu da söylenebilir. Ancak, Türk Müziğinin de diğer kültürlere ait müziklerden etkilenmiş olması yadırganmayacak bir gerçektir. Aynı coğrafya içerisinde ve yakın sınırlarla örtülü komşuluk ilişkileri içerisinde yaşayan halkların birbirlerinden etkilenmemeleri mümkün olmasa gerek.

İslamiyet'e geçişin ilk dönemleri ve sonraki dönemlerde ses müziği oldukça ilgi görmüştür. Öncele ri çalgı müziği dine aykırı sayılarak pek kabul görmemişse de, Tasavvuf Erleri çalgı müziği ile ses (vokal) müziği arasında pek ayırım yapmamışlardır. Çalgı müziğinin bazı tarikat ayinlerinde yer aldığı âşıkardır. XIII.y.y. mutasavvıflarından Taptuk Emre'nin "şeşta" yani altı telli saz çaldığı "Vakiat-ı Uftade" isimli eserinde açıklanmaktadır. Anadolu Türkleri arasında ilk dinî eserler yazan besteci Hacı Bayram-ı Veli'dir. Damadı Eşrefoğlu Rumi de, dinî eserler bestelemiştir. Yukarıda bahsi geçen Taptuk Emre'nin "Şeşta" adlı çalgının Çöğür olduğu kuvvetle muhtemeldir. Çünkü Evliya Çelebi Seyahatnamesinde geçen çöğürün XII.yy.da icat edilmiş olması ve yine Seyahatnâmede geçmekte olan çalgının yapısı ile ilgili olan bilgiler bu çalgının çöğür olma ihtimalini kuvvetlendirmektedir. Konumuz açısından çok önemli olduğunu düşündüğüm tarikatlar Alevilik ve

Bektaşiliktir. Bu tarikatlerde deyiş söyleme ve semah dönme en önemli olgulardır. Alevi Bektaşî ayinlerinde ritm çalgısı kullanılmaz. Semaha eşlik eden çalgı, bir ritm vazifesini de görmektedir. Sürekli karar sesi güçlendirerek semah müziği yapılır. Aynı zamanda deyişlerde sözler de çok önemli bir yer teşkil eder. Genellikle toplumsal problemlerin dile getirildiği deyişlerin bir çoğunda da Hz Ali ve On iki İmam'a övgüler yapılır. Söz sanatının oldukça baskın olduğu bu müziklerde çalgının ses sahası (ombitus)nın çok geniş olmasına gerek yoktur. Bu nedenle çalgının gövdesi irice olmakla beraber, kol boyu oldukça kısalmıştır. Aşık Veysel'in Kültür Bakanlığı fotoğraf arşivinde bulunan çöğürünün resminden de anlaşılacağı gibi çalgının kol boyu çok kısadır. Gaziantep Üniversitesi T.M.D.K.Öğretin Görevlisi Hocam Sayın Savaş Ekici'nin belirttiğine göre "Bektaşî âşıklarının çöğürleri on iki telli olup, tellerin her biri bir imamı temsil etmektedir". Yani teller On iki imam aşkına bağlanmıştır. Bu tarikatta çalgı genellikle insana benzetilmektedir. Çalgının baş tarafına "baş, kaş", burgularına kulak, sapına kol, yüz tarafına göğüs, göğsündeki deliklere göz ve tekne kısmına gövde denilmiştir. Bektaşî Tekkelerine mensup ozanlar, çöğürün gövdesini Hz.Ali'ye, bam telini Hz.Muhammed'e, sesini On iki İmama ve Hz.Davut'a benzetmişlerdir.

DÜĞÜN VE EĞLENCELERDE KULLANILAN ÇÖĞÜR

Meydan düğünleri ve eğlencelerde genellikle çok iri gövdeli çalgılar kullanılmıştır. Elektronik ses cihazlarının icat edilmemiş olduğu dönemlerde sesi duyurma adına çalgının boyu ve gövdesi oldukça büyük bir hale getirilmiştir. İcra sırasında göğüs tahtasına parmakla vurularak aynı zamanda ritm ihtiyacı da giderilmeye çalışılmıştır. Bu tarz çalma ve söyleme üslubuna en iyi örnek günümüz ustalarından Neşet Ertaş, Rıza Konyalı, Mehmet Erenler verilebilir. Günümüzde Doğu Anadolu ve Ege Bölgelerinde hâlen Divan ve Meydan Sazları kullanılmaktadır. Orta Anadolu Konya, Kırşehir, Kırıkkale, Çankırı gibi yörelerimizde divan bağlama vazgeçilmez bir çalgıdır. İç Anadolu çöğüründe diğer çöğürlerden farklı

olarak göze çarpan ve en önemli ayrıcalık, bozlaklardan kaynaklanan oldukça geniş ses sahasında yapılan bir icra tekniğinin kullanılıyor olmasıdır. Neşet Ertaş'ın çalgılarında en ince Re perdesinden sonra göğse ek perdeler yapışturulmuştur. Özellikle Avşar Bozlaklarında ses sahası çok geniştir. Bu durum çöğürün yapısına etki etmiştir. Eğlence müziğinin en büyük temsilcilerinden olan Muharrem Ertaş, yıllarca Yozgat, Kırşehir, Kırıkkale gibi yörelerde düğün törenlerinde çöğür çalmıştır. Muharrem Ertaş'ın çöğürünün gövdesi ve kol boyu büyük olmakla beraber, koma seslerin fazla kullanılmadığı dikkat çekmektedir. Akdeniz Bölgesinde "Teke Yöresi" olan adlandırılan Burdur, Isparta gibi illerimizde yüzyıllar boyu bu günkü adıyla "Üç Telli Kopuz" veya Üç telli cura diye adlandırılan bir çalgı kullanılmış ve boyu oldukça küçük olan bu çalgı, mızrapsız bir şekilde parmakla ve elle çalınmıştır. Son temsilcisi Ramazan Güngör'dür. Çöğür, bazı bölgelerimizde de "Karadüzen, Tambura, Dombura, Cura, Bozuk, Bağlama, Bulgari" gibi isimlerle anılmıştır.

Sadi Yaver Ataman'ın Eflani, Ulus, Devrek ve Tokat'ta yapmış olduğu alan araştırmalarında, kıvrak saplı üç, altı telli, on iki, on altı perde bağlı çalgılara rastlanmıştır. Yine Kars İlimize bağlı Dilan yöresinde rastladığı bir çobanın çalgısı dikkatini çekiyor Ataman'ın. Atın ön ayağı oyularak, üzerine kaz ya da hindi kursağı sanılan ince bir deri geçirilmiş küçük bir çalgıcık bu. Çalgının yöredeki adının "Sıbız-Kıbız" olduğunu tespit ediyor. At kuyruğundan iki sıra teli bulunan çalgının ses perdeleri bulunmuyor. Parmaklar ve el yardımıyla mızrapsız olarak çalınıyor.

Eğlence ve düğünlerde kullanılan çöğürler çeşitlilik arz etseler de, boyları yüz on, yüz on beş cm civarında çok büyük, devasa yapıya sahip çalgılardır.

ÇÖĞÜRÜN DİL AÇISINDAN İNCELENMESİ

Aşağıdaki dil ile bilgili Mahmut Ragıp Gazimihal'in Ülkelerde Kopuz ve Tezeneli Sazlarımız adlı eserinden elde ettim. Aşağıdaki ifadeler Gazimihal'e aittir.

ÇAĞUR : Bu kelimenin "Kavur" sözcüğünden türemiş olması kuvvetle muhtemeldir. Güney Türkmenlerimizde, yalnız Tahtacılar ve Aleviler tarafından kullanılmakta olan bir çalgının adıdır. Çağur ile tarikat âyin havaları, semai, nefes gibi havalar çalına gelmiştir. Çalgının fotoğrafında gövde yarım armudî, derin ve mandolinden çok büyüktür. Bu çalgı hiç şüphe yok ki, çöğürdür.

CANĞURA: İri gövdeli ve dört telli bir çalgıdır.

ÇOĞAR : Huart, kendi İran Musiki monografyasında (L.M.Enciye) mızrapla çalınan bir tanbura çeşidinin tarifinde, ismini bu imlâ ile yazarak, ayrıca çalgının resmini de vermiştir. Farsçada "ö" sesi bulunmadığından, çöğüre o bölgede çoğar denmesi bir zarurettir.

COĞUR : Kafkas Dağistanlılarınca kullanılan bir çalgıdır. Yalova'dan 17 kilometre içeride Güney Köyü'nde Dağistan Türklerinden bir göçmen topluluğu yerleşiktir. Bu çalgıyı genellikle oyun havalarında kullanmışlardır. Çöğür ile Coğur aynı şeydir. Samsun yöremizde Çöğüre Coğur denilmektedir.

CONĞURI : İki veya üç telli bir tanbura çeşidinin Gürcü ve Ahbaz'lardaki ismidir.

CÖKÜR : Pavet De Corteille, şark Türkçesi Lügatı (Paris 1871) ve Şah Süleyman (Çağatay Lügatı) şu anlamları vermişlerdir: Çöğür, iri saz, çeng, diken, Şah Süleyman da bu çalgı isminin kıdem derinliğinin Asya'da XIII.Y.Y'la kadar gittiğini yazar. Çökür söylenişi bizde Adana, Antalya yörelerinde halen vardır.

KÖVÜR : Gaziantep ve yöresinde kullanılıp, 8-10-12 telli bir çalgının ismidir.

TEYÜR : XVIII.Y.Y ortalarında "teyür" yani çöğür bazen altı telli idi. En kalın seslisinin üstü pirinç tel sırmalıydı deniliyor. Fransızca'da "ç" harfi bulunmadığı için, oses "t" olmuştur. De Blainville, Historiye De La Musigue. . (Paris 1767)

TOKUR : (Ağızda Toğur) bu imlânın söylenişi "çocuk" a yakındır. Bağlamanın küçüğü olan çuranın

Kastamonu-Araç yöresindeki adıdır. Cura saz adı kökte çöğür ile aynı sayılır.

CÖVÜT : Adana ilimize bağlı bir iki köyde çöğür sazına Çövüt denildiği tespit edilmiştir.

ÇÖVÜR : Çağatayca'da olduğu gibi , Yurdumuzun dört bir bucağında da diken, dikenli ağaç fidan gibi anlamlarda bir çöğür kelimesi vardır. Çökür çövür çöğül, çükür, çövüt, çövüz, çöğürün farklı söylenişleridir.

ÇÖĞÜR : Antep'li Asım, bir maddenin çevirmesinde çöğür adını sırf Türkçe'den bir müşabehete (Benzeme, benzeyiş) işaret etmek üzere tarife karıştırmıştır. Ferheng Farsçasında böyle bir ibare yoktur: "Payisütür" çobanlara mahsus bir nevi kerihüssavt (kötü sesli) çöğürdür. Hayvanat ayağının tırnaklarını oyup, (deve, at v.s.) içlerini boşaltıp kuruttuktan sonra üzerine tahta koyup ve ata kolları geçirip çalarlar" Diyor. Bu çok küçük bir boydur. Curayı 'da , bir çöğür türü olarak kabul edebiliriz.

SONUÇ

Varlığını 600 yıl sürdürmüş olan çöğür adlı çalgı, toplum arasında bilindiği gibi ne sadece kısa saplı bir çalgı, ne de belli bir tarikat, inanış veya zümreye ait bir çalgı değildir. Bazı metod yazarları sadece kısa saplı bağlamayı öğretirken çöğür metodu ismini kullanmaktadırlar. Bu çalgı hakkında 1997 yılında iki yıl süren bir çalışma sonunda bir bitirme ödevi vermiştim. Burada çok özet olarak değindiğim çöğür, dar bir kalıba sokulmayacak kadar yaygın ve toplumun hemen her kesiminde kabul görmüş ve kullanılmıştır. İhtiyaca ve kullanım alanlarına göre çok farklı şekillere bürünmüş olan çöğür, kimi yerde büyük, kimi yerde küçük, kimi yerde uzun saplı, kimi yerde kısa saplı, kimi yerde çok perdeli, kimi yerde az perdeli kimi yerde mızrapla çalınan, kimi yerde elle çalınan özelliklere sahiptir.Çöğür ismi 19.yy dan sonra yerini bağlama ismine terk etmiştir.

KAYNAKÇA

Evliya Çelebi, *Seyahatname 2.cilt.*

Nevzat Kösoğlu, *Türk Dünyası ve Türk Medeniyeti Üzerine Düşünceler.*

Ali Sevim-Yaşar Yücel, *Türkiye Tarihi.*

Salih Turhan, *Türk Halk Musikisi Üzerine Çeşitli Görüşler.*

Gaziantep Üniv.Ögr.Gör.Savaş Ekici, *Ramazan Güngör ve Üç Telli Kopuzu.*

Mahmut Ragıp Gazimihal, *Ülkelerde Kopuz ve Tezeneli Sazlarımız.*

Ögr.Gör.Savaş Ekici. Ders Notları(Kayıtlı değil, şahsına ait).

Ahmet Say, *Müzik Ansiklopedisi.*

TRT Müzik Dairesi Başkanlığı, *Türk Musikisi Tarihi-Derleme* Yayın No:34.

Sükrü Elçin. *Türk Halk Edebiyatına Giriş.*

Gaziantep Üniv.Ögr.Gör.Tuncay Keleş. (Mülâkat).

Gaziantep Üniv.Ögr.Gör.Hakan Tatyüz. Orta Anadolu Bozlakları üzerine Mülâkat.

Aşık Dertli, Kültür Bakanlığı Yayınları.

Meydan Larousse, Ansiklopedik Sözlük-"çöğür" Maddesi

Fotoğraflar. Kültür Bakanlığı Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü Türk Halk Müziği Arşivi.

Fuat Köprülü, *Türk Tarihi.*

**2003 YILININ TÜM
OKUYUCULARIMIZA SAĞLIK,
MUTLULUK VE HUZUR
GETİRMESİNİ DİLER, YENİ
YILINIZI KUTLARIZ.**

Bahaeddin Ögel ve Türk Kültür Tarihi Araştırmaları

Abdulkadir Yuvalı, **Bahaeddin Ögel** , Kültür Bakanlığı Yayınları , Nu : 1458 , Ankara
1993 , XIV + 290 s.

Mukaddes ARSLAN

Atatürk Araştırma Merkezi Uzmanı

Türk tarihi ve Türk kültürü bir deryadır. Asırlar öncesine varan tarih ve kültürümüz dahilinde her ne konuya el atılsa , önümüze yığımlarca doküman çıkmaktadır. Bu ise, zengin tarihimize işaretir. Bir bilim adamımızın deyişiyle ; " Gerek kurdukları devletlerin sayısı, gerekse rol oynadıkları coğrafi sahaların genişliği cihetinden Türkler ile mukayese edilebilecek başka bir kavim gösterilemez."

Diğer taraftan , bu geniş coğrafya yanında ve bunca devletler tarihinde Türk tarihi kolaylıkla araştırılabilir mahiyette midir ? Asla ... Prof. Dr. Bahaeddin Ögel ; " Türk kültürü o kadar zengin ve derindir ki , bunun bir kişi tarafından toplanabilmesine imkân yoktur" diyerek kültürümüzün zenginliğini ortaya koyar.

Kanaatimiz odur ki ; milletler kültür hayatlarına sahip çıktıkları müddetçe ayakta kalabilirler. Kültür hayatının ilk unsuru, mutlaka ilimdir. İlimden nasibini alamayan milletler, karanlığın köhne duvarlarına çarpar, perişan olurlar.

Kültür hayatının zeminleri ise, elbette ki ilim adamlarıdır. İlimler , müstakbel ilim adamları ile kucaklaştıkları anda dehalar ortaya çıkar , milletlerin tarihi ve talihi değişir , gün olur neler neler doğar ...

Milletler ilme ve ilim adamlarına sahip çıktıkları ölçüde , yarınlar parlak , yarınlar umutludur. Yarınlarını gözetlemeyen , engin ufuklarını bugünden yarına hazırlamayan milletler ... heyhat ki onları karanlıklar , uçurumlar bekler .

Bizim kanaatimize göre ; ilim adamlarımızın bilhassa sağlıklarında ve sonra ebedî hayata intikallerini müteakiben baş tacı edilmeleri , kültürel geleceğimiz yönü ile büyük kazançlar sağlar.

Prof. Dr. Bahaeddin Ögel ... Ömrünü Türk tarih araştırmalarına vakfetmiş , nice büyük eserler bırakmış, emektar, idealist tarihçimiz, değerli hocamız , hatta ve hatta hocaların hocası... Erişmek istediği en yükseklerde adının, eserlerinin, fikirlerinin yaşayacağı muhakkaktır. Şüphesiz ki adına armağan kitaplar hazırlanacak derecede ismini yücelten , onun Türk tarih ve kültürüne kazandırdıklarıdır.

Prof. Ögel'in bütün eserlerinde kendine özgü fikir mesajları vardır. Eserlerinde ince bir zekânın engin bilgilerle donanıp kâğıtlara akıcı bir üslûp ve metotlu çalışma ile yansıdığını görmekteyiz. İncelediği konuları , batı ve doğudaki asıl kaynaklarından mukayese edip , ardından derleyici bilgiler verir. Modern ve yeni metotlar uygular.

Onun şahsında , Türk tarihine ve Türk kültürüne şiddetle bağlılık vardır. Eserlerinde Orta Asya'da ki Türk yaşantısından kesitler verir : " Orta Asya'da tabiat amansızdı. Herkes süratle hareket eder, her hadise süratle olurdu. Sosyal düzen tıpkı bir saat inceliği gibi ayarlanmıştı. En ufak bir ihtimal ve disiplinsizlik herkesin malından ve canından olmasını sağlardı. Herkesin yeri ve vazifesi asırlardan beri Türk töresi ile tespit edilmişti . Bu yazılmamış örf hukukuna uymama bütün cemiyetin hayatına mal olurdu ."

Yukarıda ki satırlar bizi alıp götürüyor. Kendimizi Orta Asya'nın ahenkli yaşantısı içinde buluyoruz. Kelimeler öyle özenle seçilmiş , bilgiler öylesine taze ve duygu yüklü ki , okuduğumuz satırlarda hayranlığımızı ve heyecanımızı gizleyemiyoruz.

Prof. Dr. Bahaeddin Ögel bazı tespitlerinde geçmişten günümüze yaşayan gelenekler ile Orta Asya – Anadolu bağlantısı kurmaktadır. Dolayısıyla milli kültürümüzün müşterek hususiyetleri , uzak coğrafyalarda da olursa bilimsel metotlarla ortaya konulmakta, masaya yatırılmaktadır.

Burada Prof. Ögel'in ilim adamlığı vasfının tamamıyla satırlara yansıdığını görmekteyiz. Bu satırlarda ilmi tespit ve yorumlarla beraber , kültür hayatımızın enginliğinde milli kimliğimizi heyecan ve gururla bulabilmekteyiz.

Konularda geçen herhangi bir kültürel özellik , öncelikle Orta Asya'da asıl menşesinde ele alınmakta sonra da Anadolu'ya bir çizgi gibi uzanmakta, bugünkü yaşayan haliyle ve kaynaklara dayanılarak belirtilmektedir. Bazen de yazar , Türk tarihi içinde bir gezintiden esintiler sunar. Bilgi dağarcığından en güzel cümleler ile aktarmalar yapar.

Prof. Ögel'in öğrencilerinden Prof. Yuvalı'nın naklettiği Prof. Ögel'e ait şu söz ise, evlilik hayatlarını ilim ile birlikte yürütenler için kulağa küpe değil de nedir ?Ögel hocamız şöyle demektedir : " Evinde huzuru olmayanın ilmi huzuru da olmaz" .

Prof. Ögel 'in bilgi dağarcığının pek çok , ufuklarının ise engin olduğuna şu satırları şahittir ; "Atlı Türklerin etrafını saran tek büyük şey , göğün sonsuzluğu ve maviliği idi. Kalbini ve gözlerini dolduran da göğün mavilikleri içinde kaybolan büyük dağ zirveleri idi".

Sanki kendisi göğün sonsuzluklarında , dağların zirvelerindedir. Türk tarihini , Türk kültürünü hem araştırmak , hem de en güzel ifadeleri yansıtmak ... Araştırırken de yazarken de yürekte inanmak ... Bir ilim adamı için , bir akademisyen için ne büyük fazilettir .

Üstelik Prof. Dr. Bahaeddin Ögel , bu hissiyatı okuyucuya da taşımakta, onların içlerindeki merak ve cevherleri bir kıvılcım gibi ateşlemekte ve işte zihinlerde yüreklerde sönmeyen meşale misali müstesna yerini almaktadır.

Prof. Dr. Abdulkadir Yuvalı tarafından kaleme alınan " Bahaeddin Ögel" adlı eser ise , bir biyografi kitabı niteliğindedir. Yazımızda tanıtımını yapacağımız bu eser , Prof. Yuvalı'nın henüz doçentlik aşamasında iken kaleme aldığı ve hocası Prof. Ögel'e sunduğu güzel bir vefa örneğidir diyebiliriz. Adı geçen eser , Kültür Bakanlığı yayınları arasında çıkmıştır.

Eser şu kısımlardan oluşmaktadır :

Önsöz (IX)

I . Bölüm : A . Bahaeddin Ögel'in Biyografisi (1 – 22)

B . Bahaeddin Ögel'in İlmî ve Fikrî Hayatı (23 – 62)

II . Bölüm : A . Bahaeddin Ögel Bibliyografyası (63 – 80)

B . Kitapların Tanıtılması (81 – 200)

C . Makaleler (201 – 274)

D . Hakkında Yazılmış Etütlerin Bibliyografyası (275 – 278)

E . Şahıs Adları Dizini (279 – 285)

F . Kaynaklar (286 – 292)

" Kültür , bir toplumda geçerli olan ve gelenek halinde devam eden , her türlü dil , duygu , düşünce , inanç , sanat ve hayat tarzının bütünü olduğuna göre, kültür tarihi de milletlerin kültürünün tarihi seyir içerisinde ele alınıp detaylı olarak incelenmesidir. Bu tanımlardan hareketle Türk Kültür Tarihi de ; Türk kavimlerinin tarih sahnesine çıkışından itibaren günümüze kadar süregelen geniş bir zaman ve mekân içerisinde ki faaliyetlerini ihtiva etmektedir. Mekân bakımından eski dünya denilen üç kıtayı , zaman yönünden de milattan öncesine uzanan , Türk milletinin tarihini ve kültürünü araştırmak oldukça zor ve zor olduğu kadar da şerefli bir görevdir. İşte Bahaeddin Ögel bu zor göreve talip olmuş Türk kültür tarihini kaynaklarına inerek araştırın , çıkarabildiği sonuçları da yayınlamaya muvaffak olan tarihçilerimizden birisidir. "

Prof. Dr. Abdulkadir Yuvalı, yukarıya aldığımız bu sözlerinde, tarih ve kültür tanımları içerisinde Türk tarihini, Türk Kültürünü geniş bir çerçeveye oturtmakta ,buradan hareketle bu çerçevede yer alanların , bu çerçeveye gönül ve emek verenlerin

son derece zor ancak şerefli bir görev ifa ettiklerini ifade etmektedir.

Orta Asya ile ilgili bilimsel çalışmaların tarihi, bizde henüz çok yenidir. Batı dünyasında bu çalışmalar daha önceki tarihlerde başladığı halde, ülkemizde ki bu gecikmenin sebebi olarak, özellikle bu dönemin yazılı kaynaklarının Çince olması, yeteri kadar arkeolojik araştırmaların yapılmaması belirtilmektedir.

Türk tarih ve kültür çalışmalarının bilimsel metotlara uygun bir çerçeveye oturtulması ve Orta Asya Türk tarihi ile ilgili araştırmalarda ilk akla gelen isim Prof. Dr. Fuat Köprülü'dür. Prof. Dr. Bahaeddin Ögel, Köprülü ekolünü devam ettiren isimdir. Aynı zamanda orijinal Çince kaynakları Türkiye'de ilk kullanan kişi Prof. Ögel'dir. Orta Asya Türk tarihi araştırmalarında Fuat Köprülü, Zeki Veli Togan, İbrahim Kafesoğlu, Abdulkadir İnan, Emel Esin ve bu isimlerin yanında Bahaeddin Ögel ilk sıralarda yer almaktadır.²

Eserinin Önsöz kısmında Prof. Dr. Abdulkadir Yuvalı; " sahasında yeri kolay kolay doldurulamayacak merhum Ögel'i tanıtmak güç bir görev olsa gerektir." diyerek, Prof. Ögel'in kültür tarihi araştırmalarında izlediği modern metottan ve en fazla tesiri altında kaldığı yabancı bilim adamlarından bahseder. Bahsi geçen bilim adamları arasında şu isimler bulunmaktadır: Alman tarihçi Prof. Dr. Wolfgang Eberhard, Barthold Laufer, Victor Hehn, Otto Franke.

Birinci bölümde; " Bahaeddin Ögel'in Biyografisi" ve " Bahaeddin Ögel'in İlmî ve Fikrî Hayatı"na yer verilmektedir. Bu kısımlardan, özetle şu bilgileri aktaracağız:

Bahaeddin Ögel, 1924 tarihinde Elazığ'da dünyaya gelmiştir. 1941 tarihinde Ankara Üniversitesi DTCF Tarih Bölümü'nden mezun olmuştur. Fakülte yıllarından itibaren tarihi konulara ve araştırmalara olan düşkünlüğü ile dikkat çekmiştir. Uzun seneler birlikte çalıştıkları Prof. Dr. Mehmet Altay Köymen'in şu sözlerini, gene aynı eserden nakledelim:

"Bahaeddin Ögel bölümde, Prof. Şemsettin Günaltay ile Prof. Afet İnan'ın verdikleri derslerle yetinmeyerek, fakülte'deki derslerin çoğuna, özellikle de dil derslerinin çoğuna devam ederdi. Kıtıktan çıkmış bir hali vardı. İlme böylesine susamıştı. Biz ağabeyleri ele avuca sığmayan Bahaeddin'i bir yandan hayret ve takdirle seyrederken, bir yandan da hiçbir şeyi dürüst öğrenemeyeceğini düşünerek, onun adına endişelenirdik. Sonunda o haklı çıktı. 1945 yılında fakülteyi bitirirken hem Alman Prof. W. Eberhard'dan öğrendiği araştırma metodu bakımından, hem de dil bilgisi bakımından tabiri caiz ise alt yapıyı tamamlamış bulunuyordu. Zira Orta Asya Türk tarihi için gerekli olan Çince, Moğolca ve Farsça gibi kaynak dillerini; Fransızca, İngilizce gibi batı dillerini araştırma yapacak kadar öğrendi ve daha 1945 yılından itibaren türlü konularda Türkçe ve Almanca makaleler yayınlamaya başladı."

Erzurum Lisesi Öğretmenliği (1945), Bahaeddin Ögel'in ilk görev yeridir. Burada iken "Erzurum Anıtlarında Altay – Türk Sanatının İzleri" adlı ilk kitabını çıkaracaktır. Daha sonra Hasanoğlan Köy Enstitüsü'ne atanır (1947).

Bu arada Prof. Dr. Fuat Köprülü ile bilimsel çalışmalarda yakınlık kurar. Orta Asya Türk tarihi üzerinde yoğunlaşır. DTCF Genel Türk Tarihi sahasında Prof. Dr. W. Eberhard'ın denetiminde "Uygur Devleti'nin Kuruluşu" konulu doktora tezini hazırlar (1948). Aynı yıl DTCF Tarih Bölümüne asistan olarak kabul edilir"

"Lio Devrinden Önceki Kitanlar" konusundaki eseri ile, bulunduğu fakültede doçent unvanını alır (1957). İran ve Almanya'da ilmi araştırmalarda bulunur.

Almanya'da bizzat Prof. Eberhard'ın yanında çalışmıştır. Bilimsel araştırmalarda bulunmak üzere bir yıl süre ile Almanya'ya gitmiştir. (1959). Bahaeddin Ögel burada, Çince metinler üzerinde çalıştığı gibi batı dillerinde yayınlanmış olan Orta Asya Türk Tarihi ile ilgili dokümanları da araştırmış incelemiştir. Prof. Yuvalı'ya göre; Ögel Hocanın Türk Kültür Tarihine Giriş adlı dokuz ciltlik eserlerinin ilk

planı ve metodu, bu ülkede yapmış olduğu araştırmalarla yakından ilgilidir.

"Sino – Turcica" adlı eseri ile 1965 tarihinde Prof. olan Bahaeddin Ögel , tarih araştırmaları ile olduğu kadar , tarih eğitimi ile de yakından ilgilenmiştir. Tarih öğretiminde öğrencilerin tarih dersini sevmesinin şart olduğunu vurgulayarak, isim, rakam, antlaşma maddeleri ezberletmekle tarih dersinin ve-rilemeyeceği düşüncesindedir.

Bahaeddin Ögel , kültür tarihi ile ilgili yapılan ilmi araştırmalarda , kökler ile dallar arasındaki bütünlüğün ortaya konması fikrindedir. Türk kültür tarihinde mekân bakımından üç kıta, zaman olarak da Orta Asya , Selçuklu, Osmanlı ve Cumhuriyet çizgisini savunmaktadır.

Tarih boyunca değişik yerlerde ve değişik zamanlarda devletler kuran Türklerin , kendilerinden farklı diğer kavimlerle ve çok değişik coğrafyalarda etkileme ve etkileşim yoluyla tarihler yazdıkları, karşılaştıkları her kavim ve her coğrafyada tarihlerini daha da zenginleştirdikleri bilinen bir gerçektir. Dolayısıyla Türk tarihini bilmek ve araştırmak için tarihi bağlantılarımız olan kavimlerin dillerini, tarihlerini, kültürlerini mutlaka çok iyi bilmemiz gerekir. Bu noktada Bahaeddin Ögel , yabancı dil kaynaklarına varmanın yanında metotlu çalışma hususiyetlerini eserlerine rahatlıkla yansıtabilmiştir.

Onun fikir hayatı ile ilgili görüşlerini yansıtan birkaç cümleyi de , elimizdeki eserden aynen nakle-delim : " *Anadolu Türk kültürünün en değerli hazinesidir. Bundan dolayı eski Türk tarihi ile Türk kültürünün uzantıları sürekli olarak ve ısrarla Anadolu'da aranmıştır. Bu kitaplarımızın özellikleri de budur. Ne büyük bir mutluluktur ki , bunların çoğu Anadolu'da bulunabilmiştir. Bir kültür motifinin Moğolca'da bir tek söz ve örneği var ise , Anadolu'da bunun yüz tanesi bulunmuştur. Ancak batılı araştırmacılara göre bunların hepsi Moğolca'dan gelmiştir. Aslında onların bizi Türk saydıkları da belli değildir. Bu , onların bir kültür politikasıdır...*

Türklüğün özünün ve kaynağının Anadolu'ya geldiği kanısındayım. İhtisas saham olan Orta Asya

tarih ve kültürünü Anadolu Türklüğünü daha iyi tanıyabilmek için araştırıyordum . Orta Asya benim elimde Anadolu Türklüğünü tanıyabilmek için bir miyar ve bir mihenk taşıdır. İşte benim Türk tarih görüşüm budur."

Çalışmanın ikinci bölümünde ; Bahaeddin Ögel Bibliyografyası , Hakkında Yazılmış Etütler ve Kaynaklar kısımları yer almaktadır. Bu kısımlar hakkında topluca özet bilgiler verebiliriz.

Bahaeddin Ögel Bibliyografyasında pek çok eser, makale , bildiri , araştırma ve konferans metinleri mevcuttur. Eserde bunlar kayıtlıdır. Biz burada şimdilik kaydıyla sadece, Bahaeddin Ögel'e ait kitapların isimlerini vereceğiz. Bahaeddin Ögel'in yazmış olduğu başlıca kitaplar şu şekilde sıralanmaktadır :

Erzurum Anıtlarında Altay – Türk Sanatının İzleri , Erzurum 1947

İslamiyet'ten Önce Türk Kültür Tarihi " Orta Asya kaynak ve Buluntularına Göre" , Ankara 1962

Uygurlar ve Uygur Tarihi , Ankara 1962

Sino – Turcica " Çingiz Han ve Çin'de ki Hanedanın Türk Müşavirleri", Taipei 1964

Hunlar , Göktürkler , Uygurlar (Ders Notları) , Ankara 1968

Türk Kültürünün Gelişme Çağları , I – II , İstanbul 1971

Türk Mitolojisi – Kaynakları ve Açıklamaları ile Destanlar - , I - II , İstanbul 1971

Türk Kültür Tarihine Giriş , I – IX

Büyük Hun İmparatorluğu Tarihi , I – II , Ankara 1981

Türklerde Devlet Anlayışı " 13 . Yüzyıl Sonlarına Kadar", Ankara 1982

Türk Milli Bütünlüğü İçerisinde Doğu Anadolu (İlimi Heyet ile birlikte) , Ankara 1986

"Hakkında Yazılmış Etütler Bibliyografyası" kısmında , Bahaeddin Ögel hakkında ilim çevreleri ,

basın, öğrencileri ve diğer araştırmacıların yazdıkları yazılara yer verilmiştir. Bu kısımdan da birkaç misal alıyoruz : Ergünöz Akçora , " Prof. Dr. Bahaeddin Ögel'in Hayatı ve Eserleri" , Türk Dünyası Araştırmaları , İstanbul 1990 , S. 65 , s. 43 – 52 ; Muhammet Beşir Aşan , " Prof. Dr. Bahaeddin Ögel ve Türk Kültür Tarihçiliği Üzerine Bazı Düşünceler" , Türk Dünyası Araştırmaları , İstanbul 1990 , S. 65 , s. 69 – 76 ; Abdulkadir Donuk , " Kültürümüzün Yorulmayan Araştırmacısı Bahaeddin Ögel" , Türk Edebiyatı , S. 187 , Mayıs 1989 , s. 34 – 35 ; Ahmet Kabaklı , " Aziz Bahaeddin Ögel" , Türk Dünyası Araştırmaları , İstanbul 1990 , S. 65 , s. 20 , Mehmet Altay Köymen , " Prof. Dr. Bahaeddin Ögel'in Vefatı Nedeniyle Bazı Düşünceler" , Türk Dünyası Tarih Dergisi , S.29 , Mayıs 1989 , s. 61 – 62 .

Prof. Dr. Kemal Göde'nin bir araştırmasını da bu kısımda görmekteyiz : Kemal Göde , " Prof. Dr. Bahaeddin Ögel'e Göre Türklerde Devlet ve Devlet Başkanlığı" , Türk Dünyası Araştırmaları , İstanbul 1990 , S. 65 , s. 261 – 265

Prof. Dr. Abdulkadir Yuvalı'ya ait şu araştırmaları , son olarak ekleyelim : Abdulkadir Yuvalı , "Hocam Prof. Dr. Bahaeddin Ögel" , Türk Dünyası Araştırmaları , İstanbul 1990 , S. 65 , s. 54 – 61 ; Abdulkadir Yuvalı , " Hocam Prof. Dr. Bahaeddin Ögel'in Aziz Hatırasına" , Fırat Üniv. Basın Bülteni , S. 80 , s. 1 – 4 ; Abdulkadir Yuvalı , " Prof. Dr. Bahaeddin Ögel'in Kültür Tarihimizdeki Yeri" , Ölümünün Birinci Yıldönümünde Prof. Dr. Bahaeddin Ögel'i Anma Paneli , 10 Mart 1990 , Elazığ .

" Kaynaklar" kısmında , yazarın faydalandığı kaynak eserler belirtilmiştir. Burada Bahaeddin Ögel'in eserleri ve konu ile ilgili diğer araştırmalara yer verilmiştir. Eserin " Şahıs Adları Dizini" kısmında ise , eserde geçen şahıs adları alfabetik olarak sıralanmıştır.

Prof. Dr. Abdulkadir Yuvalı'nın yazdığı elimizdeki bu eserden başka , Prof. Dr. Bahaeddin Ögel'i tanıtan diğer yayınlar da vardır. Son teknolojik gelişmelerle bilgisayar – internet kayıtları ve kütüphane arşivleri kayıtlarından rahatlıkla ulaşabile-

ceğimiz bu eserler arasından seçtiğimiz değerli iki çalışmadan bahsederek bu kısmı noktalayalım.

Bunlardan birincisi şudur : Prof. Dr. Bahaeddin Ögel'e Armağan , Makaleler , Türk Dünyası Araştırmaları , İstanbul 1990 , S. 65 . İkinci eserimiz ise , " Prof. Dr. Bahaeddin Ögel" adlı eserdir. Doç Dr. Abdulkadir Yuvalı – Yrd. Doç Dr. Muhammet Beşir Aşan tarafından kaleme alınan bu eser, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı tarafından yayınlanmıştır (İstanbul 1995) . Eserin tanıtım sayfasında geçen kısa notları buraya alıyoruz. " Bu eserde son derece titiz, çalışkan, mütevazı bir ilim adamı olan Bahaeddin Ögel'in ; hayatı , şahsiyeti, ilmi ve fikri yapısı, kitapları , makaleleri , hatıraları anlatılmış , dostlarının ağzından tanıtılmaya çalışılmış . Doç. Dr. Abdulkadir Yuvalı ve Yrd. Doç. Dr. Muhammet Beşir Aşan'ın 169 sayfa olarak hazırladığı bu eseri Türk Dünyası Araştırmaları vakfı neşretmiştir. Her yönüyle mükemmel bir insan tanımak isteyenler için ideal bir kişilik ."

Makalemizde tanıtımını yaptığımız eserin ikinci bölümünde yer alan ve en sona bıraktığımız kısım; Bahaeddin Ögel'in kitapları, makaleleri, görüşleri ve tarihi yaklaşımlarıdır. Yazımızın bu kısmında iki metot uygulayacağız. Birincisi, Prof. Dr. Abdulkadir Yuvalı'nın elimizdeki eserine istinaden ve bizzat buradan faydalanacağımız bilgileri aktaracağız. İkincisi ise , makalemizin başlığında da görüleceği üzere, Türk Kültür Tarihi Araştırmalarında Bahaeddin Ögel'in yerini tespit eden ve bu hususta temel eserlerden olan Türk Kültür Tarihine Giriş adlı dokuz ciltlik eserlerin genel mahiyetlerinden , bu eserlerde geçen ve Bahaeddin Ögel'e ait tarihi tespit ve kanatlerden kısa , öz , genel bahsetmeye çalışacağız.

Prof. Dr. Bahaeddin Ögel'e ait kitap ve makalelerden yukarıda söz etmiştik . Biz şimdi burada , onun eserlerine dayanarak , daha çok tarihi tespit ve yorumlarına bakalım .

Ögel, Türk sanatına yönelik düşüncelerini ilk kaleme aldığı eserinde şu şekilde ifade etmektedir ; "Türklerin Anadolu'ya gelmeden önceki sanatları hakkında sistemli bir bilgiye sahip olmadan , bir so-

nuca varmanın imkânsızlığı açıktır. Bu sebeple Türk mimarlığını , şu veya bu bilginin Arap, Fars, Bizans ve hatta Ermeni ve Gürcülere mal ettiğini sık sık görüyoruz ... Orta Asya'dan Erzurum'a gelen Türk boyları Erzurum anıtlarını yapmış ve milli damgalarını vurmuşlardır. Davamız budur. Konumuz anıtlardaki hayvan şekillerini Orta Asya " Hayvanlı Türk Sanatı" bakımından incelemektir. Bazı geometrik Selçuk motiflerini de karşılaştıracğız." 3

"İslamiyet'ten Önceki Türk Kültür Tarihi" adlı eserinde Bahaeddin Ögel , Orta Asya'da yapılan arkeolojik kazılar ve elde edilen buluntuları Türk kültür tarihi bakımından ilmi esaslar dahilinde değerlendirmiştir. Orta Asya'da yaşayan kavimlerin ve bunların tarihi akış içerisindeki yer değişmelerini kaynaklara göre ele almıştır. Büyük Hun Devleti'nden önceki Orta Asya ırklarından bahsederken şu konuya değindiğini görmekteyiz : " Altay dağları ile Sayan dağlarının güneybatı kısımları , taş devrinin ilk çağlarından beri brakisefal beyaz bir ırk tarafından iskân ediliyordu. Bu ırk bir yandan Tanrı dağları bölgesine yayılırken diğer yandan da bugünkü Kazakistan içlerine doğru sızmıştı ... Gerçekten Amuderya ile Sıriderya arasındaki halklar ırk bakımından , Amuderya'nın güneyindeki Türkmen bozkırlarında , Pamir ve Afganistan'da yaşayan ırklardan kesin hatlarla ayrılmakta idiler. Turanî veya " iki nehir arası" antropolojik tipi ile adlandırılan bu ırk , brakisefal kafalara sahipti."4

Türk milletinin töreye olan düşkünlüğü ve törelerin atlı düzene göre oluşması konusunda Bahaeddin Ögel'e kulak verelim ; " Atlı Türklerin düşmanları , yine atlı olan komşuları idiler. Bu sebeple atlı düşmanları , onları bir anda bastırabiliyor ve her şey de o anda yok olabiliyordu. Yaşamak isteyenler her an savaşa hazır olmalı idiler. Nitekim Dede Korkut'da " Oğuz'un düşmanı uykudur" demişti. Toplum bir anda savaş düzenine girmeli ve bu sosyal bir güdü halinde olmalı idi. Eski Türklerde yalnızca erkekler değil kadınlar ve çocuklar da kendilerine düşeni yapmak zorunda idiler. Düşünmeye vakit yoktu. Fakat Türk töresi , herkesin ne yapacağını göstermişti. Herkes topyekün bir savaş ve savunma hazırlığı

içinde yaşıyordu. İşte Türk devlet düzeni ile devlet anlayışı böyle tabii bir temelden yeşeriyor ve geliyordu."5 Bahaeddin Ögel , devletin dayandığı esasları , halk , toprak ve kağan olarak sıralamaktadır. "Türklerde İl deyimi bugünkü modern devlet anlayışını karşılar. Göktürk ve Uygur çağında İl deyimi , devlet anlamında kullanılıyordu. Eski Türklerle göre, halk ile toprak , devleti meydana getiren iki önemli unsurdu."6 Türklerde devlet anlayışının en açık delili olarak, Orhun Abidelerinden Dede Korkut'a kadar gelen , açları doyurmak gibi güzel bir geleneği ortaya koyan Ögel , çok eski devirlerden beri var olan bu geleneğin Türklerin İslâmiyet'i kabullerinden sonra daha da gelişme kaydettiğini , bu dinin yüce prensipleri ile kolay ve çabuk uyuştüğünü ifade eder .7

Eski Türklerde "toy" adı ile de anılan kurultaylar , bir çeşit devlet ile halkın buluşma noktaları idi. Burada yapılan görüşmelerde, devlete ait karar ve yasalar ortaya konduğu gibi aynı zamanda devlet ile halk arasındaki yakınlık, istişare ve karşılıklı sorumluluklar da gündeme gelmekte idi. Prof. Dr. Bahaeddin Ögel , toy da denilen kurultay kelimesinin asıl karşılığını , " kengeş meclisi" olarak açıklamakta , bu meclisi danışma meclisi olarak tanımlamaktadır. Ögel Hoca'nın eserlerinde üzerinde durduğu ve asıl savunduğu tarih tezi , Türk tarihinin bütünlüğü , bölünmezliği, tarihi ve gerekse kültürel özellikler açısından bir zincir gibi birbirini takip ettiği düşüncesine dayanmaktadır. Bu ana fikirleri, onun bütün eserlerinde görmemiz mümkündür.

Günümüzün tarihi ve kültürel meseleleri hakkında da fikir yürüten Bahaeddin Ögel'in bir konuşmasından aldığımız bazı cümleleri, içtenlikle ve dikkatle okuyalım : "Bizim devletimizin Türkiye Cumhuriyeti'nin bir felsefesi vardır... Bizim devletimiz yüce bir düşünce ve yüce bir felsefe üzerine kurulmuştur... Cumhuriyetimizin temeli sağlamdır...Bizim devletimiz, yüce devletimiz bu meselelerde tecrübesi olan ve o zaman Osmanlı Devleti'nde varlığını , büyüklüklerini kabul ettirmiş , bir hiyerarşik kumanda zinciri üzerinde geliyor... Türk milletinin devlet kurma tecrübesi vardır. Nice devletler

kurmuşuzdur. Bu sebeple bizim hâkimiyet-i milliyemiz doğrudan doğruya milletimizin bağrından ,isteginden ve iradesinden doğmuştur. Böylece Erzurum Kongresi'nden , Sivas Kongresi'nden , Amasya Tamimi'nden bilhassa Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin kuruluşundan oradan Türkiye Cumhuriyeti'ne gelmiştir."⁸ Buradan da anlaşılacağı üzere Ögel Hoca, dünden bugüne bir tarih köprüsü kurmakta ve Türk tarihinin bütünlüğünü büyük bir vicdanî sorumluluk çerçevesinde gözler önüne sermektedir.

Türk kültür tarihi araştırmalarında Bahaeddin Ögel'in yerini tayin edebilmemizde bize yol gösteren temel eserlerden birisi de, onun kültürümüze kazandırdığı dokuz ciltlik " Türk Kültür Tarihine Giriş" adlı eserlerdir. Bu eserlerin tümü aynı isimde , ancak ciltlerine göre konuları farklı olarak sunulmuştur. Bu tasnif şu şekildedir : c. I : Türklerde Köy ve Şehir Hayatı ; c. II : Türklerde Ziraat Kültürü ; c. III : Türklerde Ev Kültürü ; c. IV : Türklerde Yemek Kültürü ; c. V : Türklerde Giyecek ve Süslenme ; c. VI : Türklerde Tuğ ve Bayrak ; c. VII : Türklerde Ordu, Ordugâh ve Otağ ; c. VIII : Türklerde Devlet ve Ordu Mehteri ; c. IX : Türk Halk Musikisi Aletleri . Toplam yirmi cilt olarak tasarlanan bu eserler , dokuz ciltle sınırlı kalmıştır. Eserlerin ismini buraya alışımızın sebebi , Bahaeddin Ögel'in ne kadar değişik kültürel konularda çalışmalar yaptığını göstermek içindir.

Bahaeddin Ögel'in kültürel ve tarihi yaklaşımlarından birkaç misal vererek bu kısmı özetleyelim. Ögel'e göre Türklerde yaylak ve kışlak hayatı ayrı ayrı değerler taşır ve biri diğerini tamamlar. Eski Türklerde bu hayat , kesin töre ve gelenekler ile bir düzen altına alınmıştır. Anadolu'da yayla hayatının aynen veya az farklılıklarla yaşadığına dikkat çekilmektedir. Bahaeddin Ögel, yüksek kültürlerin kaynağını da şehir ve ziraat hayatına bağlar. Bazı kelimelere açıklık getirir : " Kervan" yerine " kermen" , kale burcu manasına "ükek" , kule / torağı / Anadolu'da "doruk" , beltir / kavşak , sokak / Anadolu'da "irem"/Kazan Türklerinde " uram" , uluş / köy, örgün / tahtgibi . " Anadolu Türk Kültürünün tükenmez bir hazinesidir" sözleriyle,⁹ "Türklerin Anado-

lu'ya gelmesi ile Orta Asya'da edinilen gelenekler de onlar ile birlikte gelmişti" sözleri,¹⁰ Ögel Hoca'nın kültürel devamlılık prensibini ortaya koymaktadır.

Yol , Türklerde örf, töre, kanun, düzen demektir. Yol aynı zamanda , devlet sahibi olmanın ve devleti idare etme mesuliyetinin bir işaret ve özelliğidir. Kutadgu Bilig bu hususta şöyle diyor ; " Özüng kullukun sen tapug birle yol"(Kendi kulluğun ve görevlerin ile yolunu bul).¹¹ Türklerde yön bilgisinde esas nokta , güneş ve güneşin doğduğu yöndür. (Güneşin bulunduğu taraf güneydir) . Batı / kirü , doğu / ilgerü , gün – doğusu / Kün Togsık , kuzey / tün ortası ... manalarına gelmektedir.¹²

Türklerde ziraat kültürü içinde bolca yer alan toprak , hayat veren topraktır. Aynı zamanda " bir avuç toprak" , Türklerde gerçek toprak ve ölümlü dünya sembolüdür.¹³ Yine adından sıkça söz edilen buğday kelimesi , bütün Türklerde bu şekilde geçtiği halde , Oğuzlarda " aşlık" yani yemeklik olarak geçmektedir.¹⁴ Kültürümüzün bir diğer boyutu , "ev ve bark"larla ilgilidir. " Ev" sözü , eski türkçede " eb" şeklinde söylenirdi. Selçuk çağının başlarında artık bu söz, " ev" şekline girmiştir. Selçuk çağı başlarında "ev" sözü , hem çadır, hem de duvarlı ev manasındaydı.¹⁵ Yine Oğuzlar , XI. Yüzyılda su sözü ve kaynağı için "mınğar"demekte idiler. Bizim "pınar" ve Dede Korkut kitabının "bınar" sözlerinin kökleri buradan gelmektedir.¹⁶ Yemek kültürümüz içinde yer alan kelimelerden " tarhana", aslında Türkçe bir kelime değildir. " Tarhana" , Türklerin " kurut" dedikleri kışlık azık çeşitlerinden birisidir.¹⁷ Türklerde giyecek kültürü çok eski çağlardan beri vardır. Hayvancı ve savaşçı Türklerin elbiseleri diğer kavimlerden farklıdır. Türkler için , çalılara ,taşlara ve soğuğa karşı dayanıklı elbiseler gerekiyordu . Türk elbiselerinin esasında , yün deri ve kürk , kalın pantolon ve çizme, kalın deri kemerler ve kulaklıkları ve enselikli şapkalar vardı.¹⁸

Türklerde bayrak anlayışının temelleri de çok eskidir. Göktürklerde "il" yani devlet ile kağan , Türkleri dünyaya bağlayan iki büyük semboldür.

Göktürklerde " kurt başlı bayrak" vardır. Bu kutlu bayrağa sahip olabilen kişi veya halk, kağan veya kağanlık olabilirdi. Ayrıca al ve ak renklerin önemi büyüktü.¹⁹ Diğer taraftan " otağ" , ve onun çevresinde kurulan "ordugâh", Türk topluluk, devlet ve aile gelişmesinin, disiplininin temeli ve çekirdeğidir. "Ordu", kelimesi idare, otorite ve disiplini temsil eden kişi ile çevresinin bulunduğu yer manasındadır. Ordu sözü, aile ,devlet ve millet birliğinin sembolüdür.²⁰ "Sancak ve mehter", Türk kültüründe birbirinden ayrı düşünülemez. Tuğ ve sancak mübarektir. Mehterin vuruşu "sefere huruç" ve "gazaya davet" idi.²¹

Türk kültürünün vazgeçilmez unsurlarından halk çalgıları telli sazlar ise, âşıkların kucağından kalplerden kalplere ayrı bir yol izlemiştir. Telli sazlar , daha çok kapalı yer sazları olup, sevgi ve saygı, Tanrı'ya yakarış , ululardan medet dilenme hep bu sazlarla yapılmakta idi.²² " Türk sazlarının ataları Dede Korkut veya ulu evliyalardan ile efsanelerde geçen devlerden gelen ! ... Ağacı , yerin derinliklerine inen ulu ağaçların köklerinden çıkarılan !.. Kolları , telleri, yürük atların kollarından çekilen !... Derisi , şen ve deli taylardan yüziülen !... Burgu veya kulakları , ulu çöllerde ilahi güçle yalnız biten çalılardan tormalanan maddelerden yapılmışlardı. ... Kutlu maddelerden yapılmış sazların , kutlu sesleri vardı. Türkler böyle inanmış , böyle gelmişlerdi ."²³

Prof. Dr. Bahaeddin Ögel ve Türk kültür tarihindeki yerini elimizden geldiğince bu şekilde özetlemeye çalıştık. Mümkün olduğunca değişik konulardaki fikirlerinden misaller getirdik. Ögel Hocayı daha yakından tanımamızı sağlayan ve makalemizde tanıtımını yaptığımız eser, bu hususta bize yol gösterici oldu. Prof. Dr. Abdulkadir Yuvalı bu eserinde bir vefa, bir kadirşinaslık örneği göstererek , hem hocasına unutulmaz bir eser armağan etmiş , hem de kendisinin sıkça kullandığı " Türk Kültürünün Müşterek Hususiyetleri" veya "Türk Tarihine ve Kültürüne Hizmet Eden Aydınlar" çerçevesinde Bahaeddin Ögel'in yerini tam ve doğru tespitle sistemli, akademik, değerli çalışmasını bizlere sunmuştur.

Prof . Dr. Bahaeddin Ögel'in bütün eser ve makaleleri tek tek okunmaya değerdir. Bir eseri tanımak için , yazarını da iyi tanımamız gerekir. Prof. Ögel'in eserleri , kendi sahasında büyük bir boşluğu dolduracak mahiyettedir. Muazzam bir kültürel zenginliğe sahiptir. Dolayısıyla hem yazar , hem de eserleri seçkin bir mevki hak etmektedir .

NOTLAR

1. Abdulkadir Yuvalı, *Bahaeddin Ögel* , Ankara 1993 , s. IX.
2. Yuvalı , *a.g.e.* , s. X.
3. Bahaeddin Ögel, *Erzurum Anıtlarında Eski Altay – Türk Sanatının İzleri*, Erzurum 1947 , s.3.
4. Yuvalı , *a. g. e.* , s. 84 - 85.
5. Yuvalı , *a. g. e.* , s. 105.
6. Bahaeddin Ögel, *Türk Kültürünün Gelişme Çağları*, Ankara 1979 , s. 211.
7. Bahaeddin Ögel, *Türklerde Devlet Anlayışı*, Ankara 1982 , s. 125.
8. Yuvalı , *a. g. e.* , s. 204.
9. Bahaeddin Ögel, *Türk Kültür Tarihine Giriş , I* , Ankara 1985, s. 15.
10. Ögel , *a. g.e.*, s. 319.
11. Ögel , *a. g. e.* , s. 319 - 323.
12. Ögel , *a. g. e.* , s. 427 – 437 .
13. Ögel , *Türk Kültür Tarihine Giriş , II* , Ankara 1991 , s. 136.
14. Ögel , *a. g. e.* , s. 161.
15. Ögel , *Türk Kültür Tarihine Giriş , III* , Ankara 1991 , s. 3.
16. Ögel , *a. g. e.* , s. 139.
17. Ögel , *Türk Kültür Tarihine Giriş , IV* , Ankara 1985 , s. 26.
18. Ögel , *Türk Kültür Tarihine Giriş , V* , Ankara 1985 , s. 165.
19. Ögel , *Türk Kültür Tarihine Giriş , VI* , Ankara 1984 , s. 9.
20. Ögel , *Türk Kültür Tarihine Giriş , VII* , Ankara 1984 , s. V.
21. Ögel , *Türk Kültür Tarihine Giriş , VIII* , Ankara 1987 , s. 2.
22. Ögel , *Türk Kültür Tarihine Giriş , IX* , Ankara 1991 , s. XV.
23. Ögel , *a.g.e.*, s. XVIII.

"Türk Süsleme Sanatlarında Stilize Çiçekler -Hatai"

Cahide Keskiner, **Türk Süsleme Sanatlarında
Stilize Çiçekler -Hatai**, Kültür Bakanlığı
Yayımları/2459, Yayınlar Dairesi Başkanlığı Sanat
Eserleri Dizisi/289, 2.Baskı, Ankara
2002, IX. 130 s., renk.res.; 28 cm.

Dr. Sevay OKAY-ATILGAN

Sanat Tarihçisi

Cahide Keskiner, Türk süsleme sanatlarına gönül vermiş, tezhip ve minyatür alanında son derece değerli eserler vücuda getirmiş seçkin bir sanatçı-mızdır. 1953 yılında Ord.Prof.Süheyl Ünver ile çalışmalarına başlayan Keskiner, 1965 yılında İstanbul Yıldız Porselen fabrikasına Türk süsleme sanatları uzmanı olarak atanmış ve orada ilk olarak Türk süsleme atölyesini kurmuştur. 1982 yılında Mimar Sinan Üniversitesi Geleneksel Türk Süsleme Sanatları Bölümü'nde öğretim görevlisi olarak çalışmalarına başlayan sanatçı, yurt içi ve yurt dışında yüzü aşkın sergiye katılmıştır. Çeşitli tarihlerde açılan altı özel sergisi vardır. Yanı sıra Türk süsleme sanatlarına ilişkin çeşitli kitaplar yazmış, makaleler yayınlamıştır. Sanatçı halen kendisine ait olan "Keskiner Tezhip ve Minyatür Atölyesi"nde çalışmalarına devam etmektedir.

Burada tanıtımını yapacağımız kitap ; sanatçının bir dizi halinde ele almayı düşündüğü Türk süsleme sanatlarının başlıca motiflerinden biri olan "Hatai" üzerine yazılmıştır. Yazarın kendi önsözünde de belirttiği gibi eser; yalnızca stilize çiçeklerin ayrıntıları ile çizim ve kompozisyon kurallarını gösteren bir metod kitabı olarak ele alınmıştır. Eserde öncelikle, Türk süsleme sanatları alanında çalışmaya yeni başlayan veya bu konuya ilgi duyan kişilere yardımcı olmak amaçlanmıştır.

Yazar, çalışması hakkında kısa bir bilginin yer aldığı birinci bölümün ardından, "Türk Süsleme Motiflerimizin Tarihi Akışına Kısa Bir Bakış" konulu ikinci bölüme geçmiştir. Bu bölümde ; süsleme sanatlarında görülen motiflerden çoğunun ilk örneğine 8. ve 9. yüzyılda Uygur Türkleri tarafından yapılmış çeşitli sanat eserlerinde görüldüğüne değinen yazar, bunlar arasında *Hatai* ismi verilen Uzak Doğu kökenli stilize çiçekler ve üsluplaşmış kuş kanat ve gövdelerinden uyarlanan *Rumi*'lerin başta geldiğine dikkat çekmektedir.

10. ve 13.yüzyıllar arasında Selçuklular'da *geçme*, *münhani*, *geometrik desenler* yanında *hatai* ve *rumiler* de bolca kullanılmış, bunlara Fatih ve II.Bayezid döneminde *çin bulutu* ile güç ve bereket sembolü olarak çintamaniler ilave edilmiştir. 16.yüzyıl süsleme sanatlarının en parlak dönemidir. Bunun başlıca nedeni bu dönemde ortaya çıkan iki büyük bezeme üslubudur. Bunlardan ilki, Şah Kulu tarafından İstanbul Sarayı'na getirilen *Saz Yolu*'dur. Bu üslupta, çiçek ve yapraklar oldukça iri boylarda çizilmektedir. Özellikle yapraklar değişik bir yorumlamayla kırılarak birbirlerinin içinden geçer ve ana omurgasını kalın hatlar halinde vurgulayarak geniş yaylar çizer. Bu dönemde ele alınan hatalar ise çok katlı ve detaylıdır. Çiçek yapraklarının kenarları dendanlanmıştır.

Aynı dönemin diğer büyük bezeme üslubu ise, tamamen Türk karakterinde olup başka tesirlerde kalmadan meydana gelen Müzehhib Kara Memi'nin yarattığı *naturalist* tarzıdır. Hatai ve Rumi gibi klasik motiflerin yanına *gül*, *nergis*, *karanfil*, *çiçek açmış bahar ağaçları* ilave edilmiştir. 17.yüzyıl sonlarında Osmanlı bezeme sanatında Batı'nın etkisi görülmeye başlar. 18.yüzyılda bu etkinin giderek artması *Türk Rokosu* adı verilen bir üslubun çıkmasına neden olmuştur. Bu dönemde çiçekler Şuküfeler adı altında tabiata çok yakın bir tarzda boyanmaya başlanmıştır. 19.yüzyıl sonlarına doğru rumi motiflerinin de kullanıldığı, ancak pek başarılı olunmadığı *Neo-Klasik* bir akımla Osmanlı süsleme sanatının bir duraklama dönemine girdiği görülmektedir.

Yazar üçüncü bölümde "Türk Süsleme Motifle-

rimizin Başlıcaları"na yer vermiştir. Bunlar sırasıyla;

Rumi'ler : Orta Asya'dan gelen ve Anadolu Selçukluları tarafından geliştirilen bu motif genellikle kuş beden ve kanatlarından stilize edilerek üsluplaştırılmıştır. Bu motifin en erken örneği, Uygur Türkleri'ne ait 9.-10.yüzyılda yapılmış olan Bezeklik fresklerindeki bir deniz ejderinin kanatlarında görülür. Selçuklu Türkleri tarafından bolca kullanılan bu motif, Anadolu'nun eski adı olan "Rum"a istinaden Rumi adını almış olup, Selçuki olarak da anılmaktadır. XIV.yüzyıla kadar rumi üslubunda yapılmış eserlerin çoğunda hayvan şekillerini tanımak mümkünken, daha sonraki dönemlerde aşırı derecede stilize edilerek tamamen dekoratif bir tarz almıştır. Rumilerin, sade, piçide, hurde, sencide, kanatlı, dilimli gibi pek çok çeşitleri bulunmaktadır. Desendeki işlevine göre de, tepelik, orta bağ ve ayırma rumi gibi isimler alırlar. XV.yüzyılda kısa ve düz hatlar üzerinde de görülen rumi motifleri genellikle kavisi ve helezoni çizgiler üzerinde yerleştirilir.

Hatai'ler (Hatayi) : Çin ve Orta Asya etkisinde, çoğu kez kökenleri belli olmayacak derecede stilize edilmiş çiçek motifleridir. Bunların üstten görülenlerine penç adı verildiği gibi merkezsel hatailer de denilmektedir. Anadolu Selçukluları'nda oldukça sade olan bu motif, XV. Ve XVI.yüzyıllarda çok süslü ve zengin bir görünüm alır. Diğer süsleme motiflerimizde olduğu gibi genellikle kendi hatlarında devam ederek diğer motiflere karışmazlar.

Bulutlar : Klasik süsleme motiflerimiz arasında bulunan ve İstanbul Sarayı'na takriben XV.yüzyılda, II.Bayezid döneminde girdiği görülen bu motif Çin kökenli olmasından dolayı Çin bulutu olarak isimlendirilmiştir.

Münhani'ler : Özellikle Selçuklu dönemi el yazması kitap süslemelerinde görülen bu motif, Orta Asya üslubu kademeli bir boyama tarzına sahiptir. XV.yüzyıldan sonra kullanımı azalan bu motife, bu dönemden sonra ancak durak veya hizip güllerinde rastlanmaktadır. Yazar bu bölümde ayrıca ; yarı stilize çiçek motifleri, natüralist çiçekler, geçmeler, geometrik motifler, çintemaniler ve tığ'lara yer vermiştir.

IV. Bölümde kitabın ana konusu olan "Hatai - Çizim ve Özellikleri-" ele alınmıştır. Hatailer, genellikle Orta Asya ve Uzak Doğu ülkelerinin etkisinde oluşan, çoğu kez ne oldukları belli olmayacak derecede stilize edilmiş nebati tür desenlerdir. Her dönemde bolca kullanılmaları giderek büyük bir üsluplaşmaya yol açmıştır. Uygulandıkları alanların teknik imkanları paralelinde değişik görünüm alırlar. Dönem ve ekollerine göre de farklı desen özelliğine sahiptir. XV.yüzyıl hatailerinin en büyük özelliği çiçek ve yapraklarının kendi üzerine kıvrılıp, dönmele olduğu kadar, çiçek formlarındaki gevşeklik ve uçlarının olduğunca yumuşak ve yuvarlak olmasıdır. Özellikle irili, ufaklı çizilen bu yapraklar, motife derinlik vermek istercesine kıvrımlar yapar. İçe dönüşler son derece karakteristiktir. Çiçeklerin formları genellikle belirli formların dışına taşmıştır. Anadolu Selçukluları'nda olduğunca sade çizilen çiçekler, bu dönemde hayli iri ve süslüdür. XV.yüzyılda görülen bu üslup, XVI.yüzyılda Kara Memi ve Şah Kulu ekollerinin başlaması ile son bulur. Bezeme sanatımızda kullanılan çiçekler ve yapraklar bu dönemde çok daha değişik biçim ve boyutlarda ele alınmıştır.

Yazar bu genel bilgilerden sonra, hatai motifinin çizim aşamalarını ve bu konuda uyulması gereken ilkeleri örnekler eşliğinde açıklamıştır. Buna göre; Hatailer bünye itibarıyla üstten, yandan, küçük, büyük, sade ve çok kademeli olarak çizilir. Bu motifin sayılamayacak kadar çok değişik şekilleri vardır. Zaman zaman üzerleri rumi, bulut gibi diğer tür motiflerle süslenmiş çok estetik süsleme şekilleri meydana getirilmiştir.Hatai motifi çoğu kez simetrik bir tarzda çizilir. Ancak bazen bunların orta kısımlarına simetriyi bozacak şekilde yaprak veya kıvrımlar da konulur. Diğer motiflerin eşliğinde olduğu gibi yalnız başlarına da kullanılmışlardır. Merkezsel ve yönlü olarak başlıca iki bölüme ayrılan bu motifin yönlü olanları daire veya oval formlar içinde, merkezsel ise yalnız daire formlar içinde yer alır. Hatai üslubunda bir çiçek yaprağının çizimine başlarken ilk önce bunların dış hatları kesik çizgilerle belirlenir, daha sonra içlerine yerleştirilecek olan motifin detayları konulur. Eskiz kağıdı üzerine hazırlanacak bir kompozisyonda ilk yapılacak işlem ana formun tes-

pitidir. Bu kare, üçgen vs. gibi olabilir. Yazının dışında kalan çok değişik süsleme alanları da yeni formlar yaratılmasını sağlayabilir. Bundan sonraki işlem tespit edilen form içine ne tür bir düzenlemenin yapılacağı olmaktadır. Bu serbest simetrik vb. gibi tarzlardır. Belirlenmiş olan formun içine ilkönce desenin ana hatları yani iskeleti çizilir. Bu iskeletin üzerine konacak olan motiflerin yerleri daire veya oval formlar olarak belirlenir. Bir kompozisyonda en dikkat çekecek husus desene zemin arasında kalan boşluğun dengeli olarak ayarlanmasıdır. Desene vereceğimiz yer zemine oranla çok fazla olduğu takdirde bu hal güzel değildir ve gözü yorar. Çiçeklerin çiziminden sonra yaprakların ve diğer süsleme ayrıntılarının konulması gelir ki bu zemin doldurmasında dengeyi sağlar. Ana şeması çizilmiş olan bir kompozisyonda desen çizimine geçildiği zaman çiçek ve yaprakların daima aynı yöne doğru yerleştirilmesi Türk süsleme sanatının ana kuralıdır. Ancak merkezsel hataların bazı hallerde hattı ters yöne çevirme özelliğine sahip olduğu da görülmektedir. Bu tarz genellikle simetri olan yerlerde kullanılmaktadır. Yine de bu uygulama merkezsel hataların kullanıldığı her yerde hattı ters yöne çevirebiliriz anlamına alınmamalıdır. İkincibir ana kural ise ; çiçeğe giren bir sapın çıkışta ikiye ayrılması isteniyorsa bu daima sağa ve sola doğru olmalıdır.

V.Bölüm "Stilize Çiçeklerde Başlıca Çizim Kurallarından Örnekler" konusuna ayrılmıştır. Buna göre :

- 1.Çiçekler serbest bir hat üzerinde yer alabilirler.
- 2.Simetrik bir tarzda da uygulanmaktadırlar.
3. En çok helezoni ve kavisli hatlar üzerinde görülür ki, motifleri bu hatlar üzerinde kullandığımızda dikkat edilecek olan en önemli husus, çiçek ve yaprakların daima aynı yöne doğru gitmesidir.
4. Bir şemse formu içinde ve S hattı üzerinde yapılan bu tasarımın en önemli özelliği orta göbeğe konan hatanın muhakkak merkezsel olmasıdır. Bu tarzda yapılanlara ters simetri denilir ki, çiçek ve yaprak tamamen ters yöne çevrilebilmektedir.

Yazar bu bölümü, sözkonusu kuralların izlenmesine kolaylık sağlayan çok çeşitli çizim örnekleriyle daha da açıklayıcı kılmıştır.

VI. Bölümde "Şemse Formu İçindeki Düzenlemelerde Görülen Özellikler" anlatılmıştır. Şemse formu içindeki düzenlemeler, serbest, simetrik, "S" hattı üzerinde ve ters simetrik olarak çeşitli tarzlarda yapılmaktadır. Selçuklu döneminden itibaren sıkça kullanılan şemselerin, oval, yuvarlak, kare gibi değişik şekiller aldığı görülmektedir. Zaman zaman dış hatları dendanlanarak çok süslü bir görünüm kazanmışlardır. İçlerinin düzenlenmesinde, geçmeler de dahil olmak üzere hemen hemen her türlü motif uygulanmıştır. Serbest tarzda olanlarının, desenin çıkış noktası daima yürek, bulut gibi oldukça ufak bir motifin kullanıldığı yerlerden başlamaktadır. Ters simetri olan kompozisyonlarda şemse formunun tam orta noktasına bir merkezsel hatı konur ki, bu "S" hattının ters yöne gitmesini sağlar. En zengin düzenlemelerin başında simetrik olanlar gelir. _ ve _ gibi olanları oldukça sık uygulama şekilleridir. Bunlarda kompozisyonun çıkış noktası simetrisinin olduğu katlama yerleridir. Buraya merkezsel olduğu kadar yönlü olanları da konulabilir.

VII. Bölümde "Negatif Motifler" ele alınmıştır. Stilize çiçeklerde, ayrı bir işleme tarzı olan negatif süslemede, çiçek ve yaprakların dış hatları çizilmez, araları kağıdın kendi renginde gözükeceği tarzda boş bırakılır. Bırakılan bu boşluk bir fırça kalınlığında olduğu için çiçek yaprakları birbirlerine karışmaz, alttan görülen zemin, çiçek yapraklarının ayırımını sağlar. Osmanlı bezeme sanatında, özellikle yazma eserlerin süslemelerinde, tığlarda, cilt kapaklarında ve fermanlarda çok zengin örnekleri görülmektedir. Genellikle tek renk uygulanarak yapılan bu bezeme tarzının, koyu zemin üzerine varak altın ile işlenenleri özellikle cilt kapağı süslemelerinde kendini gösterir. Oldukça ufak bir alanda ve çok ince bir çalışmayı gerektirdiğinden genellikle kalıp kullanılmaz, sanatçının hayal gücüne ve el maharetine bırakılır. Bu tarzın çok daha iri ebatla olanlarına ancak duvar çinilerinde rastlanmaktadır.

VIII. Bölüm "Kompozisyonda Ulama Tarzı"na

ayrılmıştır. Buna göre : Ulama kompozisyonlar genellikle üç şekilde düzenlenmektedir. Birincisi helezoni hatlar üzerinde yerleştirilerek yatay ve kesintisiz bir tarzda genellikle tek yöne doğru devam ettirilenlerdir. Bunlar çoğu kez ara bordürlerde yer almaktadırlar. Diğeri ise desenin dört bir kenara doğru uzamasını sağlayanlardır. Bunlarda, desenin birleştiği noktalara rastlayan kenar çizgilerinin orta kısımlarında olduğu kadar, bu çizgilerin kesiştiği köşe noktalarına da ana motifler daima birbirlerini tamamlayacak tarzda konulmaktadır.

Ulamada bir diğeri sistem ise kaydırma usulü ile yapılanlardır. Burada katlama tekniği ile olanlarda görülen simetri hakimiyeti yoktur. Çoğu kez dikdörtgen formlar içinde düzenlendiği için de, eski Türk kumaş ve kadifelerinde gördüğümüz aşağıdan yukarıya doğru uzayan bir düzenleme tarzı göze çarpmaktadır.

"Yönlü Hatailer" in ele alındığı IX. Bölümde, sözkonusu motifin çizim aşamaları çeşitli örneklerle ayrıntılı bir biçimde gösterilmiştir. Aynı şekilde X. Bölümde, "Merkezsel Hatailer (Pençler)" in çizim şemaları örnekler eşliğinde sunulmuştur.

XI. Bölüm "Yaprak Motifleri" ve çizim özelliklerine ayrılmıştır. Süsleme amacı ile tabiat unsurları ele alınırken yapraklar da ihmal edilmemiş ve bu alanda büyük üsluplaşmalar meydana getirilmiştir. Bunlardan en önemlisi İstanbul Sarayı' da XVI. yüzyılda ressam Şah Kulu tarafından geliştirilen "Saz Yolu" dur. Kıvrık kıvrık ve birbirlerini delerek geçen bol dilimli şekilleri ile Osmanlı süsleme sanatının son dönemlerine kadar bütün bezeme alanlarında uygulanmıştır. "Sadberk" adı verilen çiçek ve diğeri motiflerin katkısı olmadan yalnızca yapraklardan yapılan düzenlemelere de sıkça rastlanmaktadır. XVI. yüzyılda Müzehhib Kara Memi tarafından meydana getirilen natüralist süsleme üslubunun çeşitli örneklerinde ise çizilen her çiçek yaprağının tabiata ters düşmeyecek bir anlamda ele alınmasına özellikle özen gösterilmiştir. Bu dikkat ve uyum XVIII. yüzyılda "Şüküfe tarzı" denilen üslubun bütün ürünlerinde çok daha kuvvetle kendini göstermektedir. XVIII. yüzyıl sonlarına doğru Batı sanatı etkisi altında "Türk rokokosu" adı ile de bilinen üslupta ise defne, meşe, zeytin ve maydanoz gibi değişik ve yeni yaprak motiflerinin süslemelerde kullanıldığı görülmektedir.

XII. bölümde "Yeni Başlayanlar İçin Çizime Alıştırmalar" başlığı altında, değişik kompozisyon düzenlemeleri verilerek, şemaların bazı yerleri boş bırakılmış, tamamlanmaları istenmiştir. Bunlar süsleme sanatı konusunda çalışacaklar ve çizime yeni başlayacaklar için son derece yararlı çizim örnekleri içermektedir.

Yazar kitabının XIII. ve son bölümünde "Türk Süslemesinde Kullanılan Bazı Tanımlara" yer vermiştir. Süsleme terminolojisinde sıkça kullanılan bu terimlerin kısa açıklamaları yine bu sanata ilgi duyan kişilere yardımcı olacak niteliktedir.

Eser kısa bir kaynakça ve çiniden, halıya, kumaştan el yazmasına Türk süsleme sanatında kullanılan motiflerin yer aldığı renkli resimlerle son bulmaktadır.

Kısa bir tanıtımını yaptığımız sözkonusu kitap, yazarın kendisinin de belirttiği ve yukarıda değindiğimiz gibi, daha çok yeni başlayanlara yönelik bir metod kitabı olarak düşünülmüştür. Bu nedenle, çalışmada çok detay bilgilere ve Türk süsleme sanatı ile Hatai motifinin ayrıntılı bir tahliline girilmemiştir. Burada amaçlanan, Türk süsleme sanatında yaygın olarak kullanılan belli başlı motiflere kısaca değinilirken, özellikle hatai motifinin kullanılışı ve çizim kuralları konusunda genel bir fikrin oluşmasını sağlamaktır.

Süsleme sanatına ilişkin çalışmalar bugüne kadar genellikle yabancı araştırmacılar tarafından gerçekleştirilmiş ; Türk süsleme sanatı ise daha çok "İslam" süsleme sanatı çerçevesinde tartışılmıştır. Bu alandaki yayınların azlığı gözönünde bulundurulduğunda, Türk süsleme sanatına ilişkin her türlü bilginin bu alana ilgi duyanlar için yararlı olacağı ve yeni çalışmalara ışık tutacağı unutulmamalıdır. Özellikle bu alanda kullanılan süsleme öğelerine yönelik spesifik çalışmalar yok denecek kadar azdır. Bu nedenle ayrıntılı tahliller içermese de, burada tanıtımını yaptığımız başvuru ya da metod kitabı niteliğindeki çalışmalar önem kazanmaktadır. Bu tür çalışmaların devamı ve konuya ilişkin ayrıntılı üslup analizleri Türk süsleme sanatı ve geleneksel Türk el sanatlarımızın yaşatılabilmesi açısından son derece önemli ve gereklidir.

Sultanbeyli'deki 'Nöbetleşe Yoksulluk' Üzerine Bir Değerlendirme

Mustafa GÜNDÜZ

Ankara Üniversitesi

Eğt.Bil. Fak. EPÖ/ESTT. Doktora Öğrencisi

Nöbetleşe Yoksulluk

Yazanlar: Oğuz Işık, M. Melih Pınarcıoğlu
İletişim Yayınevi. 2001. 1.Baskı 352 s. +16 s.

Son zamanlarda Türkiye'deki gelişme ve değişimlere paralel olarak çeşitli toplumsal sorunlar ortaya çıkmakta ve bu sorunlar çeşitli çevrelerce incelenmeye ve irdelenmeye çalışılmaktadır. Bu sorunların başında Türkiye şehirlerindeki kentleşme olgusu gelmektedir. Kentleşme birçok sosyal problemi de beraberinde getirmektedir.

Yaşam standartlarının biraz daha iyiye çıkarılması uğruna yapılan bölgeler arası göçler şehirlerde çarpık kent ve sosyal ilişkiler meydana getirmektedir. Her türlü yerel kaynaklardan beslenilerek geliştirilen yeni yaşam stratejileri şehirlerin var olan bütün değerlerini hunharca tüketir ve onlarla çatışır hale gelmektedir. Bunların başında haklı bir kazançla oturacak mekan temin etmek gelmektedir ki, son zamanların şehirleşme platformunda bu durum oldukça gri bir alan olarak ortaya çıkmaktadır. Bazıları gayet masumane bir şekilde para kazanmak, haksız kazanç temin etmek uğruna bu gri alanda alabildiğince serbest hareket etmekte ve bunda da hiçbir sakınca görmemektedirler.

Daha çok, yaşam koşullarını biraz daha iyileştirmek amacıyla yapılan iç göçler ortaya bir göçmen profili çıkarmaktadır. Göçmenlerin yeni yerleştikleri mekanlarda daima oradaki yerlilerin alt birimlerine yerleştikleri bölgenin en fakir, yoksul ve dar geçimli kısmını oluşturdukları sosyolojik bir olgu olarak bilinmektedir. Yeni gelen göçmenler buradaki yerlile-

rin işlerinde çalışarak, onlara çeşitli şekillerde yardımcı olarak zaman içerisinde bölgenin yaşam koşullarına ayak uydururlar. Göçmenler bir bakıma gün geçtikçe yeni bölgenin raconlarını öğrenirler. Böylece ortaya sosyo-ekonomik düzeyin devri çıkar ki buna *nöbetleşe yoksulluk* denilmektedir. Bölgenin eski yerlileri yoksulluklarını bir bakıma yeni gelenlere devretmekte ve böylece kendi yaşam koşullarını bir üst seviyeye çıkarmış olmaktadır.

İşte bu sosyolojik kuramın Türkiye şehirleşmesinde akıl almaz bir şekilde somutlaştığı mekanlardan birisi Sultanbeyli'dir. 1980'lerin başında küçük bir yerleşim birimi olan ve İstanbul'un hemen yakınında yer alan bu belde on – on beş yıl içerisinde üç- dört bin civarındaki nüfusunu 150 binlere çıkarmıştır. Buradaki değişimleri kentleşme özelinde ele alan, inceleyen gerek ortalama okuyuculara gerekse de ilgililere oldukça çarpıcı tahliller sunan bir araştırma kitabının tanıtımı ve değerlendirmesi yapılmaktadır bu çalışmada. Araştırma okunduğu zaman görülmektedir ki aslında anlatılanlar sadece Sultanbeyli değildir: bütün Türkiye'deki bir sorun Sultanbeyli özelinde dile getirilmektedir. İstanbul'da bir başka belde olan Alibeyköy anlatılmaktadır, Mersin'de Siteler ve Toroslar, Ankara'da Mamak, İzmir'den, Bursa'dan Antep'ten kenar mahalleler ve varoşlar anlatılmaktadır. Gecekondulaşmanın tarihine ve Sultanbeyli gecekondulaşmasının tarihine değinilmektedir. Hemen hemen bütün Türkiye'nin problemi olan şehirleşme, gecekondulaşma, ve çarpık sosyo-ekonomik ilişkilere Sultanbeyli penceresinden bakılmaktadır.

Kitap oldukça rahat ve akıcı bir üslupla kaleme alınmıştır. Dolayısıyla okuyucuyu sıkıkmamaktadır. Yazarların zaman zaman yabancı kelimeler ve anlaşılması güç bilimsel terimler kullanmaları istisna kusurlardan biri olarak görülebilir.

Kitap 3 kısım, 7 bölümden oluşmaktadır.

1. Kısım, 2 bölümden oluşmaktadır. 1. Bölümde çalışmanın problematiği ve yöntemine ilişkin bilgiler verilmektedir. 2. Bölümde konuyla ilgili bazı kavramlara ve bunlara ilişkin tanımlamalara yer ve-

rilmektedir. Kitap içerisinde sıklıkla geçecek olan terminoloji ile alakalı ön bilgiler verilmektedir.

II. Kısım 3. ve 4. Bölümlerden oluşmaktadır. Bu bölümlerde Türkiye kentlerinin 1980 öncesi ve sonrası durumları betimlenmekte, gelişmelere, uygulamalara, politikalara ve yenileşmelere yer verilmektedir.

III. Kısımda 5. 6. ve 7. Bölümler bulunmaktadır. 5. Bölümde Sultanbeyli hakkında genel fikirlere ve kanaatlere yer verilmektedir. 6. Bölümde Sultanbeyli'nin kuruluşu ve 1980 yılına kadar olan gelişimi incelenmektedir. 7. Bölümde ise Sultanbeyli'de yapılan araştırmanın bulguları ve bunların değerlendirilme ve analizleri yer almaktadır.

Kitap içerisinde toplam 33 tablo, 14 harita, 7 şekil, 6 fotoğraf ve 2 belge bulunmaktadır. Kitabın 3. kısmı tamamıyla Sultanbeyli'ye ayrılmıştır. Bu kısımlar yaklaşık olarak kitap içerisinde 136 sayfa yer işgal etmektedir ki, bu yaklaşık olarak kitabın üçte birini oluşturmaktadır.

Temel Amaçlar ve İlgiler

Kitabın konusu araştırmacılar tarafından 209. sayfada açık olarak şöyle belirtilmektedir: "Sultanbeyli'de görülen özellikle 1985'ten sonraki dönemde doğal olmayan gelişimin kendine özgü yanlarını Türkiye kentlerinin 1980 sonrası dönemdeki gelişme dinamikleri bağlamında açıklayabilmek ve bundan Türkiye kentlerindeki gecekondulaşma ve yoksulluk üzerine sonuçlar çıkarabilmektir"(209).

Sultanbeyli'nin kentleşme özelinde araştırıldığı bu çalışmada yazarların farklı konulara değindikleri, araştırma ekseninde değişik arka planlara giderek bazı önemli sorunlara işaret ettikleri görülmektedir. Burada yazarlar, kavramsal çerçeveyi ve anlatmak istedikleri problem nesnelere oldukça geniş tutmaktadırlar. Bu durum bir çok iddianın tam anlamıyla açıklanamamasını beraberinde getirmektedir. Kent yoksullarının yeni hayat kurma mücadelelerinde bir çok faktör bulunmaktadır. Bunlardan sosyal ilişkilere geleneksel kalıplara, kadına, çocuğa, eğitime vb. konulara değinilmemektedir. Kitabın temel

konusuna girmemekle beraber bu konulara değinilmemesi yazarlar tarafından da yapılan görüşmeler sırasında belirtilmiştir. Ancak bu durum araştırmacılar için önemli bir eksiklik olarak görülmemektedir.

Kitabın temel ilgi konuları farklı sayfalarda şu şekillerde belirtilmektedir: "1980 sonrası dönemde kent yoksullarının varlıklarını sürdürme biçimlerini ve bu uğurda geliştirdikleri stratejileri anlamaktır,(38) ithal ikamesi sanayileşme modelinin dağılması ve yerini yeni dengelere bırakması süreci bu kitabın arka planını oluşturmaktadır(155). Kent yoksullarının 1980 sonrası dönemde varlıklarını sürdürme uğraşlarını anlamaktır,(333) bunu anlamak için "dönüştürme kapasitesi" kavramı yol gösterici oldu(333). Gecekonduların elbette kendilerine özgü yanları vardır. Kitabın asıl konusu budur elbette(336)".

"Araştırmamızın üzerinde durduğu temel noktalar toplumsal sınıflar üzerinde kavrayış ve bilgimizi zenginleştirmek ve toplumsal sınıfların kentle girdiği ilişkiyi açıklamaktır. Burada amacımız sınıfsallığın ekonomik temellerini kültürel olgularla birleştirmek oldu.(46)"

Kitabın temel ilgilerinden de görüldüğü gibi geniş bir çerçeve çizilmektedir. Elbette bu vüs'ate ulaşmak biraz zor görünmektedir.

Temel İddialar

Kitap içerisinde bir çok yerde farklı varsayımların olduğu görülmektedir. Bunların önemlilerinden bazıları şunlardır:

1. "Türkiye kentlerindeki yoksul kesimin homojen bir gurup olmaktan çok uzak olduğudur"(40).

2. "Türkiye'nin son 50 yılda yaşadığı büyük alt-üst oluşları, enformel kurum ve mekanizmalar sayesinde görece kolay atlatılmış olduğudur. Enformel mekanizmaların gücü ve dinamizmi sayesinde ki; Türkiye kentleşme denen devasa dönüşüm sürecinin beraberinde getirdiği sorunların üstesinden gelebilmiştir. İşte nöbetleşe yoksulluk adını verdiğimiz ilişkiler sisteminin de bu mekanizmaların önemlilerinden biri olduğu inancındayız.(96)"

3. "Bu kitap karşıtlıklara dayalı dünya tasarımlarını reddeden ve bu bakışların yerleştirildiği ayrımların ötesine gidebilmeye çabalayan bir anlayışla kaleme alındı"(33).

Araştırmada karşılaşılan zorluklar

Akademik araştırmaların görünürdeki somut zorluklarının yanında görülmeyen bir çok zorluklarının da olması ehline malumdur. ODTÜ'den iki akademisyenin yaptığı bu araştırmanın da gerek araştırmanın içeriğine, gerekse uygulama alanlarına yönelik olarak bazı zorluklarının ortaya çıktığı görülmektedir. Bunların başında finans kaynaklarının gelmesi kuvvetle muhtemel görülmektedir. Araştırmanın kısmi imkanları üniversite tarafından karşılanmıştır.

Araştırmacılarla yapılan görüşme sırasında araştırma ile ilgili bazı yetersizlikler ve eksiklikler dile getirilmiştir. Araştırmacıların buna verdiği cevap; "biz bu imkanlarla bu kadar yapabildik ve yaptıklarımızla da amacımıza ulaştık." olmuştur.

Sosyal bilimlerin icrası sırasında karşılaşılan zorluklar bu araştırma içinde geçerliliğini göstermiş görünmektedir. Bunların başında araştırılacak olan nesneye yaklaşım biçimi gelmektedir. Ya araştırma nesnesiyle hemhal olmak, ya da tamamen onların dışında kalarak araştırmayı sürdürmek. Bunların her ikisinin de bazı avantaj ve dezavantajları bulunmaktadır. Araştırmacılar kitabın başında bu sorun ile ilgili gerekli açıklamaya yer vermektedirler. Bu kurgulardan her hangi birine tam olarak bağlı kalmadıklarını belirtmektedirler. "Bu açmaz karşısında bulduğumuz çare çok basit oldu. Çoğu durumda hissiyatımızın bizi yönlendirmesine izin verdik. Ama bunu yaparken de olabildiğince bu hissiyatı verili kabul etmemeye, sorgulamaya açık hale getirmeye ve dönüştürmeye çabaladık." Burada yazarlar okuyucuyu baştan şu şekilde uyarılmaktadır: "bu klasik anlamda objektiflik, tarafsızlık iddiası taşıyan bir çalışma değildir; açıkladığımız anlamda taraflı bir çalışmadır." Bilimde tarafsızlık esastır. Ancak değil sosyal bilimlerde, tabii bilimlerde bile tarafsızlığın tam manasıyla olamayacağını bilim tarihçisi Kuhn belirtmektedir. Ama burada asıl olan ölçülü olmak-

tır. Değerlerin araştırma içerisine ne kadar sızdırıldığı önemlidir. Ya da sızdırılmaktan ne kadar kaçınılmaya çalışıldığı. Bu noktada ileride de görülebileceği gibi araştırmacıların değerlerine daha sadık kaldığı görülmektedir. Bu durum kendilerine görüşme esnasında soru olarak yöneltildiği zaman "tarafsızlığın korunamayacağı, her şeyin taraflı olduğu" şeklinde bir cevap alınmıştır.

Bunlarla beraber araştırmacıların içeriğe, bilgi toplama tekniklerine ve yönetime yönelik zorluklarla da karşılaştıkları görülmektedir. Bunların başında şu sorunlar gelmektedir. "Araştırmanın kısmi yetersizliği, özellikle gecekondu olgusunda ve kentsel rantların, sınıfsal hareketliliklerinde oynadığı rolde kendini gösteriyor. Gecekondularda ve bu alanlarda oluşan kentsel rantların elde edilmesinde, kültürel birlikteliklerin beslediği dayanışma ağları ya da cemaatler en önemli işlevi görmektedir(47). Kaçak yapılaşmanın bu evresine ilişkin doğrudan bilgi edinmenin çok güç olduğu ve elde sadece gazete ve televizyon programlarına yansıyan bilgi kırıntıları bulunduğunu belirtmekte yarar var". Bu konuda yazarlar şöyle demektedirler: "Sultanbeyli özelinde yürüttüğümüz çalışmada bu konuda net sayılabilecek bir bilgiye ulaşamadığımızı belirtmek gerekir. Örgütlü arazi mafyasının Sultanbeyli'deki ilk arazi işgali ve yapılaşma sürecinde oynadığı rol konusunda edindiğimiz birbiri ile çelişen ve rivayetten öteye geçmeyen bilgileri ileride aktaracağımızı belirtelim (169). Nöbetleşe yoksulluk adını verdiğimiz ilişkiler sistemi dondurulması mümkün olmayan, dinamik bir süreç olarak görülmedikçe kavranması ve anlatılması pek mümkün olmayan bir ilişkiler sistemidir" (281).

Özgün Kavramlar ve Kullanımları

Araştırmacıların bu araştırmaya benzer çalışmalarda kullanılabilecek bazı orijinal kavramlar ürettikleri görülmektedir. Bunlar araştırmanın en kayda değer özellikleri ve getirileri arasında gelmektedir. Kitabın kaleme alınmasındaki üslupta olduğu gibi bu kavramlar da Türkçe açısından sevindirici bulunmaktadır. Bunlardan başlıcaları şöyle sıralanabilir:

Dönüştürme kapasitesi: Bireylerin 'yapabilirliklerinin' gelecekteki fırsatlara ulaşabilme yeteneklerinin cemaat içinde oluşan 'kollektif verimlilik' sayesinde geliştirilebilme kapasitesidir(76).

Enformel sektör: Az gelişmiş ülkelerin dengesiz toplumsal yapısının ortaya çıkardığı toplumsal sorunlardır(51).

Geçişken toplumsal geometri: Enformelin formelleşmesine mukabil, formelin enformelleşmesi(63). Bu kavramın özündeki anlamda: güç ilişkileri oturmamış, gücün nasıl paylaşılacağı belli olmamaktadır. Devlet, piyasa ve sivil toplum örgütlerinin hareket alanlarındaki muğlaklık sayesinde tanımı belirsiz grilikler oluşmaktadır. 'Gri alan'dan kastedilen anlam budur.

İthal ikameci sanayileşme: İç piyasa etrafında toparlanan ulusal ekonomide korumacılık önemlidir. Böylesi ekonomide, ekonomi dış rekabetten tamamen tümüyle korunmuş ulusal burjuvazinin eline bırakılmıştır. Bu yönüyle ithal ikameci sanayileşme anlayışı ulusal burjuvaziye yaratma projesi olarak da görülebilir(99,100).

Apartmanlaşma ve yapsatçılık: Hızlı kentsel gelişme koşulları altında, farklı çıkarları olan toplumsal grupların, bu hızlı gelişmenin yararlarını aralarında paylaşmak üzere kurdukları ittifaklardır(102, 106).

Enclave: Bu İngilizce terime yazarlar farklı anlamlar yüklemektedirler. Çünkü bunun karşılığı olabilecek bir yapılaşma Türkiye'de tam anlamıyla bulunmamaktadır. Terimin İngilizce sözlüklerdeki anlamı şöyledir: "yabancı topraklarla kuşatılmış bölge, bir memleket ve ya bir şehirde yabancı ırka mensup kimselere mahsus yerleşme bölgesi, özel amaçla ayrılmış bölge." Yazarlar bu terimi şöyle açıklamaktadırlar: "son yıllarda kent içindeki toplumsal ayrışmalara ilişkin yazında zenginlerin oluşturduğu bu yerleşimleri yoksul kesim gettolarından ayırmak üzere "enclave" terimi önerilmektedir. Türkçe'de "adacık" karşılığını önerdiğimiz bu terim kendi aralarında homojen özelliklere sahip bir grubun ekonomik, toplumsal, politik ve/veya kültürel koşullarını iyileştir-

mek üzere belirli bir mekanda bir araya geldiği durumlar için kullanılabilir(147). Yazarların bu belirlemelerinden de anlaşılacağı üzere enclave terimiyle zenginler gettosu kastedilmektedir.

Nöbetleşe Yoksulluk İçin Tanımlar

Kitaba adını veren kavram, kitap içerisinde birden çok tanımla açıklanmaktadır. Aslında tanımlar bütün olarak birbirini tamamlar nitelikte görülmektedir. Ancak bu durum kavrama bir çok anlamın yüklenmesi ve kavramın içerik zenginliği olarak yorumlanabileceği gibi, belli bir standartta olmamak ve kavram kargaşası çıkarmak olarak da yorumlanabilir. Nöbetleşe yoksulluk kavramına yönelik olarak verilen başlıca tanımlar şöyle sıralanabilir:

1. Her türlü yerel kaynaktan beslenen ilişki ağları sayesinde kent yoksullarının yaşama stratejileri oluşturmaları, bu stratejilerin kendilerinden sonra gelenlerin sırtından yürütülmesi ve yoksulluğun bir şekilde onlara devredilmesidir(49).

2. Kente göç dalgalarına katılan grupların kendi aralarında kurdukları bir ortaklıktır. Esas olarak, kente önceden gelmiş göçmen gruplarıyla kentte imtiyazlı konumda bulunan bazı grupların, kente sonra gelen kesimler ile diğer imtiyazsız gruplar üzerinden zenginleşmeleri, bir anlamda yoksulluklarını bu gruba devredebilmeleri sonucu doğan bir ilişkiler sistemidir(155). Sonuçları bir yerden diğerine farklılaşabilen ama her durumda kazananları ve kaybedenleri olan, yani kendi içinde önemli eşitsizlik öğeleri içeren ve en önemlisi, toplamı sıfır olmayan bir süreç(156).

3. Aslında toplumun farklı kesimlerinde farklı davranış özellikleri gösteren gecekonduların, yoksulluktan kurtulmak için kullandıkları stratejiye biz nöbetleşe yoksulluk adını veriyoruz(336).

Nöbetleşe Yoksulluğun Özellikleri

Sultanbeyli'de görülen özellikle 1985'ten sonraki dönemde doğal olmayan gelişimin kendine özgü yanlarının Türkiye kentlerinin 1980 sonrası dönemdeki gelişme dinamikleri bağlamında açıklayabil-

mek ve bundan Türkiye kentlerindeki gecekondulaşma ve yoksulluk üzerine sonuçlar çıkarabilmektedir(209).

A) Her seferinde arsa ve konut piyasasında kurulan ilişkilere dayalı olması. B) Çoğu kez iş piyasasında kurulu olan özellikle hemşehrilik esaslı ilişkilerle eklenmesi C) bu piyasalarda yaratılan getirilerin sistem içinde yer alanlara eşitsiz dağıtımı D) Bu eşitsiz getiriler temelinde politik ilişkiler. (40)

Sultanbeyli ve Sultanbeyli'nin Oluşumunda Üç Aşama

Araştırmanın 5. bölümünde Sultanbeyli'den bahsedilmektedir. Sultanbeyli efsanelerinden günümüze gelinceye kadar olan durum ayrıntılı olarak anlatılmaktadır. Burada Sultanbeyli'nin farklılığı çarpıcı cümlelerle ifade edilmektedir.

"Sultanbeyli farklı yüzleri olan bir olgu. Hangi konumdan baktığımıza göre farklı bir Sultanbeyli görebileceksiniz. Nereden bakarsanız bakın Sultanbeyli'yi anlaması ve anlatması son derece zor(203). Sultanbeyli bir kale, düzenin düzen yanlılarının alınmadığı bir kale. Sultanbeyli ortalama duyguların mekanını değil" (204).

Yazarlar Sultanbeyli'yi anlatırken kendi görüşlerinden tam olarak soyunmuş görünmemektedirler. Çevreye bakışlarında ilgi çeken durumlar, ya da çarşı pazardaki alınıp satılanlar belli bir ilgi yönelimini göstermektedir. "İçide en azından görünürde içki satılmadığını ve bir tane bile Milli Piyango bayisi bulunmadığını da vurgulayalım. Sultanbeyli'de olmayanlar bunlarla da kısıtlı değil, hemen hemen hiçbir düzenli yeşil alan bulunmadığı gibi, bırakın sinemayı ya da tiyatroyu boş zamanlarda gidilebilecek hiçbir yer bile yok"(211). İçki hiçbir yerde aşıktan açığa satılmamaktadır. Bununla birlikte yazarlar kitabın satır aralarında burada çok çeşitli hayatların da olduğunu vurgulamaktan geri durmamaktadırlar.

Araştırma Sultanbeyli'nin bu günkü oluşumunu tarihi derinliklerine giderek açıklamaktadır. Bu oluşum üç boyutta verilmektedir: 1. Aşama: Sultanbeyli'nin kuruluş aşaması ve İstanbul dışından ilk

göçler. 2. Aşama: 1980 sonrası İstanbul içinden göçler. 3. Aşama: 1985 sonrası ağırlıklı olarak İstanbul dışından yapılan göçler dönemi.

Anket sonuçlarına dayanarak Sultanbeyli'ni üçlü piramitsel yapısı belirlenmiştir. Bu aşamada bu tabakalaşmanın oluşumu, geçirdiği devreler, geçişkenliği ve mevcut sosyo-kültürel ekonomik durumları tespit edilmiştir.

Araştırmanın Yöntemi ve Araştırmacıların Araştırma Çevresine Yabancılıkları

Araştırmacılar açıklamaya çalıştıkları problemin asıl bilim dalı olan alanlardan değildir; yani sosyolog değildir, bunu kendileri de ifade etmişlerdir. Bu durumun araştırmaya bir zeval getirmeyeceği konusunda araştırmacılar hemfikirler ve emindirler. Araştırmanın özellikle sosyolojik tarafının zayıf görünmesi yönündeki soruya da bu durumun tabii olduğu şeklinde hem yapılan görüşmeler esnasında hem de kitabın daha başında yanıt vermektedirler. "Köken olarak birimiz plancı birimiz işletmeciyiz. İkisi de operasyonel olan bu disiplinlere bağımız sosyal bilimlere salt açıklama görevi yüklememiz olanaksız kılıyor." (29)

Bu araştırma yapılırken birkaç çeşit araştırma tekniği birlikte kullanılmıştır. Literatür kısmı daha çok araştırmacıların akademik alanlarıyla (mimarlık, şehir ve bölge planlama) ilgili bilim dallarının verilerinden oluşmaktadır. Araştırmanın uygulama kısmı yaklaşık olarak bir ay kadar sürmüştür. Araştırmacılar Sultanbeyli'ye giderek yerleşimcilere anket uygulamışlardır. Bu esnada hemen hemen her kesimi ifade ettiğini söyledikleri kişilerle görüşmeler yapmışlardır. Görüşmeler sözlü tarih yöntemine benzer uygulamalarla yapılmıştır. Bu görüşmelerde açık uçlu sorular sorulduğu araştırmacılar tarafından belirtilmektedir. *In dept wiew* tekniği olarak da belirtilen açık uçlu 103 tane soru sorulmuştur.

Araştırma yapılırken özellikle karşılaşılan sorunlar ve zorluklar kitap içerisine alınan yazarların günlüklerinde açık ve çarpıcı bir üslupla dile getirilmektedir. Alan araştırmalarında araştırmacıların izledikleri yöntem ile ilgili olarak ise kitap içerisinde

şu bilgiler verilmektedir: "Sosyal bilimlerde iki farklı yöntemden bahsediliyor. Bunlardan birincisi: alabildiğine "cool" davranıp araştırma nesnesine uzaktan bakmayı, duyguları, değer yargularını işin içine kesinlikle katmamak, ikincisi ise: "anlamaya çalıştığın insanlar gibi ol" yaklaşımı".(26) Araştırmacılar bunlardan birincisine yakın olduklarını belirtmektedirler. Bununla birlikte her iki yöntemi de kullanmaya çalıştıkları gözlenmektedir. "Biz inatla ortada kalmayı denemekten yanayız. Ne yukardan bakan bir elitist bir aydın, ne de her şeyi poplaştırmaya ve kolay tüketilir olmayı yok saymaya meyilli bir anlayış geliştirmeye çalışacağız.(30) Bu kitap karışıklara dayalı dünya tasarımlarını reddeden ve bu bakışların yerleştiği ayrımların ötesine gidebilmeye çabalayan bir anlayış ile kaleme alındı." İsrarla *ara bir yelerde* oluş ve hiçbir kutba ait olmama vurgulanıyor yazarlar tarafından. Ve *ara bir* yerlerden seslenişin kendileri için aktif bir pozisyon olduğunu belirtmektedirler. Ama bu söylemlerinde başarılı olduklarını söylemek biraz güç görünmekte olduğu gibi kendi kendileriyle de tenakuza düşüyor görünümünü vermektedirler. Çünkü bir taraftan bu kitabın gerçek manada değerlerden arınmış bir çalışma olmadığını ifade etmekte diğer taraftan da ısrarla *ara bir* yerlerden seslenme çağrıları yapılmaktadır.

"Başkalarının kavramlarını olduğu gibi kullanmak yerine bunları en azından yorumlama çabası içinde olduk." Araştırmacılar bu amaçla okuyucu karşısına yeni kavramlarla çıkmaktadırlar. Bunlardan başlıcaları şunlardır: *nöbetleşe yoksulluk, dönüştürme kapasitesi, geçişken geometri. Geçişken ve geçişken olmayan geometri toplumsal yapılar.*

Araştırmacıların çevreye yabancı oldukları ve bu durumun problemlere sebep olduğu özellikle kitap içerisine alınan günlüklerde görülmektedir. Yapılan görüşmeler sırasında bu durum kendilerine sorulmuş ve "kısa süre içinde onlarla kaynaştık. Öyle ki belli bir süre sonra mahremiyetlere varacak konuşmalar yapma seviyesine bile geldik" cevabı alınmıştır. Araştırmacılar yabancılıklarının ileriye doğru ortadan kalktığını söyleseler de bu çok inandırıcı gelmemektedir.

Öncelikle araştırmada, uygulama için ayrılan süre yetersiz görünmektedir. Bir ayda bu kadar büyük bir insan kitlesi hakkında doğru bilgilere ulaşmak oldukça zor görünüyor. Araştırmacılar özellikle ilk günlerde adeta Sultanbeyli’de dolaşan "iki uzaylı" gibidirler. "Slayt filmi almak üzere girdiğimiz bir fotoğrafçıdaki tezgâhtarın birimize dönüp ‘do you speak English’ diye soruvermesi noktasına bile erişti"(25). Bunlar araştırmacıların kendi ifadeleri olup yabancılıklarını en iyi açıklayan cümlelerdendir.

Alan araştırmalarında bölgenin insanları gibi davranmak onlarla hemhal olmak araştırma sağlığı için oldukça geçerli bir yöntemdir. Onların hal ve hareketlerine karşı gelmek veya aykırı olmak uygun bir davranış değildir. Oysa Sultanbeyli araştırmacıları bu söylenenlere muhalefet etmiş gibi görünmektedir, üstelik içinde buldukları topluma karşı olmayı, aykırı davranmayı medeni cesaret olarak okuyucuya sunmaktadırlar. "Odaya çıktığımda Melih’i radyoyu sonuna dek açmış müzik dinler buldum. Nirvana "smells like teen spirit" çalıyordu. İkimizde pek keyiflendik. Melih’in viskisinden içtik, ikinci katta sünnet ve tekbir, beşinci katta rock ve viski.(185)

Bütün bunların aksine olarak, insanlarla olumlu ilişkiler kurmak işleri kolaylaştırmaktadır. Bu durumu araştırmacılar da belirtmektedirler: "İnsanlarla ortak noktanın bulunması işleri kolaylaştırıyor. "Memleket neresi?" sorusuna verdiğim cevap rahatlatı adamı.(185)

İnsanlara üstten bakarak elitist bir yaklaşımla sosyolojik gerçeklere ulaşmak zordur. Anlamaya çalışılan nesne ile arada belirgin mesafeler koymak sonuçları önemli ölçüde etkileyecektir. Araştırmacıların çevreye ve insanlara yabancılıklarını anlatan cümleler ve davranışlara kitap içerisinde fazlaca rastlanmaktadır. İşte bunlardan bazıları: "Yabancıysa olduğumuz bir dünyada sürdürdüğümüz yaşama ilişkin ilk tüyoları Belediyede ilişkiye olduğumuz kişilerden aldık.(24) "Odamızın bulunduğu koridora girerken ayakkabılarımızı niye çıkarmak zorunda olduğumuzu bir türlü anlayamadık, (24) "orada bir öğlan doğrudan ‘do you speak English’ diye sor-

du."(89) Tezgâhtar çocuk kendini zorlayarak bana İngilizce bir şeyler söylemeye çalıştı. Kendimden şüphelendim bir an...(19) "fakat daha ilk günden uzaylı konumuna düştük, iyi mi?" (90).

Sultanbeyli'de Anket Uygulaması

Rasgele oluşturulan örneklem seçimiyle anket 611 hane üzerinde yapılmıştır. Başlangıçta 1128 adres belirlenmiş ve bu adreslerde 3122 kişiye ulaşmak hedeflenmiş de anketin uygulaması sırasında ortaya çıkan aksamalar yüzünden bu rakam neredeyse yarıya inmiştir. Başlangıçta toplam nüfus içerisinden belirlenen adreslerin örneklem büyüklüğü %4 olarak düşünülürken anketlerin istenilen şekilde yapılamamasından dolayı bu oran ancak %2.15 olabilmiştir. Araştırmacılar, kendilerinden gayet emin bir şekilde her ne kadar düşünülen oran gerçekleştirilemese de, %2.15 oranının araştırma için yeterli olduğunu ve gerekli örneklem büyüklüğünü sağladığını belirtmektedirler. "Elde edilen 611 anketin, kimi sorunlarına rağmen Sultanbeyli'nin bütünü hakkında fikir yürütebilmek için yeterli olduğu inancındayız"(285) Özellikle görüşmelerle bu açığın kapatıldığı ileri sürülmektedir. Görüşmeler 103 açık uçlu ve esnek sorular sorularak yüz yüze yapılmıştır. Burada sözlü tarih uygulaması basit bir şekilde uygulanmış görünmektedir.

Araştırmanın alanına olumlu katkıları

Kitabın önemli başarılarından biri, varoş yoksulları ile kent içinde yaşayan yoksullar arasındaki farkın açıklanması üzerine geliştirilen tezlerdir. Araştırmacıların "topluma, kente, özellikle gecekonduya ve yoksulluğa bakışımızda sınıfsal ve kültürel çalışmaların bir evliliğini yapmayı deneyeceğiz" diyerek niyet edip başladıkları araştırmalarında bu amaçlarına ulaşmış görünmektedirler. Araştırmanın literatür ve teorik bilgi kısmı oldukça geniş tutulmuş ve burada Türkiye'deki değişime ilişkin kuramsal açıklamalar yapılmıştır. Burada enformel ve formelin geçişken yapısındaki duruma yönelik tespitler maddeler halinde sunulmaktadır (64,65). Eski ve yeni yoksulluk arasındaki farklar belirginleştirilmekte, bunların kendilerine has özellikleri üzerinde durul-

maktadır. Bununla birlikte gecekonduculuğun ilk başlama zamanlarından günümüze kadar gelişimi hakkında bilgiler verilmekte ve 1980 sonrası gecekonduculuğun ticarete dönüştüğünü açıklamaktadır (71,112). Gecekonduculuk ile birlikte Türkiye'deki kooperatifçilik hakkında da bilgiler sunulmakta ve özellikle 1984 sonrası ilginç uygulamalar gözler önüne serilmektedir. Özellikle bu konular araştırmacıların akademik alanlarına girdiğinden derinlemesine bilgilerin verildiği görülmektedir.

Türkiye'deki kent yoksulluğu ile Batı'daki kent yoksulluğu karşılaştırılmakta ve Türkiye'deki kent yoksullarıyla Batıdaki yoksulluğun oldukça farklı olduğu belirtilmektedir(97).

Sultanbeyli'nin bu günkü haline geliş serüveni hakkında geniş bilgiler sunulmakla birlikte ilgili tarihi belgelerden bahsedilmemektedir.

Yapılan anket çalışmalarından elde edilen veriler sayesinde bugünkü Sultanbeyli'nin sosyo-kültürel-ekonomik yapısı hakkında istatistiksel bilgiler verilmiştir. Detaylı rakamlar ve açıklamalar bulunmaktadır.

Araştırmada, yaygın olarak Sultanbeyli'ye hep il dışından göçmenler gelip yerleşmiş şeklinde bilinen yargıya karşılık olarak bunun böyle olmadığı, il dışından göçün olduğu gibi buraya göçün büyük bir kesiminin daha önceleri İstanbul'a gelip şehirde yer edinemeyen, tutunamayan kent yoksullarının hücum ettikleri bilgileri açık olarak verilmektedir(288).

Kitabın teknik olarak bu başarılarının yanında, sosyoloji çalışmaları için oldukça bol malzeme sunan Türkiye'de böyle bir alan çalışması yapmak diğer araştırmacılar için bir öncü özelliği taşımaktadır. Bu haliyle araştırma oldukça başarılı kabul edilebilir.

Araştırmada bunlar olmalı mı?

Bilimsel araştırmalarda genellikle üçüncü tekil şahıslar kullanılırken kitabın yazarları birinci tekil ve çoğul şahısları kullanılmaktadırlar. Kitap içerisinde verilen tabloların gerek teknik bakımdan gerekse

içerik açısından yorumlanması yapılmamış, bu da verilen tabloların anlaşılmasını zorlaştırmaktadır.

Türkiye'deki hızlı kentleşmenin enformel oluşumlar sayesinde görünürde sorunsuz atlatılmış olması ve bu hızlı kentleşmenin bedelinin ağır ödemesi olgusunda sadece teknik boyutlarla ilgilenilmekte bu sürecin toplumların sosyal yapısında ne gibi değişimler yarattığı üzerinde durulmamaktadır. Oysa bu olgunun sosyal boyutuyla da ilgilenilebilirdi. Bu konuda kendilerine yöneltilen soruya yazarlar "biz bu kadarını yaptık. Evet bu araştırma eksik, bu imkanlarla bu kadarını yapabildik" şeklinde cevaplar vermişlerdir. Çarpık kentleşme ve gecekondulaşma kadar, çarpık sosyal ilişkiler ve bu sektördeki enformel boyut karmaşası olayın gerçek bir boyutu olarak okuyucunun karşısında durmasına rağmen bu konular üzerinde yorumlar ve açıklamalar yapılmamaktadır. Ayrıca Türkiye genelinde yaşanan bu sosyal değişim boyutuyla Sultanbeyli'deki sosyal değişimin boyutları (eğer varsa) benzerlikleri ve farklılıkları da açıklanabilirdi.

"1980 sonrası dönemde devlet toplumsal ilişkilerdeki hakem rolünden çekilmiştir"(125). "Devletin rolündeki değişiklik daha saldırgan girişimcilik stratejilerini mümkün kılmış ve bu anlamda enformel sektörün önünü açmıştır. Bu kent yoksullarının izlediği stratejilerin de saldırganlaşması anlamına da gelmektedir"(127).

Toplumsal ilişkilerin belirlenmesinde devletin tutumu 1980 öncesi ve sonrası olarak ayrılmaktadır. Oysa devletin değil hakemliği, her iki dönemde halk üzerinde düzenleme, tayin etme, karar verme ve belirleme gibi uygulamaları her iki dönemde kesif bir şekilde hissedildiği toplumbilimciler tarafından belirtilmektedir.

Kitap içerisinde zaman zaman teknik yanlışlıklara da rastlamak mümkün. Bunlardan birisi de hem dip not verilmesi hem de kaynakça bağlacının kullanılmasıdır(141).

Yazarlar 1980 sonrası zenginlere ateş püskürmektedirler. Burada zenginlere adeta düşman olarak bakılmaktadır. Onların "fildişi kulelere" çekilmele-

rini kapalı devre bir oyun olarak nitelemektedirler(151).

80 sonrası gecekonduculuğun oluşmasında en temel faktör, gecekonduculuğun teknik anlamda değişime uğraması olarak görülüyor. Önceki oluşumlar oldukça masum görülmekte ve bunun bir ihtiyaçtan kaynaklandığı vurgulanmakta, 1980 sonrasında ise bu masumiyetin değişime uğrayarak gecekonduunun bir "meta" halini aldığı belirtilmektedir. Gecekonduculuk her ne anlamda yapılsa yapılsın düzgün şehirleşme açısından her zaman bir tehdit unsuru değil midir?

Kitap içerisinde Türkiye gecekonduculuğunun Avrupa gecekonduculuğundan ayrıldığı noktalar tam olarak belirtilmemektedir. Oysa Avrupa'da meydana gelen gecekonduculuk ile Türkiye'de meydana gelen gecekonduculuk arasında süreç ve devamlılık açısından önemli bir fark bulunmaktadır. Türkiye gecekonduuları her zaman ortadan kalkma potansiyelindedir. Bu bakımdan bir süreklilik gösterme eğiliminde değildirler. Yazarların anlatmaya çalıştıkları nöbetleşe yoksulluk da budur zaten. Eğer Türkiye gecekondualarının bu özelliği olmasaydı nöbetleşe yoksulluktan bahsedilemezdi. Bu durumun da açık olarak izah edilmesinde yarar vardı. Sultanbeyli'nin geleceğine ilişkin yaklaşımlarda bu olgunun hesaba katılarak nasıl bir görüntünün oluşacağına bakılabilir bazı çıkarsamalarda bulunularak bilim adamı misyonuna uygun geleceğe yönelik yararlı bir çıkarsama yapılmış olurdu.

Araştırmada Anlaşılmayan Kavram ve Eksiklik Olarak Göritilenler

• Gini katsayısı,(41) lorenz eğrileri:(125). Ortalama okuyuculara hitaben bir kitapta bunlar ve benzeri istatistik terimlerinin kısa açıklamalarının verilmesi oldukça yararlı olabilirdi.

• İntensiv'ci, extensiv'ci! (330),

• Ankette bazı soruların "wording"i üzerinde gayet makul, gayet akıllı başında önerilerde bulundular. (85)

Bir çok kelimelerin anlam bakımından tam olarak Türkçe'sinin bulunmasına rağmen bunların yerine İngilizce'lerinin tercih edilmiş olması kitabın başında üslup ile alakalı olarak söylenenlerle uyusmamaktadır. Bunlar 'lahmacun taraftarı' olan araştırmacıların ağızlarını yakacak baharatlar olsa gerek.

- Kitap içerisinde geçen günlüklerde bazen isimler verilirken, bazen saklanmakta bazen de kısaltma olarak verilmekte bunlarda bir standardizasyon bulunmamaktadır. Bunlar hemen hemen bütün günlüklerde görülebilir.

- Gençlerde görülen onların militan özelliklerini ön plana çıkartan bir MHP. (184)

- Şu andaki İslamcı ideoloji gayet yaşlı bir ideoloji(184). Bu ve benzeri bir çok ifade ile nelerin anlatılmaya çalışıldığı tam olarak açık olmadığı gibi, ideolojileri çağrıştıran cümleler olarak kitap içerisine alınması uygun bulunmamaktadır.

- "Sultanbeyli bir toz bulutu biz bu sis bulutunu dağıtmaya çalışma yerine tam içine girmeyi uygun bulduk. Çünkü anladık ki bu sis bulutunun kendisi de en az Sultanbeyli kadar önemli ve öğretici"(206). Acaba bu toz bulutunun içerisine ne kadar girilebilir? Bu konuda yazarların bir açıklamaları bulunmamaktadır. Çalışmada yapılan uygulamalar literatür taraması, anket, gözlem ve dışardan belirlemeler olduğuna göre bu belirleme ne kadar başarılı olabilir?

- "Sultanbeyli'de iki farklı kutup siyasi anlamda yarışıyor"(162). Bu durumun açık olarak belirlenmesi ve yorumlanması Sultanbeyli'deki yoksulluğun anlaşılmasında çok önemli ip uçları sağlayabilirdi.

- Sayfa 274 ve 275'teki tablolar hemen hemen hiç yorumlanmamıştır. Ortalama okurların bu tabloları anlamaları oldukça güçtür.

- Sonuç kısmında kimdir gecekondulu? Sorusu soruluyor: ve tek bir cevap veriliyor. Oysa kitap içerisinde gecekondulu ve gecekonduculuk üzerine oldukça fazla tanımlamalar yapılmıştır.

Kitap sonunda verilen uydu fotoğraflarının elde edilmesi yorumlanması ve kullanılması konusunda bilgi verilmiş olsaydı alanda yapılacak diğer araştırmalar açısından önemli bir katkı sağlanmış olabilirdi. (Bu konuda araştırmacılar kendileriyle yapılan görüşmelerde bilgiler vermişlerdir. Uydu fotoğraflarının temin edilmesi ve onları bu tür araştırmalar için kullanılabilir hale getirmek oldukça güç görünmektedir. Öncelikle gelişmiş bilgisayarlara ihtiyacın olması ve ilgili programların kullanımında uzman kişilere gereksinimin olması büyük zorluklar olarak görülmektedir. Araştırmacılar sadece bu fotoğrafları kullanılabilir hale getirebilmek için 6-7 ay kadar çalışmak zorunda kaldıklarını belirtmişlerdir.)

Kitap sonunda bir indeks oluşturulabilirdi. Böylece araştırma alanına kazandırılan yeni terimlerin hem daha kolay anlaşılması, hem de bu terimleri kitap içerisindeki farklı kullanımların okuyucular tarafından daha kolay bulunması sağlanabilirdi.

Sultanbeyli yerlilerine yapılan anketin örneği, hiç olmazsa bir kısmı kitap sonunda örneklik teşkil etmesi açısından verilebilirdi. (Bu konuda da yazarlar yayın evinin prensiplerine uyduklarını ve kitabın biçimsel tasarımında sorumluluğun yayınevi ait olduğunu belirtmişlerdir.)

Sultanbeyli tarihiyle ilgili bilgiler verilirken hiçbir kaynak gösterilmemekte tarihi belgelerden söz edilmemektedir.

Günlükler

Araştırmacılar kitaba tuttıkları günlüklerin bir kısmını koymuşlardır. Bunlar okuyucu açısından oldukça ilginç ve akıcı bulunabilir. Ancak günlüklerin alınmasında bir sistematik yok gibi görünmektedir.

Günlüklerde çoğu yerde gizli ifadeler bulunmaktadır: "...'daki toplantıya gittim"(84). İlginç ifadeler de yer almaktadır: "herkes beni Ankara'dan geliyor sandı. Sultanbeyli'den geldiğimi orada kaldığımı duyunca dehşet içinde kaldılar(84). "İstanbul'un pis işlerini yaptırdığı ucuz bir emek deposu burası"(85). Yazarların burada değindiği "pis iş," kurşun kalem içlerini kutulara doldurmaktır.

Yazarlar, eşlerinin kendilerini ziyaretleri esnasında kıyafetlerinin çevreye uygun olmadığını belirtiyorlar. "Sultanbeyli şartlarında gayet açık sayılabilecek iki hanımla odamıza çıktık"(89). Sultanbeyli şartlarında hayli açık sayılabilecek bir kıyafet dedikleri elbiselerle dolaşmaları araştırmacıların çevreyle olan ilişkileri hakkında olumsuz tepkiler alabileceklerinin işaretleri sayılabilir. Çorapla koridorlarda dolaşmak, evde bile ayak kabıyla yaşayan benim gibi biri için zaten başlı başına bir sorun(87). Binada kimsenin olmaması nedeniyle hiç ayakkabılarımızı çıkartmadık"(89) .

Kitabın Sonuç Kısmı Üzerinde Değerlendirmeler

Kitabın sonuç kısmında son kriz, kapitalizmin yıkıcı yapıcılığına bağlanmaktadır(340). Yazarların bu yöndeki yaklaşımları konuyla biraz uzaktan alakalı olduğu gibi, problem durumunu açıklanmayan ziyade ideolojik ve hissi bir yaklaşım olarak da görülebilir. Acaba son krizin sebebi sadece kapitalizmin yıkıcılığı mıdır?

Yazarlar bu güne kadar şehirleşme konusunda izlenen politikaların artık iflas ettiğini vurgulamaktadırlar. Bu konuda şöyle demektedirler: "geçişken toplumsal geometrilerde artık keskin sınırlı, toplumsal geometrilere dayalı politika önerileri iş görmüyor"(341).

Yazarlar Türkiye'nin hastalığını şu şekilde betimlemektedirler: "çeşitli grupların toplumsal taleplerini toplumsal gelişme üzerine değil, kendi değiştirme kapasitelerinin geliştirilmesi üzerine odaklıyor olmasıdır(342).

Bütün artıları ve eksileriyle Nöbetleşe Yoksulluk bir alan araştırması olarak taktir edilecek bir çalışmadır. Alanındaki yeni araştırmacılara örnek olabilecek yenilikler ve değerlendirmeler sunmasıyla amacın ulaşmış görünmektedir.

Yazarlar İle Görüşme :11/03/2002

Yer: ODTÜ Mimarlık Fakültesi

TÜRK KÜLTÜRÜNDE NEVRUZ V. ULUSLARARASI BİLGİ ŞÖLENİ (15 - 16 MART 2002 DİYARBAKIR) BİLDİRİLER KİTABI YAYINA HAZIRLANMIŞTIR.

YAKINDA ÇIKACAKTIR

“Dânişmend-nâme”

Necati Demir, **Dânişmend-nâme**,
I-II-III-IV cilt, The Department of Near Eastern
Languages and Civilizations, Harvard University,
Cabridge MA 02138 USA, Edited by Şinasi
Tekin-Gönül Alpay Tekin

Yard. Doc. Dr. Hikmet YILMAZ

Cumhuriyet Üniversitesi, Eğitim Fakültesi
Türkçe Eğitimi Bölümü

Bir milletin bilincini ve bilinç altını oluşturan değerler birikimine millî kültür adını verebiliriz. Milletin yaşayışının bütününi kuşatan millî kültürün yansımalarını, en güzel bir biçimde, o milletin sözlü ve yazılı edebî ürünlerinde görebiliriz. Bu ürünler içerisinde, milletin duyuş, düşünüş, evreni ve insanı algılayış ve anlatışını, en girift ve ayrıntılı yönleriyle ortaya koyan millî destanların (epope) ayrı bir yeri ve değeri vardır.

Var olduğu her coğrafyayı kendisine vatan yapmakta olağanüstü mücadeleler veren Türk milletinin her mücadelesi, ayrı bir destan niteliğindedir. Bu destanların Türk halk hikâyeciliği geleneği içerisinde nakledilmesi, gönül birliğimizi sağlamaktadır. Biz, bize has değerlerle yoğurarak bir yaygın eğitimi gerçekleştirmektedir. Bu eserlerin, yazılı biçimleri de aynı işlevi örgün eğitim içerisine sokmak gibi bir görevi yüklenmiştir. Bu görevi, tam manasıyla yerine getirebilmek için bu eserler, bir kuyumcu titizliği ve sabırla ele alınıp, günümüze uyarlanmalıdır.

Bu yazımızda, Doç Dr. Necati Demir'in, bu anlayışa örnek olacak, Dânişmend-nâme adlı dört ciltlik çalışmasını tanıtmaya ve değerlendirmeye çalışacağız. Bu amaçla, dört cildi tek tek tanıttıktan sonra genel bir değerlendirmesini yapacağız.

I. Cilt: 21 x 28 x 2 cm (en, boy, kalınlık) boyutlarında , XVIII+216 sayfa. Cildin sonunda altı sayfalık

"Announcement of a New Summer Program" eklenmiştir. Bu ciltte, "Ön Söz" , "Kaynakça" , "Kısaltmalar" dan sonra Melik D_nişmend Gazi (MDG) destanının çeviri yazılı (transcriptions) metni verilmiştir.

"Hikâyet-i Melik Gâzî Kaddese'llâhu" başlıklı ve manzum olan, yirmi dört beyitlik, ilk bölüm, Tanrı'ya ve Hz. Muhammed'e dua ve övgü ile başlamaktadır. "Diyeler rahmet bunı söyleyene / Cem' idübeni kitâb eyleyene" , "Her-ki bunı okuyuban dînleye / Lâ-cerem Hakk aña rahmet eyleye" mısralarıyla da eserin yazıcısına ve okuyucuya yönelik iyi dileklere yer verilmiştir. (24 beyit)

"Râvî şöyle rivâyet ider ve üstâd şöyle hikâyet ider" sözleriyle başlayan nesir bölümünde MDG'nin emirliğe seçilişi ve "gaza" için kendisine ruhsat verilmesi, Artûhî'yi tanıyıp arkadaş oluşları anlatılmaktadır. Bu bölüm içerisinde "Sıfat-ı leydür" başlıklı on sekiz beyitlik manzumede gecenin tasviri ve sabahın oluşu anlatılır. Daha sonra, nesir olarak, MDG ve arkadaşlarının Sivas kalesine ulaşmaları; kalenin zamanlarına kadar olan özet hikâyesi ile iki kola ayrılarak Anadolu'nun fethine girilmesi anlatılmaktadır. Sekiz beyitlik manzumeye "birinci meclis" tamamlanır.

Bu ciltte, aynı düzen içerisinde on yedi meclis halinde MDG ve arkadaşlarının gazaları, şahâdetleri anlatılmıştır. On yedi mecliste, İslâm inancının renge bürünen Türk ruhunun Anadolu'yu kale kale, belde belde kutsal vatan yapışı, Türk halk hikâyeciliği geleneği içerisinde, dile gelmektedir. Eser, âdeta aklın, inancın, gönül ve gaye birliğinin yoğurduğu, birlik ve dirlik anlayışının somut hâle gelişinin destan coşkusuyla karşımıza çıkışıdır.

II. Cilt: 21 x 28 x 2 cm boyutlarında, XI + 230 sayfa. Cildin sonunda yine altı sayfalık "Announcement of a New Summer Program" eklenmiştir.

II. Ciltte "İçindekiler", "Ön Söz" ve "Kısaltmalar" (beş sayfa) dan sonra, metnin günümüz Türkçesine aktarımı yapılmış (s. 1-211). Metinde geçen kişi ve yer adları, açıklanmalı olarak, "Özel Adlar Dizini" (s.213-230) olarak verilmiştir.

N. DEMİR, aktarımı yaparken takip ettiği yolu ve karşılaştığı güçlükleri ön sözde: "Aktarılmaya başlanırken mümkün olduğu kadar metnin aslına sadık kalınmıştır. Mukayesenin kolay yapılabilmesi için imkânlar ölçüsünde asıl metnin varak ve satır numaralarına bağlı kalınmıştır.....Manzum kısımlar mümkün olduğunca mısra mısra aktarılmıştır. Bu aktarım sırasında çok gayret gösterilmesine rağmen tam bir tek örneklilik sağlamak zorluk çekilmiştir." biçiminde belirtmiştir.

Tarihî metinlerimizin, özellikle manzum olanlarını veya bölümlerini eserin üslûbunu bozmadan, değerine gölge düşürmeden aktarımını yapmak oldukça güç iştir. N. DEMİR, metni işin erbabı olmayan, orta düzeydeki bir okuyucunun dahi kolaylıkla anlayabileceği, yaşayan Türkçe ile günümüz Türkçesine aktarmakla, okur-yazar her Türk'ü okuyucu kitlesi içerisinde alma başarısını göstermiştir.

Metnin aktarımında varak ve satır numaralarını vermekle, eserden dil çalışmalarında yararlanacak olanlara kolaylık sağlanmıştır. Esere eklenen (s. 213-230) "Özel Adlar Dizini"nde geçen adlar hakkında metne ve tarihî kaynaklara dayanan bilgilerin verilmesi, eserin yararlanılma gücünü ve genişliğini arttırmıştır.

III. Cilt: 21 x 28 x 2 cm boyutlarında, XX + 215 sayfa. Cildin sonunda yine altı sayfalık "Announcement of a New Summer Program" eklenmiştir.

III. Cilt, "İçindekiler", "Ön Söz", "Kaynakça", "Kısaltmalar", "Giriş", "Dil İncelemesi", "Sonuç" ve "Sözlük" bölümlerinden oluşmuştur.

"Giriş" bölümünde yazar, Dânişmend-nâme'nin tespit edebildiği nüshalarda geçen adlarını, müstensihlerini ve istinsah tarihlerini verdikten sonra bu on sekiz nüsha hakkında bilgi vermiştir. Araştırmacı, bahsettiği on sekiz nüshadan on ikisini (mikrofilm, fotokopi veya eserin kendisini) bizzat görmüş, altı nüsha hakkına ise "altı nüshanın çeşitli kaynaklardan sadece yerini öğrenebildik." demiştir.

"Giriş" bölümünde "C: Konusu ve Özeti" başlığı altında Dânişmend-nâme'nin konusu özetlenmiş ve eserle ilgili bilim adamlarının ve yazarın değerlendirmelerine yer verilmiştir. Bu değerlendirmelerden anlaşıldığı kadarıyla Dânişmend-nâme, ciddi bir tenkitten geçirmek ve tarihî belgelerle karşılaştırmak kaydıyla, Anadolu'nun fethinin belirli bir dönemini aydınlatacak önemli bir kaynaktır. Aynı zamanda Türk halkının muhayyilesinde işlenmiş bir fetih destanı ve yer verdiği gelenek, göreneklerimizle, yaşayışımızın canlı sahneleri ile Dede Korkud hikâyelerinin bu coğrafyadaki uzantısı sayılabilecek, folklorik değeri olan önemli bir eserdir.

Dânişmend-nâme'nin özetinin "meclis meclis" verilerek devam edilen bölüm, eserin "Şekil Özellikleri", "Dil ve Üslup" incelenmesiyle tamamlanmıştır.

III. cildin temelini oluşturan dil incelemesi, ses bilgisi ve şekil bilgisi olmak üzere iki ana başlıkta yapılmıştır. Ses bilgisi başlığı altında bol örnekle desteklenmiş, ünlü ve ünsüzlere bağlı ses olayları günümüz Türkiye Türkçesi yazı diliyle ve yer yer Eski Türkçe ile karşılaştırılarak ele alınmıştır. Şekil bilgisi bölümünde de aynı tutumla Eski Türkiye Türkçesinden Osmanlı Dönemi Türkçesine geçişteki gelişmeler verilmeye çalışılmıştır.

Yapılan bu inceleme sonunda Dânişmend-nâme'nin Eski Türkiye Türkçesi özellikleriyle birlikte, Osmanlı Dönemi Türkçesine geçiş dönemi özelliklerini de gösteren bir eser olduğu; arkaik bazı özelliklerin yanında Tokat yöresi ağızlarının "mahallî kelimelerini" taşıdığı "Sonuç" bölümünde belirtilmiştir.

Cildin sonunda (s. 129-215) verilen "Sözlük"te metinde geçen kelimelerin yanında ikilemeler, terimler, birleşik fiiller de yer almıştır.

Yapılan bu çalışma, yazıldığı dönemin dil özelliklerini ortaya koyan, dönemle ilgili yapılacak çalışmalara ışık tutacak, Eski Türkiye Türkçesi (Eski Anadolu Türkçesi) nin gramer çalışmalarına katkı sağlayacak niteliktedir.

IV. Cilt: 21 x 28 x 2 cm boyutlarında, V + 263 sayfa. Cildin sonunda yine altı sayfalık "Announcement of a New Summer Program" eklenmiştir. "Ön Söz" ve "Tıpkıbasım"dandır oluşmaktadır.

Müellif nüshası elde olmayan eserin, İstanbul 100. Yıl Atatürk Kitaplığı (Belediye Kütüphanesi), Muallim Cevdet Kitaplığı K.441'de kayıtlı nüshanın tıpkıbasımı bu ciltte verilmiştir. Eseri hazırlarken temel alınan bu nüsha 21 x 15 cm boyutlarında, 262 varak hacminindedir. Nüsha, "eksik ve yıpranmış sayfası olmadığı", eldeki nüshalar içerisinde "müellif hattına en yakın olduğu" ve "en teferruatlı anlatıma sahip, en uzun" yazma olduğu için tercih edilmiştir.

"Ön Söz"de müstensihî bilinmeyen nüshanın tarihi : "Bilmek istersen bu hattun târihini ey hümâm / Vâv u yâ vu gayn-ıla kılduk kelâmı biz tamam" beytiyle H. 1016 /M. 1607-1608 olarak verilmiştir.

Yapılan bu tür çalışmaların sağlıklı değerlendirilmesinin yapılabilmesi ve ileriye dönük diğer çalışmalara ışık tutabilmesi açısından tıpkıbasımının verilmesi yerinde bir tutumdur. Yapılan tıpkıbasımın kolaylıkla okunacak nitelikte baskı özellikleri taşıması ise tıpkıbasımın yapılış amacına uygun düşmüştür.

DEĞERLENDİRME

Cilt cilt ele aldığımız bu çalışmayla ilgili olarak, şimdiye kadar söylediklerimizin yanında, şunları söyleyebiliriz:

*Bilinen on sekiz ayrı nüshadan ulaşılabilen on iki nüshasının incelenmesiyle ortaya ciddi, güvenilir bir metin çıkmıştır.

*Yapılan dil incelemesi, dönemin dil özelliklerini, ele alınan eser verilerine dayanarak ortaya koyan; Türkçenin yazı dili olarak Anadolu'daki gelişimine katkı sağlayacak niteliktedir.

*I. Ve II. ciltlerde, "Kaynakça"da verilen yüz otuz sekiz adet eser, Dânişmend-nâme'nin dili, tarih ve coğrafyası ile ilgili bilgilerin geniş bir kaynak taramasıyla ortaya çıkarıldığı, titiz ve sabırlı bir çalışmanın göstergesi niteliğindedir.

*Eserin bütününde, Türk halk hikâyeciliği geleneği, hakim üslubuyla karşımıza çıkmakta; bu üslup, eseri geleneğe bağlayan sağlam bir halkayı oluşturmaktadır. Dede Korkud hikâyelerinde gördüğümüz, manzum-mensur karışık, ikili anlatım, nesir bölümlerdeki seciler ile ses ve kelime tekrarları anlatımı güçlendirmekte ve güzelleştirmektedir.

*Eser, içeriği ile millî kültürü taşıyıcı rol oynamakta; millî duyguların gönüllere yerleşmesine ve millî bilincin oluşmasına kuvvetle katkı sağlamaktadır. Anlatıcı etrafında oluşan dinleyici kümesi veya okuyucu, bu duyguları yaşayarak toplumsal değer hâline getirmektedir. Gazâ erbabının dayanışması, bu ruhla beslenen dinleyici / okuyucu kitlesine yansımakta, bireyleri sosyal bir bütünlüğe ulaştırmaktadır. Bu nedenle Dânişmend-nâme halk hikâyeciliği geleneğimizin ölmez eserleri arasında yerini almakta, insanımızın ruhunda renkli tezahürler ortaya çıkarmaktadır.

Geleneği günümüze taşıyan böyle bir çalışmayla bilim âlemine olduğu kadar geniş okuyucu kitlesine de seslenebilen Doç Dr. Necati Demir'i tebrik ederken, çalışmanın yeni baskısının Türkiye'de yapılarak, geniş okuyucu kitlesine daha kolay ve ucuz sunulmasını ilgili kuruluşlardan beklediğimizi söylemek istiyoruz.

Enformasyon ve Dokümantasyon Hizmetleri Vakfı'nın İki Mühim Yayını

Prof. Dr. Abdulkerim ABDULKADİROĞLU

Gazi Üniversitesi
Gazi Eğitim Fakültesi Öğretim Üyesi

- 1. Osmanlı Sâlnâmeleri ve Nevsâlleri**
(Ottoman Year-Books), 1.cilt, Ankara, 2000,
XXXVII+223 sayfa ; 2.cilt, Ankara, 2000,
XVII + 454 sayfa. Birinci baskı Kasım 1999
- 2. Osmanlı-Türk Süreli Yayınları ve Gazeteleri**
(Ottoman-Turkish Serials and Newspapers)
1828 - 1928 ,
1.cilt, Ankara, 2000, XII+654 sayfa ;
2.cilt, Ankara, 2000, VIII+655-1199 sayfa ;
3.cilt, Ankara, 2000, XV+867 sayfa.

Bu yazıda, Ankara'da faaliyet gösteren Enformasyon ve Dokümantasyon Hizmetleri Vakfı'nın iki önemli yayını tanıtmaya çalışacağım. Gerçi vakfın yayınları arasında Ankara'da 1992 ve 1993 yıllarında iki baskısı yapılan Türk Cumhuriyetlerinde Kültürel İşbirliği ; Ankara'da 1994 yılında baskısı yapılan Uluslararası Bilgi ve Belge Sağlayan Merkezler ; Ankara'da 1999 yılında baskısı yapılan İstanbul'un Mimarî Sanatı adlı çalışmaların da bulunduğunu biliyoruz. İlâveten vakfın başkanı ve bu işlerin sevda-lısı Hasan Duman Bey'in IRCICA tarafından 1982 yılında baskısı yapılan Osmanlı Yıllıkları (Salname-ler ve Nevsaller ile Kültür Bakanlığı'nca 1997 yılında baskısı yapılan Elyazmaları Dünyasında Türkiye'nin Yeri adlı kitaplarından da söz etmeliyiz. Bu yazıda ele alacağımız yayınlar, yukarıda bibliyografik künyeleri verilenlerdir.

Göçebe düzeninden uygarlıkların peyderpey hakim olduğu yerleşik düzene geçildikten sonra, kültür birikimlerinin yazıyla kaydı hız kazanır ve bir ta-

kım değerler böylece kaybolmaktan kurtulur. Göçebe düzenindeki anonim malzemenin, sonraki dönemlerde, sözlü anlatımdan zabta geçirilmesi, takip eden bazı çalışmaların kapılarını aralar. Derken mahallî yayın hareketliliği ivme kazanır. Bu mahallî yayınların en popüler kısmı belirli aralıklarla , ama daha çok günlük, çıkan gazetelerdir. Memleketimiz bu konuda oldukça farklı güzelliklere ve zenginliklere sahiptir. Ülkemizin hemen her ilçe veya beldesinden, baharda çiğdem ve menekşe patlaması benzeri, çıkıp ufku-muza gelen gazete ve dergiler bunun ispatıdır. Ancak çıkan bu kabil yayınlar, el silinip çöplüğe atılan kağıtlar gibi olmaktan kurtarılmalıdır. Bu ameliye-nin anlamlı olması, oralarda yayımlanmış yazıların verilen emeğe değer nitelikte olmasıyla doğru orantılıdır. Bu da iyi kalem erbabının bulunmasıyla sağ-lanır. Bu kalem erbabı, günlük olayları ve diğer hareketliliği okuyucunun keyif alacakları şekilde yazarlar ve beğenilerek okunurlar. Bu hal, onların mes-leklerindeki başarılarının göstergesi olur. Amma bazı yazılar da vardır ki, güzel yazılmalarına ilâveten ilmi , edebî , tarihî bakımlardan ve sanat açısından değer taşırlar ve gelecekteki çalışmalara kaynaklık etme özelliğini kazanırlar. Merhum İsmail Hakkı Uzunçarşılı'nın ve diğer bazılarının, daha sonra kitaplaşarak pek çok çalışmanın birinci kaynağı olma özellikli yazıları şu anda akla gelenlerdir. Devletle-rin bilim, sanat ve kültür hayatlarında süreli yayınlar dediğimiz dergilerle gazetelerin inkârı mümkün olmayan önemlerinin iyice anlaşılması için, kitaplara girmemiş veya kitaplaşmamış pek çok konunun bu satırlarda bulunabileceğini kabul etmeliyiz. Hatta bir makedir diyerek göz atmadan geçemediğimiz böy-lesi yazılar, yepyeni araştırmaların hareket noktası olurlar. İşte bünyesinde veya yazar kadrosunda böy-le dirayetli kalem erbabından en az bir imzayı barın-dırabilen yayın organı tarihe ve kültürümüze adını daha başka bir şekilde yazdırmış olur.

Bu mahallî yayınların günlük, haftalık veya aylık olmaktan çıkarılıp değişik muhtevalı kitaplaştırılmış olanları da vardır. Bu kabil yayınların içinde en fazla dikkatleri çeken, eski tâbirle Sâlnâme denen yıllıklardır. Ancak bu sâlnâmeleri günümüze yakın dönemlerde (1968 ve 1973 yılları) iki baskısı yapılmış olan il yıllıklarından biraz daha farklı düşünme-

liyiz. Çünkü bunlar 1928 (yani harf inkılabı) öncesi yayımlanmış olduklarından, istifade kısmen de olsa uzmanlık alanı haline gelmiştir ve bunlardaki her bilgi, özellikle kaldırılan sistemler bakımından, geçmiş ile günümüz arasında köprü kurmakta önem arz etmektedir. Bu konunun önem derecesinin kitaplaşmış ilk örneği olmak üzere, Ömer Türkoğlu tarafından hazırlanarak Çankırı Valiliği'nce, anılan ilde 1999 yılında bastırılmış olan Sâlnâmelerde Çankırı / Kastamonu Vilâyeti Sâlnâmelerinde Çankırı Sancağı 1869 – 1903 adlı kitap kapasiteli (XIII+614 sayfa) çalışmayı gösterebiliriz.

Ülkelerin, dolayısıyla güzel vatanımızın kültür birikiminin korunması ve gelecek nesillere intikal ettirilmesi için yapılması gereken işlerin listesi yapılırsa, ilk sıralarda il yıllıklarının ve ülke sathını içine alacak şekilde süreli yayınları görürüz. Söz konusu vakfın faaliyetleri arasında, bu her iki konunun öncelikli olarak ele alınmış olması tesadüfî olmamalıdır. Ne var ki, resmî arşivler olsun, kurum arşivleri olsun, bizde arşivcilik bilinci tam olarak yerleşmemiştir. Osmanlı dönemindeki defter tutma usulünün önemini bugün daha iyi kavramaktayız. Değişik adlar altında tutulan defterler, değişik birimlerde hâlâ birinci derecede güvenilir el altı malzemesi olmaktadır. Ya bu kayıtlar defterlerde tutulmasaydı bugün ne yapacaktık? Bilgisayar devrimi çok şey kazandırdı, ama onlardaki sabır ve tahammüle ilaveten enerjiyi yakalamak mümkün değil. Bu derece sağlam zemini bulunan bir toplumun, yani bizlerin bilgisayarı icat etmediğimize de ayrıca şaşımak lâzım. Şurası da unutulmamalı ki, bilgisayara mevcut bilgiler depolanır ; yükleyecek bilgi yoksa ne yapılacaktır? Bu vesile ile şu birkaç teklifte bulunmak istiyorum: Arşivciliğe gereken önem verilmeli, hatta hükümetlerin programlarına kadar girmelidir. Bünyesinde arşiv bulunan kurumlar malzeme ve eleman bakımlarından daha da güçlendirilmeli, bu konudaki dünya standartları ölçüleri esas alınmalı ve uygulamada aslâ taviz verilmemelidir.Şurası acı bir hakikattir ki, çok iyi niyetlerle kurulmuş böylesi merkezler, kurucusunun kemiklerini sızlatacak ve toprağın altında pişmanlık duyuracak derecede yetersiz idare edilmektedir. Meselâ, İstanbul'da, Bayezid'de , merhum

Hakkı Tarık Us gazete ve dergi koleksiyonu tamamen kaderiyle baş başa bırakılmıştır. El atıldığında ise o evrakın, maalesef ya farelere yem olmuş olarak döküntüleriyle , ya da çürümüş ve kokuşmuş halleriyle karşılaşmamız mukadderdir. Bir diğer husus da, özellikle süreli yayınlarda görülen, onlardan nasıl istifade edilmesi gerektiği şeklindeki bilincin maalesef tam olarak yerleşmemiş olduğudur ve bu durumdan kütüphanecilerimiz hep şikâyetçi olurlar. Bu ve benzeri konulardaki medenî zeminli bilincin, eğitimin içine alınması bir zaruret olmakla birlikte, kütüphanelerdeki okuyucuyu takip işinin de artırılması gereği ortaya çıkmaktadır. Belki bunların bir uzantısı olarak, kendi topraklarımızda çıkmış, ama az ömürlü olmuş süreli yayınların; ya da bunların bazı sayılarının, ülkemizin hiçbir koleksiyonunda bulunmayıp da, batı ülkelerinden falan kütüphanenin arşivinde bulunması hususu da düşündürücüdür. Oralar kadar ciddî arşivleri bizler neden kuramıyor ve yaşatamıyoruz. Kısaca özetlersek yapılması gerekenin cevabı burada gizlidir. Süreli yayınlar ve sâlnâmelerle bağlantılı bir hususa daha temas etmek istiyorum. Ankara / Millî Kütüphane'de sâlnâmeler önceden elyazması ve nâdir eserler gibi kabul edilerek İbn Sina Salonu deposunda korunurdu; sonradan Süreli Yayınlar deposuna nakledildi. Bir kere, bunlar, zamanında birer süreli yayın olsa da günümüzde aynı sistemle devam ettirilemediklerinden ve mevcutları birkaç kütüphane koleksiyonu ile sınırlı kaldığından nâdir eser gibi mütalaa edilerek korunmaları gerektiğine inanıyorum. İkinci olarak, fazla yıpratılmadan korunmaları İbn Sina salonunda daha çok imkanlı olacaktır. Bu sâlnâmeler öylesine birer nâdir eser durumuna yükselmiştir ki, eksik bir sayıyı müzayedelerden bile tamamlamanız nerede ise mümkün değildir. Öyle olunca mevcutların çok iyi korunmaları lâzımdır.

Meseleye genel çerçeveden ve iki bakımdan bakmağa çalıştığımız giriş kısmından sonra, anılan vakfın söz konusu yayınlarıyla ne derece büyük bir hizmet atağı yaptığını rahatlıkla söyleyebiliriz. Be vesile ile Osmanlı-Türk coğrafyasında yaklaşık olarak 100 yılda yayımlanmış devlet, vilâyet ve diğer konulardaki resmî ve özel sâlnâmeler ile nev-

sâllerin sayılarının 730 olduğunu ve bunların tamamının genelde yıllıklar olarak adlandırıldıklarını öğreniyoruz. Künyesi yukarıda verilen, üç ciltlik ikinci yayın, üzerinde 20 yıl çalışılmış bir konudur. Yüz yıllık bir dönem içinde (1828 – 1928), ülkemizdeki 26 kütüphane koleksiyonlarında mevcut, dünyada yayımlanmış süreli yayınları ihtiva etmektedir. Bunların içinde gazete, dergi, bülten ve diğer süreli yayınlar dikkate alınarak, Türkçe, İngilizce ve Arapça dillerinde hazırlanmıştır. Eserin tam adı, Başlangıcından Harf Devrimine Kadar Osmanlı-Türk Süreli Yayınlar ve Gazeteler Bibliyografyası ve Toplu Katalogu, 1828 – 1928 'dir. Bu hacimli çalışmada, 2526 adet süreli yayının bibliyografik bilgileri, hangi kütüphanelerde buldukları, sayıları ve yılları verilmiştir. 41 ülkede, 65'i Türkiye'de olmak şartıyla, 2526 çeşit, farklı dillerde yayımlanmış, cilt sayıları bile binleri bulan süreli yayın hakkında bilgi bulunmakta, bunlardan hangi sayılarının, ülkemizin hangi kütüphanelerinde buldukları belirtilmektedir. Süreli yayınların alfabetik sıralaması, sırası içinde ciltlere taksim edilmiştir. Birinci ciltte, geniş bir giriş vardır. Devamı ile ikinci cilt, tamamı 2526'yı bulan süreli yayınlarla ilgili kataloglama teknik bilgilerini içermektedir. Üçüncü cilt, söz konusu süreli yayınlardan bir kısmının kişilerinden meydana getirilmiştir. Her üç dilde zengin bir indeks varlığı, hemen dikkatleri çektiği gibi, istifade imkânlarını da artırmaktadır. Ancak üç dile ait dizgilerde de gözden kaçan bazı dizgi hataları vardır ki, bundan kaçınmak mümkün değildir. Yeni baskılarında dikkate alınır ise isabetli olur. Her iki çalışmanın da tecrübeli bir kütüphaneci titizliği içinde sürdürüldüğü, baskılarının, dolayısıyla albenilerinin

mükemmel boyuta ulaştığını ortadaki eserler hal diliyle anlatmaktadır.

Bir hususa daha temas ederek sonucu bağlamak istiyorum. Katalog çalışmalarının ilim ve araştırmanın kapılarını açtığı bütün dünya bilim çevrelerine kabul edilmiştir. Bunu anlamamak, kadir bilmemektir. Esasen bir milletin edebiyat tarihinin yazılabilesinin ilk basamakları veya başlangıcı; sistemli katalog çalışmalarının tamamlanmasına ilâveten bu eserlerin yazarlarının tanınmasını sağlayan biyografik çalışmaların da bitirilmesinden sonra olmalıdır. Çünkü edebiyat tarihinin konusu eserler ve yazarlarıdır. Bu ilk bilgilerin öğrenildiği birinci guruptaki kaynakların liste başı kataloglardır. Elimiz altında mükemmel bir edebiyat tarihimiz olsun istiyorsak, devlet ve kültür politikası kabul edilerek bu kabil çalışmalara azami hız verilmelidir. Öte yandan, Osmanlı - Türk toplumunun, hiçbir millette bu boyutu bulması mümkün olmayan hayır hizmetleri vardır ve duyanları şaşırtacak çeşitlilikte vakıflar kurulmuştur; günümüzde de devam etmektedir. Vakıftan amaç, maddî karşılığı olmayan, manevî olarak da sadece Allah'a istinad edilen hayırlarda bulunmak, müesseseler kurmak ve işletmek; dolayısıyla toplumun hayrına alın teri dökmektir. Sayın Hasan Duman Bey'in başında bulunduğu ve bu yazıya konu kitapların bastırıldığı vakfın, bilhassa geleceğe dönük, yaptığı büyük hizmet mutlaka takdir görecektir. Çünkü devletin yapması gereken ,ama tamamına yetişemediği için beklemede bırakılan bu kültür hizmetine destek olmuşlar ve olumlu mesafeler almışlardır. Eski ifade ile gayretlerinin daha da çok ve makbul olmasını diliyoruz.

Şiirin Sesi, Toplumun

Şarkısı

Tuncav BÜLBÜL

Pamukkale Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi
Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Araştırma Görevlisi

Walter G. Andrews. Çev: Tansel Güney, İletişim Yay. İstanbul, 2000

İslâm kültürünün umûmi tekâmülü neticesinde ortaya çıkan Divan Edebiyatı, önceleri Fars Edebiyatı'nın bir taklidi olarak hayat bulmuş, ancak Fuzûlî, Bâkî, Zâtî gibi üstat şairlerin yetişmesiyle Türk edebiyatı tarihindeki özgün yerini almaya başlamıştır. İnsan dimağının, mahayilesinin ve hissiyatının polarizasyonu ile ortaya konan bu edebiyat, altı asır boyunca insanlara edebî zevkin en incisini yaşatmayı gaye edinmiştir. Divan Edebiyatı, Şeyh Gâlib'le en son sözünü söyleyerek yerini, Türk toplumunun kabuk değiştirme ihtiyacıyla ortaya çıkan Batılılaşma hareketinin vücuda getirdiği "Yenileşme Devri Türk Edebiyatı"na bırakmış, Halit Fahri'nin deyimleriyle "şâhâne gelmiş, şâhâne gitmiş"tir.

Divan şiiri, çeşitli gayeler çerçevesinde bir takım eleştirilere uğramış ve bu eleştirilere cevap niteliği taşıyan savunmalar olmuştur. Yapılan bu eleştiriler haklı veya haksız, doğru veya yanlış olabilir. bilimsel olan, divan şiirinin iyiliğini veya kötülüğünü değil, onun "ne'liğini, "niçin'liğini ve "nasıl'lığını ortaya koyabilmektir.

İşte "Şiirin sesi, Toplumun Şarkısı" adlı eser divan şiiri hakkında bu çeşit bir kaygıyla kaleme alınan bir eserdir. Kitap "Teşekkür" ve "Türkçe Çeviriye Önsöz" bölümleriyle başlar. Eser. "Birinci Bölüm. Gazel : Anlam ve Gelenek, "İkinci Bölüm, Konuşma Tarzı: Şiirsel Sözdizim", "Üçüncü bölüm, Kelime Seçimi: Şiirin Sözdâğları", "Dördüncü Bölüm, Tasavvufun ve Dinin Sesi", "Beşinci Bölüm, İktidar ve Otoritenin Sesi", "Altıncı Bölüm, Duygunun sesi", "Yedinci Bölüm, Gazelin Ekolojisi", "Se-

kizinci Bölüm, Eleştirel Perspektifler" olmak üzere toplam sekiz bölümden oluşmuştur. Ayrıca kitabın sonuna "divan şiiri sözdiziminin günlük konuşma Türkçe'sinin sözdiziminden ayrılan noktalarını belirten bir "Ek" konulmuştur.

Walter G. Andrews, ilk baskısını 1985 yılında yaptığı "Şiirin Sesi, Toplumun Şarkısı" adlı kitabına "anlam" konusuna kısa bir değinmeyle başlamıştır. Yazarın, anlamın ne olduğu, daha doğrusu ne olmadığı konusunda yaptığı çarpıcı tespitlerden birisini "*Anlam terimi, doğrudan doğruya, gerçek dünyadaki belli bir nesneyi ya da fenomeni göstermez, indirgenemez nitelikte geniş ve karmaşık bir fenomenler dizisini gösterir. Dolayısıyla anlamı şeyleştirilmeye kalktığımız zaman, terimin tekil, üniter niteliğinin, benzer bir tekil ve üniter gönderdiğinin varlığını yansıttığını varsaydığımız zaman, anlamı, olmadığı bir şey haline getirmiş ve dikkatimizi zengin, çeşitlilikle dolu bir resmin yalnızca bir parçası üzerinde yoğunlaştırmış oluyoruz.*" şeklindeki ifadesinde açıkça görmekteyiz. Yazar, burada anlamın somutlaştırmalarla ifade edilmeyeceğini, daha doğrusu, anlamın "bir başka deyişle" ifade edilemeyeceğini belirtmektedir. Anlamın sadece kelime düzeyinde bulunmadığını belirten yazar, bu hususta şöyle söyler: "Bir edebî metnin anlamını, o metni oluşturan sözlerin sözlük karşılıklarını bilmeden kavramaya başlamayacağımız doğrudur, ama tek bir kelimenin karşılığını saptamak için kullandığımız yöntemleri edebî bir metnin geneline yansıtarak metnin anlamına ulaşmayacağımız da doğrudur." Yazarın bu yargısından yola çıkarak, divan şiirindeki anlam inceliklerinin ve zarâfetinin, beyitlerin sadece günümüz Türkçesine aktarılmasıyla kavranılmayacağını, metinlerin dokusuna işlemiş olan anlam zerreciklerinin tek tek ortaya konulması ve bunun için de yeni bilim dallarıyla sıkı ilişkiler içinde bulunulması gerektiğini söyleyebiliriz. Andrews'un, anlam konusunda ifade etmeye çalıştığı şeyler, anlam üzerine bir şeyler söylemeye çalışan herkes gibi, eksik olmakla birlikte divan şiiri üzerine yazılan bir kitabın en başında yer alması açısından oldukça ilginçtir.

Gelenek,divan şiirinin hayat damarlarının en önemlilerinden birisidir. Divan şairi, şiirine hayat verirken can suyu olarak Doğu geleneğinin en duru-

sunu, en berrâğını kullanır şüphesiz. Çünkü, onun için o yemyeşil vahada söylemekle bitmeyecek pek çok güzellik bulunmaktadır. Andrews,divan şairinin beslendiği bu kaynağı şu şekilde tanımlamaya çalışır: “Gelenek denen şeyin “şiir karakteri” olduğu pekâla düşünülebilir ve “şiir karakteri”, olarak motivasyonlardan, ortak etkilerden ve ortak bir bağlamdan doğmuş bir grup şiirin çoğu örneğinde kendini gösteren şiir özelliklerinin esas çekirdeği diye tanımlanabilir.” Bu tespitiyle Osmanlı şiirin zaman içinde kendi geleneğini oluşturmayı başardığını belirten Andrews. divan şiirinin politik kaygılardan dolayı en çok eleştiri aldığı bu şiirin “türlük”ü konusunda şu çarpıcı cümlelere yer verir : “Osmanlı gazeline ilişkin ‘herkesin bildiği şeyler’ eleştirel/değerlendirmeci bir bakış açısının, en hafif tabiriyle ciddi kuşku uyandıran şeylerdir.

Örneğin şu tezleri ortaya atalım: Chaucer4in şiirlerine ne kadar Fransızca ya da Milton’ın şiirlerine ne kadar İngilizce denebilirse, Osmanlı divan şairlerinin şiirlerinde de, o kadar Farsça denebilir.”

Divan şiirin karmaşık bir sözdizime sahip olduğu muhakkaktır. Ancak bu karmaşıklık divan şiirinin anlam üretme çabasının bir sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır. Yazar, divan şiirinin sözdizimiyle günlük konuşma Türkçesi sözdiziminin büyük benzerlik gösterdiğini belirtir. Ancak, “divan şiirinde, konuşma dilinin tekrarlama üreten unsurlarından hiç biri bulunmaz.” Kamuoyunad divan şiirinin sözdiziminin bu derece bir serbestliğe sahip olmasının, genelde, vezin kaygısından dolayı ortaya çıktığı kanaati taşınır. Yazar, bu serbestliği, veznin yanısıra şairin anlamı zenginleştirme çabasında da bağlamaktadır. Çünkü, her üç dili kullanmakta oldukça mahir olan divan şairinin serbest cümle yapısını benimsemesini sadece vezne bağlamak, ona yapılmış büyük bir haksızlık olsa gerek.

Divan şiirinin kelime kadrosu oldukça dardır. Ancak, bu sınırlı kelime kullanışı, şiirin anlam boyutunu daraltmaktan ziyade, on akendi bağlamı içerisinde daha oda geniş bir arka plan hazırlamaktadır. “Sınırlı bir sözdağları, sözdizim alanında belirsizliği ortadan kaldıracı bir faktör işlevi görürken, aynı zamanda varlığıyla yüksek bir çokanlamlılık derecesi

getirmektedir. Şiirsel kullanım, kelimelerin anlamlarını genişletme etkisine sahiptir ve kelimeler, uzum bir zaman dilmi boyunca pek çok bağlamda bu tür bir genişleme sürecinden geçerse, çok geniş bir anlam yelpazesi ve gönderme gücü kazanırlar.”

İnsanğolu, var olduğu günden bu yana varlığın özünü bulmaya çalışmış hakikatin yarı şeffaf perdesi diye tabir edebileceğimiz varlık aleminin sınırlarını çözmek, bu sınırların derûnî cazibesi karşısında meczub olabilmeyi en yüce erdem saymıştır. mistik algılayıştaki ‘erdem’ kavramı İslâmiyet’in tesiriyle gelişen Türk tasavvuf sisteminde daha yüce bir makama erişerek “Allah ile bir olma” konumuna geçer. Mutasavvıf olan kişi eğer Allah’la bir olup ölümsüzlüğü yakalamak istiyorsa önce bu ölümlü (fânî) dünyadan geçebilmelidir.

Divan şiirinin temel örüntülerinden birisi olan tasavvuf, hemen hemen her şairin kullandığı anlamlandırma sistemidir. Bu sistem genel itibariyle bu dünya öteki dünya tezadına dayanır. Yazar, “Bu bölüm, özel bir bağlamın anlaşılmasını sağlama yoluna atılmış bir ilk adımı temsil ediyor; o bağlam içinde dini ile dindışı, tasavvufi ile duyusal, yaşanan ile estetik olan arasındaki ayrımlar önemsizleşir, bunların hepsinin bir araya gelip nasıl anlam yarattığı öne çıkar.” ifadesiyle zıtlıkların birleşerek nasıl bir anlam dünyasına sahip olduğunu irdelemeye çalışmaktadır. Öbür dünya bizim için somut bir gerçeklik değildir. biz öbür dünya ile ilgili bilgileri ancak nakil ve akıl yoluyla kabullenmeler şeklinde alırız. Öbür dünya asıl mekân (yani kalıcı mekân) olarak algılandığı için bu fani dünyada bulunan herşey öbür dünyanın yansımasından başka bir şey değildir : “Denilebilir ki, bu dünyanın duyular yoluyla eriştiğimiz nesnelere ancak öbür dünyadaki misallerinin göndermeleri olarak anlam ve geçerlilik taşırlar.”

Tasavvuf ehli olan insanlar,kişinin gerçek anlamda “bekâ”ya ulaşabilmesi için bu dünyada kendini “fenâ” kılması gerektiğini söylerler. İnsanın kendini bu dünyada fanâ kılması için ise bir anlamda bu dünyada mantıklı görünen her şeyin tam tersini yapması gerekir. Yani bu dünyanın akıl standartlarının dışına çıkarak “deli” olması gerekir: “Öteki aleme ancak budünya ile her hangi bir ilişki içinde lekelen-

memiş daha yüksek bir akıl seviye aracılığıyla erişilir; bu nedenle, öbür aleme erişme çabası gündelik hayatta akılcı sayacağımız yolun tam karşıtıdır.” Tasavvufun temel prensiplerinden birisi şüphesiz ki “vhdet-i vücud” ilkesidir. Vahdet-i vücud, insanın aşk yoluyla beden kafesinden sıyrılarak sevdiğiyle bir olması, onunla kaynaşması demektir. Yazar, tasavvufun bu ilkesini şük şeklinde ifade etmeye çalışır: “...aşığın kendi özü ile ma’şuğunun özü arasında hiçbir ayırım görmediği bir idrak düzeyine erişmesidir; artık o, bu dünyaya bağlı bir nesne değildir, Hakk’ın tüm varlıkta içkin vechidir.”

Divan şiirinde, tasavvufi arka plana sahip olan beyitlerde “bu dünya, öteki dünya” çarpışması, karşılaşması söz konusudur. Âşık genel itibarıyla bu dünyanın bedbaht üyesi, ma’şuk ise öteki dünyanın ulaşılmaya çalışılan şuh fettanıdır. Andrews. “Şuna da işaret etmek gerekir: acı çekem, zaman, yok oluş, yer ve fark ifade eden kavramların geçmesi şiirsel göstergelerin bu dünyaya ilişkin bir gönderme taşıdığına bir sinyaldir. Bu bağlamda sevgili (ma’şuk) öte dünyaya ait emisli olarak ilişkide yer almaz ve kişisel olmayan, hareketsiz, çekici bir kuvvet olarak tasvir edilir.” ifadesiyle aşığın fiziki alemin bir temsilci, ma’şuğun ise uhrevi alemin bir temsilcisi olduğunu vurgulamaktadır.

Kişi, sevdiğini hep bir hükümdar olarak, başının tacı olarak algılar, Divan şiirinin sevgilisi de tıpkı böyle bir sultandır. Ancak, gazellerdeki sultan genelde aşığa, zulmetmek için yaratıldığını zanneden bir tiptir. Âşık her ne olursa olsun efendisine kulluk etmekten hiçbir zaman vazgeçmez. Bu belki de Andrews’nun dediği gibi toplumsal zihniyetin şiire yansmasıdır: “...âşık-sevgili, efendi-kul ve teb’a hükümdar ilişkilerinin birbirleriyle özdeşleştirilmesi, hem şiir geleneğinde anlam üretimi açısından hem de anlamın şiirden toplumsal davranış alanına yayılması açısından önemli sonuçlar getirir.” Âşık, hükümdarın aşkına esir olmuş bir köledir. Ancak hükümdar bu kölenin hiçbir zaman farkında bile değildir: “En temel olarak şiirsel formülasyon, hükümdarı bir sevgi nesnesi olarak belirler. hükümdar, bir nesne olarak, bir anlamda bir duygusal ilişkinin hareketsiz başlatıcısıdır; aşk uyandırır, aşkın yöneldiği hedef işlevi görür, ama duygusal duruma katılması

gerekmez. “Divan şiirinde sevgili bir sultandır. sevgili / sultan kişiyi sonsuzluğa eriştireceği için onun yaptığı her şeyin hoş görülmesi gerekir. O zulüm yapsa bile onun yaptığı zulüm, kişiyi ebediliğe götürme yolunda bir merhaleden başka bir şey olmadığı için aslında gerekli olan bir durumdur. Kişi sevgilisinden zulüm gördükçe olgunlaşır ve gerçek anlamda kemale erer: “Gazel, otorite ilişkisinin bu hayli olumsuz yönüne şöyle karşılık verir: Hükümdarın davranışının yıkıcı veya acı veren boyutlarını bu davranışı mevcut ilişkinin (yani kişisel akış/saadet ilişkisinin) doğal, kaçınılmaz bir sonucu sayan bir görüşün içinde eritir. Dahası, şiir, böylesi bir olumsuz davranışı “daha yüksek bir iyi” biçiminde yeniden yorumlayan bir örüntüyü, tasavvufi-dini çerçeveyi sağlar. Yani sevgilinin zulmü, cevri ve cefası, yalnızca, sevgilinin bu duyular dünyasına hâlâ bağlı olduğu şeklinde anlaşılır; dolayısıyla zulüm veya cefa, önünde sonunda bu dünyaya sırt çevrilmesine ve öte dünyanın idrakine yol açacağı için bir lütuf sayılır.”

Divan şiirinin en çarpıcı özelliklerinden birisi çok yoğun bir duygu atmosferine sahip olmasıdır. Şair iç dünyasında uyanan duyguları sanat gücüyle birleştirerek şiirini üretir. “Şiir, çok güçlü, dizginlenemez bir duygunun eseridir.” Aşırı duygusallık günlük hayatta pek hoş karşılanmayan bir durumdur. Çünkü, insanın, sosyal hayatını devam ettiren daha çok aklını, mantığını kullanması beklenir. Yazarın, “Tasavvufi- dini yorum örüntüsü, duygusal davranış tarzı üzerine toplumsal yoruma taban tabana zıt, anlamlı bir perspektif sağlar. Aşırı duygusallık, toplumsal bağlamda pratik bir tehlikedir; ama tasavvufi-dini bağlamda, ilâhi bir meziyettir, kişinin tabiatının bir parçasıdır, kişinin gizli, aşkın hakikate oluşmasını sağlar. “Şekildeki ifadesinde de gördüğümüz üzere duygusallık tasavvufi boyutta hakikate oluşmak için elzem olan durumlardan birisidir. Duygunun ve aklın divan şiiri bağlamında hangi boyutları ilgilendirdiğini yazar, kitabın diğer satırlarında şu şekilde dile getirir: “bu hayatın nesnelere ve etkinlikleri, metaforik bir ilişkinin araçlarıdır ve ancak kişi bu ilişkiyi idrak etmekten ve metaforun dayandığı asıl gerçeklikle uyum içinde hareket etmekten aciz kaldığı zaman dikkat göstermeye değer şeylerdir.

Bundan ötürü, akıl yetisi bu dünyanın nesnelere ve etkinliklerine bağlıdır, dolayısıyla ilâhi hükümlerin emir ve yasaklarıyla ilgilidir. Oysa, bir başka yeti daha vardır: Duygu yetisi. Kalp, hakiki gerçeklikle, dolayısıyla ilâhi hükümlerin gizli, batını anlamıyla ilintilidir. bu perspektifin etkisi altında, gündelik hayatın duygu içeriği-gözardı edilmek veya bastırılmak yerine-aşkın önem kazanır, hayatın etkinlikleri de ancak duygu içerikleri onlara simgesel bir boyut yüklediği ölçüde önemli olur.”

Walter G. Andrews, kitabının yedinci bölümünde gazelin ekolojisini, ayın gazelin etkilendiği, etkilediği ve bünyesinde barındırdığı kavramları ortaya koymaya çalışmıştır. ona göre gazel, “bir organizma değildir; gerçek anlamda edimde bulunma, bizzat kendisi bir eylemdir, meydana geldiği çevreyi etkileyen ve o çevreden etkilenen bir eylem’dir. Gazel, sosyo-kültürel bağlamda, yazıldığı/söylendiği toplumun yaşayışından, değer yargılarından ve kültüründen etkilenen ve bütün bunları etkileyen bir kurmacadır. Gazel, doğrudan doğruya toplumun veya kişilerin davranışlarını yapısında barındırmaktan ziyade bu davranışların insan psikolojisine ne şekilde yansıdığını gösterebilir. Andrews’ya göre gazel, oyuncular, mekânı belli bir oyudur : “Gazel, hem tasvir edici bir işleve sahiptir, dünyayı resmeder ve dünya üzerine konuşur (dünyayı yorumlar), hem de bir dramatik işleve sahiptir, gerçekliğin çeşitli yönlerini dolaysız biçimde canlandırır, Gazelin dramatik işlevini göz önüne alırken, ister istemez bir tavrı çıkar karşımıza: Gazel oyundur ve bir anlamda oyun metnidir. “Andrews, bir oyun olarak ele aldığı gazelin unsurlarını da şu şekilde ele almıştır: “Gazel ile yakın çevre arasındaki ilişkiyi incelemek için kullanılacak oyun nosyonu aşağıdaki unsurlardan oluşur; 1) etkinlik: bir performans olarak oyun veya drama; 2) mekân: etkinliğin alanı, yeri veya fiziksel bağlamı; 3) katılanlar: etkinlik içindeki oyuncular ve izleyiciler; 4) kurallar; etkinliğin getirdiği düzenlemeler ve yorumlar.”

Divan şiiri, varlığını sürdürdüğü altı asır boyunca belli çerçeveler dahilinde Türk toplumunun sanat zevkine hitap etmeye çalışmıştır. divan şiiri geleneğinde bir şiirin üretilebilmesi için kişinin, belli bir eğitimden geçmesi elbette gereklidir. Ancak bu

durum bir şiir hareketinin halktan kopuk olması anlamına gelmez. Divan şiirine yönelik bu türlü eleştirileri yapan kişilerin divan şiirine alternatif olarak gösterdikleri şiir, halk şiiridir. Andrews, her ikisinde Türk kültürünün bir ürünü olan halk ve divan şiiri hakkında şu tespitlerde bulunur : “Divan şiiri de halk şiiri de sözdizim açısından günlük konuşma dilinin ritim ve örüntüleriyle uyum içindedir. Aslında gazelin duygusal çağrışım gücünün çok büyük bir kısmı, kökleri Türk dilinin olağanüstü yansıma kaynaklarında yatan yansıma niteliklerinden ve duygusal konuşma örüntülerinden gelmektedir.”, “Gazel, şehir hayatının belirli kurumsallaşmış örüntülerini yansıtırken, halk şiiri kırsal hayattaki paralel örüntüleri yansıtır. Temalar aşağı yukarı aynıdır: duygular (özellikle aşk), duygunun tehlikeliliği, ayrılık, kendini dizginleme gücünün elden gitmesi vb.” Yazar, bu çalışmasında gazel geleneğinin analiz edilme biçiminin bir takım spekülasyonlar doğurabileceğini belirterek bunlardan hareketle bazı çıkarımlar yapmaya çalışmıştır: 1) Gazel, tarihsel Türk kültürünün ana akışının içinde yer alır, daha kesin bir dille söylersek, türkkültürünün iki değil bir tek ana akışı bulunur. 2) divan şiiri ve halk şiiri, bir edebî/ kültürel bütünün tamamlayıcı parçaları olarak görülür, her biri diğerini yorumlamak için değerli bir kaynaktır. 3) Osmanlı dönemindeki toplumsal bölünmeler, şiirin hitap kitlelerini kesin çizgilerle tanımlamaz, ayrıca başka başka kültürler şeklinde bir farklılaşma yar “Türklük”üne ilişkin gayet verimsiz ve politik tezlerin önemi azalır. Kırsal kesim şiirinin, şehir şiirinden daha gerçek, daha Türk(çe) veya daha değerli olup olmadığı tartışmasına nasıl ciddi bir ilgi duyulduğunu anlamak güçtür.”

Divan şiirinin en önemli parçalarından birini oluşturan gazel geleneğinin ana hatlarıyla ortaya koyulduğu bir eser olan “Şiirin Sesi, Toplumun Şarkısı” adlı eserini bu geleneğe bakış açısını biraz farklı noktalara götürdüğünü belirtmemiz gerekir. Eser, gazel konusuna genel bir yaklaşım tarzını içermektedir. Sözlerimizi Walter G. Andrews’nun şu sözleriyle noktalamak istiyoruz: “Osmanlı edebiyatı tarihçilerinin bu iç görüleri ciddiye almaya başlamasının ve gazeli yalıtılmışlığından çıkarıp Türk hayat ve kültürünün gerçek dünyasına sokmasının zamanı çoktan gelmiştir.

Değerlendirmeler

Doç. Dr. Esmâ Şimşek, **Yukarıçukurova Masallarında Motif ve Tip Araştırması**,
Kültür Bakanlığı-HAGEM yayınları,
Ankara 2001, XIV +450 s. + 324 s.

Prof. Dr. Ali Berat ALPTEKİN

Selçuk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Öğretim Üyesi

Genellikle özel kişiler tarafından, kendine mahsus (olağanüstü) zaman, mekân ve şahıs kadrosu içerisinde yaşanan hayat ile hayal edilen hayatın sistemli bir şekilde ifade edildiği; klişe sözlerle başlayıp, yine klişe sözlerle biten hayal mahsulü sözlü anlatım türüdür. şeklinde tarif edilebilen masallar üzerinde çeşitli niteliklerde araştırmalar yapılmıştır. Zaten, masallar günümüzde de insan oğlunun her döneminde ilgisini çekmeye devam etmektedir.

Kısa bir hayvan masalının sonunda alınması gereken dersle birlikte, her yaştaki insanın dudaklarında bir tebessüm olmuyor mu?

Asıl halk masalı dediğimiz, Zümrüdü Anka, Sabır Taşı, Muradına Nail Olmayan Dilber, Helvacı Güzeli, Üç Turunçlar, Gençlikte mi İhtiyarlıkta mı, vb. pek çok masalda ise dinleyici veya okuyucu kendi dünyasındaki pek çok problemlerinden bir anlık da olsa soyutlanmakta ve iyilerin safına geçerek, âdeta kötülere karşı savaşmak arzusunu ortaya koyar gibi olmaktadır.

Her insan fıkra dinler; ancak her insan fıkra anlatamaz. Bu sebepten masal dünyasının gizemli dünyasında gezdiğimiz gibi fıkralarda gezemeyiz. Çünkü fıkra masaldan; bir tip etrafında teşekkül etmesi ve realist hayatın izlerini taşımasıyla daha kolay ayrılabilir. Öyle ise niçin fıkraları da masalların arasında değerlendiriyoruz?

Ya hayvan masalına çok benzeyen zincirleme masallar? Hangi yaştaki insan, Bitle Pire, Çiftçi ile

Sögüt Ağacı, Tilki ile Ebegarı, vb. masallarını okuduğunda veya dinlediğinde kendisini o masalların hayal dünyasına kaptırmaz?

Aslında başta tanımını verdiğimiz masallarla ilgili çalışmalarda hâlâ halledilmeyi bekleyen pek çok problem vardır. Hiç şüphesiz bunların üzerinde durulması gerekiyor. Biz de kitabımızın tanıtmasına geçmeden bu konuyla ilgili bazı hususları okuyucularımızın gündemine taşımayı uygun buluyoruz:

Acaba, Antti Aarne ile başlayan Sitth Thompson'la devam eden masal tasniflerinden üçüncü sırayı alan fıkralar bir masal çeşidi midir? Yoksa fıkralar bu anlatı türlerinde ayrı birer metin midirler?

Niçin hâlâ 1953 yılında, W. Eberhard ve Per-tev Naili Boratav ikilisinin 2500 masalı inceleyerek hazırladıkları Typen türkischer Volksmarchen (TTV)'ini yenileyemedik. Oysa o tip kataloğunda 378 masal tipi vardı. Bugünse yapılan yeni araştırmalarla bu tip sayısı çoktan 873'lere ulaşmıştır. Acaba Türkiye'deki masal araştırmacıları kimin önderliğinde, kimin başkanlığında bir ekip oluşturarak böyle bir çalışmaya başlayacaklardır?

Motif ve tip, bilenlerin de bilmeyenlerin de at oynattıkları bir alan olmaktan ne zaman kurtarılacaktır? Ne zaman kurtarılacak diyorum çünkü Türkiye'de yapılan motif araştırmalarının pek çoğunda benim bundan yirmi yıl önce yaptığım tercüme hataları, efsane, masal, fıkra, halk hikâyesi tezlerinde sürüp gidiyor. Ancak bu sahada çalışan hemen herkes konuyu bilse de bilmese de bu numaraları, oradan buradan, -hem de yanlış bir şekilde- apararak yayımlamaya devam ediyor. Gönlümüz Türk anlatı türlerinin (destan, masal, efsane, fıkra, halk hikâyesi) motif kataloğunu da yapmak istiyor. Acaba hangi kanalların yardımıyla ve kimlerle?

Ya masalların "motif sırası", masalların "epizodu", masalların "özeti" vb. kavramlarda ne zaman birlik sağlayacağız?

Metinler nasıl yayımlanmalı? Derlenen metinlerde ölçümüz ne olmalıdır? Ağız özellikleri mi? Transkripsiyon mu? Yoksa İstanbul Türkçesi mi? Bu

hususla kim ne diyor? Eğitimciler, dilbilimciler, halkbilimciler bir araya gelip ortak karar verebilecek miyiz? Yoksa bir yerlerde su dövme'ye devam mı edeceğiz?

Her ne kadar daha önceki yıllarda Mehmet Tuğrul, Pertev Naili Boratav, Eflatun Cem Güney, Hamit Zübeyir Koşay, Tahir Alangu, Naki Tezel, vb. masal konusuyla ilgilenmişler ve kitaplar yayımlamışlarsa da, Türkiye'de masallara bilimsel olarak yaklaşma Atatürk Üniversitesinde rahmetli Mehmet Kaplan hocanın rehberliğinde başlar. O yılların genç asistanları (şimdi araştırma görevlisi), şimdinin profesörleri, Bilge Seyidoğlu, Saim Sakaoğlu, Umay Günay, Erzurum, Gümüşhane ve Elâzığ masallarını ilgili şehirlerden bizzat derlemişler ve bunları bilimsel yönden değerlendirecek masal araştırmalarında haklı bir üne kavuşmuşlardır. Türk araştırmacılar Thompson, Propp metodunu bu eserlerle tanımışlardır. Daha sonraki yıllarda bu çalışmalara, Kars, Afyon, Taşeli, Gaziantep, Van, Kayseri, Konya gibi illerimiz de dahil edildi. Dahil edilmeye edildi de bu tezler bir türlü yayımlanamadı. Çünkü yayınevleri daha popüler eserleri yayımlamak istiyorlar. Yayınevi sahipleri, 2000 kitaba ben bir kaç milyarımı bağlayamam diyorlardı. Sonunda bu masal kitaplarını yayımlayabilecek tek kurum kalıyor. O da Kültür Bakanlığı, Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü (HAGEM). Orası da, işte bürokrasi, inceleyici raporları, rapor doğrultusunda eserin yazarla kurum arasında gidiş gelişi vb. sebeplerden dolayı zamanında yayımlanamıyor.

İşte bu masal çalışmalarından birisi, Doç. Dr. Esmâ Şimşek tarafından hazırlanmıştır. Yukarıçukurova Masalarında Motif ve Tip Araştırması adı verilen çalışma iki cilt hâlinde ele alınmıştır. Eserin birinci cildi, "İçindekiler" (VI-IX), "Ön Söz" (XI-XI-II), "Kısaltmalar" (XIV), "Giriş" (1-14), beş bölüm (15-426), "Sonuç" (427-430), "Kaynak Şahıslar Hakkında Bilgiler" (431-436), "Bibliyografya" (437-)'dan ibarettir.

Doç. Şimşek, çalışmasının Ön Söz'ünde araştırmasında takip ettiği metodu ve eserinin kısa bir tanıtmasını yapmıştır.

"Kısaltmalar" başlığı altında on altı kısaltmaya yer verilmiştir

"Giriş" kısmında ise değişik araştırmacılara göre (Sakoğlu, Boratav, Seyidoğlu, Elçin, Alptekin) masal tanımları verilmiştir. Daha sonra masalların genel ve bölgeye (Yukarıçukurova) göre şekil ve muhteva özellikleri üzerinde durulmuştur. Masalların Dede Korkut hikâyeleri, halk hikâyesi, efsane ve fıkra ile benzerlik ve ayrılıklarının mukayeseli bir şekilde verilmesiyle bu kısım tamamlanmıştır.

Eserin Birinci Bölüm'ü "Masallar Üzerine Yapılan Çalışmalar" adını taşımakta olup, burada üzerinde durulan kitaplar 1982 yılına kadar ve 1982 yılından sonrakiler olmak üzere ikiye ayrılarak değerlendirilmiştir. 1982 yılına kadar olan çalışmalar, Gümüşhane, Erzurum, Elâzığ ve Taşeli Plâtosu masallarında etraflı bir şekilde verildiği için Sayın Şimşek bunları çok kısa olarak vermekle yetinmiştir. 1982 yılından tezin tamamlandığı 1990 yılına kadar olan çalışmalar ise daha teferruatlı bir şekilde ele alınmıştır. Çalışmanın Birinci Bölümü'nün birinci kısmı, "Talebe Tezleri" (30-31); "Makaleler" (32); "Tebliğler" (31-32); "Masal Derleme Çalışmaları" (32) ve "Arşivler" (32-34)le tamamlanmaktadır. Kitabın Birinci Bölümü'nün ikinci kısmı diyebileceğimiz bölümü Yukarıçukurova'ya ayrılmıştır. Burada, Yukarıçukurova'da masallar üzerinde yapılan çalışmalar, kitaplar, talebe tezleri, makaleler, tebliğler ve arşivlerin tanıtımına yer verilmiştir.

İkinci Bölüm, "Yukarıçukurova Masalarının Derleme Şekli" adıyla verilmiştir. Bu bölüm "Saha Öncesi yapılan Hazırlıklar" başlığıyla başlamakta olup, "Yayınların İncelenmesi", "Bölgeden Yüksek Tahsil İçin Elâzığ'a Gelen Öğrencilerle Görüşme", "Mahallî İdare Yöneticileri ve Diğer Memurlarla Görüşme" gibi alt başlıklarla devam etmektedir. Bu bölüm "Masalların Teypile Tespiti" (54-55); "Derleme ile İlgili Bazı Hususlar" (Derlemede Zaman Meselesi, Derlemede Mekan Meselesi, Derlemede Ulaşım Meselesi, Kaynak Şahıslarla İlgili Problemler)la tamamlanmaktadır.

Üçüncü Bölüm'de "Yukarıçukurova Masalla-

rının Tip / Konu Tasnifi ve Motif sırası" üzerinde durulmuştur. Bu bölümde, "kendi başına varolabilen, anlamlı masal metinlerine" tip denildiği belirtildikten sonra dünyada ve Türkiye’de hazırlanan tip katalogları ve tip tasnifleri üzerinde etraflı bir şekilde durulmuştur. Bu bölümde Türkiye’nin yanı sıra "Türk Dünyasında Masal Tasnifleri" (Azerbaycan, Romanya, Yugoslavya, Kırgızistan) o yılların şartlarına göre ele alınıp işlenmiştir. Bu bölüm içerisinde değerlendirilen "Masalların Motif Sırası" başlığı altında üzerinde durulan 70 masalın motif sırasının yanı sıra, masalın adı; Eberhard-Boratav ve Aarne-Thompson kataloglarındaki tip numaraları; anlatanı ve anlatım yeri de verilmiştir.

Dördüncü Bölüm’de, "Yukarıçukurova Masallarının Motif Yapısı" ele alınmıştır. Sıth Thompson’un motif tasnifine bağlı kalınarak hazırlanan bu kısımda "hikâye etmenin en küçük unsurunu meydana getiren" motif kavramı üzerinde durulduktan sonra, "Türkiye’de Anlatmaya Dayanan Türlerdeki Motif Çalışmaları" (masal, destan, halk hikâyesi, efsane, fıkra) ele alınmıştır. Daha sonra Thompson’un tasnifine göre motifler sıralanmıştır. Buna göre:

- A. Mitolojik Motifler: Toplam 6 motif.
- B. Hayvanlar: Toplam 116 motif
- C. Yasak: Toplam 17 motif
- D. Sihir: Toplam 172 motif
- E. Ölüm: Toplam 22 motif
- F. Olağanüstülükler: Toplam 166 motif
- G. Devler: Toplam 42 motif
- H. İmtihanlar: Toplam 111 motif
- j. Akıllılar ve Aptallar: Toplam 34 motif
- K. Aldatmalar: Toplam 98 motif
- L. Kaderin ters dönmesi: Toplam 32 motif
- M. Şans ve Kader: Toplam 28 motif
- N. Şans ve Kader: Toplam 100 motif

- P. Cemiyet: Toplam 79 motif
- Q. Mükâfatlar ve Cezalar: Toplam 72 motif
- R. Esirler ve Kaçaklar: Toplam 34 motif
- S. Anormal Zulümler: Toplam 32 motif
- T. Cinsiyet: Toplam 84 motif
- U. Hayatın tabiatı: toplam 7 motif
- V. Din: Toplam 32 motif
- W. Karakter Özellikleri: Toplam 31 motif
- X. Mizah: Toplam 27 motif
- Z. Çeşitli Motif Grupları: Toplam 25 motif

Bu bölümde dikkatimizi çeken hususlardan birisi yeni bulunan, yani kataloglarda bulunmayan yeni motiflerin fazlalığıdır. Bunların Türk masallarına ait olduğu (T) kısaltmasıyla gösterilmiştir. (T) kısaltma sayesinde onlarca yeni motifi kolaylıkla tespit edebiliyoruz.

Beşinci Bölüm, "Yukarıçukurova Masallarının Formel Yapısı" na ayrılmıştır. "Muayyen vazifelere ve muayyen şekle sahip olan kalıplaşmış ifadelere" formel adı verilir denildikten sonra Türkiye’de bu konu ile ilgili olarak yapılan çalışmalar (kitap, tez, makale, bildiri) ele alınıp işlenmiştir. Daha sonra Formeller aşağıdaki ana başlıklarla incelenmiştir:

- A. Başlangıç Formelleri
- B. Benzer Durumlarda Kullanılan Formeller
- C. Bitiş Formelleri
- D. Çeşitli Formel Unsurları.

"Sonuç"ta çalışmadan ortaya çıkarılan yenilikler ele alınıp işlenmiştir.

"Kaynak Şahıslar Hakkında Bilgiler" kısmında 35 kaynak şahıs hakkında standart bilgi verilmektedir. Bu bölümde kaynak şahıslara; "Masalı Anlatanın Adı Soyadı; Doğum Yeri ve Yaşı; Tahsili; Masalı Kimden Dinlediği, Mesleği, Masalın Derlen-

me Tarihi; Kaynak Şahısların Anlattığı Masalların Numaraları gibi ortak sorular sorulmuştur.

"Bibliyografya"da çalışmanın hazırlanmasında yararlanılan 200 kadar kitap, tez, makale, bildiri ve derlemenin künyeleri yer almaktadır.

Çalışmanın ikinci cildini Yukarıçukurova adı verilen, Osmaniye, Kadirli, Kozan, Sumbas gibi il ve ilçelerle köylerinden derlenen 200 kadar masal metni arasından seçilen 70 masal meydana getirmektedir.

Bu cildin sonuna metinlerde geçen ve okuyucunun anlamakta zorluk çekeceği kelimeleri içine alan bir sözlük eklenmiştir.

Bundan aşağı yukarı on beş yıl öncesinde genç bir yardımcı doçentken yüksek lisans ve doktora tez danışmanlığını yaptığım Doç. Dr. Esmâ Şimşek'in tezini yayınlayanlara teşekkür ediyorum. Bu eserin yayınlanması bizlere mutluluk vermiştir. Çünkü Gümüşhane, Elâzığ, Erzurum masallarından sonra resmî bir kurumca yayımlanan dördüncü doktora tezidir. Elbette aradan geçen on yılda Sayın Şimşek'in dünyasında ve bilim ufkunda çok değişiklikler olmuştur. Tıpkı hocası Sakaoğlu gibi o da "Ben bugün olsaydı bu tezi böyle hazırlamazdım." demiştir. Ancak doktora tezinin danışmanı ve jüri üyelerine saygısından dolayı hemen hemen hiçbir değişiklik yapmamıştır. Böylesine güzel bir eseri bilim dünyasına kazandıran değerli öğrencim, meslektaşım Doç. Dr. Esmâ Şimşek'i tebrik ederken, yeni yayınlarını da beklediğimizi bilhassa belirtmek istiyoruz.

Türk Dünyası Ortak Edebiyatı Projesi Kapsamında
Hazırlanan

TÜRK DÜNYASI EDEBİYAT TARİHİ 2. 3. Ciltler

A.K.M. Başkanlığı Yayını: 287

Kaynak Eserler Dizisi: 2

Ç I K T I

Tuva, Dağlık Altay ve Hakasya Nüfusunun Milli Birleşiminin Şekillenmesinin Bazı Özellikleri Üzerine

D.M. KARACAKOV

Tarih Bilimleri Doktoru
Hakas Bilimsel Araştırma Enstitüsü
Tarih Bölümü Başkanı

Ceviren: Dr. Gülsüm KILLI

Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi
Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü Araştırma
Görevlisi

Güney Sibirya'daki bölgelerin millî nüfus bileşiminin şekillenmesi meselesi daima araştırmacıların ilgisini çekmiştir. Bu tekrar tekrar incelenen konunun belirli yönleri, son yıllarda Tuva malzemesi bakımından G.F. Balakina, Z.V. Anayban ; Dağlık Altay malzemesi bakımından T.A. Troitskaya, A.S. Tuyunçekova tarafından; Hakasya malzemesi bakımından V.A. Kışpanakov, V.P. Krivonogov, D.M. Karaçakov ve başka yazarlar tarafından ele alınmıştır. Bu yazarların yayınlarıyla ilginç istatistikler *ve arşiv verileri bilimsel kullanıma sunulmuştur. Ancak, genellikle ayrı ayrı bölgelerin incelenmiş olması ve bunlarda, genel özelliklerin ve Güney Sibirya'nın tamamında ve ayrı ayrı cumhuriyetlerin araştırılan tarihî süreçlerinin spesifik özelliklerinin bulunmaması bu çalışmaların başlıca yetersizliğidir.

Bu incelemede, bir ölçüde söz konusu boşluk doldurulmak istenmiştir. Burada biz, herkes tarafından bilindiği gibi bu üç Güney Sibirya Cumhuriyetinde, bugünkü millî nüfus araştırmaları biliminin

yüzyıllar boyunca oluşmuş olmasına rağmen, özellikle ve temel olarak XX. yüzyılın ikinci yarısına ait olgusal malzemeye dayanmaktayız. Sibirya, daha Sovyet yapısının oluşmasına kadar da çok milliyetli idi. Etnik tarihi çok derinlere inen yerli halklar dışında, burada Merkezî Rusya, Povoljya, Kafkas, Ukrayna, Beyaz Rusya, Polonya ve Pribaltık halklarının temsilcileri yerleşmişlerdi. Sosyalist dönüşüm, Birinci Dünya Savaşı yıllarında ve savaş sonrası dönemde Tuva, Dağlık Altay ve Hakasya nüfusu daha da çok milliyetli hale gelmiştir. Ancak, bu bölgelerin nüfusunun millî bileşimindeki çok daha önemli değişimler, XX. yüzyılın 60-80'li yıllarında, bu bölgelerin sanayi bakımından değerlendirilmesinin yoğun etkisi altında gerçekleşmiştir.

Güney Sibirya Bölgelerinin millî nüfus bileşiminin şekillenmesinin, şu ya da bu derecede bunlardan her biri için karakteristik olan önemli bir özelliği, bu süreçte bölgeler arası göçün artırıcı etkisidir. Sözü edilen problemi araştıranların hepsi bu özelliğe dikkat çekmektedirler. Meselâ, L.S. Tuyunçekova yukarıda belirtilen küçük hacimli çalışmasında, Dağlık Altay'da "ölçeklere göre, bölgeler arası göçün iç göçe göre ağır bastığının ve yer değiştirmelerde Rus nüfusun egemen olduğunun, kısmen onları Kazakların ve çok düşük bir ölçüde de Altayların izlediğinin altını çizmiştir.

Bu şekilde, bu çalışmada Dağlık Altay malzemesinde nüfusun millî bileşiminin göç oranı ile arasındaki açık bağ ortaya çıkmaktadır. Diğer taraftan nüfusun millî bileşimi göç sürecinin yoğunluğuna da bağlıdır. Bu yapı, XX. yüzyılın 70-80'li yıllarında Sayan yerel üretim kompleks işletmesinin kurulduğu Hakasya'nın nüfus bileşiminin şekillenmesi için de belirleyici bir özellik olmuştur. Böylece, 1972 yılında, Abakan şehri nüfusu içinde ülkenin Avrupa kısmından gelenlerin oranı %7,1, Ural'dan %3,1, Kazakistan'dan %2,2, Batı Sibirya'dan %6,5, Uzak Doğudan %2,7 idi. Yine aynı yılda Krasnoyarsk Krayı ve Hakasya dışından gelen göçmenlerin oranı, Çernogorsk şehri nüfusu içinde %26,9 idi.

Hakasya'ya göre daha az olmakla birlikte, yine de Tuva'da da nüfus bileşiminin şekillenmesinde

başka rayonlardan gelen işçi göçü önemli bir rol oynamıştır. 1969 yılında Ak-Dovurak'ta sanayii işletmelerinde çalışan işçiler arasında SSCB'nin Avrupa kısmından gelen kesim, nüfusun % 22,3'ünü, Batı Sibirya'dan gelenler % 6,8'ini, Ural'dan gelenler nüfusun %6,3'ünü oluşturuyordu.

Tuva, Dağlık Altay ve Hakasya'nın nüfusunun millî bileşiminin şekillenme özelliklerini belirleyen başka bir önemli faktör de bu bölgelerin yerli halklarının nüfusunun Rusya Federasyonunun nüfusunun büyüme oranına ve genel olarak Rusların nüfusunun büyüme oranına göre hızlı bir artış göstermesidir. Bu durum aşağıdaki tabloda görülmektedir:

1959-1985 yılları arasında Tuva, Dağlık Altay ve Hakasya'da yerli halkların nüfusunun büyüme yüzdeleri (Rusya Federasyonu topraklarında):

	1959-1970	1970-1979	1979-1989
Rusya Federasyonunun			
tüm nüfusu	10,67	5,64	7,0
Ruslar	10,10	5,36	5,56
Tuvalılar	39,20	19,00	24,62
Altaylar	22,31	7,87	17,88
Hakaslar	16,66	5,93	12,36

(Tablo Oteçestvennaya İstoriya, 1992, 6, s. 35'e göre düzenlenmiştir)

Tablodaki verilere göre, 60'lı yıllarda bütün nüfus %10,7, Rusların nüfusu ise, %10,1 artmıştır. Aynı yıllar içinde Altayların nüfusu % 22,3, Hakasların % 16,7 oranında artmıştır. Tuvaların nüfus artışı temposunun yüksekliği ise, özellikle dikkat çekmektedir. Sadece 60'lı yıllarda Tuvaların nüfusu %40,0, 70'li yıllarda %19,0, 80'li yıllarda ise, %24,6 artmıştır.

Bu göstergelere göre, Hakasların nüfus artışı oranı, nüfuslarının Ruslara ve bütün Rusya nüfusuna göre daha fazla artmış olmasına rağmen, diğerlerine göre daha düşük olmuştur. 60'lı yıllarda Hakasların nüfusu % 16,7 artmıştır, 70'li yıllarda %5,9, 80'li yıllarda %13,3, aynı yıllarda bütün Rusyanın nüfus artışı ise, sırasıyla %10,7; 5,6; 7,0 olmuştur.

Gözden geçirilen bölge nüfuslarının millî bileşiminde hangi genel değişme eğilimleri vardır? Burada sadece bütün Sovyetler Birliğini kapsayan nüfus sayımında ortaya çıkmış en genel, karakteristik göstergeleri sunuyoruz: Yukarıda, Tuvaların nüfusunun daha hızlı bir şekilde artmasının altı çizilmişti. Sadece 1945-1991 yılları arasında Tuvaların nüfusu 4 kattan daha fazla artmıştır. 1989 yılında, Tuva Cumhuriyetinin genel nüfusunun % 66'sını Tuvalılar oluşturuyordu. Yerli halk kesiti bakımından Tuva, Sibirya'da tek, Rusya Federasyonunda da yerli halk göstergesinin % 50'den fazla olduğu az sayıdaki bölgelerden biridir.

1979 ve 1989 yıllarında yapılan sayımlar arasında bütün nüfusun büyümesi % 15,3 iken, burada Rus nüfusun büyümesi % 2,1, Ukraynalıların %27,7, Beyaz Rusların % 4,9, Buryatların %27,2, Çuvaşların % 26,6'dır. Tuva Cumhuriyetinde daha önce olduğu gibi fazla nüfuslu millî gruplardan birini de Hakaslar oluşturmaktadır. Onlar genel sayıma göre Tuva ve Ruslardan sonra üçüncü sırayı almaktadırlar. Son iki nüfus sayımı arasında geçen süreçte, onların sayısı azalmadığı gibi,, % 30 oranında artmış ve 2,3 bin kişiye ulaşmıştır.

Hakasya'da ise, etnografik durum daha başka bir şekilde gelişmiştir. Burada, nüfus artışı göçmen Ruslar lehine gerçekleşmiştir. 1939-1979 yılları arasındaki süreçte, Hakasya'nın nüfus bileşiminde Rus kesimin oranı, % 75,7'den %79,5'e kadar yükselmiştir. Bu süreç içinde Hakasların nüfus içindeki ağırlığı % 16,2'den %11,5'e kadar, Ukraynalıların %3'den %2,1'e, Tatarların %1,2'den %0,8'e, Mordvaların ise, %1,4'ten %0,7'ye kadar düşmüştür.

Dağlık Altay'daki nüfusun millî bileşiminin şekillenmesi eğilimi şu genel göstergelerle karakterize edilebilir: Dağlık Altay'ın bütün nüfusu, 1897 ve 1989 yıllarında yapılan nüfus sayımları arasında kalan süreçte, yani 92 yılda 148.000 kişiye ulaşmış, yani 4,5 kez büyümüştür. Aynı süreçte, Altayların nüfusu 27.000 kişiye ulaşarak ikiye katlanmıştır. Buradaki Rus nüfus ise, yaklaşık 106.000 kişiye ulaşarak 13 kez büyümüştür. Ancak, XX. yüzyılda, 70'li yıllarda Dağlık Altay'daki etnik durum Tuva'daki du-

rumla bazı ortak özellikler içerir. 1970 ve 1979 yıllarında yapılan sayımlar arasında kalan süreçte otonom bölgenin nüfusu % 2,2 artmıştır. Bu dönemde Altayların nüfusu % 7,4, Kazakların % 21, Rusların ise 8,3 bin kişilik nüfuslarıyla % 1,5 oranında artmıştır.

Sonuç olarak, Tuva, Dağlık Altay ve Hakasya'nın XX. yüzyılın 60-80'li yıllarında nüfuslarının millî bileşimlerinin şekillenmesinin özellikleri, her şeyden önce bu bölgelerin sosyal-ekonomik, demografik gelişmesi ile bağlantılıdır. Yeni toprakların endüstriyel bakımdan kalkınması, aktif bir göç sürecine neden olmuştur. Çeşitli milliyetlerden on binlerce insan çok çeşitli cumhuriyet ve bölgelerden geldiler. Göç sürecinin yoğunluğu ve yönü, sanayi kuruluşlarının büyüklüğüne bağlı olarak ortaya çıkmıştır. Bu bölgelerin millî nüfus bileşiminin şekillenmesine, yine yerli halkların daha yüksek olarak ortaya çıkan büyüme göstergeleri de etki etmişlerdir. 21. Yüzyılın başına kadar Güney Sibirya'daki cumhuriyetlerin, Rusya Federasyonunun bu üyelerinin etnopolitik durumunu da belirleyen nüfuslarının millî bileşimi, bazı özellikler bakımından farklı şekillenmiştir.

KAYNAKÇA

Balakina G.F., Anayban Z.V., *Sovremennaya Tuva: sotsiokul'turnie i etniçeskie protsessi*, Novosibirsk: Nauka, 1995; *Mejnatsional'nie otnoşeniya v Tuve (po materialam etnosotsial'nix issledovaniy)*, Moskva, 1999.

Troitskaya T.A., "Etnodemografiçeskie protsessi v Respublike Altay: istoriçeskiy opit i sovremennie problemi", *Gomy Altay i Rossiya 240 let*, Gomo-Altaysk, 1996, s.130-133; Tuyunçekova L.S., "Regional'nie osobennosti migratsionnoy podvijnosti naseleniya", *Gomy Altay i Rossiya 240 let*, Gomo-Altaysk, 1996, s.133-136.

Kışpanakov V.A., *Naseleniye i trudovie resursı Xakasii*, Abakan, 1989; *Naseleniye Hakasii: 1917-1990-e gg.*, Abakan, 1995.

Krivotnogov V.P., *Xakası; etniçeskiye protsessi vo vtoroy polovine XX veka*, Abakan, 1997; Karaçakov D.M., "Ob izmenenii natsional'nogo sostava naseleniya avtonomnix respublik, oblastey Sibiri v 1959-1979 gg.", *Istoriya Sovetskogo Rossii: novie idei, sujdeniya, Tyumen'*, 1991, s.91-93.

Tyunçekova L.S., a.g.e., s.134.

Kojuxovskaya N.F., Çudnova V.I., *Naseleniye Sayanskogo TPK (Formirovanie i rasselenie)*, Novosibirsk, 1979, s.65, 71, 75, 79.

Grebnev L.V., Oçur V.I., *Raboçiy klass Tuvi*, Kızıł, 1971, s.130.

Balakina G.F., Anayban Z.B., a.g.e., s.21

Xakasskoy avtonomnoy oblasti 50 let. Yubileymy statistiçeskiy sbornik, Abakan, 1980, s.6

Troitskaya T.A., a.g.m., s.131.

Türk Dünyası Ortak Edebiyatı Projesi Kapsamında Hazırlanan

TÜRK DÜNYASI EDEBİYAT KAVRAMLARI VE TERİMLERİ ANSİKLOPEDİK SÖZLÜĞÜ 2. Cilt

A.K.M. Başkanlığı Yayını: 289

Kaynak Eserler Dizisi: 4

Ç I K T I

Türk Ad Bilimi I, Giriş

Saim Sakaoğlu, *Türk AD Bilimi I, Giriş* Ankara 2001, 156 s.
Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil
Kurumu Yayınları : 180
Ad Bilimi Çalışma Grubu : 1

Halil Altav GÖDE

Selçuk Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve
Edebiyatı Bölümü Araştırma Görevlisi

Prof. Dr. S. Sakaoğlu; “*Ad bilimi; canlıların, nesnelerin ve kavramların, kısacası çevremizde gördüğümüz ve algıladığımız her şeyin adıyla ilgilenen bilimin adıdır.*” şeklinde tanımladığı bilim dalıyla ilgili yapılan çalışmalardaki dağınıklığı ve eksikliği görüp, derli toplu bir çalışma yapma yoluna gitmiş böylelikle bu eksikliği gidermeyi hedeflemiştir.

Bu bilim dalıyla ilgili olarak, incelemeye dayalı ilk yazılar, XX. yüzyılın başlarında Türk Derneği ve Türk Yurdu gibi dergilerde yayımlanan makalelerle ve ansiklopedik çalışmalarla başlamış, 1950’li yıllarda Prof. Dr. Ahmet Caferoğlu ve Ord. Prof. Dr. Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu konuyu gündemde tutarak çalışmaları sürdürmüşlerdir. Daha sonraki yıllarda Prof. Dr. Doğan Aksan, Her Yönüyle Dil (Ana Çizgileriyle Dilbilim) adlı eserinde bazı konuları ele alıp farklı bir gözle değerlendirmiştir.

Prof. Sakaoğlu, otuz yıllık birikimini ve oluşturduğu arşivini ortaya koyduğu, Ön Söz ve on Bölüm’den oluşan eserinde, ad bilimi ve terimleri hakkında bilgi verdikten sonra, ad bilimiyle ilgili bazı kaynaklardan başlayarak, Türkiye’de yapılan ilk çalışmaları, düzenlenen bilimsel toplantıları, Türk ad bilimine hizmet edenleri, üniversitelerdeki çalışmaları, dergileri, basından örnekleri, bibliyografik kitap ve makaleleri, Batıda yapılan çalışmaları, Türk ad bilimiyle ilgilenen Avrupalı bilim adamlarının yaptıkları çalışmaları toplayarak bibliyografik bir kitap hâlinde, Türk Ad

Bilimi’nin Giriş’ini yazmıştır.

Bu eser, Türk DOİl Kurumu Ad Bilimi Çalışma Grubu’nun yayınları arasında çıkan ilk çalışmadır.

Bu genel tanıtımdan sonra eseri bölümlerine göre tanıyalım.

Birinci Bölüm’de Ad Bilimi ve Terimleri başlığı altında “Ad bilimi nedir?” sorusuna cevap verildikten sonra, yabancı dillerdeki ad bilimi terimleri hakkında bilgi verilmekte, ad biliminin dalları ve bazı ad bilimi terimlerinden bahsedilerek, tarihi boyunca Türkiye’de kullanılan ad bilimi terimleri kısaca açıklanmaktadır.

İkinci Bölüm’de, Adlarla İlgili Bazı Kaynaklar ana başlığı altında, Türkler tarafından yazılan Dîvânü Lûgati’t-türk, Evliya Çelebi Seyahatnamesi ve Kamûsu’l-Âlâm gibi eserlerde geçen bazı dalardan örnekler verilmiştir. Ayrıca, Doğundan ve Batıdan Birer Araştırmacı alt başlığında Kalkaşandî ve Annemaria Schimmel’in eserleri hakkında da bilgi verilmiştir.

Üçüncü Bölüm’de, Türkiye’deki ilk Ad Bilimi çalışmaları ana başlığında, Safvet Bey’in, ancak yedi sayı yayımlanabilen Türk Derneği dergisindeki, Osmanlı Coğrafyayı Târihiyesi başlığıyla son dört sayıda çıkan makalesinden ve Besim Atalay’ın Türk Yurdu’nda yayımlanan makaleleri ve Türk Büyükleri Veyâhûd Türk Adları adlı eserinden alıntılar yapılmıştır.

Yine bu bölümde, Türk Yurdu’nda çeşitli zamanlarda çıkmış yazıların bibliyografyaları verilmiş, ad bilimini ilgilendiren yönleri değerlendirilmiş, Hamit Zübeyr [Koşay]in öğrencilik yıllarında, yurt dışında iken yaptığı ad bilimi çalışmaları hakkında bilgi ile soyadı kanunun çıkışıyla birlikte ve bundan yaklaşık yirmi yıl sonra yeni bir anlayışla çıktığı ifade edilen kişi ad ve soyadlarıyla ilgili bir çok eserin bibliyografyası verilmiştir.

Ayrıca bu bölüme, ülkemizde yapılan bilimsel toplantıların tarihleri ve bazı önemli bildirilerin başlıkları alınmıştır. Yazar, bölümün sonunda, 1950’li yıllarda geçici bir hevesle kurulmaya

çalışılan Türkiye Onomastik Merkezi hakkında bilgi vermektedir.

Dördüncü Bölüm'de, Türk Ad Bilimine Hizmet Edenler başlığı altında, Türkiye'deki otuz bilim adamının, bugüne kadar ad bilimiyle ilgili yaptıkları çalışmaları, çeşitli tasnifler yapılarak, bibliyografik olarak ele alınmıştır.

Beşinci Bölüm'de, üniversitemizde Ad Bilimi ana başlığı altında, öğretim üyelerin yaptıkları çalışmalar ve üniversitemizde yaptırılan lisans, yüksek lisans ve doktora tezleri, üniversitelere göre tasnif edilerek, ileride yapılacak çalışmalar için büyük bir kolaylık sağlanmıştır.

Altıncı Bölüm'de Ad Bilimine Yer Veren Bir Dergi ana başlığında, Prof. Dr. Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu'nun kurucusu olduğu, 1934'ten 1955'e kadar İş adıyla 160 sayı, 1 Ocak 1955'ten itibaren de İş ve Düşünce adıyla 161 sayı yayınlanıp 1971'de yayın hayatına son veren dergide yayımlanan bazı yazıların bibliyografyaları yer almaktadır.

Yedinci Bölüm'de türk Basınında Kişi Adları ve ad Düzeltmeleri ana başlığında, çeşitli gazetelerde yer alan haberler ve ad düzeltme ilânlarından ilgi çekici örnekler yer verilmiştir.

Sekizinci Bölüm'de Türk Ad Bilimi Bibliyografaları başlığı altında, ad bilimi alanında yapılan çalışmaların bir araya getirdiği kitap ve makaleler tanıtılmıştır.

Dokuzuncu Bölüm'de Batıda ad Bilimi çalışmaları ana başlığında, Batıda yapılan çalışmalar, uluslararası kurultaylar ve bu kurultaylara katılan Türk temsilcilerin sundukları bildiriler, Avrupa'da kurulan dernekler ve dergiler hakkında bilgi verilmiştir.

Onuncu Bölüm'de ise, Adlarımızla İlgilenen Avrupalı Bilim Adamları başlığı altında, Türk adlarıyla ilgilenen Avrupalı on bilim adamının yaptıkları çalışmalar bibliyografik olarak yer almaktadır.

Prof. Sakaoğlu'nun tanıtmaya çalıştığımız eseri, alanında ihtiyacı karşılayacak olan ilk çalışmadır. Bu eser, bundan sonra yapılacak çalışmalara öncü olacaktır. Buradaki bölümlerden yola çıkılarak, daha geniş açıdan ele alınabilecek bir çok eser vermek mümkün olacaktır.

Adından da anlaşılacak üzere, Türk Ad Bilimi'nin Giriş'i olan bu eseri bilim hayatına kazandırdığı için Prof. Sakaoğlu'na teşekkür ediyor ve devamını merakla bekliyoruz.

Türk Dünyası Ortak Edebiyatı Projesi Kapsamında Hazırlanan

TÜRK DÜNYASI EDEBİYATÇILARI ANSİKLOPEDİSİ

3. Cilt

A.K.M. Başkanlığı Yayını: 214
Kaynak Eserler Dizisi: 1

Ç I K T I

“Ali Şir Nevāyi, Muhākemetü'l-Luġateyn”i

Abdullah KÖK

Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Türk
Dili ve Edebiyatı Bölümü

F.Sema Barutcu-Özönder, ‘Ali Şir Nevāyi,
Muhākemetü'l-Luġateyn (İki Dilin Muhakemesi),
Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Dil
Kurumu Yayınları: 656, ‘ALİ ŞİR NEVĀYİ KÜLLİYATI:
15, Ankara, 1996, X+244s+16, Yaprak, Tıpkıbasım.

Varlıklı bir Türk büyüğü, etkin bir devlet adamı,
şuurlu bir Türk milliyetçisi, devrinin ve çevresinin
örnek adamı, şair, alim, fikir adamı, samimi Türkçeci
gibi özenle seçilmiş kelimeler Nevāyi’yi anlatmak
için aciz kalıyor.

Çok zengin bir hayal gücü, kuvvetli hafızası,
keskin zekası ve duygulu bir ruhu vardı. Nevāyi 60
yıllık kısa ömrü içerisinde divan, mesnevi, tezkire,
tarih gibi türlerde musiki, aruz, dil gibi konularda
otuz yakın eser vermiştir. Farsçanın resmi dil olduğu
ve Camii ile zirveye ulaştığı ve münevverlerin Farsça
öğrenip bu dille yazmayı meziyet saydıkları bir
devirde, Nevāyi’nin, Türkçenin Farsçadan aşağı
kalacak bir dil olmadığını müdafaa etmesi, Türkçe ile
de yüksek bir edebiyat vücuda getirileceğini eserleri
ile ispatı gözler önündedir.

Türlük aşığı Nevāyi için N. İlminskiy Nevāyi
milli dil uğrunda bilinen mücahitlerin en kudretlisi
belki de yeganesi der ve hakkını verir. O, kısa
ömrüne, 55 bin mısralık dört Türkçe bir Farsça olmak
üzere beş divan, 64 bin beyitlik hamse ve yirminin
üzerinde eser sığdırmıştır.

Nevāyi, XV. asrın Arap bilgisine ve Fars şiirine
tapan ananeleri arasında Türk dilinin yüceliği,
üstünlüğü, güzelliği davalarını ileri sürmüş Türk ve
Acem dillerini tarafsız bir görüşle mukayese ve
muhakeme ederek Muhākemetü'l-Luġateyn (İki Dilin
Muhakemesi) adlı kitabında ifade etmiştir.

Bu çalışma, Şevket Barutcu’ya ithaf edilmiş olup,
Önsözle başlayıp, yedi bölüm, Bibliyografya ve
kısaltmalar, İşaretler, Dizin, Tıpkıbasım (Topkapı
Nüshası), I-XVI yaprak bölümlerinden oluşmaktadır.

Barutcu-Özönder, Muhākemetü'l-Luġateyn adlı
eserin çok yönlü incelemesini yapmıştır. Eserin
bilinen dört nüshasına dayalı kritikli metni ile
beraber Türkiye Türkçesine tercümesinin de verildiği
çalışmanın ana gayesini eseri önemli kılan dil
malzemesinin gözler önüne daha açık bir şekilde
serilmesidir.

I. Bölüm (I-23) sayfalarından meydana
gelmektedir. Bu bölüm ‘Ali Şir Nevāyi ve
Muhākemetü'l-Luġateyn, adlı esrin tanımı ve eser
üzerinde yapılmış çalışmalar, eserin yazma nüshaları,
eserin muhtevası ve önemi, eserin kültür tarihi
araştırmalarındaki önemi alt başlıklarını taşımaktadır.

Bölüm 2 (27-30) sayfaları arasında yer alır. Bu
bölümde ses bilgisine dayalı deliller açıklamasıyla
birlikte verilir. Bölüm 3 (32-50) sayfaları arasında
şekil bilgisine dayalı deliller verilmiştir.

Bölüm 4 (51-161) sayfaları arasında Sözlük
Bilgisine Dayalı Deliller kısmında Barutcu-Özönder,
Nevāyinin gösterdiği hassasiyeti beş asır sonra
yaşıyormuşçasına kılı kırk yaran bir titizlikle
irdelemiş Çağatay sözlükleri öncelik teşkil etmek
kaydıyla zengin bir sözlük taramasıyla kelimelerin
durumunu tespit ve tayin edip malzemeyi hiç
atlamadan tek tek değerlendirmeye tabi tutmuştur.

Bölüm 5 (165-192) sayfaları arasında yer
almaktadır. Bu bölümde metin latin harflerine
tercüme edilmiştir. Bölüm 6 (193-198) sayfaları
arasında yer almaktadır. Metnin kuruluşu Topkapı
nüshasına dayandırılmıştır. Ancak, Fatih, Paris ve bu
çalışmaya kadar hiç kullanılmamış bu çalışmada ilk
kez kullanılan Budapeşte nüshası da
değerlendirilerek kritikli bir metin ortaya
konulmuştur. Bölüm 7 (199-227) sayfaları arasında
yer almaktadır. Tercüme yazarın ifade ettiği gibi
metne sadık kalınarak yapılmaya çalışılmış, Nevāyi,
Nevāyi nesrinin sanatlı tasarruflarının tercümeyle
feda edilmemesine bilhassa gayret sarf edilmiştir.

Verilen zengin bibliyografya ile yazarın konu
üzerindeki hakimiyeti, ilmi titizliği ve ciddiyeti
görülmektedir.

Bu tür çalışmalarda her zaman önemli bir yer
tutan Tıpkı Basım’ın verilmesi de okur ve saha
meraklıları için çok yararlı olmuştur. Edebiyat her
şeyden önce dil meselesidir. Milli ve yüksek bir
edebiyat ancak milli şuur ve zevkin geliştiği bir dille
yaratılır. Bunun için evvela dilin kudretine inanmak,
onu sevmek ve titizlikle işlemek gerekir.

Türk dili, kültürü ve edebiyat tarihi açısından mühim bir değer arz eden eser güzel bir tercümeyle okurun hizmetine sunulmuştur.

18. yüzyıldan itibaren ilmi ölçütler içinde araştırılmağa başlanan dil-kültür bağlantısı meselesinin 300 yıl önce büyük mütefekkir 'Alî Şîr Nevâî tarafından ele alınması çok daha dikkate şayandır. Bir topluluğa millet vasfını kazandıran öğelerin başında dil gelir. Bir milletin duygu ve düşünce biçimi, tarihi ve toplum hayatıyla birlikte hareket eden, o milletin sosyal yapısının ve ruhunun gerçek bir aynası olan dil, aynı zamanda temsilcisi olduğu milletin kültür seviyesiyle de yakından ilgilidir. Bir dilin kelime varlığını inceleyerek o milletin yaşayış biçimi, inançları, gelenekleri, dünya görüşü, sahip olduğu hasletler, geçirdiği tarihi ve sosyal değişmeler kısacası kültürü hakkında geniş bilgilere sahip olabiliriz. Akrabalık adları, mutfak kültürü, yaşayış şekli, çalışma ve ilgi alanlarını aksettiren kelimelerin niteliği ve benzeri kavram gruplarının azlık veya çokluk bakımından ne olduğu meselesi kültürü ilgilendirir.

Sonuç olarak yazar eserle bütünleşerek asırlar önce Nevâî'nin diler ve dil gruplarını birbirleriyle karşılaştırırken, bugün bir ölçü olarak kullanılan dilin kelime varlığına inmiş akrabalık adlarını, ev, mutfak, giyecek, ve savaş kültürü ile ilgili kelimeleri, Altay dillerinin önemli bir özelliğini teşkil eden erkek ve dişi oluşuna göre adlanan hayvan ve kuş adlarını, organ adlarını, cinsine ve yaşma göre çeşit çeşit adı olan atların ve onların vazgeçilmez eşyası eğer ve diğer binit takımının parçalarına kadar adını sayarken milletin zengin bir kültür birikimine sahip olduğunu anlatmak istemiş, bu kelimelerin hemen hiç birinin Farsça da olmadığını, söylenmek istendiğinde Türkçedeki bu kelimelere baş vurulduğunu belirterek dil-kültür bağlantısına temas etmiştir. Bu özelliği ile Nevâî'yi çağının yüzyıllarca ilerisinde düşünen bir dil ve kültür bilimcisi olarak kabul etmek gerekir.

Barutcu-Özönder araştırmacı tavrı, ilmi disiplini, metne hakimiyeti, tercümedeki başarısı ile kalmayıp adeta Nevâî'nin asırlar öncesinde ifade ettiği;

Ümmîd ol kim bu fakimi hayr duâsı birle yâd kılğaylar ve ruhumnı anıñ birle şâd kılğaylar ulvî gayesinin tahakkuna da matûf olmuştur.

Türk Dünyası Ortak Edebiyatı Projesi Kapsamında Hazırlanan

TÜRK DÜNYASI EDEBİYATI METİNLERİ ANTOLOJİSİ

2. 3. ve 4. Ciltler

A.K.M. Başkanlığı Yayını : 214

Kaynak Eserler Dizisi : 1

Ç I K T I

Burdur'un ve Burdurlunun Yeni Dergisi: Burdur Araştırmaları

"Burdur Araştırmaları, Sayı:1 Yıl:1 Mayıs 2001" (118 s.)

"Burdur Araştırmaları, Sayı:2 Yıl:1 Aralık 2001" (166 s.)

"Burdur Araştırmaları, Sayı:3 Yıl:2 Haziran 2002" (118 s.)

Sevkiye KAZAN

Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Araştırma Görevlisi

Bugün, çok gelişmiş bir ülke olmamamıza rağmen, bizi ayakta tutan millî ve manevi değerlerimizdir. Kültür, bir milleti bir arada tutan, birbirleriyle daha kolay iletişimde bulunmalarını sağlayan birikimden oluşmuştur. Bir milletin kendisinden sonraki nesillere bırakacağı en önemli miraslardan birisi, şüphesiz, kültür mirasıdır.

Burdur ve çevresi kültür bakımından, zengin bir yöremizdir. "**Burdur Araştırmaları**" Burdur ve çevresinin kültürel zenginliklerini bir parça da olsa gün ışığına çıkarmak, topluma aksettirmek amacıyla yayın hayatına atılmıştır. Burdur'la ilgili araştırmacılar mahiyetindeki "**Burdur Araştırmaları**" yılda iki kez yayımlanmak üzere faaliyete geçmiş ve derginin şimdiye dek üç sayısı çıkmıştır. Dergi, Burdur Valiliği Çevre Koruma Vakfı yayınıdır. Yayın ve vakıf başkanı Burdur Valisi Kadir Koçdemir'dir. Yayın kurulu; Arif Yücedağ, Rahmi Ermiş, Bekir Şahin ve Mustafa Karaca'dan oluşmuştur.

İlk sayı Ankara'da Uyum Ajans'ta; 2. ve 3. sayılar Ankara'da Anıt Matbaası'nda basılmıştır. Bütün sayıların ebadı 23 cm x 16 cm'dir. Üç sayıda da kapaklar Burdur konulu ve renkli baskıdır. 1. sayının kapağında Burdur Gölü; ikincisinde Burdur Valiliği-

nin bahçesindeki abideler; üçüncüsünde Burdur İnsuyu Mağarası'nın fotoğrafı vardır.

Derginin çıkış amacı ilk sayısında yer alan "Başlarken" başlıklı yazıda şu cümlelerle açıklanmaktadır: "Yarına kalmasını gerekli gördüğümüz değerlerimizi gelecek kuşaklara aktarmayı amaçladığımızda ya da başkalarıyla paylaşmak istediğimiz düşüncelerimiz olduğunda hemen yazıya başvururuz. Bu bakımdan yazıya dönüşen söz, bilgi ve düşünce aynı zamanda bir belgedir de. Kaybolmaya, unutulmaya yüz tutmaya değerlerimizi kayıt altına alma uğraşısı içinde çıkarmaya çalıştığımız "Burdur Araştırmaları" dergisinin birinci sayısıyla sizlere "merhaba" diyoruz. Özünü kaybeden milletlerin hürriyetlerini de kaybedeceği kanısındayız."

Muhteva bakımından zengin olan "Burdur Araştırmaları", Burdur'la ilgili şiir, edebiyat, tarih, arkeoloji, din, tarım, üniversite, eğitim gibi bir çok konuya yer vermiştir.

"**Burdur Araştırmaları**"nın ilk sayısında Burdur'la ilgili araştırma ve incelemelerin yanı sıra değişik konu ve türlerdeki yazılara da yer verilmiş. Öncelikle Burdur'la ilgili olarak yer alan yazıları veya konuları tanıtmak istiyoruz:

İlk sayının ilk yazısı Mustafa Ali Uysal tarafından kaleme alınmış ve "**Burdur Adının Menşei**"(s.7-9) başlığını taşımaktadır. Çeşitli kaynaklardan "Burdur" adıyla ilgili rivayetler aktarılmış ve dipnotlarla da pekiştirilmiştir. Mustafa Ali Uysal, "**Osmanlı Devleti'nin Son Döneminde Burdur'da Eğitim Kurumları**"(s.55-69) başlıklı ikinci yazısında salnâmelerden faydalanarak Burdur Sancağı'na bağlı çeşitli tarihlerdeki sıbyan ve ibdidâi mektepler, medrese, rüşdiye, idâdi gibi eğitim kurumlarının genel görünümü ve sayısı hakkında birtakım bilgileri tablolar halinde sunmuş; ayrıca Burdur sancağına bağlı dört kütüphane hakkında da bilgi vermiştir.

"**Kamusu'l-Al'am'a Göre Burdur ve Yöresi**"(s.77-15) başlıklı yazıda Burdur ve yöresine ait bazı bilgiler Şemseddin Sami'nin eserinde geçtiği

şekilde Bekir Şahin tarafından yazılmış ve daha sonra günümüz Türkçe'sine çevrilmiştir. Burdur sancağı, Burdur (Merkez), Burdur Gölü, Bucak, Tefenni, Ağlasun, Gölhisar, Kemer'le ilgili ilk bilgiler mevcuttur. Bekir Şahin'in ikinci yazısı "*Çağdaş Halk Şâiri: Osman Akkoç*"(s.107-110) başlıklıdır. Bu yazıda Burdur Gölhisar doğumlu Osman Akkoç'un hayat hikâyesi anlatıldıktan sonra şâirin bir halk hikâyesinden esinlenerek yazdığı "Yörük Kızı Seyhan" adlı manzumesine yer verilmiştir.

"Burdur'un Dinî Manevî Halk İnançları, Mahallî Kelimeler, Atasözleri ve Deyimler" (s.17-43) başlıklı yazıda Şevkiye Kazan, bu âdet ve inanışları "doğum ve çocukla ilgili, gençlik ve evlilik hayatına dair, insan uzuvlarıyla ilgili, sağlık ve hastalıkla ilgili, yeme ve içmeyle ilgili, ölümle ilgili, dinî günler ve bayramlarla ilgili, bitkiler ve hayvanlarla ilgili, nazar, kozmik âlem" gibi birtakım başlıklarla gruplandırmıştır. Yazının ikinci bölümünde ise, "sevgi ve okşama sözleri, beddua, hayır duaları, mahalli kelimeler, mahalli deyimler ve atasözleri"ne yer vermiştir. Yazısının sonunda, "*Aynı derlemeyi değişik kişilerin yapmaları halinde çok değişik; ama birbirini tamamlayan sonuçlar elde edilebilir. Burdur ve ilçeleri ile ilgili takip eden çalışmaların birleştirilmesi sonucu yöremizin tamamı hakkında hüküm vermek mümkün olacaktır.*" (s. 43) demiştir.

"Burdur Yöresinde Oynanan Halk Oyunlarının Hikâyeleri" (s. 45-54) başlıklı yazının sahibi Şengül Kazan Kırçık, "Halk oyunlarının günümüz toplumdaki yeri, halk oyunlarının oynanma sebeplerini ayrı başlıklar halinde verdikten sonra Burdur'da oynanan halk oyunlarının (Gezenneme, Ağır Zeybek, Al Yazma Zeybeği, On İkidir Şu Burdur'un Dermeni, Serenler, Avşar Zeybeği, Teke Zortlaması, Kezban Yenge) hikâyelerine ve sözlerine yer vermiştir.

"Cumhuriyetin İlk Yıllarında Burdur'da Cumhuriyet Bayramı Kutlamaları" (s.71-77) başlıklı yazıda Zafer Gölen, "Giriş" bölümünden sonra, Atatürk'ün cumhuriyet anlayışına değinmiş; Burdur'da ilk cumhuriyet bayramı kutlamalarını 1933,1934, 1933,194I yılı başlıkları altında sunmuştur.

"Yağmalanan Antik Kent-Bubon"(s.93-95) başlıklı yazıda Ali Ekinci, Burdur'un Gölhisar ilçesine ait İbecik köyünün Dikmen Tepesi üzerindeki, antik kent, Bubon hakkında bilgi vermiş; bu kentte şimdiye dek kazı işleriyle uğraşan bazı bilim adamlarının isimlerini ve yaptıkları işleri, buraya ait olduğu düşünülen ancak elimizde bulunmayan bazı değerli bronz heykellerinin adlarını vermiştir.

Birinci sayının son yazısı, "**Türkülerimizden Bir Damla...**" (s.117-118) başlığıyla Gül Emekçi Batur'a ait. Türkülerimizi meydana getiren damlaların bir damlasının da Teke yöresi ve Burdur'a ait olduğunu belirtmiş.

Burdur Araştırmaları'nın ilk sayısında konusu Burdur olmayan çeşitli yazılar mevcuttur. Bunlar; Kadir Şeker'in "1860 Suriye Olayları'nın Günümüz Ortadoğusuna Yansımaları" (s.79-88); Nurfettin Kahraman'ın "Anadolu ve İnsan" (s.89-92); İbrahim Şimşek'in "Demokrasi İçinde Çeşitlilik" (s.97-100); Mahmut Babacan'ın "Kitap Bilgisi ve Sevgisi" (s.101-106) dir.

"Burdur Araştırmaları"nın ikinci sayısı, ilkinе göre daha hacimli ve tamamen Burdur konulu araştırma ve incelemelerden oluşmuştur. Toplam 23 yazı bulunduğu bu sayı, Burdurlu halk sanatçısı Hamit Çine'ye ayrılmış. Dergide bu sanatçı ile ilgili dört ayrı yazıya yer verilmiştir. Bunları sırasıyla vermek istiyoruz:

"Hamit Çine-Bir Halk Sanatçısının Öyküsü"(s.5-10) başlıklı yazıda Mahmut Babacan, Hamit Çine'nin hayatını, Türk folkloru ve kültürü hakkındaki düşüncelerini, eserlerini ayrı başlıklar altında sunduktan sonra, sanatçının görevli olarak katıldığı yurt dışı festivallerin ve kendi yaktığı (bestelediği) türkülerin adlarını vermiş ve Hamit Çine'ye ait "Gurbetten Sılaya" adlı manzum-mensur karışık bir şiirle yazısına son vermiştir. Bu şiirin bir bölümünü buraya almanın anlamlı olacağını düşünüyoruz:

Gözlerim yaşarır, içim yeşerir.

*Tatlı bir haz ile:
Bahçesinde güzelleri ağlayan
Üç kardeşin yüreğini dağlayan
"On ikidir şu Burdur'un dermeni"
Boylarından tarih çağlayan.
Güzel kadını
"İğnen mi düştü yerlere"
Yoksa "top şekerin mi?" boşver
Aynalı şemsiyeni aç
Hükümetin içinden geçiver.
Üç telli'sinde, sipsi'sinde, zurnasında
Dirmil yaylasında, Bucak ovasında
Tefennili, Yeşilovalı,
Beyköylü yiğitler söylenir
"Ali Bey" in havasında
Canım Arvallı eriği çekti
Ne güne duruyor "Hatça'nın Türküsü"
Ha gurbetteyim ha sılada ne çıkar
Bel vermiş gölgesine "Kabaardıç"
Ayrılık uykusuna yatmış âşıklar
Haber götürün turnalar
Gurbet'ten Burdur'a selamım var.*

"Emsalsiz Dost, Bütük Sanatçı: Hamit Çine"(s.17-18) yazıda Toygun Dikmen, Hamit Çine'yle tanışmasını ve onun hakkındaki duygu ve düşüncelerini dile getirmiş. **"Hamit Çine İçin Kim Ne Dedi"**(s.19-22) röportaj yazısında Duran Üstünakın, Burdur Valisi Kadir Koçdemir başta olmak üzere Burdur Folklor Dernek Başkanı, Burdur II Kültür Müdürü, Burdur İl Kütüphane Müdürü, Burdur Belediye Başkanı, SDÜ Burdur Eğitim Fakültesi Müzik Eğitimi Ana Sanat Dalı Başkanı, çeşitli mahalli sanatçılar gibi birtakım kişilerle görüşmüş ve bunların Hamit Çine'yle ilgili duygu ve düşüncelerini aktarmıştır. Dergide, Hamit Çine'nin XI. Burdur Kültür Sanat ve Spor Şenlikleri etkinlikleri çerçevesinde verdiği konferansın özeti **"Eskiler ve Yeniler"** (s.11-16) başlığıyla yer almıştır.

Daha önce de sözünü ettiğimiz gibi, derginin kapağında Burdur Valiliği'nin bahçesindeki abidelerin fotoğrafı var. Bu fotoğrafların öyküsü, **"Burdur Abideleri"** (s. 23-25) başlığıyla Seyit Erdoğan tarafından anlatılmıştır.

"Burdur Kentinin Gelişimi-1"(s.27-32) başlıklı yazıda Tuğba Barlık, Burdur'un tarihsel gelişimi hakkında bilgiler vermiş ve iki haritayla bunu desteklemiştir. Hayati Kuzucu'nun **"Burdur Tarihi Üzerine"**(s.33-44) adlı yazısı, yukarıdaki yazının devamı mahiyetinde ve **"Türklerin Anadolu'ya Yerleşmesi ve Burdur"**, **"Hamitoğullarının Asılları"**, **"Burdur İli Tarihi Coğrafyası"** gibi başlıklar altında ayrıntılı olarak verilmiştir.

Mustafa Ali Uysal'ın **"Cumhuriyet Öncesi Dönemde Burdur'un Ekonomik Yapısı"**(s.45-55) yazısında Burdur Sancağı; tarım, hayvancılık, madencilik, sanat dalları, ticaret gibi çeşitli yönlerden geniş bir biçimde ele alınmış ve dipnotlarla da bilgiler pekiştirilmiştir.

Burdur Sicillerinin fotokopilerinin İl Halk Kütüphanesine kazandırılması nedeniyle düzenlenmiş olan bir törende Doç. Dr. Fahrettin Tızlak tarafından bir konferans verilmiştir. Bu konferansın metni, **"Burdur Sicilleri ve Önemi"** (s. 57-60) başlıklı yazıyla dergide yerini bulmuştur.

"Burdur'da Oynanan Çocuk Oyunları ve Bunların Çocuğun Eğitimi ile Beden Eğitimi Bakımından Önemi"(s. 67-90) başlıklı yazı Şevkiye Kazan ile Şengül Kazan Kırçık'ın ortak çalışmasıdır. Burada tanıtılan oyunların çoğu, bazı tekerlemeli çocuk oyunları hariç, geçmişte kalmıştır. Bunları tekrar yaşatmak ve unutulmasını önlemek amacıyla bir bütün olarak oyunların hemen hemen tamamı ele alınmıştır. Bu çalışmada, Burdur Valiliği'nin düzenlediği, **"Dedemin ve Ninemin Zamanındaki Oyunlar"** adlı yarışmaya yazılarıyla katılan öğrencilerin eserlerine de yer verilmiş ve **"uzun eşek, birdir bir, güvercin taklası"** gibi oyunların oynanışı resimlerle canlandırılmıştır.

"Türk Giyiminde İbecik Köyü Gelin Kıyafeti" (s.91-101) adlı yazının sahibi, Necla Yılmaz, Burdur ili, Gölhisar ilçesi İbecik köyünde halen giyilmekte olan bu özel gelin kıyafetini ve bu kıyafeti meydana getiren göynek, şalvar, üçetek, zıbın gibi parçaları ayrıntılı bir biçimde anlatmış; baş süslemeleri ile bu süslemelerde kullanılan tekniklere de yer vermiştir.

H.Ali Ekinci, Burdur ili, Ağlasun ilçesinin 7 km. kuzeyinde kalan antik kenti "**Sagalassos**" (s.103-106)u tanıtmış.

Divan edebiyatımızın XVI. yüzyılına ait iki şâiri Burdurludur. Bu divan şâirleri hakkındaki bilgiler, "**Tezkirelerin Işığında Burdurlu İki Mevlevî Şâir: Servi ve Fedâî Mehmed Dede**" (s.107-114) başlıklı yazıda

Şevkiye Kazan tarafından anlatılmış ve bu şâirlerin şiirlerinden de örnekler sunulmuştur. "**Yöremizde yetişen şâir ve yazarlarımızla, onların eserleri üzerinde yapılacak çalışmalar bu bölgeyle ilgili eserlerimizin klasik şiirimiz içinde ne oranda temsil edildiğini ortaya koyacak.... unutmamak gerekir ki bu tür çalışmalar, kültür zenginlikleri ve birikimleri içinde, bölgelerin yakından tanınma fırsatını verirler.**" (s.113-114) demiş ve bu tür çalışmaların daha kapsamlı ve bilimsel olarak yapılmasını istemiştir.

"İki Burdur Masalı"(s.115-121) başlığında Kadriye Türkan, masallar hakkında bilgi verdikten sonra bu iki Burdur masal metnine yer vermiştir. Bunların ilki, masalların epizotlarına ve metinlerine göre bilimsel bir şekilde aktarılmıştır. İkincisi La Fontaine'yi anımsatan bir masaldır.

"Burdur Havzası ve 12 Mayıs 1971 Burdur Depremi" (s 61-66) yazıda Nurfettin Kahraman, birtakım bilimsel verilerin ışığında Burdur'da daha önce yaşanan deprem hakkında bilgiler vermiştir. "**Burdur Gölü Üzerine Bir Araştırma**"(s.153-164) başlıklı yazıda Arif Yavuz, Burdur Gölünün yerini ve konumunu yaptıktan sonra gölün kirlenme belirtileri, çözüm arayışları, göle ulaşan atıklar ve dereler, bu atıkların özellikleri, gölde yapılan araştırmalar gibi birtakım konuları çeşitli alt başlıklar altında vererek okuyucuları bilgilendirmiş ve çeşitli çözüm yollarını sunmuştur.

Günümüz halk şâirlerinden Burdurlu Osman Akkoç, "**Yöremiz Folklorumuz**"(s.123129) başlıklı yazısında, "**Gelinlerin Coşkusu**", "**Kahpe Gençlik**", "**Bülbül Yuva Yapmış Top Zülfün Üstüne**", "**Gelin Kavağı**", "**Koyu Olur Kabardıc'ın Gölgesi**", "**Gıncırlık**" alt başlıklarında bazı efsaneler, hikâyeler ve oyunlardan söz etmiştir.

"Burdur Araştırmaları"nın ikinci sayısında, konusu Burdur olan hikâye ve bir fıkraya da yer verilmiş. Bunlar Asuman Şenel'in yazdığı "**Ulu Caminin İhtiyarları**" (s.131-136) ile Avukat Mustafa Karaca'nın duyduğu ve aktardığı "**Bir Burdur Fıkrası**"(s.137-138)dır.

Türkiye'de çeşitli üniversitelerde başta lisans düzeyinde olmak üzere yüksek lisans ve doktora tezleri yaptırılmaktadır. Şengül Kazan Kırçık, Türk üniversitelerinde yaptırılan ve konusu Burdur olan yüksek lisans ve doktora tezlerinin bilim dallarını tespit etmiş ve bu tezlerin yaptırıldığı üniversitenin adı, tarihi, sayfa sayısı ve danışmanın adını "**Burdur'la İlgili Tamamlanmış Doktora ve Yüksek Lisans tezleriyle İlgili Bir Bibliyografya Denemesi**" (s.141-146) başlıklı yazısında yer vermiştir. Yapılan çalışmalar, küçümsenemeyecek orandadır. Burdur ve yöresiyle ilgili tez sayılarının artmasını dileriz.

"Burdur'da Plastik Sanatlar" (s.139-140) başlıklı yazıda Zafer Özkütük, Cumhuriyetin ilk yıllarından günümüze kadar plastik sanatlarla uğraşan sanatçıların ve fakülte'deki öğretim elemanlarının adlarını vermiş.

Dilek Erduran, Burdur Anadolu Öğretmen Lisesi'nde yaptığı bir anket ve arşiv araştırmasını "**Anadolu Öğretmen Liselerinin Öğretmen Yetiştirmedeki Yeri**"(s.147-152) başlıklı yazıda ele almış ve birtakım istatistiksel verilerle bilgileri pekiştirmiştir.

Derginin son sayısı, SDÜ Burdur Eğitim Fakültesi Müzik Eğitimi Ana Sanat Dalının 2000-2001 eğitim- öğretim yılında çeşitli alanlarda katıldıkları etkinliklere ve elde ettikleri başarılarına "**Başarılarla Geçen Bir Yılın Ardından**"(s.165-166) başlığıyla Seval Köse, tarafından verilmiştir.

"Burdur Araştırmaları"nın 3. sayısının kapağında Burdur İnsuyu Mağarası'nın fotoğrafı yer almaktadır. Yirmi yazıdan meydana gelen bu derginin çıkışı ile İnsuyu Festival etkinlikleri hemen hemen aynı tarihe gelmiştir. Bu sayının ilk yazısında **"İnsuyu Mağarası"**(s.5-8) Rahmi Ermiş, tarafından tanıtılmış ve mağaranın giriş kapısında yapılan çalışmalarla ilgili bir de fotoğraf eklenmiştir. **"Burdur'da Aranılan Kültür Günleri ve İnsuyu Şenlikleri"**(s.49-50) adlı bir başka yazıda Hamit Çine, İnsuyu Mağarasının Burdur turizmi için öneminden ve birtakım projelerin gerçekleşmesi için yapılması gereken atılımlardan söz etmiştir.

Günümüz halk şairlerinden Burdurlu Osman Akkoç tarafından **"Bizim Yaylaların Menevşesi Top Biter"**. **"Ali Bey'im de Taş Başında Oturur."** türküleri ve bunların hikâyelerine **"Türkülerin Öyküleri"** (s. 9-10) başlığı altında yer verilmiştir. Burdurlu **"Bir Türk Halk Müziği Derlemecisi: Salih Urhan"** (s.87-92) in hayatı, sanat çalışmaları, güfte ve besteleri, derlemeleri Mahmut Babacan tarafından yazılmış. Abdurrahman Ekinci, yukarıda adı geçen Burdurlu sanatçılar ve bunların kendi eserlerinden yola çıkarak **"Ustalarla Gezenneme"**(s.107-110)de kendi duygu ve düşüncelerini de eklemiş; güzel bir kompozisyon halinde sunmuştur. **"Burdur Yöresi Halk Oyunlarında Kullanılan Müzik Enstrümanları"** (s.93-100) ndan "sipsi, kaval,kemik düdük, zurna, kabak keman, bağlama, cura, davul, darbuka, tef, zilli maşa, kaşık" çalgılar hakkında, birtakım kaynaklardan yararlanılarak, Şengül Kazan Kırçık tarafından, bilgiler aktarılmış.

"Bucak'tan Efsane ve Masal Örnekleri" (s.11-18) yazısında Mustafa Ali Uysal Bucak'tan derlediği 3 efsane ve 6 masalı anlatmıştır. Erdal Sertkaya, **"Burdur'da Anlatmaya Dayalı Türler"** (s.29-42) başlığı altında halk hikâyesi, mani, ağıt gibi örnekler yer vermiştir.

"Anadolu Selçuklu Devleti Ticaret Hayatının Güntüme Yansımalarının Mimari Bir Örneği: İncirhan" (s.19-24) başlıklı yazının sahibi A.Şevki Duyamaz, Isparta-Bucak karayolunun Bucak ilçe girişinden batıya ayrılan tali yolun sonundaki antik kentin

coğrafi konumu, inşa tarihi, burasıyla ilgili ilk çalışmalar, kazı çalışmaları, günümüzdeki durumu gibi bazı alt başlıklar halinde ayrıntılı bir şekilde söz etmiştir. **"Çanaklı Çanakçılığı"** (s. 43-48) nda Serap Ünal; bir seramik öğretim elemanı olarak Mamak çanak çömlekleri hakkında bilgi vermiştir.

Dergide iki ayrı hikâye vardır: **"Şeyh Sirian Masalı"**(s.61-70) Asuman Şenel'in **"İki Osman"** (s.171-114) Birnur Şener'in kaleminden anlatılmış olup hikâyelerin konu ve olay örgüsü, Burdur'da geçmektedir.

Burdur Valiliği tarafından düzenlenen **"2023'te Burdur"** konulu yarışmada birinci seçilen Naime Keskin'in **"Nasıl İdi?"** (s.57 60) ile Berna Eryılmaz'ın **"Sadık Dostum"** (s.85-86) adlı eserlerine de dergide yer verilmiş. **"Burdur Kültürüne Hizmet Eden Radyo Sanatçıları"** (s.117-120)'ndan Hale Gür, Emine Akmeşe, Ahmet Günday gibi sanatçılar Rahmi Ermiş'in kaleminden tanıtılmış.

"Osmanlı Döneminde Burdur ve Çevresi İçin Kullanılan İsimler"(s.75-84) Osmanlı arşiv kaynaklarına dayanarak Fahrettin Tızlak tarafından verilmiştir.

Beyhan Kaya ile Saime İnci, **"Şehit Annesi Vesile Alyanak İle Söyleşi"** (s.101-106) yapmışlar ve Burdurlu Vesile Hanım'ın şairlik yönünü ortaya koymak istemişler. **"Burdur ve Suç Olgusu"** (s. 71-74) Muhammet Açıkgozolu tarafından konuyla ilgili bazı rakamlar ve tablolarla açıklanmıştır. **"Burdur'da Matbaacılık Dergicilik Gazetecilik"**(s.25-28) yazısında İsa Kayacan, Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren Burdur'daki matbaacılık, dergi ve gazetecilikten söz etmiştir. **"Geçmişten Güntümüze Burdur Kütüphaneleri"**(s.51-56) Bekir Şahin tarafından fotoğraflarla anlatılmış ve Burdur Kütüphaneleri Krokisi eklenmiş.

"Burdur Araştırmaları"nın tanıttığımız bu üç sayısı muhteva bakımından bir hayli zengindir. Burdur'la ilgili folklor, şiir, edebiyat, tarih başta olmak üzere eğitim, arkeoloji, coğrafya, din, tarım gibi bir çok konuya yer verilmiştir. Geçmişimizde bugüne

dek sahip olduğumuz değerleri, gelenekleri, inanışları kısacası bugün tamamen sona ermiş birtakım zenginliklerimizle birlikte yaşayan kültürümüzü ele almıştır. Buradaki yazılardan dergide fikre, sanata, bilim ve kültüre önem verildiğini anlamaktayız.

İlk sayıda belirtildiği ve üç sayısında da gördüğümüz gibi, "**Burdur Araştırmaları**" Burdur'la ilgili araştırma ve incelemesi olan herkese açıktır. Burdur'un kültür hayatını aydınlatan ve yeni bir renk getiren bu dergi, sayfa düzeni, resim ve fotoğraflarıyla estetik bir zevk ve bakış açısıyla hazırlanmıştır.

Bir ülkenin kültürünün daha iyi anlaşılabilmesi ve bu değerlerinin topluca ele alınabilmesi için bu tür çalışmaların büyük önemi vardır. Her yerleşim yerinden çıkacak bu çalışmaların toplamı, Türkiye'mizin değişik boyutlu kültür zenginlikleridir. Bu tür uygulamalar, yaşayan varlıklarımızı canlı tutarken, dönemini tamamlamış olanları da kültür olarak saklı tutulmasını sağlar.

Değerli bir hocamın da söylediği gibi "Bizden öncekiler ektiler, biz yedik; bizler de bir şeyler ekiyoruz ki bizden sonrakiler yesinler diye... Çoraklaşmamak için bu gayretlerin canlı tutulmasından ve çalışmaların devam ettirilmesinden başka çare yok." Sarf edilen bu çabaların kalıcılık kazanabilmesi ve gelecekteki çalışmalara ışık tutabilmesi için bütün bu araştırma ve incelemelerin kitaba dönüştürülmesi bizim için gurur vericidir.

Birtakım kültür varlıklarımız, dergiye yazılarıyla katılan araştırmacılar sayesinde, gün ışığına çıkmıştır ve çıkmaya da devam edecektir. Toplumla mal olmuş kültürümüzü ortaya çıkardıktan sonra genç nesillere benimsetmek ve sevdirmek birinci görevimiz olmalıdır. İlk çağlardan bu yana, çeşitli medeniyetleri bağrında yaşatan Burdur'un kültür varlıklarını, millî ve manevî değerlerini belgeleme görevini yüklenen Burdur Valiliği'ne teşekkür ediyoruz. Bu tür hizmetlerinin devamını ve derginin uzun ömürlü olmasını diliyoruz.

ATATÜRK KÜLTÜR MERKEZİ BAŞKANLIĞI'NIN

17-21 ARALIK 2002'DE ANKARA BAŞKENT ÖĞRETMENEVİ'NDE

DÜZENLEDİĞİ

"CUMHURİYETTEN GÜNÜMÜZE TÜRK KÜLTÜRÜ'NÜN DÜNÜ, BUGÜNÜ VE GELECEĞİ" KONULU

V. TÜRK KÜLTÜRÜ KONGRESİ'NDE

ELE ALINAN VE TARTIŞILAN KONULAR, TÜRKİYE GENELİNDE HALKIMIZA

DUYURULMASI AMACIYLA CUMHURİYETİMİZİN KURULUŞUNUN 80. YILI

MUNASEBETİYLE VALİLİKLERLE İŞBİRLİĞİ ÇERÇEVESİNDE TEKRAR ELE ALINARAK

PANELLER VE KONFERANSLAR DÜZENLENMEKTEDİR.

Manisa Araştırmaları-2

Celal Bayar Üniversitesi Manisa Yöresi Türk Tarihi ve Kültürünü Araştırma ve Uygulama Merkezi, Manisa Araştırmaları 2, Yayına Hazırlayanlar: Nejdet Bilgi-Emrehan Küey, Manisa 2002, IV+248 sayfa, ISBN 975-8628-04-6.

Ferhat BERBER

Celal Bayar Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Araştırma Görevlisi

Eğitim sistemimizin en üst basamağı olan üniversitelerin çoğalması ve bunların büyük küçük bir çok ilde yayılması, değişik açılardan değerlendirildiğinde bazı tartışmaların ortaya çıkmasına sebep olmaktadır. Ancak bu üniversitelerin kuruldukları yöre kültürüne dair yoğunlaştırdıkları çalışmaların, yerel tarih ve kültüre katkısı tartışılmaz bir gerçektir. Ege Bölgesi'nin en büyük şehri İzmir'in hemen yanı başındaki Manisa'nın, şehir tarihi ile ilgili çalışmaları şüphesiz ki Celal Bayar Üniversitesi'nin kurulması ile büyük aşamalar kaydetmiştir. Özellikle üniversite bünyesinde kurulan Manisa Yöresi Türk Tarihi ve Kültürünü Araştırma ve Uygulama Merkezi bu çalışmaların öncülüğünü üstlenmiş durumdadır. ¹

Akademik yayıncılıkta ortaya konulan eserlerin kıymeti devamlılığı ile de doğru orantılıdır. 2001 yılında Manisa Araştırmaları 1 başlıklı ortak kitabı yayınlayan Manisa Yöresi Türk Tarihi ve Kültürünü Araştırma ve Uygulama Merkezi, 2002 yılında da "Manisa Araştırmaları 2"² yi yayınlayarak bu serinin devam edeceğinin işaretini vermektedir. 2002 yılı içerisinde Manisa tarihi ile ilgili başka yayınlar da yapan merkezin çalışmaları benzer eserlerin de bunları takip edeceğini ümit ettirir niteliktedir.

Manisa Araştırmaları 2, on üç makaleden oluşmaktadır. İki edebiyat, sekiz tarih araştırması, iki biyografik çalışma ve bir adet tarım konulu makale, tamamıyla akademisyenler tarafından hazırlanmıştır. Birinci kitaba göre makale sayısının ve kitabın hac-

minin arttığı görülmekte, bununla birlikte konu çeşitliliği de göze çarpmaktadır.

Kitapta yer alan ilk makale, Doç. Dr. Nezahat Öztekin'e aittir. Yazarın, "Bekayî'nin Gül ü Bülbül'ü ile Fazlî'nin Gül ü Bülbül'ünün Karşılaştırılması" isimli kitabından alınan makale, " XVI. Yüzyıl Manisa Müderrislerinden Bekayî ve Eseri Gül ü Bülbül'ü" başlığını taşımaktadır. Ancak başlıkta, "Bülbül'ü" şeklinde hatalı olarak yer alan ifadenin "Bülbül" olması gerekmektedir. Yazının girişinde, tezkirelere göre Bekayî'nin hayatını ele alan Öztekin, ardından Gül ü Bülbül'ün nüshalarına değinmiş, eserdeki olay kurgusunu, kahramanları, zaman ve mekanı incelemiştir.

Tasavvufi eserlerde sembollerin önemli çıkış noktaları olması hasebiyle, Gül ü Bülbül'de yer alan semboller, özellikle Attar ve şeyh Galib'in eserlerine atıflarda bulunularak ele alınmıştır. Aynı zamanda eserde Gülşenilik ve Halvetilik'e göndermeler yapıldığı için makalede bu kurumlara da atıfta bulunan Öztekin, eseri muhteva ve üslup yönlerinden incelemiştir. (s. 1-14)

Kitabın ikinci makalesinin başlığı "Manisa Mevlevîhanesi" olup, Yrd. Doç. Dr. Sezai Küçük'e aittir. Manisa'nın en eski İslâm eserlerinden birisi olan Mevlevîhane'nin konumu ve önemi ile başlayan makale, inşası ve kitabesinin durumu ile devam etmektedir. Osmanlı Devleti zamanında Mevlevîhane'nin idaresinde bulunan bazı şeyhlerin isimleri verilmiştir. Son olarak, bu Mevlevîhane'den yetişen bazı şairlere kısaca değinilmiştir. (s. 15-19)

Müteakip makale M. Veysi Dörtbudak'ın "Alaşehirli Veysi" başlıklı çalışmasıdır. 1561 Alaşehir doğumlu Veysi'nin tahsili ve memuriyetine değinilerek başlayan yazı, Veysi'nin kabrine dair verilen bilgilerin mukayesesi ile devam etmiştir. Ardından Veysi'ye ait on bir eser hakkında bilgiler verilmiştir. Din, tarih ve sosyal konularda yazılan bu eserlerden en önemlilerinin, "Düretü'l-tac fi Sîret-i Sâhibü'l-Mi'râc" (yazar bu eserin Siyer-i Veysi olarak da bildiğini belirtmektedir) adlı siyer ve siyasetnâme niteliğindeki "Hab-nâme" olduğu yazarın bu eserlere

genişçe yer vermesinden anlaşılmaktadır. Yazı şairin divanından alınan örnek beyitlerle sona ermektedir. (s. 21-26)

Bir diğer çalışma, "Türkiye'de Tanzimat Öncesi Dönemde yanların Bölgesel Gelişimdeki Rolü: Karaosmanoğlu Ailesi Hakkında Bir Çalışma" başlığını taşımaktadır. Prof. Dr. Yuzo Nagata'nın "Studies on the Social and Economic History of the Ottoman Empire" isimli kitabındaki "The Role of Ayans in Regional Development During the Pre-Tanzimat Period in Turkey: A Case of the Karaosmanoğlu Family" başlığını taşıyan makalesinin Türkçe'ye tercümesi İlker Külbilge tarafından yapılmıştır.

Yazı, âyan terimi ve âyanlık müessesesine kısa bir girişle başlamıştır. Ardından Manisa şehrine, şehrin Osmanlı Devleti içinde nasıl gözde bir konuma geldiğine ve Karaosmanoğlu ailesinin atası sayılan Kara Osman Ağa'nın, 18. yüzyılın başında bölgedeki etkinliği ile aileye bölgenin hakimiyetine giden yolu açmasına değinilmiştir.

1743'te bu aileden Hacı Mustafa Ağa'nın Saruhan Mütesellimi olarak atandıktan sonra kendisi ve oğlu Ataullah Ağa'nın hem ticarî gelişime etkileri hem de bunun yanında merkezî otorite ile anlaşmazlıkları belirtilmiştir. 18. yüzyılın son çeyreğinden 19. yüzyılın başlarına kadar ailenin bu çekişme sürecinde de gücünü nasıl koruduğu ifade edilmiştir.

Ailenin Sosyo-Ekonomik Temeli, alt başlığına bölgenin şehirleşmesi ve ailenin bu konudaki rolü ile başlamıştır. İltizam sisteminin bölge mültezimi aileye neler kazandırdığının yanında, getirdiği yük de yüzeysel olarak anlatılmıştır. Ardından Karaosmanoğlu ailesinin en önemli gelir kaynağı sayılabilecek tarım alanlarını kontrolü ve işletmesi ele alınmıştır. Bölgenin o günkü tarım durumunun bir özeti sayılabilecek bölümde, bölgedeki Rum nüfusunun artış sebebi de bir ölçüde ortaya konmuştur. Karaosmanoğlu ailesine ait vakıfların çeşidi, yapılış sebepleri ve bölgeye etkileri üzerinde durulmuştur.

Yazının sonuç kısmında, ailenin iltizam, çiftlik ve vakıf faaliyetleri ile bölgede kurduğu sosyo-ekonomik üstünlük ve bu üstünlüğün kaynakları yinelemiştir.

Ailenin özetlenmiş soyağacı, çiftlik ve vakıflarla ilgili tablolarla zenginleşen çalışma, konunun önemli isimlerinden olan Yuzo Nagata'ya ait olmasının yanında, akıcı bir dille Türkçeleştirilmesi ile de dikkat çekmektedir. (s. 27-42)

"Turgutlu Voyvodası Es-Seyid El-Hac İbrahim Ağa'nın 1809 Yılında Zabt Edilen Muhallefatı" ismini taşıyan makale, Yrd. Doç. Dr. Cahit Telci tarafından kaleme alınmıştır. Yazının giriş kısmında etraflıca ve örnekleriyle genel olarak müsadere usulünün nasıl işlediği, bu esnada ailelerin ve varislerin durumu izah edilmiştir. 1203 (1788) – 1222 (1807) yılları arasında Turgutlu'da voyvodalık yapan Hacı İbrahim Ağa'nın muhallefatında yer alan başlıca kalemlere değinilmiş, alacakları da kaydedildikten sonra borcunun tüm mal varlığının değeri ve alacaklarından fazla olduğu belirtilmiştir. İbrahim Ağa'nın muhallefatında yer alan mal ve eşya türleri liste halinde verilerek bitirilen makalenin ekinde Muhallefat Defteri'nin bugünkü alfabeyle aktarılmış şekli yer almıştır.

Manisa ve çevresine ait çeşitli çalışmaları bulunan Telci, bu çalışmasında müsadere usulünün sistem içindeki işleyişini konu dışından da örneklerle özetlemiş ve bir taşra voyvodasının mal varlığını bu örnekle ortaya koymuştur. (s. 43-76)

Müteakip makale, Yrd. Doç. Dr. Vehbi Günay'ın "Kırkağaç Kazasının Sosyo-Ekonomik ve İdari Yapısı (Aydın Vilayet Salnâmelerine Göre)" başlıklı çalışmasıdır. Manisa Araştırmaları-1'de de yine Kırkağaç üzerine bir yazısı bulunan Günay, bu çalışmasında 1878/79-1908 yılları arasında yayımlanan 25 adet Aydın Vilayet Salnâmesi'nin verdiği bilgiler ışığında Kırkağaç kazasının sosyo-ekonomik ve idari yapısını ele almıştır. Kırkağaç kasabasının ve kazanın genelini, coğrafi konum, idarî durum, tarihçe, nüfus, gelir, tarım, ulaşım, haberleşme vs. gibi birçok yönden teferruatıyla incelendiği yazının sonunda salnâmelerde verilen bilgilerin tablolamış şekli yer almıştır. Günay'ın bu çalışması, ulaşımı çok kolay resmî belge niteliğindeki salnâmelerin, yerleşim birimlerinin o günkü durumunun tespiti ile ilgili çalışmalarda nasıl kullanılabilceğine de metodik bir örnek teşkil etmektedir. (s. 77-136)

"Milli Mücadele'nin Başlarında Batı Anadolu (Kâzım Nâmi'nin Gözlemleri)" başlıklı yazı, Manisa üzerine pek çok çalışması bulunan Yrd. Doç. Dr. Nejdet Bilgi'ye aittir. Yazarın daha önce incelediği ve duyurduğu Türk Dünyası Gazetesi'nin yazarı ve sahiplerinden olan Kâzım Nâmi (Duru)'nin 1919 yılı sonlarında Batı Anadolu'nun bazı şehirlerinde yaptığı gezi ve gözlemler, makalenin konusunu oluşturmaktadır. Yazının girişinde bu tür gezi, gözlem ve hatıraların önemine değinen Bilgi, Gözlemlerin Çerçevesi alt başlığı altında K. Nâmi'nin bu seri yazılarını içerik yönünden tahlile tâbi tutmuştur. Bandırma, Balıkesir, Soma, Kırkağaç, Akhisar, Gölmarra ve Salihli güzergahında gezisini tamamlayan K. Nâmi, uğradığı yerlerin ulaşım, mevkii, nüfus, etnik yapı, eğitim, idare, mimarî, sosyo-ekonomik ve kültürel durumları v.s nin yanısıra, bölgedeki milli direniş faaliyetleri ve cephelemler hakkında da bilgiler vermiştir. Kâzım Nâmi'nin gözlemleri ve aktardıklarını orijinal yazılardaki üslûp çerçevesinde değerlendiren Bilgi, yazıların metnini vermeden önce uyguladığı metodu izah etmiş, ardından günümüz alfabesine çevrilmiş şekliyle Kâzım Nâmi'nin gözlem ve değerlendirme yazılarını metnin içeriğine müdahale etmeden sunmuştur. Gerekli açıklamaları ise dipnotlarda belirtmiştir.

Manisa'nın ilçelerinden bazılarında da uğrayan K. Nâmi'nin bu yazıları sadece o dönemin bazı şehirlerini tasvir etmekle kalmamış, uğradığı yerlerdeki halkın etnik ve kültürel yönden bir değerlendirmesini de yapmıştır. Mesela, Kâzım Nâmi, bazı yerlerdeki ahlakî çöküntüden bahsederken, Kırkağaç'ın bundan ne derece münezzeh olduğunu da vurgulamıştır. Gezdiği yerlerde halkın milli direnişe bakışı ve katkılarını belirtmesi, cephelemlerde bizzat yaptığı gözlemler, İstanbul'un Anadolu'yu ne kadar tanıdığı ve Anadolu'nun buna tepkisi de, dönemin sosyal tarihi açısından kayda değer noktalar olması hasebiyle, Nejdet Bilgi'nin kazandırdığı bu malzemenin önemi daha iyi anlaşılabilir. (s. 137-166)

Bir sonraki makale, Yrd. Doç. Dr. Mevlüt Çelebi'nin "Manisa Sergisi (4-14 Nisan 1927)" başlıklı yazısıdır. Cumhuriyetin ilanından sonra bir çok alanda yapılan yeniliklerin yanında, genç Türk Devleti'nin en önemli meselelerinden birisi de ekonominin

canlanması idi. Özellikle uzun süre Yunan işgalinde kalan Batı Anadolu'da tarım, ticaret ve sanayî faaliyetleri büyük ölçüde durmuştu. Makalede ülkenin iktisadi yönden içinde bulunduğu durumun ve bunu gidermek için gösterilen gayretlerin ana hatları çizildikten sonra bunun bir örneği olan Manisa Sergisi ele alınmıştır. 1926 yılının ziraat bakımından verimsiz geçmesi Manisa Ticaret ve Sanayi Odası'nı, ziraat, ticaret ve sanayî ürünlerinin sergilenip alışverişin canlanmasına vesile olacak küçük çapta bir fuar tertiplemeye sevk etmiştir. 4- 14 Nisan 1927 tarihleri arasında düzenlenen sergi, gazeteler vasıtasıyla Manisa, İzmir ve çevresinde, hatta İstanbul'da da duyurulmuştur.

Halkın büyük ilgi gösterdiği sergi, 4 Nisan 1927'de Ziraat Vekili, Vali ve milletvekillerinin de katılımıyla açılmıştır. Her çeşit ürünün yer alıp, İzmir'deki yabancı konsolosların bile ziyaret ettiği serginin yankıları özellikle İzmir basınında genişçe işlenmiştir.

İzmir gazeteleri başta olmak üzere basın kaynaklı olarak hazırladığı makalenin sonuç kısmında serginin önemini ve eksikliklerini belirten Çelebi, okurken akla gelen, Uluslararası İzmir Fuarı'na bu serginin esin kaynağı olabileceği fikrini de ifade etmiştir.

Siyasi tarihle ilgili çok önemli çalışmalara imza atan Mevlüt Çelebi'nin, İzmir ve özellikle Manisa ile ilgili yerel tarih çalışmalarına eklediği bu makale, sosyal ve ekonomik yönden Cumhuriyet'in ilk yıllarının Manisası'na ışık tutar niteliktedir. (s.167-178)

Manisa'nın sosyal tarihi açısından önemli bir çalışma da Yrd. Doç. Dr. Alpay Bizbirlik'in "Manisa Entekkeliler Tekkesi ve Haziresi" başlıklı makalesidir. İlk bakışta bir tekkenin ve haziresinin incelenmesi şeklinde algılanabilecek olan çalışmanın önemi, sadece tasavvuf tarihi açısından değerlendirilmemelidir. 19. yüzyılın ilk yarısından tekke ve zaviyelerin kapanışına (1925) kadar hatta daha sonrasında da Manisa'da önemini koruyan tekke, önce şeklen ele alınmıştır.

Meşâyihin kısaca hayatına değinen yazar, sonra da tekke haziresindeki (kabristan) mezar taşlarını

ebat ve yazı yönünden incelemiştir. Yazının sonunda ailenin soy kütüğü ve mezar taşlarının resimleri yer almıştır. (s.179-192)

Türkiye’de biyografik çalışmaların önde gelen isimlerinden Prof. Dr. Ali Birinci’nin hazırladığı, "Kâmil Su: Manisa Tarihine Emek Veren Bir Tarihçi'nin Hayat Hikayesi" başlıklı makale, Manisa Araştırmaları serisinde aynı yazarın, Manisa tarihi ile ilgili eser verenlere ait ikinci çalışmasıdır. İlk kitapta Manisa tarihçisi İbrahim Gökçen’in hayatına yer veren yazar, burada da özellikle Balıkesir ve Manisa ile ilgili önemli eserlerin sahibi, tarihçi ve eğitimci Kâmil Su’nun hayatını ele almıştır.

Doğumu, eğitimi, evliliği ve vefatını bir arada özetleyen Birinci, ardından Su’nun meslek hayatını en ince teferruatına kadar ele alıp bulunduğu görevleri belirtmiştir. Verdiği eserlerin hangi şartlarda yazıldığına ve bunların önemine değinen yazar, Su’nun bütün eserlerinin yer aldığı listeler hazırlamıştır. Yazının sonunda da bazı kitaplarının kapakları ve kendisinin çeşitli fotoğrafları yer almıştır.

Gerek araştırmaların ilk cildinde hazırladığı biyografi, gerekse Kâmil Su, Manisa tarihinin araştırılması için kurulan bir merkezin, yayınlarında yer aldığı için ilmi öneminin dışında ayrıca bir anlam taşımaktadır. Çünkü Cumhuriyet nesli diyebileceğimiz, genç yaşta eğitim hayatına atılan İbrahim Gökçen ve Kâmil Su’nun o devrin şartlarında Manisa tarihi ile ilgili kaleme aldıkları eserler, bugün yapılan çalışmalar için birer esin kaynağı onun da ötesinde birer klasik olmuştur, denilebilir.

Ayrıca biyografisi ele alınan kişilerin, hayatına dair alışlagelenin dışındaki evrakı dahi değerlendirecek titizlikte çalışan, biyografi ustası Ali Birinci’nin kaleminden çıkmış olması, yazının kıymetini vurgulaması açısından da önemlidir. (s.193-208)

Bir sonraki makalede yine "Manisa’nın yetiştirdiği" önemli şahsiyetlerden birisinin biyografisi olup, Yrd. Doç. Dr. Ünal Şenel tarafından kaleme alınmıştır. "İ Ölmeyeoğlu (1915-1989) başlıklı makalede Ölmeyeoğlu’nun ailesi ve eğitimi hakkında bilgiler veren yazar, sürekli yükselen bir grafik arz eden

meslek hayatında aldığı vazifeleri belirtmiştir.

Kültür Çevresi ve Şahsiyeti alt başlığı ile Ölmeyeoğlu’nun kültür dünyamıza damgasını vuran Mehmet Kaplan, Oktay Aslanapa, Cahit Külebi, Cahit Okurer, Abdülkadir Karahan, Ahmet Kabaklı, Şükrü Elçin, Kâmil Su ve daha birçokları ile münasebetleri ve yakın dostluğu ele alınmıştır.

Ölmeyeoğlu’nun araştırmacı yönüne de değinen Şenel, O’nun İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi’nde Fuat Köprülü danışmanlığında yaptığı "Ahmet Cevdet Paşa" isimli mezuniyet tezinden Tanpınar’ın dahi takdir ile bahsettiğini ifade etmiştir.

Şenel, Ölmeyeoğlu’nun şiir ve hikayelerinden de bahsettikten sonra eserlerinin ve kendisi için yazılanların listesini vermiştir. Diploma ve fotoğrafları ile de yazı tamamlanmıştır. (s.209-222)

Geniş kütüphanesi ve şahsi eşyalarından bir kısmı eşi Nebahat Ölmeyeoğlu tarafından Celal Bayar Üniversitesi’ne bağışlanmış olan İ Ölmeyeoğlu, İslam Ansiklopedisi’ndeki Ahmet Cevdet Paşa maddesinin de yazarıdır. Türk kültür ve eğitim hayatında önemli bir yeri olan İ Ölmeyeoğlu’nun daha geniş kitlelere tanıtıldığı bu yazı, titiz bir çalışmanın ürünü olduğunu göstermektedir .

Bir diğer makale Yrd. Doç. Dr. Galip Alçitepe tarafından kaleme alınan "Mahmut Celal (Bayar) Bey’den Mustafa Kemal Paşa’ya Bir Mektup" başlıklı yazıdır.

Mevzubahis mektup, Celal Bayar’ın Atatürk’e sunduğu bir rapor niteliğindedir. Alçitepe’nin tarihini tespit edemediğini belirttiği mektubun başındaki "Sevgili Gazimiz ve Büyük Rehberimiz Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine" şeklindeki hitaptan, yazıda kullanılan zaman ve üsluptan, ayrıca metnin sonundaki "Eylül 1335 tarihinde Alay Kumandanı olarak Akhisar Cephesine naklettim. Buraya ait malumat Kazım Paşa Hazretleri tarafından bildirileceği cihetle bahsetmiyorum" ifadesinden anlaşıldığı şekliyle Kurtuluş Savaşı sonrası kaleme alındığı kanaatindeyiz. Büyük ihtimale "Nutuk" un hazırlığı aşamasında Atatürk tarafından talep edilmiş olmalıdır.

Celal Bayar'ın Akhisar Cephesi'ne geçmeden önce, İzmir ve Aydın çevresinde Yunan işgali altındaki bölgeleri anlattığı rapor, Ege Bölgesi'nin Milli Mücadele başındaki durumu açısından önemlidir. (s.223-240)

Kitabın son yazısı Yrd. Doç. Dr. Harun Çoban tarafından hazırlanan "Dünya'da ve Türkiye'de Çekirdeksiz Kuru Üzümün Genel Durumu ve Manisa" başlıklı makaledir. Dünya üzüm üretiminde önemli bir yere sahip ülkemizin bu yönden önde gelen şehri Manisa'dır. Yazıda şehrin iktisadi yapısında büyük önem arz eden üzüm üreticiliğinin geliştirilmesi için öneriler sunulmuştur. (s.241-248)

İçinde yer alan yazıları kısaca tanıttığımız Manisa Araştırmaları-2 isimli ortak kitap, Manisa tarihinin değişik yönleriyle ele alınması açısından önemlidir. Yapılacak diğer çalışmalara örnek teşkil ettiği gibi, devamlılığının sürmesi halinde alanında önemli bir başvuru kaynağı olacak bu eserin övgüyü hak eden bir emeğin ürünü olduğunu belirtmek gerekir.

NOTLAR

Celal Bayar Üniversitesi'nin ve adı geçen merkezin Manisa tarihi ile ilgili çalışmalarına katkısı için; bkz. Ferhat Berber, Manisa Araştırmaları, Bilge Dergisi, s: 31/ Kış 2001, s. 51-52.

ATATÜRK KÜLTÜR MERKEZİ'NCE
TÜRK DÜNYASI'NDA NEVRUZ VI. ULUSLARARASI
BİLGİ ŞÖLENİ DÜZENLENECEKTİR.
15-20 MART 2003'DE DİYARBAKIR VE
MERSİN'DE PANELLER, ŞIRNAK, MALATYA,
ŞANLIURFA, ŞİİRT, KAHRAMANMARAŞ,
GAZİANTEP, ELAZIĞ, KARS, İĞDIR, VE ADANA'DA
İSE KONFERANSLAR İLE NEVRUZ KUTLAMALARI
YAPILACAKTIR.

Türk Diliyle Geçmişten Geleceğe

Tuncay BÜLBÜL

Pamukkale Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi
Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Araştırma Görevlisi

Pamukkale Üniversitesi, Fen-edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü tarafından 7 Kasım 2002'de yapılan "Türk Dili Geçmişten Geleceğe" adlı panel, gerek öğrenciler, gerekse yerel basın tarafından ilgiyle karşılandı. İlk konuşmayı Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü öğretim üyelerinden Yrd. Doç. Dr. Ayten ATAY'ın yaptığı panele Pamukkale Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Hasan Kazdağlı, Rektör yardımcıları Prof. Dr. Önder GÖÇGÜN, Prof. Dr. Zafer DURUSOY ve Prof. Dr. Hüseyin BAĞCI katıldı. Yard. Doç. Dr. Ayten ATAY konuşmasında, Türkçe'nin tarih içindeki yeri ve geçirdiği evrelere değindi.

Konuşmasında, Atatürk'ün Türk Dili hakkındaki görüşlerine ve Türk Dili için yaptığı çalışmalara yer veren Yrd. Doç. Dr. Nergis BİRAY, türk Milleti'nin ancak türkçe sayesinde gelişebileceğini, kalkınabileceğini, bunun için de Türkçe'nin özellikle dış etkilere uğraması komunda Atatürk gençliğinin daha hassas davranmasının gerekliliğini vurguladı.

Panelin son konuşmasını yapan Pamukkale Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Başkanı Prof. Dr. H. Ömer KARPUZ "Dünyadaki Gelişmelere Bağlı Olarak Türk Dili'nin Temel Sorunları " başlıklı konuşmasında, özellikle, son dönemde hızla gelişen internet yüzünden Türkçe'nin çok hızlı bir şekilde dış etkilere maruz kaldığını belirttiği konuşmasında Türkçe'nin gerek sözdizimi, gerekse anlam üretme noktasında tüm ihtiyaçları karşılayabilecek potansiyele sahip olduğunu vurguladı.

ATATÜRK KÜLTÜR MERKEZİ YAYINI

İBN SÎNÂ
EL - KÂNÛN Fİ'T - TİBB

II. KİTAP

Türkçeye Çeviren : Prof. Dr. Esin KÂHYA

- Ç I K T I -

8. Ulusal El Sanatları

Sempozyumu

(13-15 Kasım 2002 İzmir)

Prof. Dr. İsmail ÖZTÜRK

Dokuz Eylül Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi,
Öğretim Üyesi

D.E.Ü. Güzel Sanatlar Fakültesi Geleneksel Türk El Sanatları Bölümü, Türk el sanatlarına ilişkin görüşleri tartışmak amacıyla ilk kez 1981 yılında 1. ulusal El Sanatları Sempozyumunu gerçekleştirmiş tir. Daha sonra 1982 yılında ikincisi, 1983 yılında üçüncüsü, 1984 yılında dördüncüsü düzenlenen sempozyumların beşincisi 18-22 Kasım 1992’de “Kamu ve Özel Kuruluşlarla Orta Öğretimde, Üniversitelerde El Sanatlarına Yaklaşım ve Sorunları Sempozyumu”, altıncısı 22-24 Kasım 1995’te “Türkiye’de El Sanatları Geleneği ve Çağdaş Sanatlar İçindeki Yeri”, yedincisi de 25-27 Kasım 1998’de “200’li Yıllarda Türkiye’de Geleneksel Türk el Sanatlarının Sana tsal, Tasarımsal ve Ekonimik Boyutu” adı altında düzenlenmiştir. 2002 yılında ise Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Geleneksel Türk El Sanatları Bölümü, “8. Ulusal El Sanatları Sempozyumu”nu T.C. Kültür Bakanlığı Halk Kültürlerini araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü ile ortaklaşa düzenlemiştir. İlk 4 sempozyuma sunulan bildiriler D.E.Ü. Güzel Sanatlar Fakültesi yayınları olarak basılmıştır. 5. 6. ve 7. sempozyum bildirileri de Kültür Bakanlığı Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü yayınları olarak basılmıştır.

13-15 Kasım 2002 tarihleri arasında Dokuz Eylül Üniversitesi Devlet Konservatuarı Sabancı Kültür Sarayı’nda gerçekleştirilen “8. Ulusal El Sanatları Sempozyumu”nun temel konuları;

1- 2000’li yıllarda el sanatlarını yaşatma amacına yönelik olabilecek yeni araştırmalar, araştırma teknikleri ve bilimler arası ilişkiler,

2- Küreselleşmenin geleneksel el sanatlarına etkisi konusuna ilişkin araştırmalar,

3- Geleneksel el sanatlarının desen, teknik, malzeme ve tarihsel süreçteki durumlarıyla ilgili hiçbir yerde yayınlanmamış yeni araştırmalar,

4- Geleneksel türk El Sanatları terminolojisi ve kavram kargaşası konularını kapsayan bildirilerden oluşmuştur.

Sempozyum süresince Türkiye’nin değişik üniversitelerinden gelen öğretim elemanlarınca toplanan 52 adet bildiri sunulmuştur ve diğer sempozyumlarda olduğu gibi bu sempozyumda sunulan bildiriler de Kültür Bakanlığı tarafından kitap olarak yayınlanmak üzere hazırlanmaktadır.

Sempozyumda, sunulan bildirilerin yanı sıra D.E.Ü. Güzel Sanatlar Fakültesi Geleneksel Türk El Sanatları Bölümü Öğretim Elemanları ve öğrenci sergilerinden başka değişik üniversitelerden öğretim elemanlarının sergilerine de yer verilmiştir. Sempozyum sürecince açık kalan sergilerin konuları şöyledir. Küçük El Sanatları (Fotoğraf), geleneksel El İşlemelerinden Örnek Çalışmalar, Çin İğnesi Tablolar, Klasik Kemeçe Sergisi, Kore Seramik Örnekleri, Dokuma, Geleneksel Türk El Sanatlarından Örnekler, Klasik Cild Uygulama Örnekleri, D.E.Ü. Güzel Sanatlar Fakültesi Geleneksel türk El Sanatları Bölümü ve Balıkesir Valiliği Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı işbirliği ile yürütülen Geleneksel Türk Kilimleri Üretim Projesi’nden Yöresel Kilim örnekleri.

Sempozyumun son gününde “Panel” düzenlenmiş ve geleneksel Türk El Sanatları alanında önemli bir sorun olarak karşımıza çıkan “kavram kargaşası” yoğun olarak tartışılmıştır. Özellikle halı, kilim ve kumaşlarla ilgili araştırmalarda, bu ürünlerle ilgili kullanılan tanım ve kavramların ortak bir dil oluşturmadığı vurgulanmıştır. Burada konuşmacılar bu alanla ilgilenen bilim dalları arasında dil birliği sağlanması ve karşılıklı bilgi alışverişinin artırılması gerekliliği üzerine durmuştur. Bilimsel terminoloji ile birlikte yörelerde kullanılan deyim, kavram ve teknik tanımların da bu terminolojiye eklenerek verilmesi önerilmiştir.

Geleneksel Türk el Sanatları alanında yapılmış olan Yüksek lisans ve Doktora tezlerine genel olarak bakıldığında aynı yöreye ait ve yanı konuyu inceleyen pek çok tezin bulunduğu, bunun yanında hiç araştırılmamış bölgelerin olduğu ortaya konmuş ve bu ikilemden kurtulmak gerektiğine de dikkat çekilmiştir.

Bir diğer tartışma konusu disiplinler arası sınırların belirlenmesi üzerine olmuştur. Sanatçı, halkbilimci, sanat tarihçi ve diğer bilim dallarından olan araştırmaların kendi uzmanlık alanları dışında bir çalışma yapmaları gerektiğinde, bu çalışmayı konunun uzman olan bir bilim adamı veya sanatçıyla yürütmesinin, birbirlerinin alanlarına saygı duymalarının bilimsel etik açısından gerekliliği üzerinde durulmuştur.

Geleneksel Türk El Sanatları alanında eğitim veren fakülte ve yüksek okulların lisans eğitimlerinde yer alan programlarda halkbilim ve sanat tarihi dersleri ile uygulamalı dersler arasında gerekli bağlantı oluşturulmaması nedeniyle eğitimde problemler yaşandığı belirtilmiştir.

Panelde geleneksel desenlerimizin ve formlarımızın yeniden üretimleri onusu tartışılmış ve yeniden üretimin ölçütleri üzerinde durulmuştur.

Geleneksel Türk El Sanatları Bölümlerinin kuruluş amacı ve bugün geldiği nokta ile ilgili tartışmalar yapılmış ve sonuç olarak 2005 yılında yapılması planlanan sempozyum konusunun konservasyon-restorasyon ağırlıklı uluslararası bir sempozyum olması gerektiği üzerinde fikir birliğine varılmıştır.

8. Ulusal El Sanatları Sempozyumuna sunulan bildirilen dökümü :

Prof.İsmail ÖZTÜRK, “El Sanatları ve Kapsadığı Alanda Kavram Kargaşası”

Prof. Dr. H. Örcün BARIŞTA, “Sanat Tarihi Bakış Açısından Geleneksel Türk El Sanatları Tamlaması ve Çevresined Kümelenen terimlere Bir Yaklaşım”

Prof. Dr. Selçuk MÜLAYİM, “Geleneksel Sanatların Kuramsal Desteği”

Prof. Aydın UĞURLU, “El Dokumacılığı Alanlarında Yurtdışı Etkinliklerinden Örnekler”

Prof. Dr. Ali Rıza BALAMAN, “Geleneksel El Sanatları Kapsamında Güney Kore’den Seramik Örnekleri”

Prof. Nihat BOYDAŞ, “Geleneksel Sanatlarımızın Estetiği”

Prof. Dr. M. Akif ERDOĞRU, “1930’lu Yıllarda Konya Müzesi Müdürlüğü’nün El Sanatlarını Müzede Toplama Çabaları”

Yrd. Doç. Dr. Gonca YAYAN, “Küreselleşme Sürecinde Geleneksel Sanatlar”

Prof.Yahşi YAZICIOĞLU, Dr. H. Sinem ŞANLI, “Türkiye’de İnternek Ortamında El Sanatları ile İlgili Faaliyetlerde Bulunan Siteler ve Bu Sitelerin Çalışma Konuları Üzerinde Bir Araştırma”

Yrd. Doç. İ. Çetin AYTAÇ, “Yanlışlar Sözlüğü Hazırlamanın Önemi”

A. Ceren GÜĞÜŞ, (HAGEM Folklor Araştırmacısı) “Geleneksel Çocuk Oyuncaklarında Küreselleşmenin Etkileri”

Prof. Tevhide ÖZBAĞI, “Geleneksel Türk El Sanatlarının Eğitim Kurumları Programlarındaki Yeri ve Önemi”

Yrd. Doç. Dr. Cavidan ERGENEKON - Öğr. Gör. F. Nur BAŞARAN, “Konya İle Ereğli İlçesinde ve Bazı köylerinde Ulaşılabilen Kilim Örnekleri Üzerine Bir Araştırma”

Yrd. Doç. Aysen SOYSALDI-Araş. Gör. Muhammed M. GÜLDÜR, “Kirkitli Düz Dokumalardan Teknik ve Mahalli Terminoloji Üzerine Bir Araştırma”

Araş. Gör. Sultan KARAOĞLU, “Geleneksel türk El Sanatları Bölümleri Ders Programlarının Korumaya ve Onarıma Yönelik Yeniden Düzenlenmesi”

Öğr. Gör. Ülkü Erdoğan KÜÇÜKKURT, “Afyonkarahisar Tınaztepe Yöresi Geleneksel El İşlemleri ve Dokumaları”

Arş. Gör. Hafize Melek HİDAYETOĞLU
“Karapınar Yöresinde Guşurğu Geleneği”

Yrd. Doç. Öznur AYDIN, “Yeni Bir Model:
Suna-İnan Kıraç Akdeniz Medeniyetleri Araştırma
Enstitüsü”

Hüseyin ŞAHİN, (Antropolog-Müze Müdürü)
“Malatya Çevresi Kapı Kilidi Örneklerinden “Pağa”
Üzerine Etnoarkeolojik -Araştırma”

Yrd. Doç. Vedat KACAR, “Kütahya Çini Üre-
timinin Günümüzdeki Sorunları ve Öneriler”

Arş. Gör. Yasemin YAROL - Yrd. Doç. Halil
YOLERİ, “Gelişim ve Değişim”in Geleneksel Sera-
mik Sanatına Etkileri ve Geleneğin Yaşatılmasına
İlişkin Öneriler³

Yrd. Doç. Atilla KILIÇ, “İzmit Firitli Çinilerin-
de kullanılmış olan Alkalilerin Salicornia (deniz börül-
cesi) Bitkisinden Sağlanması Üzerineğ Denemeler”

Dr. Faruk ŞAHİN “Hayvan Formlu Çanak kale
Seramiklerinden Bir Grup Üzerine”

Yrd. Doç. Halil YOLERİ “Kubadabad Örneği
Anadolu Selçukluları Döneminde Kullanılan Lüster
Tekniğinin Çağdaş Formlarda Uygulanması”

Öğr. Gör. Füsün ÇÖVENOĞLU, “Topraktan
Yapılan Hediyeelik Eşya Üretiminde Geleneğin Bo-
zulmasına İlişkin Eleştirel Bir Yaklaşım ve Çözüm
Önerileri”

Arş. Gör. Serap SAVAŞ IŞIKHAN, “Büyük
Selçuklularda Minyatür Geleneği Gösteren Lüsterli
Seramikler 12-13. YY.”

Arş. Gör. Candan GÜNGÖR, “Geleneksel Se-
ladon Sırlarının Tarihsel Süreç İçindeki Gelişimi ve
Topkapı Sarayı Örnekleri”

Yrd. Doç. Aynur MAKTAL, “Hat San’atı’nda
“Maşallah” İstifleri ve Bazı Örnekler”

Yrd. Doç. Dr. Enis Timuçin TAN, “Hat Sana-
tından Yararlanılarak Çağdaş Tipografik Uygulama-
lar Oluşturmak”

Doç. İlhan ÖZKEÇECİ, “Kur’an Tezhiplerinin
Tarihi Gelişim İçinde Estetik Değerlendirilmesi”

Arş. Gör. Gürcan MAVİLİ, “Cild Sanatında
Kullanılan Hatalı Terimler ve Anlatımlar”

Yrd. Doç. Dr. Tülin ÇORUHLU-Yrd. Doç.
Hülya DOĞRU, “Geleneksel Türk El Sanatları İçeri-
sindeki Tasvirli Camiler ve Makedonya Örnekleri”

Öğr. Gör. Ayşe ÇETİN, “Bilecik, Söğüt, Kay-
makam Sait Bey Çeşmesi”

Prof. Dr. Lütfullah GÜNDÜZ, “İsparta ve Ci-
varındaki Taş Yapıtlı Süslemeler - Malzeme Bozul-
maları”

Arş. Gör. Gül GÜNEY, “Tire Yahşi Bey Ca-
mii Kalemîşi Süslemeleri”

Yrd. Doç. Dr. Tülin ÇORUHLU-Yrd. Doç.
Hülya DOĞRU, “Geleneksel Türk El Sanatları İçe-
risinde Tasvirli Camiler ve Makedonya Örnekleri”

Arş. Gör. Emine NAS, “Konya’da Rahle Sana-
tı ve Konya’lı Rahle Ustası ‘Ömer Bilge”

Öğr. Gör. Servet Senem UĞURLU, “Çanak kale
Halılarında Organik Motiflerin Geometrikleşmesi”

Öğr. Gör. Nihal ÜLGER, “Elazığ Müzesi’nde
Bulunan Bir Grup Halı Üzerine”

Doç. Dr. Elvan ANMAÇ, “İzmit Etnografya
Müzesi Deposunda Bulunan İpek ve Floş Halıların
Özellikleri”

Naciye KAYIPMAZ - Fahrettin KAYIPMAZ,
“Cumhurbaşkanlığı Çankaya Köşkü’nde Büyük Ön-
der Atatürk Tarafından Kullanılan Halı ve Kilimler
ile Başbakanlık Konutlarındaki Bazı Özel Halılar”

Öğr. Gör. Hatice TOZUN, “Ali Karababa’ya
Ait Halı-Kilim koleksiyonundan Örnekler ve kişisel
Yorumlar”

Arş. Gör. Gonca KARAVAR, “Ziya Gökalp’in
Babasından Kalan Halı Koleksiyonundan Örnekler”

Naciye KAYIPMAZ - Fahrettin KAYIPMAZ

“Yeniden Teşhir Tanzimi Yapılan Isparta Müzesi Halı&Kilim Seksiyonundaki Isparta Çevresi Geleneksel Düz ve Dügünlü dokuma Yaygıları ile Şark Halı Dönemi Isparta Halıları Analizi”

Yrd. Doç. Dr. Tahsin PARLAK, “Kazakistan’da Aral Bölgesi El Halıcılığını Geliştirme Projesi”

Araş. Gör. Zuhul BEZİRCİ - Arş. Gör. Meral AKAN, “Konya’da Özel Bir Koleksiyon; Geleneksel ve Tarihi Özellik Taşıyan Koşum Takımları”

Prof. Günay ATALAYER, “Dokuma Kumaşlarla İlgili Bazı Yayınlardaki Tanımlar, Kavramlar, Adlar Üzerine”

Prof. Şuhandan ÖZAY, “Günümüzde Lif Sanatı ve Kavramsal Değişimler”

Prof. Dr. Bekir DENİZ, “Aydın Civarında Yaşayan Tekeli Yörüklerinde Dokuma”

Yrd. Doç. Oya SİPAHİOĞLU, “Osmanlı Dönemi Saray Kumaş Desenlerinin Bir Tekstil Üslubu Olarak Sürekliliğın Sağlanmasına İlişkin Öneriler”

Yrd. Doç. Nesrin ÜNLÜ, “Geleneksel Tekstillerin Günümüz Kumaşlarına Etkisi”

Arş. Gör. Asra KAVACI, “1582 Tarihli Sumane-i Hümayun Minyatürlerinde Yer Alan Kumaşlar”

Yrd. Doç. Dr. Emine KARPUZ, “Konya İşlemelerinde Figürlü Süsleme”

Yrd. Doç. Cemal MEYDAN, “Esas Olarak Geometrik Düzen İçinde Oluşturulan Tekstil Desenleri”

“KÜLTÜR HAYATIMIZDA YEREL DERGİLER VE YEREL DERGİ YAYIMCILIĞI BİLGİ ŞÖLENİ”

(7-9 HAZİRAN 2002, BOLU)

BİLDİRİLER KİTABI YAYINA HAZIRLANMIŞTIR”.

YAKINDA ÇIKACAKTIR.

V. Türk Kültürü Kongresi Cumhuriyetten Günümüze Türk Kültürünün Dünü Bugünü ve Geleceği (17-21 Aralık 2002)

Afet BAL

Başbakanlık Atatürk Kültür Merkezi
Basın ve Halkla İlişkiler Şube Müdürü

Başbakanlık Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Kültür Merkezi Türk kültürünü Atatürkçü düşünce, Atatürk ilke ve inkılâpları doğrultusunda bilimsel yoldan incelemek, araştırmak, yaymak ve yayımlamak amacına hizmet etmek üzere düzenlediği Türk kültürü konulu kongreler zincirine bir yenisini ekledi.

Cumhuriyetten günümüze Türk kültürünün geçirdiği değişim sürecini ve bu süreçte meydana gelen gelişmeleri doğru bir biçimde ortaya koymayı amaçlayan "Cumhuriyetten Günümüze Türk Kültürünün Dünü, Bugünü ve Geleceği" konulu V. Türk Kültürü Kongresi, Sayın Cumhurbaşkanımızın yüksek himayetlerinde 17-21 Aralık 2002 tarihlerinde Başkent Öğretmenevi'nde gerçekleştirildi.

Kongre, Atatürk Kültür Merkezi Başkanı Prof. Dr. Sayın Taciser Onuk, Atatürk Yüksek Kurumu Başkanı Prof. Dr. Sayın Sadık Tural, Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı Sayın Ertuğrul Yalçınbayır ve Cumhurbaşkanımız Sayın Ahmet Necdet Sezer'in açış konuşmaları ile başladı. Açılıшта Cumhuriyet döneminin yetiştirdiği en önemli piyanistlerden Devlet Sanatçısı Gülsin Onay özellikle Ahmet Adnan Saygun'dan seçilen eserlerden oluşan mini bir resital verdi. Ardından Uluslararası Plâstik Sanatlar Derneği Başkanı IAA Avrupa II. Başkanı, IAA Dünya

Yönetim Kurulu Üyesi değerli ressam Mehmet Güleriyüz'ün resim sergisi açıldı. Resimler Kongre boyunca sergilendi.

Kongrede konular şu başlıklar altında ele alındı: "Tarih, Tarihçilik, Tarih Yazımı"; "Kitle İletişim, Bilişim, Medya, Popüler Kültür", "Beslenme Kültürü", "El Sanatları"; "Felsefe, Bilim"; "Dil", "Mimarî ve Çevre Kültürü"; "Müzik Kültürü"; "Din, İnanç, Lâik Düşünce"; "Sahne Sanatları"; "Eski Eserler ve Müzecilik, Kütüphanecilik, Arşiv-Dokümantasyon"; "Sahne Sanatları"; "Demokrasi Kültürü"; "Eğitim", "Gelenek-Görenek, Örf-Âdet, Giyim-Kuşam", "Plâstik Sanatlar".

16 bölüm halinde düzenlenen Kongrede her gün 4 bölüm 4 ayrı oturumda tartışıldı. Sabahları bilirdi sunumlarına, öğleden sonraları ise tartışmalara ayrıldı.

Seçkin bilim adamları, düşünürler, yazarlar, konunun uzmanları ve sanatçılardan oluşan yurtiçi ve yurt dışından 300'e yakın katılımcı sundukları bildiri-lerle ve tartışmalarla Cumhuriyetten günümüze Türk kültürünü bütün yönleriyle çok geniş bir çerçevede ele aldılar. Kongrede Cumhuriyet dönemi, yurtdışından bakış açısıyla da değerlendirildi. Ayrıca çeşitli kamu kuruluşlarından davet edilen 200 temsilci, gözlemci olarak Kongre oturumlarını izlediler.

Türk kültürü ile ilgili konularda söz sahibi olan, her biri farklı araştırma metodlarına, farklı bakış açılarına sahip bilim adamı ve araştırmacılarımızı bu kongre zemininde bir araya getirmek Atatürk Kültür Merkezinin amaç ve işlevlerine uygun mutluluk verici bir olay olmuştur.

Çok sayıda dinleyici tarafından da izlenen Kongre, akşamları düzenlenen sosyal programlarla zenginleşti. 18 Aralık 2002 Çarşamba akşamı Devlet Opera ve Balesi'nde "Uyuyan Güzel" balesi, 19 Aralık 2002 Perşembe akşamı "Cumhurbaşkanlığı Senfoni Orkestrası" konseri, 20 Aralık 2002 Cuma akşamı Devlet Resim ve Heykel Müzesi'nde Yıldız Ken-ter-Talat Sait Halman "Çağlar Boyu Türk Sanatları Renkli Slaytlarla Canlı Belgesel Gösterisi" kongre katılımcıları tarafından büyük bir beğeniyle izlendi.

V. Türk Kültürü Kongresi her oturumda katılımcılar tarafından hazırlanan ortak sonuç bildirilerinin özet olarak basına ve kamuoyuna açıklandığı bir basın toplantısı ile sona erdi.

21 Aralık 2002 Cumartesi günü saat 10.00'da düzenlenen basın toplantısına Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı Ertuğrul Yalçınbayır, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Başkanı Prof. Dr. Sadık Tural, Atatürk Kültür Merkezi Başkanı Prof. Dr. Taciser Onuk ve kongre oturum başkanları katıldılar. Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı Ertuğrul Yalçınbayır konuşmasında kongre ile ilgili şu değerlendirmeyi yaptı:

"Bakanlığımıza bağlı Başbakanlık Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi'nin düzenlediği V. Türk Kültürü Kongresi çalışmalarını tamamlamıştır.

300'e yakın bilim adamı, yazar ve sanatçının yanı sıra geniş bir izleyici kitlesinin ilgiyle takip ettiği Kongrede ortaya çıkan bilgi birikimi kitap olarak yayımlanacak ve Cumhuriyetimizin kuruluşunun 80. yılı arifesinde tüm ilgililere ve kamuoyuna sunulacaktır. 80. yıl öncesinde yapılan bu kongre bizi daha da zenginleştirmiştir.

Bilindiği gibi kültür yaşananlardır, değerler ve davranışlar bütünüdür ve bunların kurumsallaştırılmasıdır.

Geleceğe doğru giderken kültürümüze Avrupa Birliği'nin ve dünyadaki diğer gelişmelerin etkilerinin ne olduğu hususu bu Kongre'de tartışılmıştır. Toplumda da tartışılmaktadır. Şüphesiz ki Kongre de elde edilen bilgi ve tecrübe birikiminden en çok kurumlarımız yararlanacaktır ve şüphesiz ki bunlar bir demet halinde 81 ilde halka anlatılacak ve bunun kamuoyuna etkileri bu surette ortaya konacaktır. Yapacağımız bütün çalışmalarda milletimizin ve devletimizin yüceltilmesi ön planda olacaktır. Cumhuriyetin ve kurucusunun aydınlatığı yolda hep birlikte çok olumlu sonuçlara ulaşacağımızı umuyoruz. Kongrede ileri sürülen görüş ve önerilerden Atatürk Yüksek Kurumunu doğrudan ilgilendirmeyenler ilgili bakanlık ve kuruluşlara iletilecektir. Artık kültü-

rümüze demokrasi, insan hak ve özgürlüklerinden yararlanma ülküsü de yerleşmiş bulunmaktadır. Demokrasiden, temel hak ve özgürlüklerinden yararlanma kültürümüzün bir parçası haline gelmiştir. Kamuoyunun, bireylerin bilgi edinme, şikayet edip onu takip etme denetleme ve demokratik katılım hakları mevcuttur.

"Bu bağlamda bugünden itibaren Bakanlığım ile ilgili ve bağlı olan tüm kurumların başkanları ve üyelerine, basına demeç verme ile ilgili izni peşinen veriyorum. Bunun kurumsallaşmasını dilerim. Bunun kurumsallaşması, bilgi edinme kanununun çıkması, 657 sayılı Devlet Memurları Kanununun 15. maddesinde yazılı basına demeç yasağının kaldırılması ve diğer yasal düzenlemelerdir. Artık kültürümüzde demokrasi, temel hak ve özgürlüklerden yararlanma, bilgi edinme, şeffaflık ve denetim vardır. Kültürümüzde gün ışığında yönetim vardır. Tüm yöneticilerimiz basının ve kamuoyunun doğruları öğrenme hakkına hizmet edeceklerdir ve onların da kamuoyunu doğru, serbest bir biçimde oluşturmalarına katkıda bulunacaklardır."

Daha sonra Atatürk Kültür Merkezi Başkanı Prof. Dr. Taciser Onuk tarafından Kongre Ortak Sonuç Bildirisi okundu ve toplantı sona erdi.

V. Türk Kültürü Kongresi'nde elde edilen sonuçların bilimsel yollarla halka duyurulması ve geleceğe yönelik çalışmalara ışık tutması için ortam yaratılmaya çalışılması bu kongrenin en önemli hedeflerinden biri idi.

Bu amaçla düzenlenecek bilimsel toplantılar (konferanslar paneller, v.b.) ile radyo ve televizyon programlarının hazırlıkları sürdürülmektedir. Kongremize katılan bilim adamları ve konunun uzmanı diğer bilim adamı ve araştırmacıların 81 ilde verecekleri konferans ve paneller için valiliklerle işbirliği halinde programlar yapılmıştır. Kongrede ele alınan 16 konu ile ilgili sunulan bildirilerin, tartışmaların ve sonuç bildirilerinin yer alacağı 16 ayrı kitabın hazırlanması ile ilgili çalışmalar ise devam etmektedir.

V. Türk Kültürü Kongresi'nde tartışılan konuların ve elde edilen sonuçların bu faaliyetlerle daha

geniş kitlelere ulaştırılması ve bu konuda yapılacak bilimsel çalışmaların daha da genişletilerek ve derinleştirilerek sürdürülmesine katkıda bulunulması, Atatürk Kültür Merkezi tarafından kuruluş amaçları doğrultusunda yerine getirilecek onur verici bir hizmet olacaktır.

V. TÜRK KÜLTÜRÜ KONGRESİ

ORTAK SONUÇ BİLDİRİSİ

Başbakanlık Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezince dört yılda bir düzenlenen Türk Kültürü Kongrelerinin beşincisi, Cumhurbaşkanımız Sayın Ahmet Necdet Sezer'in himayelerinde 17-21 Aralık 2002 tarihleri arasında Ankara Başkent Öğretmenevi'nde yapılmıştır.

V. Türk Kültür Kongresi'nin çerçeve konusu; "Cumhuriyetten Günümüze Türk Kültürünün Dünü, Bugünü ve Geleceği" olarak belirlenmişti. Bu ana konu çerçevesinde Türk Kültürünün 16 ana dalında Cumhuriyet döneminde yapılan çalışmalar ile gelecekte neler yapılması gerektiği, dört gün boyunca bilim adamları, uzmanlar, sanatçılar, yazarlar ve kamu kurumu temsilcileri tarafından tartışıldı. Her bölümde, sonuç bildirisi niteliğinde birer rapor düzenlendi.

16 bölümde düzenlenen sonuç bildirilerinin ışığında aşağıdaki özet değerlendirme ve önerilerin kamuoyuna ve ilgili kuruluşlara duyurulması kararlaştırılmıştır:

1- Dil bölümünde; Prof. Dr. Mustafa Canpolat'ın oturum başkanlığında, Prof. Dr. Zeynep Korkmaz, Prof. Dr. Şükrü Halûk Akalın, Prof. Dr. Vural Ülkü, Prof. Dr. Mustafa Özkan, Dr. Mustafa Şerif Onaran ve Prof. Dr. Karlıgaş Kadaşeva Cumhuriyet döneminde Türkçe konusunda yapılan çalışmaları değerlendiren, öneriler getiren bildiriler sunmuşlardır. Sunulan bildiriler ve yapılan tartışmalar çerçevesinde şu görüşler vurgulanmıştır:

*Türkçenin bilim dili hâline gelmesi ancak Cumhuriyet döneminde gerçekleştirilebilmiştir.

*Türkçenin gramerinin bütün dallarıyla birlikte bir an önce tamamlanıp yayımlanması gereklidir.

*Türk Dil Kurumunun kuruluşundan bu yana Türkçenin özleşmesinde önemli bir gelişme sağlanmıştır. Ancak, Türkçenin Batı dilleri tarafından kuşatılmasına karşı da önlemler alınması, üretilen Türkçe karşılıkların şair ve yazarlar tarafından kullanılarak yaygınlaştırılması gerekmektedir. Bu bağlamda, yabancı dilde öğretime son verilmesi konusunda görüş birliğine varılmıştır.

*Türkçenin gramer, etimolojik sözlük, derleme sözlüğü ve ağız araştırmaları konularındaki eksikliklerinin bir an önce giderilmesi sağlanmalıdır.

*2004 yılı, "Türkçenin Uyanış Yılı" olarak ilân edilip çeşitli etkinlikler düzenlenmelidir.

*Dilimizin zenginleşmesi ve gelişmesinin, bilim ve kültür alanlarındaki yaratıcıların artmasıyla gerçekleşeceği ifade edilmiştir.

2- Edebiyat bölümünde; Prof. Talat Sait Halman ve Prof. Dr. Mustafa İsen'in oturum başkanlığında Prof. Dr. Nâzım Hikmet Polat, Prof. Dr. Şerif Aktaş, Prof. Dr. İskender Pala ve Prof. Dr. Ahmet Evin'in sunduğu bildirilerde; Cumhuriyet dönemi Türk Edebiyatı, üniversitelerde edebiyat öğretimi ile Türk Edebiyatında birey ve toplum konuları ele alındı. Şu değerlendirme ve önerilerde bulunuldu:

*Millî Eğitim Bakanlığında bir edebiyat öğretmeni yetiştirme politikası oluşturulmalıdır.

*Orta öğretimde, önce günümüz edebiyatı öğretilmeli, sonra Dîvân Edebiyatı metinlerine geçilmelidir.

*Okullarda edebiyat dersi, metinden hareketle verilmelidir.

*Üniversitelerde sözlü anlatım dersinin sınavı sözlü olarak yapılmalıdır.

*Üniversitelerde edebiyat bölümleri sıklıkla açılmamalıdır. Edebiyat bölümlerine alınacak öğrenciler, ÖSS dışında seçilmelidir.

*Öğrenciler, edebiyat tarihinde boğulmamalı, günümüz şair ve yazarlarını da öğrenmelidir.

*Edebiyat bilgilerinin test ile ölçülmesi anlayışına son verilmelidir.

*Hükümetler, dil ve edebiyattan elini çekmelidir.

*Edebiyat terimlerinde birlik sağlanması için özel bir toplantı düzenlenmelidir.

* Türk Dünyası Ortak Edebiyatı Projesi'nin ürünleri yaygınlaştırılmalıdır.

3- Tarih, Tarihçilik, Tarih Yazımı bölümünde; Prof. Dr. Yaşar Akbıyık ve Prof. Dr. M.Âkif Tural'ın oturum başkanlığında, Prof. Dr. Sina Akşin, Prof. Dr. Ünsal Yavuz, Prof.Dr. Mehmet Saray, Prof. Dr. İsrail Kurtcephe; Atatürk dönemi ve sonrası tarihçilik, tarih yazımı, popüler tarihçilik ve küreselleşmenin Türk Tarihçiliğine getirmek istediklerini içeren bildiriler sunmuşlardır. Bu bölümde sunulan bildiriler ve yapılan tartışmalar ışığında, şu hususlar vurgulanmıştır: "Modern Türk Tarihçiliğinin temelleri Atatürk döneminde atılmıştır. Atatürk'ten sonra, Türk Tarihçiliğinde soğuk savaş ortamının getirdiği sıkıntıların sonucu, ideolojik yaklaşımlar görülmüştür. Hangi ortamda olursa olsun Tarih biliminin, ideolojilerden uzak, objektif bir şekilde ele alınması gereklidir. Türk Tarihine çeşitli merkezlerden bilinçli saldırılar vardır. Bu haksız saldırılar, bilimsel çalışmalarla etkisiz hâle getirilecektir. Atatürk, bize herhangi bir dogma değil, bilimi miras bırakarak Türk Tarihçiliğinin ufkunu aydınlatmıştır."

4. Eğitim bölümünde; Prof. Dr. Mahmut Âdem ve Prof. Dr. Ülker Akkutay'ın oturum başkanlığında Prof. Dr. Yahya Akyüz, Prof. Dr.Esra Eşme, Prof. Dr. Cemil Öztürk, Prof. Dr. Rifat Okçabol ve Prof. Dr. Cemal Tosun; Cumhuriyet döneminde öğretmen yetiştirme, ilk ve orta öğretimde ezberci eğitim sistemi, çok partili dönemlerde orta öğretim uygulamaları ile din kültürü ve ahlâk bilgisi öğretmeni-din görevlisi yetiştirme konularında bildiriler sundular. Yapılan tartışmalar sonucunda özetle şu hususların

kamuoyuna duyurulması kararlaştırıldı:

*Bütün eğitim kurumlarında öğretim dili Türkçe olmalıdır.

*Öğretmenliğin meslekleşmesi için alan dışı atamalara son verilmelidir.

*Öğretmen yetiştiren kurumların öğretim programlarında Türk Eğitim Tarihi dersi mutlaka olmalıdır.

*Türk eğitim sistemimiz ezbercilikten kurtarılmalıdır.

*Öğretmen yetiştirirken nicelikten çok niteliğe önem verilmelidir.

*Türk Eğitim sistemi, çağdaş uygulamalara yer verecek biçimde yeniden yapılandırılmalıdır.

*Eğitim sistemimiz dış güçlerin etkisinden kurtarılmalı, özel okulların ağırlığı azaltılmalıdır.

5. Felsefe, Bilim bölümünde; Prof. Dr. Necati Öner ve Prof. Dr. Melek Dosay Gökdoğan'ın oturum başkanlığında, Prof. Dr. Erdal İnönü, Prof. Dr. Esin Kâhya, Prof. Dr. Beylü Dikeçligil, Prof. Dr. Emre Dölen, Prof. Dr. Ahmet İnam ve Prof. Dr. Ahmet Arslan'ın sunduğu bildirilerde; Cumhuriyet döneminde bilim ve felsefe alanında yapılan çalışmalar ele alınıp değişik açılardan değerlendirildi. Yapılan tartışmalar sonucunda; Cumhuriyet döneminde lâik devlet yapısı içinde bilimsel yaklaşımın öğretime yerleştiği, önceki dönemlere göre bilim alanında büyük gelişmeler sağlandığı ancak bu gelişmelerin dünyadaki çalışmalar yanında yetersiz kaldığı, felsefe alanında ise Türk felsefe sistemi geleneğinin oluşturulup büyük bilgiler yetiştirilemediği vurgulandı. Bu iki alandaki çalışmaların disipline edilmesi, olumlu yönde geliştirilmesi amacıyla Cumhuriyet dönemi bilim ve felsefe çalışmalarının bir kaynakçasının hazırlanmasına şiddetle ihtiyaç duyulduğu belirtildi. Bu kaynakçaların ortaya çıkmasının ardından daha sağlıklı değerlendirmelerin yapılabileceğine işaret edildi.

6. Din, İnanç, Lâik Düşünce bölümünde; Prof. Dr. Reşat Genç ve Prof. Dr. Beyza Bilgin'in oturum başkanlığında; Prof. Dr. Hasan Onat, Prof. Dr. Mehmet Aydın, Prof. Dr. Zeki Hafızoğulları, Prof. Dr. Yaşar Nuri Öztürk ve Prof. Dr. Beyza Bilgin'in sunduğu bildirilerde, Türkiye'de din anlayışı, lâiklik kavramı, hukuk düzenimizde lâiklik, İslâm vahiyleri açısından lâiklik ve Cumhuriyet dönemi kadın çalışmaları konuları ele alındı. Yapılan tartışmalar çerçevesinde şu fikirler vurgulandı:

*Türkiye Cumhuriyeti, lâik yapısıyla bütün dinlere, mezheplere karşı eşit mesafededir.

*Lâiklik, dinî çoğulculuğa yol açan, çok önemli bir sistemdir. Çünkü, ancak lâik bir sistemde herkes kendi dini ve sahip olduğu kültürünü yaşama ortamı bulabilmektedir.

*Ülkemizde lâiklik, insanımızın dininin, insanın bir özürü değil, tam tersine teminatı olmuştur.

*İslâmiyet, bir barış dini olarak insan haklarına saygıyı ön plânda tutan bir dindir.

*Takva, insanlar arası ilişkilerde, kamu alanında bir üstünlük ölçüsü değildir. Kur'ân, takvayı insanlar arası ilişkilerde üstünlük ölçüsü olmaktan çıkarıp insanla Allah arası ilişkilerde bir değer ölçüsü hâline getirmektedir.

*Türkiye'de kadın sorunlarının başında eğitim gelmektedir.

*Toplumda bireyi sınırlayan ve bireyin üzerinde egemenlik kuran tüm toplumsal yapı ve ilişkilerin gözden geçirilmesi gerekmektedir.

7. Demokrasi Kültürü bölümünde; Ord. Prof. Dr. Sulhi Dönmezer'in oturum başkanlığında Prof. Dr. Şahin Yenişehirlioğlu, Prof. Dr. İbrahim Kaboğlu ve Prof. Dr. Bozkurt Güvenç sunduğu bildirilerde; demokrasi kavramı, AB sürecinde demokrasimizin geldiği aşama ile Cumhuriyetten demokrasiye geçiş sürecinde eğitim ve kültür sorunları ele alındı. Yapılan tartışmalarda şu hususlar vurgulandı:

*Demokrasi, halkın katılımına dayanan bir yönetim biçimi olmasının yanında, bir kültürel yapı, bir yaşam biçimi ve bir ilkeler-değerler bütünüdür.

*Lâiklik ve özgürlük olmadan demokrasi yaşatılamaz.

*Demokrasi ve lâikliği toplumun özümsemesi gereklidir. Bu süreçte, eylem ve söylemin iç içe geçerek demokrasinin vatandaşlık bilinci ile geliştirilmesi gerekmektedir.

* AB sürecinde; Türkiye'ye hukuk devleti anlayışı ve hukuk kültürü yerleştirilmelidir.

8. Mimarî ve Çevre Kültürü bölümünde; Prof. Dr. Yıldırım Yavuz ve Prof. Dr. İnci Aslanoğlu'nun oturum başkanlığında Prof. Dr. İlhan Tekeli, Prof. Dr. Doğan Kuban, Doç. Dr. Abdi Güzel, Doç. Dr. Emre Madran ve Dr. Süha Özkan sundukları bildirilerde, Cumhuriyet dönemi mimarlığı, kültürel varlıkların korunması, çevre duyarlılığı ve bilinciyle, çağdaşlaşmanın mekânsal boyutunu irdelediler. Sunulan bildiriler ve yapılan tartışmalarda şu hususlar vurgulandı:

*Cumhuriyetin modernleşme projesi, önemli mekânsal dönüşümler yaratmıştır. 1950-1980 ve 1980 sonrası dönemlerde de mimarlık söylem ve pratiğinde modernleşmenin hâlâ geçerliliğini yitirmediği görülmüştür.

*1950 sonrası yaşanan kentleşme sonucu, kentli kültürü ve bu kültürün getireceği çevre bilincinin oluşmadığı belirlenmiştir. Bunun eğitimsel ve maddî temelleri, nedenleri bulunmaktadır.

*Evrensellik iddiasıyla belirlenen modernite kavramının Cumhuriyet dönemi boyunca geçerliliğini yitirmemesine karşılık, yerellik kavramı da özellikle yapılı çevrenin biçimlenmesinde güncel öneme sahip görünmektedir. "Yerellik yeniden yorumlanabilir mi? Nasıl yorumlanabilir?" soruları günümüzde mimarlık alanının güncelliğini yitirmeyen soruları olarak ortaya çıkmaktadır.

9. Eski Eserler ve Müzecilik, Kütüphanecilik, Arşiv Dokümantasyon bölümünde; Prof. Dr. Berin

Yurdadoğ ve Prof. Dr. Nilüfer Tuncer'in oturum başkanlığında Prof. Tomur Atagök, Prof. Dr. Gülbün Baydur, Doç. Dr. Hasan Keseroğlu ve Altınay Serinli'nin sunduğu bildirilerde; Türkiye'de müzelerin toplumsallaştırılması, arşiv ve dokümantasyon, Cumhuriyet dönemi Türk Kütüphaneciliği konuları ele alınıp tartışıldı. İlgili kuruluşlara şu hususların duyurulması kararlaştırıldı:

* Müzeler, eğitimi destekleyecek şekilde yapılandırılmalı, personel sorunları çözümlenmelidir.

*Halk Bilimi Müzeleri kurulmalıdır.

*Toplumda, eski eserleri koruma ve müzelerden yararlanma bilinci yaratılmalıdır.

*Müzelerde farklı disiplinlerden uzmanlar ekip hâlinde görev yapmalıdır.

*Millî Arşiv Kanunu hazırlanıp yasalaştırılmaktadır.

*Elektronik ortamdaki belgelerin fiziksel ve içerik açısından korunmasıyla ilgili çalışmalar yapılmalıdır.

*Arşivlerde nitelikli personel istihdam edilmektedir.

*Yazmaları kataloglama çalışmaları hızlandırılmalı bu amaçla gerekli personel ve donanım sağlanmalıdır.

*Okul kitaplıklarının yer ve personel sorunları çözümlenmelidir.

10. Müzik Kültürü bölümünde ; Prof. Feridun Büyükaksoy ve Dr. Erdoğan Okyay'ın oturum başkanlığında, Prof. Dr. Necati Gedikli, Prof. Dr. Ali Uçan, Prof. Dr. Alâeddin Yavaşca ve Ahmet Say sundukları bildirilerde; Cumhuriyet dönemi müzik politikalarımız, Türk müziği ve Atatürk, çağdaş müzik ile müzik eğitimi konularını irdelediler. Sunulan bildiriler ve yapılan tartışmalar sonucunda, şu hususlar vurgulandı:

*Türkiye'de müzik eğitimi nicelik ve nitelik yönünden çok yetersiz bir durumdadır. Müzik öğret-

meni yetiştirme politikası yeniden şekillenmelidir.

*Uygulayıcı müzik kurumları, ülkeye dengeli bir şekilde yayılmalı, büyük şehirlerdeki yığılma önlenmelidir.

*Müzik kültürünün gelişmesi, yaygınlaşması ve vatandaşlarımızın müzik beğenisinin yükseltilmesi için geniş tabanlı bir sivil örgütlenmeye gidilmeli, bu örgütün zirvesinde özerk "Müzik Kurulu" bulunmalıdır. Kültür Bakanlığı kuruluş yasası da, ülkenin ihtiyaçlarına göre yeniden düzenlenmelidir

*Atatürk'ün başlattığı müzik devriminin, bugünkü çoğulcu yaklaşıma uygun düşen bir zenginlikle yeniden, bir seferberlik ruhuyla canlandırılmasına ihtiyaç duyulmaktadır.

11. Sahne Sanatları bölümünde; Prof. Dr. Sevdâ Şener ve Prof. Dr. Özdemir Nutku'nun oturum başkanlığında Prof. Dr. Ayşegül Yüksel, Prof. İnci Kurşunlu, Prof. Yalçın Davran ve Prof. Dr. Oğuz Makal'ın; Cumhuriyetten günümüze opera, bale ve dansın dün, bugün ve yarın ile Türk sinema ve tiyatrosunun Cumhuriyetten bugüne gelişimi üzerindeki bildirimleri sunulup tartışıldı. Türk sahne ve sinema sanatlarının eğitim ve sanat süreci bağlamında yer alan tartışmalar doğrultusunda;

*Türk sahne sanatları alanında devletin ve yerel yönetimlerin profesyonel ve amatör sahne sanatı çalışmalarlarıyla ilişkilerini düzenleyen bir çerçeve yasa çıkarılması,

*Sahne sanatları dallarında araştırma, belgeleme ve kuramsal çalışmaları yürütecek bir Türk Sahne Sanatları Enstitüsü kurulması,

*Opera ve bale alanlarında yabancı sanat eğitimcilerinin görevlendirilmelerine ilişkin yürürlükte bulunan mevzuatın günümüz koşullarına uygun hâle getirilmesi,

*Film festivallerinin devlet ve yerel yönetimlerce desteklenmesi ve yaygınlaştırılması,

*Ulusal sinemanın gelişmesi amacıyla yatırımcıların sinema sektörünü bir sanayi düzeyine yük-

seltmeleri için gerekli yasal düzenlemelerin yapılması önerilmiştir.

12. Plâstik Sanatlar bölümünde; Prof. Dr. Filiz Yenişehirlioğlu, Prof. Dr. Yılmaz Büyükerşen ve Prof. Dr. Günsel Renda'nın oturum başkanlığında Prof. Dr. Selçuk Mülayim, Mehmet Güleriyüz, Doç. Dr. Zeynep Yasa Yaman, Doç. Dr. İncilay Yurdakul ve Doç. Dr. Ayşe Çakır İlhan sundukları bildirilerde; Cumhuriyetin 10. yılında kültür ve sanat ortamı, Cumhuriyet dönemi sanatı, Cumhuriyet ideolojisinin plâstik sanat eğitimi konularını ele aldılar. Yapılan tartışmalar sonucunda özetle şu hususlar vurgulandı:

*Sanat, her şeyden önce bir düşünce ürünüdür. Bu nedenle, düşünen, sorgulayan ve geleceğe sıçramak isteyen sanatçılar yetiştirilmelidir.

*Sanat eğitime, uygun programlar dahilinde ilköğretim aşamasında başlanmalıdır. Bugün ilköğretim kurumlarındaki sanat eğitimi nicelik ve nitelik yönünden çok yetersizdir.

*İlköğretimden başlayarak her kademedeki eğitim kurumlarında sanat tarihi dersleri verilmelidir.

*Türkiye'de plâstik sanat eleştirisi çok zayıf olup nesnel eleştiriler çok azdır. Eleştiriye paralel olarak, plâstik sanatlar da gelişecektir.

*Üniversitelerin ve yerel yönetimlerin öncülüğünde Çağdaş Sanat Müzeleri açılmalıdır.

*Halkevleri modeli örnek alınarak sanat kursları açılmalı, sergiler bütün yurda yayılmalıdır.

*Devlet Resim ve Heykel Sergileri yeniden yapılandırılmalıdır.

*Atatürk anıt ve büstleri bir seçici kurulun denetiminden geçirilmelidir.

*Cumhuriyetin kuruluş yıllarında uygulanan sanat politikasının bugün de uygulanması gereklidir.

13. El Sanatları bölümünde; Prof. Dr. Bekir Deniz ve Prof. Dr. Ayten Sürür'ün oturum başkanlığında Prof. Dr. Örcün Barışta, Prof. Aydın Uğurlu,

Prof. Dr. Yahşi Yazıcıoğlu, Doç. Dr. Zeynep Erdoğan, Yard. Doç. Dr. Feryal Söylemezoğlu, Prof. Dr. Taciser Onuk, Yard. Doç. Dr. Feriha Akpınarlı'nın sunduğu bildirilerde; günümüzde yüksek öğrenim kurumlarında El Sanatları, Cumhuriyetten günümüze El Sanatlarının gelişimi, bugünkü durumu ve geleceği ele alınarak değişik açılardan değerlendirildi. Yapılan tartışmalar sonucunda; El Sanatları alanında tanım, sınıflama ve terminoloji konularında görüş birliği bulunmadığı, iki yıllık Meslek Yüksek Okulları ile Halk Eğitimi Merkezlerinde yapılan el sanatları eğitiminin yararsızlığı vurgulandı, önerilerde bulunuldu. Türkiye'de El Sanatlarının eğitim, sanat ve ticarî boyutlarıyla yeniden yapılandırılması çalışmalarına ihtiyaç duyulduğu belirtildi.

Bu bağlamda yalnızca El Sanatları terminolojisinin ve sınıflandırılmasının ele alınacağı bir toplantı düzenlenmesi, El Sanatları alanında çalışan sanatçı ve ustaları tanıtıcı bir ansiklopedi hazırlanması, ilköğretim ve ortaöğretimde sanat tarihi derslerinin mecburî ders olarak okutulması, El Sanatları alan araştırmalarının yaygınlaştırılması ve desteklenmesi önerilmiştir.

14. Beslenme Kültürü bölümünde; Prof. Dr. Türkân Kutluay Merdol ve Turgut Kut'un oturum başkanlığında Prof. Dr. Âkile Gürsoy, Prof. Dr. Günay Kut, Prof. Dr. Nevin Ciğirim ve Prof. Dr. Sevinç Yücecan'ın sunduğu bildirilerde; Türklerde beslenmenin dünü-bugünü, antropolojik açıdan kültür ve beslenme, Anadolu mutfak kültüründeki değişmeler, çocukların beslenmesi ve sağlık sorunlarına yansımaları konuları ele alınmış ve tartışılmıştır. Yapılan tartışmalar ışığında; konunun yeterince tartışılıp sonuçlandırılmadığı, beslenme ve mutfak konularının ayrı ayrı ele alınacağı iki panelin düzenlenmesinin, bu toplantılara mutfak sanatçılarının çağrılmasının yararlı olacağı görüşünde birleşilmiştir. Bölümdeki katılımcılar; Türk Mutfağı ve Beslenme Kültürü konusundaki araştırmaların artarak sürdürülmesi, üniversitelerde Araştırma ve Uygulama Merkezlerinin oluşturulması (Enstitüler kurulması), Türk mutfağı kavram ve yemekleriyle ilgili sözlük ve ansiklopediler hazırlanması, bir Türk Mutfağı

Müzesi kurulması, beslenme ve mutfak kültürüne ilişkin Patent ve Danışma Komisyonu oluşturulması konularında ortak önerilerde bulunmuşlardır.

15. Gelenek - Görenek, Örf-Âdet, Giyim-Kuşam bölümünde; Prof.Dr. Tülin İçli ve Prof. Dr. Zafer İlbars'ın oturum başkanlığında Prof. Dr. Dr. Nevzat Gözaydın, Prof. Dr. Semiha Aydın, Prof. Dr. Mahmut Tezcan ve Doç. Dr. Aslıhan Öğün sundukları bildirilerde; Cumhuriyet döneminde Batı Avrupa ülkelerindeki Türklerin kültür yapısında oluşan değişimler ve bunların gelecekteki durumları, Türk Giyim Tarihi, Cumhuriyetten günümüze Türk ailesinin sosyo-kültürel açıdan irdelenmesi ile kadının suç işlemede geleneklerin önemi üzerinde durulmuştur. Sunulan bildiriler ve yapılan tartışmalarda şu konular ön plâna çıkmıştır:

*Gelenek-görenek, örf-âdet, giyim-kuşam konularıyla ilgili yeni toplantıların yapılması, bu toplantılarda konuların daha ayrıntılı ele alınması gerekmektedir.

*Halk bilimi ve sanat tarihçilerinin giyim-kuşam konusunda yapacakları araştırmaların hem genel bir dökümünün yapılması hem de Türkiye giyim haritasının oluşturulmasına ihtiyaç duyulmaktadır.

16. Kitle İletişim, Bilişim, Medya, Popüler Kültür bölümünde; Prof. Dr. Nurettin Güz ve Prof. Dr. Suat Gezgin'in başkanlığında, Prof. Dr. Edibe Sözen, Prof. Dr. Naci Bostancı ve Prof. Dr. Oya Tokgöz'ün; kitle iletişim araçlarının kültür üzerine etkisi, Türkiye'de iletişim eğitiminin 50 yılı, iletişim ortamımız ve popüler kültür konularında sundukları bildiriler tartışıldı. Bildiriler ve tartışmalar; kitle iletişim araçlarının kültür üzerine etkileri ve Türkiye'de iletişim eğitimi üzerinde yoğunlaştı. Çağımızda insanlar arası iletişimin yerini kitle iletişim araçları yoluyla belirli merkezlerden tasarlanmış kurguların almasıyla toplumun kültür üretme ayrıcalığının elinden alınıp kitle iletişim araçlarını kullanan kültür üreticilerinin lehine çevrildiği belirlenmiştir. Bu bağlamda; kitle iletişim araçları sahibi ve yayıncıların, ticarî, malî zorluklarının azaltılarak etik ve toplum yararını gözetmelerinin sağlanması yönünde düzenlemeler yapılması ilkesi benimsenmiştir. Diğer yandan Türkiye'de 1950 yılında başlayan iletişim eğitimi kurumlarının bugün 25 İletişim Fakültesi ile 13 Meslek Lisesine ulaştığı memnuniyetle belirtilmiş, ancak İletişim Fakültelerinde verilen eğitimin araçsal yönden desteklenmesi gerektiği vurgulanmıştır. Türkiye'de popüler kültürün, kültürel ortamı olumsuz yönde etkilediği belirtilerek alınması gereken önlemler üzerinde de durulmuştur.

**V. TÜRK KÜLTÜRÜ KONGRESİ'NDE
SUNULAN BİLDİRİLERİN VE TARTIŞMALARIN
YAYINA HAZIRLAMA ÇALIŞMALARI
SÜRMEKTEDİR.
16 AYRI KİTAP HÂLİNDE CUMHURİYETİMİZİN
KURULUŞUNUN 80. YILDÖNÜMÜNE
ARMAĞAN OLARAK OKUYUCULARA
SUNULACAKTIR.**

"Ulusal değerler zenginleştirir..."

Cumhurbaşkanı Sezer "V. Türk Kültürü Kongresi"ne açılış konuşmasında, Türk ulusunun, seçmiş olduğu tarihin ve tarihe olan tutan zengin bir kültürel mirasa sahip olduğunu belirtti.

Cumhurbaşkanı Sezer, kültürün toplumların geçmişleri ile gelecekları arasında vazgeçilmez bir köprü olduğunu belirterek, "Kültür bir toplumun, en önemli zenginliğidir" dedi.

ANKARA Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer, Türkiye'nin en önemli zenginliği olan kültürün bir toplumun en önemli zenginliği olduğunu belirterek, "Kültür bir toplumun, en önemli zenginliğidir" dedi.

Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer, Ankara'da düzenlenen V. Türk Kültürü Kongresi'nin açılış konuşmasında, Türkiye'nin en önemli zenginliği olan kültürün bir toplumun en önemli zenginliği olduğunu belirtti.

Atatürk'ün yolu

Kültürün gelişmesi için en önemli zenginliklerdir. Atatürk'ün yolu, Türkiye'nin en önemli zenginliği olan kültürün bir toplumun en önemli zenginliği olduğunu belirterek, "Kültür bir toplumun, en önemli zenginliğidir" dedi.

Güven kapısının

Kongrede konuşulan, "Tarih, tarihçilik, tarih yazımı, kitle iletişim, bilişim, medya, popüler kültür, beslenme kültürü, el sanatları, felsefe, bilim, dil, mimar ve çevre kültürü, müzik kültürü, din, inanç, laik düşünce, edebiyat, eski eserler ve müzecilik, kütüphanecilik, arşiv-dokümantasyon, sahne sanatları, demokrasi kültürü, eğitim, gelenek-görenek, örf-âdet, giyim-kuşam, plastik sanatlar" başlıklarında ele alınacak.

Türkiye Gazetesi, 18.12.2002, s.11

Türk Kültürü bütün yönleriyle ele alınıyor...

ANKARA- Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Kültür Merkezi, "Cumhuriyet'ten Günümüze Türk Kültürünün Dünü, Bugünü ve Geleceği" konulu kongre düzenliyor.

Başkent Öğretmenevi'nde, 17-21 Aralık tarihlerinde gerçekleştirilecek kongre, Cumhuriyet'ten günümüze kadar Türk kültürünün geçirdiği değişim sürecini ve o süreçte meydana gelen olumlu, olumsuz yapı özelliklerini bilimsel yoldan her yönüyle mercek altına alarak, doğru bir biçimde ortaya koymayı amaçlıyor.

Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer'in himayesinde yapılacak kongrede, açılış konuşmalarının ardından piyanist Gülşim Onay miris konseri verecek, ressam Mehmet Güleryüz'ün resim sergisi açılacak.

Kongrede konular, "Tarih, tarihçilik, tarih yazımı, kitle iletişim, bilişim, medya, popüler kültür, beslenme kültürü, el sanatları, felsefe, bilim, dil, mimar ve çevre kültürü, müzik kültürü, din, inanç, laik düşünce, edebiyat, eski eserler ve müzecilik, kütüphanecilik, arşiv-dokümantasyon, sahne sanatları, demokrasi kültürü, eğitim, gelenek-görenek, örf-âdet, giyim-kuşam, plastik sanatlar" başlıklarında ele alınacak.

Kongre, 16 bölüm halinde düzenlenecek ve her gün 4 bölüm, 4 ayrı oturumda işlenecek.

Bildirilerin sunulacağı sabah oturumlarının ardından öğleden sonraları tartışma bölümüne geçilecek ve her oturumun sonunda ortak sonuç bildirisini hazırlanacak.

Bilim adamları, düşünürler, yazarlar, konunun uzmanları ve sanatçılarından oluşan yurt içi ve yurt dışından toplam 300 katılımcıniyer alacağı kongrede, Cumhuriyet dönemi, yurt dışından bakış açısıyla da değerlendirilecek.

Kongre sonuçları, 21 Aralık'ta düzenlenecek basın toplantısı ile açıklanacak.

Bölge, 10.12.2002, s. 6

'Kültürel altyapısı olan toplumlar geleceğe güvenle bakarlar'

Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer, toplumun bilim, kültür ve sanatla ilgili destek ve katılımını artıracak, araştırmacı ve yaratıcı yeteneklerini geliştirecek girişimlerin yoğunlaştırılması gerektiğini söyledi.

Başbakanlık Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Kültür Merkezi tarafından düzenlenen 'Cumhuriyetten Günümüze Türk Kültürünün Dünü, Bugünü ve Geleceği' konulu kongrenin açılış konuşmasını gerçekleştiren Cumhurbaşkanı Sezer, zengin Türk kültürünün kaynaklarının, gelişiminin, diğer kurum ve değerlerle etkileşiminin bilimsel yöntemlerle araştırılarak ortaya konulmasından dolayı duyduğu mutluluğu ifade etti.

Sezer, "Türk kültürünün geçirdiği sürecin, dünyadaki gelişmelerle birlikte ele alınması ve bilimsel verilerle değerlendirilmesinin geleceğe ışık tutacağına inandığını" söyledi.

Milli Gazete, 18.12.2002, s. 4

Türk kültürü masaya yatırılacak

ATATÜRK Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu ile Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı, "Cumhuriyetten Günümüze Türk Kültürü'nün Dünü, Bugünü ve Geleceği" konulu bir kongre düzenleyecek.

Başkent Öğretmenevi'nde 17-21 Aralık tarihlerinde gerçekleştirilecek kongrenin açılış konuşmalarını Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer, Devlet Bakanı Ertuğrul Yalçınbayır, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Başkanı Prof. Dr. Sadık Tural ve Atatürk Kültür Merkezi Başkanı Prof. Dr.

Taciser Onuk yapacak. Yurtiçi ve dışından toplam 300 katılımcının yer alacağı kongrenin sonunda ortak sonuç bildirisi hazırlanacak. Kongrede, "Tarih, tarihçilik ve tarih yazımı, kitle iletişim, bilişim, medya, popüler kültür, el sanatları, felsefe, bilim, dil, mimarî ve çevre kültürü, müzik kültürü, din, inanç, laik düşünce, edebiyat, eski eserler ve müzecilik, kütüphanecilik, arşiv dokümantasyon, sahne sanatları, demokrasi kültürü, eğitim, gelenek-görenek, örf-âdet, giyim-kuşam, plastik sanatlar" konuları ele alınacak.

Bizim Gazete, 11.12.2002, s. 2

Cumhuriyetten Günümüze Türk Kültürü Kongresi

ANKARA(ANKA)- Cumhuriyet dönemi Türk kültürünün, tüm yönleriyle ele alınacağı, 5'nci Türk Kültürü Kongresi başlıyor.

Başbakanlık Atatürk, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu'ndan yapılan açıklamada, "Cumhuriyetten Günümüze Türk Kültürü'nün Dünü Bugünü ve Geleceği" konulu bir kongrenin düzenleneceği bildirildi.

"5'nci Türk Kültürü Kongresi" başlığı altında yapılacak kongrede Türk kültürünün geçirdiği değişim sürecinin olumlu ve olumsuz yönleriyle ele alınacağı ve kültürün bilimsel yoldan her yönüyle mercek altına alınacağı kaydedildi.

Açıklamada, kongrede "Tarih, Tarihçilik, Tarih Yazımı", "Kitle İletişim, Bilişim, Medya, Popüler Kültür", "Beslenme Kültürü", "El Sanatları", "Felsefe Bilimi", "Dil", "Mimarî ve Çevre Kültürü", "Mü-

zik Kültürü", "Din, İnanç, Laik Düşünce", "Edebiyat", "Eski Eserler ve Müzecilik", "Kütüphanecilik", "Arşiv Dokümantasyon", "Sahne Sanatları", "Demokrasi Kültürü", "Eğitim", "Gelenek-Görenek, Örf-Adet, Giyim-Kuşam", "Plastik Sanatlar" konularının tartışılacağı da be-

lirtildi.

Açıklamada, 17-21 Aralık günleri arasında yapılacak kongrenin açılış konuşmasını Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer, Devlet Bakanı Ertuğrul Yalçınbayır ve Atatürk, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Başkanı Prof. Dr. Sadık Tural'ın yapacağı bildirildi.

Yeni Adana, 10.11.2002, s. 2

Kültürümüze sahip çıkalım

Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer, Türkiye Cumhuriyeti'nin bugün geldiği uygarlık düzeyinde, Yüce Atatürk'ün başlattığı aydınlanma tasarruflarını ve bunun içinde gerçekleştirilen kültür devriminin önemli rolünün bulunduğuna işaret ederek, Türk ulusunun, öz değerlerini koruyup geliştirerek, çağdaş uygarlığa özgün ve yaratıcı katkılarda bulunması gerektiğini söyledi. Sezer konuşmasında, "Cumhuriyetten günümüze Türk kültürünün dünü, bugünü ve geleceği" konulu V. Türk Kültürü Kongresi'nin açılış töreninde, kültürün, bir toplumun temeli, en önemli zenginliği olduğuna işaret etti. Toplumların geçmişleri ile gelecekleri arasında vazgeçilmez bir köprü olan kültürün, toplumu oluşturan insanların, düşüncelerini ve davranışlarını yönlendirdiğini kaydeden Sezer, bir toplumun tarihsel ve sosyal koşullarının etkisiyle oluşan kültürünün, bu anlamıyla ulusal birimlilik taşıdığı belirtti.

Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer'in katılımıyla başlayacak olan 'Cumhuriyetten Günümüze Türk Kültürünün Dünü, Bugünü ve Geleceği' konulu kongrede, 16 ayrı başlık her gün dört ayrı oturumda ele alınacak.

Türk Kültürü Kongresi başlıyor

LAİK düşünceden, dile, el sanatlarından sahne sanatlarına kadar 16 ayrı başlıkta tartışılacak olan Türk Kültürü Kongresi'nin beşincisi bugün başlıyor. Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer'in katılımıyla başlayacak olan 'Cumhuriyetten Günümüze Türk Kültürünün Dünü, Bugünü ve Geleceği' konulu kongrede, 16 ayrı başlık her gün dört ayrı oturumda ele alınacak.

Kongrede Devlet Bakanı Ertuğrul Yalçınbayır, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Başkanı Prof. Dr. Sadık Tural ve Atatürk Kültür Merkezi Başkanı Prof. Dr. Tacişer Onuk'un açılış konuşmalarının ardından, piyanist Gülsün Onay da mini bir konser verecek. Kongre etkinlikleri arasında ressam Mehmet Güler'ün bir sergisi de yer alacak. Bildirilerin sunulacağı sabah oturumlarının ardından öğleden sonra da tartışma bölümüne geçilecek ve her oturumun ardından bir sonuç bildirgesi hazırlanacak.

ÜÇ YÜZ KATILIMCI

Toplam 300 katılımcının yer alacağı kongrede Cumhuriyet dönemi yurtdışından bakış açısıyla da değerlendirilecek. Başkent Öğretmenevi'nde gerçekleştirilecek kongrede şu başlıklar tartışılacak: Tarih Tarihçilik, Tarih Yazımı, 'Kitle İletişimi, Bilişim, Medya, Popüler Kültür', 'Beslenme Kültürü', 'El Sanatları', 'Felsefe, Bilim', 'Dil', 'Mimarî ve Çevre Kültürü', 'Müzik Kültürü', 'Din, İnanç, Laik Düşünce', 'Edebiyat', 'Eski Eserler ve Müzecilik, Kütüphanecilik, Arşiv-Dokümantasyon', 'Sahne Sanatları', 'Demokrasi Kültürü', 'Eğitim', 'Gelenek-Görenek, Örf-Adet, Giyim-Kuşam', 'Plastik Sanatlar'. 21 Aralık'a kadar sürecek kongrenin son gününde de, kongrenin sonuçları bir basın toplantısıyla açıklanacak.

Hürriyet Gazetesi, 17.12.2002, s. 22

Cumhurbaşkanı Sezer, ressam Mehmet Güler'ün sergisini açtı

Sezer: Kültürel yozlaşmaya dikkat

BEŞİNCİ Türk Kültürü Kongresi Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer'in konuşmasıyla Ankara'da başladı. Sezer, Türk ulusunun kendi öz değerlerini koruyup geliştirerek çağdaş uygarlığa özgün ve yaratıcı katkılarda bulunmayı sürdürebileceğini söyledi.

KÜLTÜRÜN bir toplumun en önemli zenginliği olduğunu işaret eden Sezer, kültürün yozlaşmasını önlemenin önemine dikkat çekti. Cumhurbaşkanı bu açıdan dilde yozlaşmanın büyük önem kazandığını belirterek, yetkilileri bu alanda çalışmaya çağırdı. **12'de**

Yeniçağ, 18.12.2002, s. 12

TÜRK KÜLTÜR KONGRESİ

Öğretim dili Türkçe olmalı

ANKARA (Cumhuriyet Bürosu) - 5. Türk Kültürü Kongresi'nin sonuç bildirgesi açıklandı. Bildirgede, demokrasi ve laikliğin temelindeki en önemli unsur olduğu belirtilerek, "Toplum yaşamın her alanında laikliği benimsemelidir" denildi. Bu yıl beşinci düzenlenen ve 17-21 Aralık tarihleri arasında yapılan Türk Kültürü Kongresi'nin sonuç bildirisi dün bir basın toplantısıyla duyuruldu.

Başkent Öğretmenevi'nde 4 gün boyunca süren ve Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer'in de katıldığı kongrenin sonuç bildirgesini Prof. Dr. Taciser

Onuk okudu. Bildirgede, 2004 yılının "Türkçenin Uyanış Yılı" olarak ilan edilip çeşitli etkinlikler düzenlenmesi ve bütün eğitim kurumlarında öğretim dilinin Türkçe olması istendi.

► Türk Kültür Kongresi sonuç bildirgesinde "Toplum, yaşamın her alanında laikliği benimsemelidir" ifadeleri yer aldı.

Bildirginin "Din, İnanç, Laik Düşünce" bölümünde ise "Türkiye Cumhuriyeti, laik yapısıyla bütün dinlere, mezheplere karşı eşit mesafededir" denildi. Laikliğin dini çoğulculuğa yol açan önemli bir sistem olduğuna işaret edilen bildirgede, ancak laik bir sistemde herkes kendi dini ve sahip olduğu kültürünü yaşama ortamını bulabil-

ğinin dini çoğulculuğa yol açan önemli bir sistem olduğuna işaret edilen bildirgede, ancak laik bir sistemde herkes kendi dini ve sahip olduğu kültürünü yaşama ortamını bulabil-

Cumhuriyet, 22.12.2002, s. 3

5. Türk Kültürü Kongresi sonuç bildirgesi yayımlandı

"Öğretim dili Türkçe olmalı"

ANKARA - Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı Erdal İnönü, Yaşadığımız bu çağın en büyük başarıları başta kültürün yaşatılması ve geliştirilmesi olmak üzere, yaşama alanı ve değerler alanı olarak belirtildi. Başbakan Yardımcısı İnönü, 5. Türk Kültürü Kongresi'nin sonuç bildirgesini okudu. İnönü, bildiriye ilişkin konuşmasında, "Öğretim dili Türkçe olmalı" dedi. İnönü, bildiriye ilişkin konuşmasında, "Öğretim dili Türkçe olmalı" dedi. İnönü, bildiriye ilişkin konuşmasında, "Öğretim dili Türkçe olmalı" dedi.

ANKARA - Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı Erdal İnönü, Yaşadığımız bu çağın en büyük başarıları başta kültürün yaşatılması ve geliştirilmesi olmak üzere, yaşama alanı ve değerler alanı olarak belirtildi. Başbakan Yardımcısı İnönü, 5. Türk Kültürü Kongresi'nin sonuç bildirgesini okudu. İnönü, bildiriye ilişkin konuşmasında, "Öğretim dili Türkçe olmalı" dedi. İnönü, bildiriye ilişkin konuşmasında, "Öğretim dili Türkçe olmalı" dedi. İnönü, bildiriye ilişkin konuşmasında, "Öğretim dili Türkçe olmalı" dedi.

ANKARA - Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı Erdal İnönü, Yaşadığımız bu çağın en büyük başarıları başta kültürün yaşatılması ve geliştirilmesi olmak üzere, yaşama alanı ve değerler alanı olarak belirtildi. Başbakan Yardımcısı İnönü, 5. Türk Kültürü Kongresi'nin sonuç bildirgesini okudu. İnönü, bildiriye ilişkin konuşmasında, "Öğretim dili Türkçe olmalı" dedi. İnönü, bildiriye ilişkin konuşmasında, "Öğretim dili Türkçe olmalı" dedi. İnönü, bildiriye ilişkin konuşmasında, "Öğretim dili Türkçe olmalı" dedi.

'Araştırma maliyeti boşa harcama değildir'

Eski Başbakan Yardımcısı Prof. Dr. Erdal İnönü, 5. Türk Kültürü Kongresi, Felsefe-Bilim Oturumu'nda "Cumhuriyette bilim kültürünün oluşması" konulu bir konuşma yaptı. Erdal İnönü, bilimsel gelişmenin ilerlemesinde, kültürel birikimin etkisine dikkat çekti.

'Kadercilikten kurtulmalıyız'

Bilimsel gelişme için gerekli unsurları sıralarken, merakın önemini vurgulayan İnönü, "Bilimsel gelişme için gerekli olan bir diğer unsur da nedensellik ilkesine ulaşmak ve kadercilikten uzaklaşmak" dedi.

Araştırma ve geliştirme için ayrılan ödeneğin milli gelire oranının önemini de ifade eden Erdal İnönü, "Batı ülkelerinde bu oran yüzde 1, Türkiye'de ise yüzde 6 düzeyindedir. Bu stratejik önem taşıyan bir konu, lüks ya da prestij meselesi değil" şeklinde konuştu.

Şok, 19.12.2002

Ankara Kulübü Derneği

ve

Seymenlik Geleneği

Metin ÖZASLAN

Ankara Kulübü Yönetim Kurulu Üyesi
DPT Uzmanı

Ankara Kulübü, 27 Aralık 1932 tarihinde, fiilen Mustafa Kemal Atatürk'ün direktifleriyle, O'nu 27 Aralık 1919 da Ankara'ya gelişlerinde karşılayan Ankaralıları ve Seymenler tarafından kuruldu. 31 Ağustos 1947 yılında Dernek olarak tescil edilen Ankara Kulübü, 3 Ekim 1990 tarihinde Bakanlar Kurulu Kararı ile "Kamuya Yararlı Dernek" sayıldı.

Ankara'nın tarihine, kültürüne, gelenek-göreneklerine ve folklorüne sahip çıkan, ortak bir Ankara kültürüne ve Ankaralılık bilinci geliştirilmesine çalışan, eski bir Oğuz töresi olan Seymenlik geleneğini yaşatan, Ankara'nın en köklü sivil temsilcisi olan Ankara Kulübü Derneği, geçmişin kültürünü gelecek kuşaklara aktarmanın, ara kuşaklar için önemli bir görev olduğu bilinciyle Seymen oyunlarını ve Seymenlik geleneğini, geleneğe uygun olarak özgün (otantik) özellikleriyle sürdürmek ve yaymak konusunda yoğun çaba sarf etmektedir.

Ankara Kulübü Seymenleri Ankara'nın özel günleri olan 5 Ekim, 13 Ekim ve 27 Aralık ile tüm Milli günlerde görkemli gösterileriyle kutlamalara ayrı bir anlam ve heyecan katmaktadırlar. Ayrıca, Ankara ve ilçelerinin sosyal ve kültürel her etkinliğinde yer alan Ankara Kulübü, yurt içinde olduğu gibi, yurt dışında da tanıtım amaçlı etkinliklere katılmaktadır. Tava günleri, kına geceleri düzenleyerek üyeler arasındaki dayanışmayı pekiştirmektedir. Sempozyum, panel ve sergi benzeri etkinliklerle Seymenlik geleneğini, Ankara'yı, Mustafa Kemal Atatürk'ü ve Türkiye'yi tanıtmak için yoğun çaba sarfetmektedir.

Ankara Kulübü'nün büyük bir titizlik ve özveriyle yetiştirdiği Seymenler, gerçek birer kültür taşıyıcılarıdır. Onlar Mustafa Kemal Paşa'yı Ankara'ya ilk gelişlerinde karşılayan, Ankara'nın ve Ülkenin kaderinde önemli rol oynamış, Ankara'yı Ulusal Kurtuluş Savaşımızın merkezi yapmış, Başkent oluşunun yollarını açmış, saymakla tükenmeyecek saz, söz ve oyun ustası kahraman Seymenlerin çırakları, evlatları, torunları, ve bugüne yadigarlarıdır.

Seymenlerin Ocağı olan Ankara Kulübü de tarihsel bir önemi ve değeri olan Seymenlik kültürünü yaşatarak, gelenele geleceği buluşturan bir köprü işlevi görmektedir. Zira, tarihten koparak geleceğe varılamayacağı ve tarihsiz, köksüz bir geleceğin olmayacağı misyonunun bilincindedir... Peki Ankara Kulübü Derneği'nin titizlikle yaşatmaya ve gelecek kuşaklara aktarmaya çalıştığı "Seymen" ve "Seymenlik Geleneği" nedir?

Seymen, yörede yaygın olarak bilinişiyile kısaca Ankara Efesidir, Ankara yiğididir... Günümüzde Seymen, Ankara köylerinde ve Anadolu'nun bazı yörelerinde tekil olarak "efe veya köy yiğidi"; çoğul olarak da "düğün alayı" anlamında kullanılmaktadır. Bununla birlikte Seymenlik, yalnızca oyun ve müzikten ibaret değildir. Bunların ötesinde ruh ve beden terbiyesini de içine alan, binlerce yıllık geçmişe sahip bir Oğuz geleneğidir. Seymenliğin değerleri ise Oğuz Türkleri'nin çeşitli dönemlerde oluşturduğu ve birer "kardeşlik" örgütlenmesi olan Alperenlik ile Ahilik statülerinde olduğu gibi; cömertlik, mertlik ve bilgelik temel ilkelerinden oluşan üçlü bir sacayağı üzerine oturmaktadır¹.

"Seymen" kelimesinin etimolojik kökenine ilişkin olarak günümüze değin çeşitli görüşler ileri sürülmüştür. Bunlardan en yaygınına göre "Seymen/Seğmen"² terimi Farsça bir ifade olan "segban" ile ilişkilendirilmekte ve "bayram günlerinde, düğünlerde törene yerli giysilerle, atlı ve silahlı olarak katılan yiğit" olarak tanımlanmaktadır (bkz. TDK Sözlüğü,

1998). Benzer şekilde Uluğ'a (1997) göre de Seymen, *Sekban*³ kelimesinden türetilmiştir. Diğer yandan Uluğ bir adım daha öteye giderek, Sekban'ın öztürkçe bir terim olan "*Sökmen*" kelimesinden geldiğini belirtmektedir. Sökmen ise savaş saflarını yaran öncü kuvvetlere, "yiğitlere" verilen addır ve halk ağzında bu terim zamanla Seymen'e çevrilmiştir. Seymen terimini sekban ile ilişkilendiren bir diğer tarihçi ise E. B. Şapolyo'dur. Şapolyo'ya (2002) göre İkinci Mahmud'un kurduğu Sekban Teşkilatı⁴ adını Seymen kelimesinden almıştır⁵.

Şurası bir gerçek ki birçok tarihçinin de üzerinde uzlaştığı gibi Yeniçeri Ocağı'nın kuruluşunda Bektaşî Tarikatı ve Ahi Teşkilatının önemli bir yeri olmuştur. Ahilerin güçlü olduğu ve hatta 14'ncü yüzyılda bir nevi Ahi anayasası olan "fütüvvet" esasına dayalı bağımsız bir Cumhuriyet kurduğu Ankara'dan, birçok Ahi değeri gibi Ahilik örgütlenmesinin bir parçası olan "*Yiğit Alayı*" ve "*Seymenlik*" geleneği Yeniçeri Ocağı'na ve Osmanlı Devleti'nin diğer kurumlarına geçmiştir. Bu durumda Seymen kelimesinin daha sonradan oluşan Sekban birliklerinden değil; Yeniçeri Ocağındaki Sekban birliklerinin daha köklü bir gelenek olan Seymenlik geleneğinden türetildiğini güvenle ifade edebiliriz.

Seymen teriminin bir yan anlamı ise "bekçi-muhafız"dır. Örneğin günümüzde Trakya'da Seymen halen, "bekçi, muhafız" anlamlarında kullanılmaktadır (Şapolyo, 2002). Muhafız kelimesinden yola çıkarak "*Seğmen*" terimini, Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğünde (1993) "*seğirdim yeri*" ya da "*yolu*" olan ve kale bedenlerindeki muhafazalı yollar için kullanılan "Seğirdim Yeri-Yolu" ile ilişkilendirerek tanımlamak mümkündür. Sözlükteki açılıma göre "seğirdim" terimi, kale muhafızları seğirdim yerlerinden sekerek gittikleri için bu tabir meydana gelmiştir. Diğer bir ifadeyle, muhafız yürüyüşü anlamına gelen seğirdim kelimesi, bugün Seymen oyunlarındaki "*sekme adımları*" olarak tanımla-

nan figürle ilişkilendirilebilir. Dolayısıyla muhafız yürüyüşü olan ve sekme, seğirdim gibi ifadeler yoluyla kale muhafız(lar)ına halk dilinde "Seymen" adının verilmiş olabileceği, kanımızca güçlü bir tez olarak ortada durmaktadır.

Seymenlik geleneğinin kökleri ise 6. yüzyıl Oğuz Türkleri'ne kadar uzanmaktadır. Orta Asya'da doğa koşullarıyla başetmeye çalışan Oğuz kervanı bir yerden diğerine göç ederken, herhangi bir saldırıya karşı kervanı korumak, ön saflarda yer alan seymenlerin görevidir. Seymen Orta Asya göçebe Türklerinin obaları koruyan yiğitleri/ savaşçıları (Alpler) iken, Batı'ya göç ve İslamiyet'in kabulüyle birlikte Alperenler ve Gaziler gibi farklı statüler ve tanımlar içerisinde yer almışlardır. Devlet teşkilatının ve şehir organizasyonlarının oluşmasıyla birlikte bu gelenek biçim değiştirerek "kurumsallaşmaya" başlamıştır. Türklerin Anadolu'ya yerleşmesi öncesinde İran ve Arap kültürleriyle yoğun bir etkileşimin yaşandığı Maverainnehir Bölgesi'nde "Gaziler (Alpler-Alperenler)" adını taşıyan bir örgütün varlığı bilinmektedir. Bu tür örgütler, devletin olmadığı veya otoritesinin zayıf olduğu durumlarda oba, köy, kasaba ve şehirleri koruyan sivil oluşumlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu tür örgütlenmelerin daha sonra Ahi örgütlenmesinde olduğu gibi ekonomik, sosyal, dini, kültürel, siyasal, askeri olmak üzere birçok boyutu bulunmaktadır: O dönemlerde, '*Alperenler*' (*Alp-Tunga*) olarak da tanımlanan Seymenlerin temel özellikleri bugün olduğu gibi mertlik, cömertlik ve bilgeliktir. Türkler, Anadolu'ya ve zamanla yerleşik yaşama geçtikçe, Seymenlerin kervanı ve obaları koruma görevi; şehirlerde düzeni, köylerde ise köyü ve gelini koruma, ona eşlik etme görevine dönüşmüştür.

6. yüzyılda Orta Asya'dan çıkan Seymenlik geleneği, 14'üncü yüzyılda Ankara'da devlet kuran Ahiler döneminde yeniden biçimlenmiştir. Zira Ankara, 14'üncü yüzyılda paylaşım ve demokratik esaslar üzerine kurulu Ahilik Cumhuriyeti'nin baş-

kentidir. Mertlik, cömertlik ve bilgelik ilkelerini esas alan Seymenler de Ahi Teşkilatı'nın askeri kanadıdır. Bugünkü tanımıyla "*Seymen Alayı*" ya da Ahiler döneminde "*Yiğit Alayı*" denilen Türk geleneği de o devirlerdendir ve yalnızca Ankara'da korunmuştur. Bunun bir nedeni yukarıda sözedildiği gibi Ahiler'in Ankara'da bağımsız bir devlet kurmalarıdır. Ahi Devletinin kurum ve gelenekleri bu devlet ortadan kalktıktan sonra da uzun süre yaşamıştır. Bir diğer neden ise, Ankara ve civarında yer alan çoğu köy ve kasaba yerleşim biriminin Oğuz boylarıyla dolu olması ve birçok yerleşim biriminin adını Oğuzlar'ın 24 boyundan almasıdır. Örneğin Çubuk'ta Kınık, Kargın, Çavundur, Elmadağ eteğinde Bayındır, Kırbız, Kusunlar, Ayaş'ta Kayı, Gökler, Hüseyin Gazi Dağı eteğinde Peçenek, Yazır, Dodurga, Kayaş, Bala'da Avsar, Gölbaşı'nda Eymür ve Bökdüz köyleri gibi...

Toparlarsak, Seymenlik kültürünün ana damarı Orta Asya olsa da; Türkler'in Anadolu'ya yerleşmesiyle birlikte Selçuklu, Beylikler (Ankara'da Ahiler) ve Osmanlı dönemlerinde yeniden şekillenmiştir. Seymenlik Anadolu'daki zeybeklik, yarenlik, yolkardeşliği, musahiplik, efelik gibi kültürel statülerle ilişkilendirilebilir ve hepsiyle ortak öğeleri paylaşıyor olsa da; köklü geçmişi, tarihte üstlendiği roller ve organizasyon yapısı ile hepsinden daha kapsamlıdır. Seymen, Orta Asya kökenli olmakla beraber, Anadolu'da yeniden üretilmiştir. Bugünkü halini almasında, Ahi örgütlenmesinin büyük rolü olmuştur. Ahi Devleti'nde şehrin ve çevrede yer alan kasaba ve köylerin koruyucusu ve muhafızı olarak Seymenler'i görmekteyiz. Sivillerden oluşan ve gönüllü bir kurum olan Seymen (Yiğit) Alayları, zorunlu durumlarda ve çoğu kez savunma amaçlı olarak işlev görmüştür.

Seymen Alayı ise, bunalım ya da geçiş dönemleri olarak da nitelendirilebilecek "*kızılca günler*"de kurulan bir Oğuz töresidir. Diğer bir deyişle, milli

felaket günlerinde, bir beyliğin ya da devletin yıkılışında; yeni devleti kurmak ve yeni lideri seçmek için Seymen Alayları tertiplenmiştir. Selçuk Devletinin Cend'de kuruluşu, Osmanlı Devletinin Söğütte kuruluşu bu geleneğe çok benzetilmektedir (bkz. Şapolyo, 2002). Seymen Alayı farklı isimler altında Ankara Ahileri döneminde de varlığını sürdürmüştür. Zira, Prof.Dr. B. Ögel (2000) gibi tarihçilerin Ahi Teşkilatındaki, "*Esnaf mehteri ve çift zurnacılar*" olarak tanımladığı "*Yiğit Alayı*" ya da "*Ahi Alayları*", günümüze kadar yaşayan ve Ankara Kulübü bünyesinde halen devam eden "*Seymen Alayı*"nın tamamen aynıdır. (bkz. Ögel, 2000). Ahilerin, devlet otoritesi olmadığı 14'ncü yüzyıl ortalarında Ankara'da bağımsız bir devlet kurduğu dönemlerde Seymen Alayları; "Ahi Alayı" veya "Yiğit Alayı" olarak öne çıkarken; Ahilerin siyasi ve askeri işlevinin gerilediği ve bir esnaf loncası konumuna dönüştüğü dönemlerde ise "*Esnaf Alayı*" veya "*Esnaf Mehteri*" olarak bu gelenek devam etmiştir.

Seymenlik geleneğinin köklü tarihinde son büyük Seymen Alayının düzenlenişi ise 27 Aralık 1919'a rastlamaktadır. Anadolu işgal altındayken Mustafa Kemal Paşa'nın Ankara'ya gelmesi ve görkemli karşılanması, tıpkı Oğuz geleneğindeki gibidir: 27 Aralık milli bir galeyana anıdır ve bu özel günde Seymen Alayı kurulmuştur. Halk, Oğuz töresinde olduğu gibi liderini seçmiştir .

Yüzlerce yıldan beri sivil bir oluşum olarak varolan ve Ankaralıların kolektif hafızasında yaşayagelen Seymenlik geleneği, Cumhuriyet'in kuruluşundan sonra Ulu Önder'in direktifleriyle kurulan Ankara Kulübü Derneği çatısı altında büyük bir titizlikle yaşatılmakta ve gelecek kuşaklara aktarılmaktadır.

NOTLAR

1. Cömertlik ilkesi; fedakarlık, vericilik, yardımseverlik ve dayanışma erdemlerini kapsamaktadır. Mertlik ilkesi cesur,

dürüst ve güvenilir olmakta ifadesini bulmaktadır. Ruh ve beden terbiyesinin en üst kademisi olan Bilgelik ilkesi ise aydın, engin, ağırbaşlı ve tevazu içinde olmayı içermektedir.

2. Seymen/ Seğmen terimi, her ikisi de doğru olmak üzere "y" ve "ğ" harfleri ikame edilerek kullanılmaktadır. Terimin kullanımına ilişkin olarak Ankara Kulübü'ndeki genel eğilim ise "Seymen" doğrultusundadır. Keza biz de "y" harfini kullanmayı tercih etmekteyiz.

3. Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğüne göre Sekban, muhtelif zümrelere verilen bir tabirdir ve halk arasında "Seymen" olarak tanımlanmaktadır. Yeniçeri Ocağı'nda Sekban ise Yeniçeri Ocağı'nın Sekban Bölükleri, Ağa Bölükleri ve Cemaat olmak üzere 3 ana bölüğünden en önemlisidir.

4. 1808'de Sekban-ı Cedit adıyla kurulan askeri birlik.

5. Şapolyo (2002) İstanbul'da Şehzade Cami karşısında Çukurçeşme civarında eskiden bir Seymenler mezarlığı olduğunu da belirtmekte ve İstanbul esnafı arasında Ahi teşkilatında bulunan Seymenlerin Ankara Ahileriyle bir ilişkisi olduğunu ileri sürmektedir.

6. 27 Aralık 1919'da Atatürk'ün Ankara'ya gelişine ilişkin daha kapsamlı bilgiler, Bilge Dergisi'nin bu sayısındaki "Atatürk'ün Ankara'ya Gelişi ve Ankara'nın Başkent Olma Nedenleri" adlı yazıda yer almaktadır.

KAYNAKÇA

MEB (1993), *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, İstanbul.

Ögel, Bahattin (2002), *Türk Kültür Tarihine Giriş*, Kültür Bakanlığı Kültür Eserleri. Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları, Ankara.

Şapolyo, Enver Behnan (2002), *Atatürk ve Seymen Alayı*, Ankara Kulübü Yayınları, 2. Baskı. Ankara.

TDK (1998), *Türkçe Sözlük*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, 9. Baskı. Ankara.

Uluğ, Naşit Hakkı (1997), *Hemşehrimiz Atatürk*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları. 3. Baskı, Ankara.

Ankara Kulübü'nün Çeşitli Broşürleri.

27 ARALIK ULU ÖNDER ATATÜRK'ÜN ANKARA'YA GELİŞİ'NİN 83. YILI KUTLU OLSUN

BİLGE YAYIN KURULU

Bilge Yayın, Tanıtım, Tahlil Eleştiri Dergisi Yayın

İlkeleri

Bilge, Bahar, Yaz, Güz ve Kış olmak üzere yılda dört sayı yayımlanır. Böylece yılda bir cilt oluşturulur ve cilt sonuna dizin konulur. Dergi, üye ve ilgililerine yayım tarihini izleyen 20 gün içinde gönderilir.

Amaç :

- Türkiye, Türk Dünyası ve öteki ülkelerde yapılan bilimsel yayınları tanıtmak, tahlil ve tenkit etmek,
- Okuyucuya, Dünyadaki ve Türk Dünyası'ndaki çalışmaları izleyebilme imkânı sağlamak,
- Türkiye'nin bilimsel çalışmalarına katkı sağlamak,
- Yazılar bazı istisnalar dışında, Türkçe veya Türk lehçelerinden birinde yayımlanır,

İçerik

- Alanında bir boşluğu dolduracak araştırmaya dayalı özgün makaleler,
- Alanında gelişmesine katkı sağlayacak tanıtım tahlil ve eleştiri yazıları,
- Bilimsel çalışmalara kuramsal ve yöntem açısından katkı sağlayacak çeviri yazıları,
- Alanında gerçekleştirilen derleme ve tarama çalışmaları,
- Bilge'de yayımlanacak yazıların daha önce hiçbir yerde yayımlanmamış olması tercih sebebidir. Ancak bazı istisnai durumlarda yazı ikinci kez yayımlanma durumunda ise bunun belirtilmesi gerekmektedir.

Gelen Yazıların Değerlendirilmesi :

- Yayımlanması için gönderilen yazılar öncelikle yazı işleri tarafından konu, içerik ve yazım kuralları açısından incelenir ve düzenlenir.
- Yayın Kurulu'nda incelenir ve hakem onayına sunulur.
- Yazarlar, hakemlerin ve yazı kurulunun eleş-

tiri, öneri ve düzeltme taleplerini dikkate alırlar. Kabulmadıkları noktaları gerekçeleri ile birlikte yazı kuruluna sunabilirler.

d) Yayımı kabul edilmeyen yazılar, istek halinde geri verilebilir.

Yazım Dili ile İlgili Genel Kurallar :

a) Bilge'nin dili Türkçedir. Latin harfleriyle Türk lehçelerinden birinde yazılan yazılar mümkün olduğu ölçüde Türkiye Türkçesi'ne aktarılır. Gerekli görüldüğü takdirde uluslararası geçerliliği olan diğer dillerde yazı da kabul edilir.

b) Yazarlar istedikleri kelime ve terimleri kullanmakta serbesttirler. Ancak yeni kelime ve terim kullanıldığı zaman herhangi bir Batı dilindeki karşılığı belirtilmelidir. Ayrıca, T.D.K. İmlâ Kılavuzu'na uyulması bir zorunluluktur.

c) Yazıların bilimsel sorumluluğu yazarlara aittir.

d) Yazarlar istedikleri transkripsiyon sistemini kullanabilirler. Dizgi imkânlarını da gözönünde bulundurarak, Türkiye'de yayın olan transkripsiyon sisteminin kullanılması tavsiye edilir.

e) Yazılar bilgisayarda dizilmeli, disket ve kağıt çıktısı ile gönderilmelidir. El yazısı ile yazılmış yazılar ile disketsiz yazılar dikkate alınmaz. Yazımda M.S.Word adlı program kullanılmalıdır. Başlıklar 18 punto bold, metin 10 punto normal, dipnotlar 8 punto olarak Times Tr fontu ile dizilmelidir. Kitap ve dergi adları bold, alıntılar tırnak içinde italik olmalıdır. Transkripsiyon için Times'a dayalı herhangi bir font kullanılabilir.

f) Kitap tahlil, tanıtım ve eleştiri yazılarında eserin son yıllarda basılmış olması şartı aranmaz; edebî eserlerin tanıtım, tahlil ve eleştirilerine yer verilmez.

g) Tanıtılan eserlerin bibliyografik künyesi tam olarak verilmeli, varsa diğer baskı ve tercümeleleri de belirtilmelidir. Yazar adı başlığın altında son tarafta altında unvanı, adresi yazılı olmalıdır.

h) Kaynak göstermede dipnot kullanılmalıdır. Cümlelerin sonuna (örnek¹) şeklinde yazılmalı künye metin sonunda, yazarı, kitap, dergi ya da makale adı, basım yeri, yılı belirtilerek verilmelidir. Kitap ve dergi isimleri bold, makaleler tırnak içinde olmalıdır.

ı) Yazıların sayfa numarası verilmeli ve yazılar 5-7 sayfayı geçmemelidir.

j) Yukarıdaki kurallara uygun yazılar 2 nüsha çıktısı ve disketi ile birlikte yazışma adresimize gönderilir.

NOTLAR :

V. Türk Kültürü Kongresi (17-21 Aralık 2002)
Kapanışı ve Basın Toplantısı (22 Aralık 2002)
(Başkent Öğretmenevi-Ankara)

